

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

СОЦІОЛОГІЯ

КОМПЛЕКС ТИПОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Київ
2014

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
Інститут соціології, психології та соціальних комунікацій

Кафедра соціології
Кафедра соціальних та публічних комунікацій

СОЦІОЛОГІЯ

КОМПЛЕКС ТИПОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Київ
2014

УДК 316 (073)
ББК 60.5р 30-211
С 63

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Протокол № 6 від 15 квітня 2014 року)

Авторський колектив:

Євтух В. Б.	доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України (керівник авторського колективу)
Булатевич М. М.	кандидат соціологічних наук, доцент
Вдовиченко Л. О.	викладач
Дікова-Фаворська О. М.	доктор соціологічних наук, професор
Зайчківська І. П.	старший викладач
Кісла Г. О.	кандидат філософських наук, професор
Крячко В. І.	кандидат соціологічних наук, доцент
Пиголенко Л. В.	викладач
Степико В. П.	кандидат філософських наук, професор (<i>науковий редактор</i>)
Сюсель Ю. В.	викладач
Федас В. В.	кандидат філологічних наук, професор
Хижняк Л. М.	доктор соціологічних наук, професор
Цимбал С. М.	кандидат філософських наук, доцент
Черній Л. В.	кандидат історичних наук, доцент
Чугаєвський В. Г.	кандидат педагогічних наук, професор
Щілінська Г. В.	аспірантка
Яковенко Ю. І.	доктор соціологічних наук, професор

С 63 Соціологія : комплекс типових навчальних програм : навчальний посібник
/ Кер. авт. кол. : В. Б. Євтух. – Київ : Видавництво «Інтерсервіс», 2014. – 294 с.

У посібнику презентовано навчальні програми з дисциплін за спеціальністю «Соціологія». Програми за змістом та інформаційною насиченістю відповідають сучасному рівню розвитку соціологічної науки.

Навчальний посібник підготовлений згідно з вимогами Державного галузевого стандарту і розрахований для роботи викладачів і студентів ВНЗ III і IV рівнів акредитації.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Цимбал С. М. Історія та теорія соціології.....	5
Степико В. П., Заїнчківська І. П. Загальна соціологічна теорія.....	34
Булатевич М. М. Теорія соціальних змін.....	48
Вдовиченко Л. О. Соціологія.....	61
Євтух В. Б., Крячко В. І. Етносоціологія.....	74
Чугаєвський В. Г., Черній Л. В. Соціологія освіти.....	86
Степико В. П., Сюсель Ю. В. Соціологія сім'ї.....	108
Черній Л. В. Соціологія громадської думки.....	118
Хижняк Л. М. Соціологія економіки.....	128
Дікова-Фаворська О. М. Соціологія інвалідності.....	147
Черній Л. В. Соціологія комунікацій.....	154
Федас В. В. Соціальна статистика.....	163
Чугаєвський В. Г., Черній Л. В. Методика викладання соціології.....	179
Черній Л. В. Зв'язки з громадськістю.....	198
Дікова-Фаворська О. М. Європейські інтеграційні процеси.....	205
Дікова-Фаворська О. М. Організація управління навчальним процесом у ВНЗ.....	215
Крячко В. І. Соціальний контроль.....	228
Пиголенко Л. В. Організація роботи соціологічних служб.....	240
Яковенко Ю. І. Організація та методи вибіркового дослідження.....	254
Кісла Г. О., Щілінська Г. В. Якісні методи збору соціологічної інформації.....	269
Пиголенко Л. В. Методи обробки соціологічної інформації.....	284

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У сучасних умовах розвитку українського суспільства система вищої освіти спрямована на входження у європейський освітній та науковий простір. У зв'язку з цим основною метою діяльності вищих навчальних закладів стає модернізація навчального процесу у відповідності до європейських стандартів. При цьому важливою умовою трансформації вищої освіти в Україні є впровадження стандартів Болонського процесу. У контексті останнього першочерговим завданням є активне впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців. Головним завданням реалізації зазначеної системи є запровадження системи академічних кредитів, що виступає засобом підвищення мобільності майбутніх спеціалістів у межах різних європейських країн.

У сучасній вищій школі процес підготовки соціологів широкого профілю акумулює у собі зразки зарубіжного й вітчизняного досвіду та базується на використанні ефективних сучасних технологій навчання та виховання молоді. Як показують результати аналізу особливостей підготовки майбутніх спеціалістів, на сьогодні у вищій школі виокремлюються дві тенденції. Перша визначає процес засвоєння системи знань, яка безпосередньо презентується та контролюється викладачами, друга – спрямована на активну індивідуальну роботу самого студента за типовими навчальними програмами. Основний акцент при цьому робиться на розвитку самостійності майбутніх спеціалістів, їх умінні аналізувати, узагальнювати, визначати перспективи перебігу подій, процесів, з наукових позицій підходити до розв'язання актуальних проблем суспільного життя.

Презентований комплекс типових навчальних програм «Соціологія» враховує результати сучасних досліджень соціологічної науки та відображає реальні соціальні процеси сучасного світу.

ПРОГРАМА КУРСУ «ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Історія та теорія соціології” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР “Бакалавр”, напряму 1301 Соціальне забезпечення, спеціальності 6.130102 “Соціальна робота”, спеціалізація: практична психологія; соціально-правовий захист населення; менеджмент соціальної роботи.

Предметом вивчення навчальної дисципліни “Історія та теорія соціології” є становлення соціологічного знання, процес виникнення, основні етапи розвитку, історичні форми і напрями соціології, процес виокремлення з людського досвіду знання про суспільство і набуття ним форми емпірично обґрунтованої наукової теорії.

Міждисциплінарні зв’язки: історія, філософія, антропологія, психологія, соціологія, соціальна психологія, практична психологія, культурологія, політологія, соціальна робота, менеджмент, правознавство.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Протосоціологічні вчення. Класична соціологічна спадщина.

Змістовий модуль 2. Розвиток соціології кінця XIX-першої половини XX ст.

Змістовий модуль 3. Сучасні соціологічні теорії.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Історія та теорія соціології” є формування соціологічної уяви, поглиблення знань про історичний розвиток поглядів на суспільні явища та процеси, про місце людини в соціальній організації, механізми та умов ефективної соціалізації. Засвоєння матеріалу курсу сприятиме опануванню студентами законів та особливості розвитку соціологічних теорій, логіки пізнавального процесу, становленню наукового стилю мислення.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Історія та теорія соціології” є:

- вивчення категоріального апарату соціологічної науки для подальшого використання до аналізу особливостей суспільних явищ;
- осмислення процесів розвитку соціології як наукової дисципліни для більш глибокого дослідження законів еволюції суспільства;
- розуміння значення парадигмального підходу до аналізу соціологічних теоретичних концепцій;
- усвідомлення особливостей оцінки теоретичних надбудов, їх модернізації та формування нового соціологічного знання, адекватного сучасним реаліям;
- використання здобутих знань у подальшому навчанні та в майбутній професійній діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- передумови виникнення соціології, як окремої галузі наукового знання;
- головні етапи становлення та розвитку соціології;
- загальний зміст спеціальних та окремих галузевих соціологічних теорій;
- погляди О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгейма, М. Вебера, К. Маркса та інших представників соціологічної думки;
- основні теорії та концепції сучасної західної соціології;
- особливості та етапи розвитку соціологічної думки в Україні;
- наукові погляди українських соціологів.

вміти :

- вільно оперувати категоріями соціології, порівнювати різні теорії;
- розкривати особливості впливу теоретичних знань на суспільне життя;
- аналізувати внесок окремих вчених в розвиток соціологічної науки;
- давати оцінку основним школам і напрямам західної соціології;
- розкривати зміст основних етапів розвитку західної та української соціологічної думки;
- визначати основні завдання, що постали перед сучасною вітчизняною соціологією,

що забезпечують формування компетенцій:

Компетенції соціально-особистісні – розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність;

Загальнонаукові компетенції – уявлення про основи соціології, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії соціології, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін;

Інструментальні компетенції – здатність до письмової й усної комунікації рідно мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички;

Професійні компетенції – знання різноманітних методологічних принципів, стратегій соціологічного теоретизування, сучасні уявлення щодо програми соціологічного дослідження, перелік основних спеціальних та галузевих соціологічних теорій середнього рівня, про шляхи вирішення завдань програмного забезпечення обробки даних; здатність застосовувати основні загальнонаукові та спеціалізовані методи дослідження стану об'єктів соціальної взаємодії; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про академічну, публічну, критичну та прикладну соціології; сучасні уявлення про

особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших країнах як Європи, так і світу;

Спеціалізовано-професійні компетенції – володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний навчально-тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин / 5 кредитів ECTS.

Загальна кількість годин – 180 год., аудиторних – 100 год. Лекції – 46 год. Семінарські заняття – 24 год. Індивідуальна робота – 30 год. Самостійна робота – 80 год. Екзамен – II семестр.

№ п/п	Назва модулів та тем	Кількість годин						
		Всього	Аудиторна робота					Самостійна робота
			Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальна робота	
	Модуль 1. Протосоціологічне вчення. Класична соціологічна спадщина	57	15	-	7	-	10	25
1.	Соціологія – наука про суспільство	7	2	-		-	2	3
2.	Основні етапи і тенденції розвитку соціологічної думки	7	2	-	1	-	1	3
3.	Протосоціологічний період формування соціологічної думки	9	2	-	2	-	1	4
4.	Витоки українського протосоціологічного знання	6	1	-		-	2	3
5.	Огюст Конт і виникнення позитивістської соціології	7	2	-	1	-	1	3
6.	Соціологічна теорія Г. Спенсера	7	2	-	1	-	1	3
7.	Соціологічний натуралізм	7	2	-	1	-	1	3
8.	Наукові погляди К. Маркса, їх вплив на розвиток соціологічної думки	7	2	-	1	-	1	3
	Модуль 2. Розвиток соціології кінця XIX-першої половини XX ст.	66	17	-	9	-	11	30
9.	Психологічний напрям в соціології та його особливості	7	2	-	1	-	1	3
10.	Становлення соціології як окремої науки у Німеччині	7	2	-	1	-	1	3
11.	Розуміюча соціологія М. Вебера	8	2	-	1	-	1	4
12.	Соціологічні погляди Е. Дюркгейма	7	2	-	1	-	1	3

13.	Теорія циркуляції еліт В. Парето	5	1	-	1	-	1	3
14.	Американська соціологія кін. XIX – початку XX ст.	8	2	-	1	-	2	3
15.	Українська соціологічна думка кінця XIX – початку XX ст.	7	2	-	1	-	2	3
16.	Соціологічні погляди представників Франкфуртської школи	8	2	-	1	-	1	4
17.	Теорія соціальної стратифікації П. Сорокіна	8	2	-	1	-	1	4
	Модуль 3. Сучасні соціологічні теорії	57	14	-	8	-	9	25
18.	Структурний функціоналізм	8	2	-	1	-	2	3
19.	Теорії символічного інтеракціонізму	7	2	-	1	-	1	3
20.	Концепція соціального конфлікту	7	2	-	1	-	1	3
21.	Концепція соціального обміну	7	2	-	1	-	1	3
22.	Феноменологічна соціологія і етнометодологія	7	2	-	1	-	1	3
23.	Структуралізм та постструктуралізм.	7	2	-	1	-	1	3
24.	Новітні теоретичні пошуки в соціологічній науці	5	1	-	1	-	1	3
25.	Сучасний розвиток української соціології	8	1	-	1	-	1	4
	Всього:	180	46	-	24	-	30	80

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Протосоціологічні вчення. Класична соціологічна спадщина.

Тема 1. Соціологія – наука про суспільство.

Якісні зміни в суспільному розвитку та суспільні потреби, як умови виникнення соціологічної науки. Роль фундаментальних відкриттів природничих наук, філософських, економічних, політологічних теорій в підготовці теоретичних передумов виникнення самостійної науки про суспільство. Вплив економічних, соціальних, політичних факторів на становлення соціології як самостійної науки. Місце історико-соціологічних знань в одержанні нових даних про суспільство. Загальна панорама сучасної соціології. Структура соціологічної науки. Рівні дослідження: макро- та мікросоціологія. Методологічні основи соціології, плюралізм позицій.

Тема 2. Основні етапи і тенденції розвитку соціологічної думки.

Соціологія: історія становлення та розвитку. Теоретичні та соціальні передумови виникнення соціології як самостійної науки. Історія соціології як навчальна дисципліна. Теоретичні засади історії соціології. Предметна область історії соціології. Місце історії соціології в структурі соціологічного знання. Міждисциплінарні зв'язки історії соціології. Особливості історичного розвитку соціологічного знання, зв'язок його еволюції з історією суспільства та культурними традиціями. Головні етапи розвитку соціологічної думки: критерії періодизації соціології. Визначення поняття

наукової школи в соціології. Класифікація наукових шкіл та теорій соціології. Соціологічна теорія, як система логічно взаємозв'язаних понять та принципів. Парадигмальний плюралізм соціологічного знання. Значення історії соціології для розвитку сучасних наук про суспільство.

Тема 3. Протосоціологічний період формування соціологічної думки.

Становлення і розвиток протосоціологічного знання. Соціальне знання античності. Міф та епос як найдавніші форми відображення дійсності первісного та раннього класового суспільства. Соціальне знання в культурах Стародавнього Сходу. Протосоціологічне знання стародавнього Китаю, Індії, Вавилону, Єгипту. Зародження елементів наукового знання в межах античної культури Греції та Риму. Соціально-економічна та політична обумовленість емпіричних досліджень в античних суспільствах. Значення праць логографів та істориків (Геродот, Фукидід, Полібій) для розвитку наукового знання.

Проблеми суспільства та людини у творчості Демокріта. Вчення Платона про суспільство. “Ідеальна держава” Платона. Аристотель про принципи ймовірного та достовірного знання. Система класифікації наук Аристотеля. Проблеми суспільства, людини та сенсу її життя у творчості Аристотеля. Аристотель про походження, сутність і форми держави. Ототожнення суспільства з державою, проведення переписів населення, практичне вивчення результатів економічної діяльності. Соціальне знання епохи Середньовіччя. Теологія та теософії IV-XIII ст.: Аврелій Августин, Фома Аквінський. Обґрунтування виникнення і розвитку суспільства, як результатів Божої волі, відсутність чітких уявлень про суспільство, заборона практичних наукових досліджень. Теософія Августина Блаженного як спроба есхатологічного опису всесвітньої історії людства. Концепція “двох градусів”.

Гуманізм кін. XIII - XV ст.: Данте Аліг'єрі, Ф. Петрарка, Л. Бруні, Л. Бокаччо. Боротьба з теологією, обґрунтування людини як найвищої цінності, її участі в управлінні суспільством та соціальних процесах нарівні з Богом. Соціальні утопії XVI - поч. XVII ст.: Т. Мор, Т. Кампанелла. Обґрунтування ідеального суспільства, як суспільства соціальної справедливості, без приватної власності, з чітким розмежуванням прав і обов'язків громадян. Індивідуалістичні концепції XVI - поч. XVII ст.: Н. Макіавеллі, Ж. Боден. Дослідження проблеми місця особистості в соціальному середовищі, вивчення проблем політики та влади, детермінантів їх розвитку. Суспільні погляди Нового часу: друга пол. XVII - поч. XIX ст. Натуралізм XVII - поч. XIX ст.: Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є. Виникнення соціальних явищ як наслідок розвитку явищ природи. Філософія історії кін. XVII - XVIII ст.: Дж. Віко, А. Кондорсе. Філософське осмислення історії крізь призму розвитку соціальних явищ. Основні положення філософії історії Г. Гегеля. Розвиток емпіричних, демографічних і статистичних досліджень у XVII–XIX ст. Виявлення економічних законів суспільства представниками англійської політичної економії (В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо).

Тема 4. Витоки українського протосоціологічного знання.

Протосоціологія епохи становлення, розвитку та розпаду Київської Русі (Київська держава, княжа доба, литовсько-польський період — V - кінець XV ст.); протосоціологічне знання козацької доби (від початків козацтва до зруйнування Січі — кінець XV - третя чверть XVIII ст.); протосоціологія доби відродження України (кінець XVIII - середина XIX ст.). Пам'ятки усної, писемної творчості й спроби

пояснити суть соціального.

Київський князь Володимир Мономах (правив у 1113-1125 рр.) – «Повчання дітям». Головні соціальні ідеї «Повісті минулих літ» (Нестор). «Галицько-Волинський літопис» – важливе джерело інформації про соціальне життя на західноукраїнських теренах.

Вплив українського козацтва як соціального феномена на розвиток протосоціології. Станіслав Оріховський-Роксолан (1513-1566). Місце творів І. Вишенського у розвитку протосоціології. Соціально-політичні концепції Києво-Могилянської академії. Петро Могила, Стефан Яворський, Павло Величковський, Юліан Кониський, Феофан Прокопович. Вплив творчості Г. Сковороди на становлення української суспільної думки. Внесок у розвиток пізнання соціального представниками Кирило-Мефодіївського товариства. Микола Костомаров, Михайло Гулак, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Володимир Білозерський, Олександр Маркевич.

Тема 5. Огюст Конт і виникнення позитивістської соціології.

Криза методології традиційного суспільствознавства та проблема науковості соціального пізнання. Значення природничих наук для розвитку соціального знання. Зародження позитивізму та його характерні особливості. Ідеї К.-А. Сен-Сімона. Наукові праці О. Конта про необхідність вивчення суспільства як системи. Класифікація наук. Місце соціології в контівській системі позитивних наук. Предмет, структура і завдання соціології. Соціальна статика та соціальна динаміка. Соціальна стабільність і соціальний розвиток. Місце О. Конта в історії соціології.

Тема 6. Соціологічна теорія Г. Спенсера.

Проблема організму та еволюціонізму в соціології. Г. Спенсер – основоположник поміркованого органіцизму. Методологія соціології Г. Спенсера: елементи органіцизму, редукціонізму, аналогії. Еволюційна концепція Г. Спенсера: фактори і механізми соціальної еволюції. Вчення Г. Спенсера про соціальні інститути, їх типи і функції. Значення соціальних інститутів у житті суспільства.

Тема 7. Соціологічний натуралізм.

Причини виникнення натуралістичної орієнтації в соціології. Особливості натуралістичного напрямку в соціології. Аналогія і редукціонізм як основні принципи соціологічного натуралізму. Органіцистська соціологія П. Лілієнфельда, О. Строніна, А. Шеффле, А. Еспінаса, Р. Вормса. Форми соціологічного редукціонізму. Концепції соціального дарвінізму. Боротьба за існування і соціальні конфлікти. Соціал-дарвіністські концепції У. Беджгота, Л. Гумпловича, У. Самнера, Г. Ратценхофера, А. Смолла. Науково-теоретичні досягнення та недоліки соціал-дарвіністської парадигми. Расово-антропологічна школа: Ж. Гобіно, Х. Чемберлен, Ж. Ляпуж, О. Аммон. Антисоціологізм расово-антропологічної концепції. Географічна школа в соціології, її загальна характеристика та причини досягнень і помилок (Г. Бокль, Л.І. Мечников, С. М. Соловйов, В. С. Ключевський, Ф. Ратцель).

Тема 8. Наукові погляди К. Маркса, їх вплив на розвиток соціологічної думки.

Погляди К. Маркса на особливості розвитку історії суспільства. Визначення поняття “формація”. Марксистська концепція соціальної структури. К. Маркс про

сутність та форми відчуження. Теорія класів і класового конфлікту. Дискусії щодо марксизму в сучасній соціології. Критика економічного детермінізму марксизму.

Змістовий модуль 2. Розвиток соціології кінця XIX-першої половини XX ст.

Тема 9. Психологічний напрям в соціології та його особливості.

Психологічний еволюціонізм Ф. Гіддінгса. Психологія народів (М. Лацарус, Г. Штейнталь, В. Вундт). Психологія натовпу (С. Сігеле, Г. Лебон). Теорія наслідування Г. Тарда. Інтераціоналізм Ч. Кулі. Концепція соціалізації та її основні поняття (“дзеркальне Я”, “первинна група”, “соціальна організація”). Інстинктивізм У. Мак-Дугалла. Соціологічні проблеми психоаналізу З. Фрейда. Модель особистості З. Фрейда. Теорія витіснення та сублімації як механізм діяльності та творчості в історико-культурному процесі.

Тема 10. Становлення соціології як окремої науки у Німеччині.

Сприяння Ф. Тьонніса та Г. Зіммеля самовизначенню та інституалізації соціології у Німеччині. “Формальна соціологія” Ф. Тьонніса і Г. Зіммеля. Поняття спільноти і суспільства у соціології Ф. Тьонніса. Г. Зіммель про соціологію як “науку про чисті форми соціалізації”. Зіммелівська концепція соціальної диференціації.

Тема 11. Розуміюча соціологія М. Вебера.

Соціологічні погляди М. Вебера. Життєвий шлях і наукова творчість М. Вебера. Розробка М. Вебером логіко-методологічних засад соціологічної науки. Веберівська теорія цінностей і теорія “ідеальної типізації”. Основні категорії “розуміючої соціології”. Концепція соціальної дії. Структура і види соціальної дії. Принцип раціоналізації соціальної дії. М. Вебер про “вибіркову спорідненість” між протестантською етикою і “духом капіталізму”. Вчення про типи панування. Соціологія релігії М. Вебера. Веберівська концепція професійної етики політика і вченого.

Тема 12. Соціологічні погляди Е. Дюркгейма.

Інтелектуальні витоки соціології Е. Дюркгейма. Предмет соціології, її місце серед інших наук. Новий соціологічний підхід до розуміння суспільства Е. Дюркгейма, суть його “соціологізму” та запропонованого ним соціологічного методу. “Соціологізм” як теорія суспільства. Правила соціологічного методу. Соціальні факти як незалежні від індивідуальної свідомості способи дій, думок і переживань. Е. Дюркгейм про причинне пояснення і функціональний аналіз. Поняття аномії. Теорія поділу суспільної праці. Поняття механічної і органічної солідарності, сегментарної та функціональної диференціації, моральної щільності суспільства. Е. Дюркгейм про соціальну норму і патологію. Використання принципів “соціологізму” в дослідженні причин самогубства.

Тема 13. Теорії соціальної взаємодії та циркуляції еліт В. Парето.

Ідейні джерела і особливості світогляду В. Парето. Соціологія як логіко-експериментальна наука. Суспільство як система в стані рівноваги. Теорія соціальної взаємодії. Проблема соціальної дії у працях В. Парето. Поняття резидуальності соціальної дії. Теорія циркуляції еліт. Концепція ідеології.

Тема 14. Американська соціологія кінця XIX – початку XX ст.

Формування дослідницької програми Чиказької школи. Р. Парк про відмінність між поняттями територіальної спільноти і суспільства. Розробка понять соціальної екології у праці Р. Парка “Місто”. Дослідження соціальної структури і соціальних змін у працях Р. Лінда і Х. Лінд “Середнє місто у процесі змін” та Л. Корнера “Американське місто”. Дослідження соціальних проблем у працях Л. Вірта “Гетто”, Р. Кавана “Суїцид” та Е. Стоуквіста “Маргінальна особистість”. Вплив Чиказької школи на розвиток американської та світової соціології.

Соціально-психологічна концепція У. Томаса. Поняття установок і цінностей, соціальної ситуації, соціальної адаптації. Біографічний метод і його використання у праці У. Томаса і Ф. Знанецького “Польський селянин в Європі і Америці”. Вивчення У. Томасом і Ф. Знанецьким процесів соціальної дезорганізації у середовищі польських емігрантів. Теоретичне значення емпіричних досліджень У. Томаса і Ф. Знанецького. Соціальні фактори, що зумовили розвиток соціології праці й управління. Класична школа “наукового менеджменту” (Ф. Тейлор, Г. Грант, А. Файоль та ін.). Тейлорівська система організації управління виробництвом і її соціальний зміст. Формування доктрини “людських відносин” як виклику “тейлоризмові” (Е. Мейо, В. Діксон). Методологічні засади й етапи здійснення Хоторнських експериментів. Колумбійська школа. Соціологічні погляди П. Лазарсфельда та Я. Морено.

Тема 15. Українська соціологічна думка кінця XIX – початку XX ст.

Дослідження Женецького гуртка українських вчених як початок самостійного соціологічного знання. Вплив західних соціологів на його становлення. Соціологічні погляди С. Подолинського, М. Драгоманова і Ф. Вовка. Неопозитивізм в українській соціології, вплив на його розвиток творчого доробку російсько-американського соціолога П. Сорокіна. Погляди видатного українського соціолога І. Ковалевського, його соціологічна система. Роль творчості І. Франка у становленні національної свідомості українського народу. Внесок М. Грушевського у розвиток української соціології. Методологічні розробки у соціології Б. Кістяківського. «Теорія зв'язків» С. Дністрянського. М. Туган-Барановський про місце соціології в системі суспільних наук, значення господарської діяльності у суспільному житті, класову боротьбу. Чинники, що стримували розвиток української соціології у післяреволюційний період.

Тема 16. Соціологічні погляди представників Франкфуртської школи.

Американський період діяльності Франкфуртської школи. Психоаналіз західної цивілізації у працях М. Хоркхаймера, Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромма. Соціологія знання К. Маннгейма. Аналіз К. Маннгеймом ідеології та утопії. Психогенетична соціологія Н. Еліаса. Соціологічні ідеї праць М. Хоркхаймера і Т. Адорно “Діалектика просвітництва” та Г. Маркузе “Одномірна людина”. Дискусія між К. Поппером і Т. Адорно щодо методологічних засад соціологічної теорії. Посилення емпіричної орієнтації у західнонімецькій соціології наприкінці 50-60-х років. Теорія класів і класового конфлікту Р. Дарендорфа. Антропологічна соціологія А. Гелена і Х. Фрайера. Соціологічна саморефлексія Х. Шельські. Соціологічні ідеї праць Ю. Хабермаса “Структурні зміни у громадській думці” і “Наука і техніка як ідеологія”. Теорія комунікативної дії Ю. Хабермаса.

Тема 17. Теорія соціальної стратифікації П. Сорокіна.

Гарвардський період наукової діяльності П. Сорокіна і його концепція соціальної взаємодії. П. Сорокін про чуттєву, умоглядну й ідеалістичну “суперсистему”, про цикли соціокультурної динаміки. Теорія соціальної стратифікації П. Сорокіна. Поняття одномірної і багатомірної стратифікації та соціальної мобільності. Критика П. Сорокіним сучасної йому соціологічної теорії.

Змістовий модуль 3. Сучасні соціологічні теорії.

Тема 18. Структурний функціоналізм.

Антропологічний функціоналізм В. Малиновського. Життєвий шлях і наукова діяльність Т. Парсонса. Теоретичні джерела парсонівської концепції соціальної дії. Поняття систем дії, діючої особи, ситуації. Мотиваційна структура дії. Когнітивна, оціночна і ціннісна орієнтації соціальної дії. Взаємопроникнення особистісної, соціальної і культурної субсистем, їх основні характеристики. Теорія соціальних систем Т. Парсонса. Різновиди функціональної спрямованості окремих субсистем дії — адаптації, інтеграції, відтворення структури і зняття напруженості. Функціоналістське пояснення природи соціальних змін. Вчення Т. Парсонса про соціальну диференціацію, еволюційні універсалиї та історичні типи суспільства. Вплив ідей Т. Парсонса на сучасні теорії соціокультурної модернізації. Сучасні дискусії щодо теоретичної спадщини Т. Парсонса. Р. Мертон про соціологічні теорії середнього рангу. Модель структурного функціоналізму Р. Мертона. Р. Мертон про соціальну структуру й аномію. Вплив ідей Р. Мертона на американську теоретичну й емпіричну соціологію. Дискусії про функціоналізм у сучасній соціології, їх основні напрями.

Тема 19. Теорії символічного інтеракціонізму.

Основні тези й поняття символічного інтеракціонізму. Символічний інтеракціонізм Дж. Міда. Концепція «редукованої взаємодії» Г. Блумера. Теорія ролей Дж. Морено. Р. Лінтона. Соціальна структура як мережа експектацій. Концепція «дзеркального Я» Ч. Кулі. Г. Блумер: природа взаємодії (етапи визначення, інтерпретації, картування й оцінювання). Г. Блумер про теорію і методологію соціології. Е. Гофман: уявлення про себе в повсякденному житті. Мистецтво «керування враженнями». Теорія стигматії Е. Гофмана.

Тема 20. Концепція соціального конфлікту.

Концепція соціального конфлікту (Л. Козер, Р. Дарендорф, А. Турен, К. Боулдінг). Конфлікт як форма зняття напруженості в соціальній системі та фактор інноваційної зміни. Способи раціональної регуляції соціальних конфліктів. “Альтернативна соціологія” А. Гоулднера і Р. Міллса та її основні поняття (“новий клас”, “пануюча еліта”).

Тема 21. Концепція соціального обміну.

Теоретичні джерела теорії обміну: утилітаризм, антропологічна традиція, психологізм, структуралізм. Дж. Хоманс: індуктивна і дедуктивна стратегії обміну. Психологічна модель обміну. Основні принципи соціального обміну К. Леві-Стросса. Макроструктуралізм П. Блау. Основні принципи соціального обміну. Елементарні та складні системи обміну П. Блау.

Тема 22. Феноменологічна соціологія і етнометодологія.

Теоретичні джерела феноменологічної соціології. Е. Гуссерль і А. Бергсон про переживання часу і “життєвий світ”. Феноменологічні ідеї у працях М. Вебера і М. Шелера. Обґрунтування принципів феноменологічної соціології у праці А. Шюца “Змістовна структура соціального світу”. Поняття природної установки, саморозуміння, “розуміння іншого”, “типізуючого розуміння”. Принципи взаємозаміни точок зору і співпадання систем релевантностей. А. Шюц про принципову відмінність між просторовим і часовим принципами конституювання соціальних зв’язків. Наукове знання як різновид “типізуючого розуміння”. Принцип “суб’єктивної інтерпретації” у соціальному пізнанні. Розвиток ідей феноменологічної соціології у праці П. Бергера і Т. Лукмана “Соціальне конструювання реальності”. “Соціологія повсякденності” як зразок застосування феноменологічних методів і її основні напрями. Етнометодологія — програма розвитку нетрадиційної соціології. Обґрунтування основних ідей етнометодології у працях Г. Гарфінкеля. Проблема раціональності повсякденного життя в етнометодології. Особливості етнометодологічного дослідження соціальної дійсності. “Фонові очікування” та їх функції в системі соціальної взаємодії. Рефлексивність як елемент повсякденної діяльності. Застосування феноменологічних методів у сучасній соціології науки і соціології культури.

Тема 23. Структуралізм та постструктуралізм.

Структуралізм: зміст та основні напрями. Постструктуралізм: умови виникнення та основні види. Постмодерністська соціальна теорія. Структуралістський аналіз К. Леві-Стросса. Історико-культурний структуралізм М. Фуко. Теорія структурації Е. Гідденса. Радикальна постмодерністська соціальна теорія Ж. Бодріяра. Постмодерністська соціальна теорія П. Бурд’є.

Тема 24. Новітні теоретичні пошуки в соціологічній науці.

Предмет соціології в контексті сучасних дискусій. Мультипарадигмальна структура соціології. Модель суспільства ризику. Модель мережного суспільства. Перспективи розвитку соціології в системі сучасних наук. Соціологічні ідеї І. Валлерстайна, Н. Лумана, Е. Гідденса, Дж. Александера. Соціологічний дискурс. Проблеми глобалізації в сучасних соціологічних теоріях. Перспективи розвитку соціології в системі соціальних наук.

Тема 25. Сучасний розвиток української соціології.

Соціологія радянського періоду та її криза. Радянська соціологія 20–30-х рр. XX сторіччя. Поступове “відродження” соціології на межі 50–60-х рр. XX ст. Організація наукової та, зокрема, соціологічної діяльності в діаспорі. Соціологічні праці науковців діаспори, їх класична українська тематика. Наукове товариство імені Т.Г.Шевченка - найдавніша вітчизняна академічна наукова інституція. Соціологічні концепції М. Шаповала, О. Бочковського, В. Липинського. Ідеологічна “відлига” і “реабілітація” прикладної соціології. Соціологічна наука України після “перебудови”. Роль Соціологічної асоціації України у становленні соціологічної науки. Основні напрями розвитку соціології у сучасній Україні.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

Тема 1. Становлення соціології: етапи і тенденції розвитку.

1. Поняття соціології, її об'єкт та предмет.
2. Структура соціологічної науки.
3. Місце історії соціології в структурі соціогуманітарного знання.
4. Головні етапи розвитку соціологічної думки.

Питання для самоконтролю:

1. У чому сутність і зміст соціології як сфери наукового знання?
2. Як визначити об'єкт та предмет соціології?
3. Через які функції реалізується роль соціології у житті суспільства?
4. Яка структура системи соціологічного знання? Дайте характеристику її складових елементів.
5. Якими є особливості соціологічного бачення світу?
6. Яка роль соціології у соціальних перетвореннях в Україні?
7. Які основні передумови виникнення соціології як самостійної галузі наукового знання?
8. У чому полягає сутність парадигмального плюралізму соціологічного знання?

Завдання до самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте історію соціології як навчальну дисципліну.
2. Розкрийте предметну область історії соціології.
3. Розкрийте значення історії соціології для розвитку сучасної соціології.

Тема 2. Особливості протосоціологічного періоду розвитку наукового знання.

1. Соціальне знання Стародавнього світу:
  - міф та героїчний епос як найдавніші форми відображення дійсності;
  - соціальне знання в культурах Сходу;
  - зародження наукового знання в античній Греції та Римі.
2. Соціальне знання епохи Середньовіччя та доби Відродження.
3. Соціальні вчення Нового часу. Становлення системи суспільствознавства:
  - основні положення концепцій Т. Гобса і Дж. Локка та їх значення для становлення соціології;
  - соціально-політичні погляди Ш. Монтеск'є;
  - соціальні вчення Ж. Руссо і К. Гельвеція.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке протосоціологія?
2. Які особливості соціального знання в культурах Сходу?
3. Чим викликана поява наукового знання в античній Греції?
4. Чому міф та епос є найдавнішими формами відображення дійсності?
5. Охарактеризувати основні причини виникнення історичного знання в Греції та Римі.
6. Чи можна використовувати спадщину античності в сучасних реаліях? Чому?
7. Охарактеризувати основні напрями соціального знання в Новий час.
8. Які чинники сприяли формуванню нових етапів у розвитку соціального знання?

Завдання до самостійної роботи:

1. Розкрити особливості розвитку соціального знання Нового часу.
2. Зробити порівняльний аналіз концепцій Т. Гобса і Дж. Локка. Відзначити їх позитивний внесок у розвиток протосоціології.

Тема 3. О. Конт – засновник позитивістської соціології.

1. Основні передумови виникнення соціології як самостійної науки.
2. О. Конт про предмет, структуру та завдання соціології.
3. Лінійна система наук О.Конта.

Питання для самоконтролю:

1. Чому саме на поч. XIX ст. виникли всі передумови для створення нової науки про суспільство?
2. Яким чином О. Конт визначив предмет нової науки?
3. У чому полягає сутність концепції О. Конта?
4. Яка роль позитивізму і його основних напрямів у подальшому розвитку соціології?
5. Які науки і в якому порядку входять до класифікації О. Конта?
6. Хто першим вводить в науковий обіг термін “соціологія”?
7. Назвіть три основні складові суспільства (за О. Контом).
8. Назвіть три стадії розвитку інтелекту (за О. Контом).
9. Перелічіть основні методи соціології, які охарактеризував О. Конт.
10. Охарактеризуйте закон інтелектуальної еволюції в науковій системі О.Конта.

Завдання до самостійної роботи:

1. Розкрийте в письмовій формі особливості соціологічної системи О Конта.

Тема 4. Основні принципи соціології Г. Спенсера та розвиток натуралістичних концепцій.

1. Г. Спенсер – основоположник органіцизму.
2. Сутність еволюції за концепцією Г. Спенсера.
3. Роль натуралістичного напрямку в соціології.

Питання для самоконтролю:

1. Чим, на думку Г. Спенсера, одне суспільство відрізняється від іншого?
2. Яке значення вчення Г. Спенсера для історії соціології?
3. Яка основна ідея соціологічного вчення Г. Спенсера?
4. Який метод становить основу соціологічних поглядів Г. Спенсера?
5. Хто першим вводить у науковий обіг в соціології термін “соціальний інститут”?
6. В чому полягає сенс вчення Г. Спенсера про соціальну політику держави?
7. Назвіть основні положення соціального дарвінізму.
8. Хто вважається засновником соціального дарвінізму?
9. Хто першим вводить в науковий обіг в соціології поняття соціального конфлікту?
10. Хто започатковує географічний напрям в соціології?
11. Перелічіть основні положення концепцій географічного напрямку в соціології.
12. Назвіть основні положення расово-антропологічної школи в соціології.

Завдання до самостійної роботи:

1. Визначити та проаналізувати основні принципи натуралізму.
2. Розкрити позитивні та негативні риси соціал-дарвіністського напрямку.

Тема 5. Ідеї соціального розвитку К. Маркса.

1. Особливості розвитку історії суспільства в роботах К. Маркса.
2. Теорія класів і класового конфлікту.
3. Дискусії щодо марксизму в сучасній соціології.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте характеристику поняттю “формація”.
2. За що К. Маркса називають класиком соціології?
3. Яке місце займала теорія класової боротьби у вченні К. Маркса?
4. Які етапи розвитку проходить суспільство в своєму розвитку?

Завдання до самостійної роботи:

Порівняйте погляди Г. Спенсера та К. Маркса на роль держави в розвитку суспільства. Яка ваша думка з цього питання?

Тема 6. Психологічний напрям у соціології.

1. Психологічний еволюціонізм Ф. Гіддінгса.
2. Психологія народів (М. Лацарус, Г. Штейнталь, В. Вундт).
3. Психологія натовпу (С. Сігелє, Г. Лебон).
4. Теорія наслідування Г. Тарда.
5. Соціальні фактори в психоаналізі З. Фрейда.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть перших представників соціологічного психологізму?
2. Які наукові течії складають психологічний напрям в соціології?
3. Чим зумовлена поява у ХХ ст. різних соціологічних шкіл і концептуальних напрямків?
4. Які основні ідеї психологічного еволюціонізму?
5. Назвіть наукові праці з психологічного еволюціонізму Ф. Гіддінгса.
6. Охарактеризуйте основні положення психології натовпу Г. Лебона.

Завдання до самостійної роботи:

Складіть таблицю “Психологічний напрям в соціології”.

Тема 7. Соціологічні погляди Ф. Тьонніса та Г. Зіммеля.

1. Становлення соціології як окремої науки у Німеччині.
2. Поняття спільноти і суспільства в соціології Ф. Тьонніса.
3. Г. Зіммель та його концепція соціальної диференціації.

Питання для самоконтролю:

1. Яких представників німецької соціології ви знаєте?
2. Які суспільні чинники сприяли розвитку соціології у Німеччині?
3. Назвіть головні роботи Г. Зіммеля.
4. Які проблеми соціології досліджував Г. Зіммель?
5. Назвіть головні роботи Ф. Тьонніса.
6. У чому полягає суть вчення Ф. Тьонніса про спільноти і спілки?

Завдання до самостійної роботи: Підготувати есе за темою (на вибір):

1. Вчення Г. Зіммеля. Підходи до соціальної психології.
2. Вчення Ф. Тьонніса. Поняття общини (спільноти) і суспільства, їх відмінність.

Тема 8. Розуміюча соціологія М. Вебера.

1. Життєвий шлях і наукова творчість М. Вебера.
2. Основні категорії “розуміючої соціології”.
3. Концепція соціальної дії.
4. Концепція професійної етики політика і вченого.

Питання для самоконтролю:

1. Хто був творцем розуміючої соціології та теорії соціальної дії?
2. Як називається основна праця німецького соціолога М. Вебера?
3. Що таке “соціальна дія” за визначенням М. Вебера?
4. З чим пов’язував головне завдання соціології М. Вебер?
5. Розкрийте зміст положення М. Вебера про соціальну дію та її типи.
6. Назвіть основні положення соціології політики і влади М. Вебера.

Завдання до самостійної роботи:

1. Робота з першоджерелами. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Пер. з нім. О. Погорілий; Ред. М. Павлюк. - Київ : Основи, 1994. - 261 с.

Тема 9. Соціологічні погляди Е. Дюркгейма.

1. Поняття соціологічного методу в працях Е. Дюркгейма.
2. Теорія поділу суспільної праці.
3. Соціальні фактори причин самогубства.

Питання для самоконтролю:

1. Які соціологічні ідеї були притаманні творчості Е. Дюркгейма?
2. Який внесок у соціологію зробив Е. Дюркгейм?
3. Дайте визначення поняття “соціологічний реалізм”.
4. Чому соціологічна концепція Е. Дюркгейма має назву “соціологізм”?
5. Охарактеризуйте соціологічного вчення Е. Дюркгейма про релігію і мораль.

Завдання до самостійної роботи:

- Розкрийте у письмовій формі (1 стор.) зміст поняття “аномія” Е. Дюркгейма.

Тема 10. Соціологічні теорії В. Парето.

1. Життєвий та науковий шлях В. Парето.
2. Теорія соціальної взаємодії.
3. Основні поняття теорії циркуляції еліт В. Парето.

Питання для самоконтролю:

1. Які життєві чинники сформували особливості світогляду В. Парето?
2. Які основні засади теорії соціальної взаємодії?
3. Що складає сутність теорії еліт В. Парето?
4. Як суспільно-державна проблематика відтворена в роботах В. Парето?
5. Яке значення праць В. Парето для розвитку сучасних теорій еліти?

Завдання до самостійної роботи:

- Підготувати письмову роботу (2 стор.) “Соціологічні погляди В. Парето (логіка ірраціонального)” за таким орієнтовним планом:

1. Проблеми загальної соціології як наслідок економічної теорії.
2. Правила логіко-експериментального методу.
3. Логічні дії та нелогічні дії.

Тема 11. Американська соціологія кінця XIX-першої половини XX ст.

1. Вплив Чиказької школи на розвиток американської та світової соціології (Р. Парк, Р. Лінд і Х. Лінд, Л. Корнер, Л. Вірт).
2. Теоретичне значення емпіричних досліджень У. Томаса і Ф.Знанецького.
3. Класична школа “наукового менеджменту” (Ф. Тейлор, Г. Грант, А.Файоль).
4. Соціологічні погляди Е. Мейо.
5. Колумбійська школа (П. Лазарсфельд, Я. Морено).

Питання для самоконтролю:

1. Які проблеми досліджували представники Чиказької школи?
2. Назвіть роботи представників Чиказької школи.
3. Розкрийте дослідницьку програму Чиказької школи.
4. Які відмінності між поняттями територіальної спільноти і суспільства виділяє Р. Парк?
5. Розкрийте поняття соціальної структури і соціальних змін Р. Лінда і Х. Лінд.
6. Який вплив Чиказької школи на розвиток американської та світової соціології?
7. Розкрийте методологічні засади й етапи здійснення Хоторнських експериментів.
8. Охарактеризуйте погляди представників Колумбійської школи.

Завдання до самостійної роботи:

Складіть таблицю за темою “Представники американської школи”.

Тема 12. Українська соціологічна думка кінця XIX — початку XX ст.

1. Особливості формування і розвитку протосоціології в Україні.
2. Розвиток національно-визвольної ідеології.
3. Соціальна концепція М. Драгоманова.
4. Соціологічні погляди М. Туган-Барановського.
5. Внесок М. Грушевського у становлення української соціології.
6. Методологічні розробки у соціології Б. Кістяківського.
7. «Теорія зв'язків» С. Дністрянского.

Питання для самоконтролю:

1. Які особливості формування і розвитку соціології в Україні:
а) в середині XIX ст.;
б) в кінці XIX – на початку XX ст.?
2. Назвіть праці видатних українських мислителів, які належать до витоків вітчизняної протосоціології.
3. Розкрийте особливості розвитку самосвідомості людей часів Київської Русі.
4. У чому полягала специфіка українського козацтва як соціальної спільноти, військової організації та соціальної інституції?
5. Хто започаткував і розвивав соціологічну думку в Україні у XIX ст.?
6. Яке історичне значення вчення М. Костомарова?
7. Коли був заснований женецький гурток українських вчених-передвісників вітчизняної соціології? Хто входив до його складу?

8. Який метод дослідження соціальних явищ виробив М. Грушевський (дайте його назву)?

9. Назвіть прізвища українських економістів, у працях яких містилася соціологічна тематика?

10. В якому році М. Грушевський повертається з еміграції в Україну?

11. У чому М. Грушевський вбачав головне завдання своєї праці “Генетична соціологія”?

12. Яка головна ідея його “генетичної соціології”?

Завдання до самостійної роботи:

Охарактеризуйте чинники, що стримували розвиток української соціології у післяреволюційний період.

Тема 13. Соціологічні погляди представників Франкфуртської школи.

1. Соціологія знання К. Маннгейма.

2. Соціологічні ідеї М. Хоркхаймера і Т. Адорно.

3. Теорія класів і класового конфлікту Р. Дарендорфа.

4. Теорія комунікативної дії Ю. Хабермаса.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте американський період діяльності Франкфуртської школи.

2. Чим визначається психоаналіз західної цивілізації?

3. Назвіть праці М. Хоркхаймера, Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромма.

4. Назвіть основні риси соціології знання К. Маннгейма.

5. Розкрийте риси психогенетичної соціології Н. Еліаса.

6. Назвіть причини посилення емпіричної орієнтації у західнонімецькій соціології наприкінці 50–60-х років.

7. В чому причини класового конфлікту за Р. Дарендорфом?

Завдання до самостійної роботи:

Опишіть сутність дискусії між К. Поппером і Т. Адорно щодо методологічних засад соціологічної теорії.

Тема 14. Теорія соціальної стратифікації П. Сорокіна.

1. Життєвий та науковий шлях П. Сорокіна.

2. Концепція соціальної взаємодії.

3. Теорія соціальної стратифікації П. Сорокіна.

Питання для самоконтролю:

1. Чому соціологічне вчення П. Сорокіна має назву “інтегральна соціологія”?

2. Охарактеризуйте гарвардський період наукової діяльності П. Сорокіна.

3. Розкрийте сутність концепції соціальної взаємодії.

4. Що писав Сорокін про чуттєву, умоглядну й ідеалістичну “суперсистему”?

5. Які цикли соціокультурної динаміки виділяв П. Сорокін?

6. Розкрийте поняття одномірної і багатомірної стратифікації.

7. Дайте визначення поняття соціальної мобільності.

Завдання до самостійної роботи:

Законспектувати значення понять (за працями П. Сорокіна):

Стратифікація, соціальний простір, соціальні інститути, соціальна мобільність.

Тема 15. Структурний функціоналізм.

1. Ідеї антропологічного функціоналізму.
2. Життєвий шлях і наукова діяльність Т. Парсона.
3. Вплив ідей Р. Мертона на американську теоретичну та емпіричну соціологію.

Питання для самоконтролю:

1. Які Вам відомі сучасні підходи до вивчення суспільства?
2. У чому суть концепції “структурного функціоналізму” Т. Парсона?
3. Чи можна припускати, що соціальні системи мають мету?
4. Які основні теоретико-методологічні положення структурно-функціонального аналізу?
5. Яка теоретико-пізнавальна позиція Т. Парсона?
6. Які основні принципи соціальної дії?
7. Які теоретичні витоки теорії Т. Парсона?
8. Охарактеризуйте теорії середнього рангу Р. Мертона.
9. Яким чином Р. Мертон розробив методологію функціонального аналізу?
10. Охарактеризуйте функції та дисфункції, явні та латентні функції.

Завдання до самостійної роботи:

Зробити в письмовій формі порівняльний аналіз структурно-функціональної парадигми та неофункціоналізму.

Тема 16. Теорії символічного інтеракціонізму.

1. Дж. Мід: поняття Self, Розум і Суспільство.
2. Г. Блумер: природа взаємодії (етапи визначення, інтерпретації, картування й оцінювання)
3. Уявлення про себе в повсякденному житті (Е. Гофман).
4. Девіантна поведінка в контексті символічного інтеракціонізму.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні тези й поняття символічного інтеракціонізму.
2. Що включає в себе поняття «символічний інтеракціонізм»?
3. Розкрийте основні положення концепції «редукованої взаємодії» Г. Блумера.
4. Що означає поняття “соціальна структура як мережа експектацій”?
5. Охарактеризуйте погляди Г. Блумера на теорію і методологію соціології.
6. Що таке мистецтво «керування враженнями» за Е. Гофманом?

Завдання до самостійної роботи:

Складіть таблицю на тему “Представники теорії символічного інтеракціонізму.”

Тема 17. Теорії соціального конфлікту.

1. Схожість та відмінність конфліктних теорій у соціології.
2. Порівняння аналітичних та емпіричних категорій К. Маркса та Р. Дарендорфа.
3. Модель функціонального конфлікту та його наслідків.
4. Особливості конфліктів в загальній теорії Р. Коллінза

Питання для самоконтролю:

1. Дайте характеристику змісту “теорії конфлікту”.
2. Назвіть основні положення конфліктологічної соціології.

3. Назвіть прізвища соціологів – представників конфліктологічної парадигми в соціології.
4. Дайте порівняльний аналіз конфліктних та функціональних теорій.
5. Які ви знаєте погляди щодо виникнення конфліктів у суспільстві?
6. Що таке діалектична теорія конфлікту?
7. Охарактеризуйте модель функціонального конфлікту Л. Козера.

Завдання до самостійної роботи:

В письмовій формі охарактеризуйте інституціональний аналіз конфліктності Дж. Рекса. Поясніть поширення в соціології конфліктологічних теорій.

Тема 18. Концепція соціального обміну.

1. Основні поняття та пояснювальні принципи соціальної організації в теорії обміну Дж. Хоманса.
2. Обмінні процеси в соціальному житті: елементарні та складні системи обміну П. Блау.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю соціальна дія?
2. Що означає вислів «правильна моральна поведінка»?
3. Назвіть теоретичні джерела теорії обміну.
4. Що таке індуктивна і дедуктивна стратегії обміну?
5. Розкрийте психологічну модель обміну Дж. Хоманс..
6. Назвіть основні принципи соціального обміну К. Леві-Стросса.
7. Назвіть основні принципи соціального обміну П. Блау.

Завдання до самостійної роботи:

Скласти словник термінів за темою: “Концепція соціального обміну”.

Тема 19. Феноменологічна соціологія і етнометодологія.

1. Принципи феноменологічної соціології А. Шюца.
2. Розвиток ідей феноменологічної соціології у працях П. Бергера і Т. Лукмана.
3. Обґрунтування основних ідей етнометодології у працях Г. Гарфінкеля.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні напрямки розвитку сучасної соціологічної теорії?
2. Назвіть основні положення феноменологічної соціології.
3. Які поняття є центральними в феноменологічній соціології?
4. Назвіть прізвища соціологів, які розробляли феноменологічну соціологію.
5. Охарактеризуйте основні ідеї етнометодології.

Завдання до самостійної роботи:

Розробити таблицю за темою “Представники феноменологічної соціології.”

Тема 20. Структуралізм та постструктуралізм.

1. Структуралізм: зміст та основні напрямки.
2. Постструктуралізм: умови виникнення та основні види.
3. Виникнення постмодерністської соціальної теорії (П.Бурд'є, Ж.Бодріяр).

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні положення структуралізму.
2. Які ви знаєте постмодерністські соціальні теорії?

3. Назвіть наукові праці К. Леві-Стросса.
4. Чому наукові погляди М. Фуко називають історико-культурним структуралізмом?
5. Назвіть основні наукові праці Е. Гідденса.
6. Чому постмодерністську соціальну теорію Ж. Бодріяра вважають радикальною?

Завдання до самостійної роботи:

Розкрити основні положення історико-культурного структуралізму М. Фуко.

Тема 21. Новітні теоретичні пошуки в соціологічній науці.

1. Предмет соціології в контексті сучасних дискусій.
2. Модель суспільства ризику та модель мережного суспільства.
3. Перспективи розвитку соціології в системі сучасних наук.

Питання для самоконтролю:

1. У чому виявляється суперечливість процесів глобалізації?
2. Які причини, на Вашу думку, привели до виникнення масового соціального руху антиглобалістів?
3. Охарактеризуйте особливості віртуалізації та інформатизації сучасного українського суспільства?
4. Які фактори розвитку глобалізації аналізуються в теорії Н. Лумана?
5. Яка роль у розвитку глобальної взаємозалежності належить ЗМК?

Завдання до самостійної роботи:

Поясніть значення поняття “суспільство ризику”.

Тема 22. Сучасний розвиток української соціології.

1. Соціологія радянського періоду та її криза.
2. Соціологічні праці науковців діаспори, їх класична українська тематика.
3. Основні напрями розвитку соціології в сучасній Україні.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні соціологічні поняття характеризують світогляд В. Липинського? Яка ідея є домінантою політичного мислення цього вченого?
2. Яке ставлення Липинського до інтелігенції? Чи можна назвати інтелігенцію елітою?
3. Коли розпочинаються гоніння на соціологію в Радянській Україні?
4. Назвіть установи ВУАН, при яких існували кафедри соціології.
5. Чому радянська влада чинила опір розвитку соціології в УРСР?
6. Охарактеризуйте причини відродження української соціології сучасного періоду.
7. Назвіть основні напрями діяльності Українського соціологічного інституту в еміграції.
8. Розкрийте зміст діяльності Українського інституту громадознавства протягом 1924-1932 рр.
9. Дайте загальну характеристику соціологічного вчення М. Шаповала.
10. У чому полягають особливості розвитку вітчизняної соціології XX ст.?
11. Які основні етапи свого розвитку пройшла соціологічна думка України?

Завдання до самостійної роботи:

Охарактеризуйте роль і стан соціології в сучасній Україні.

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли /Общ. ред. и предисл. П.С. Гуревича. — М.: Издательская группа «Прогресс» — «Политика», 1992. — 608 с.
2. Баразгова Е.С. Американская социология (традиции и современность): курс лекций. - Екатеринбург; Бишкек: Деловая книга; Одиссей, 1997. - 176с.
3. Батыгин Г.С., Подвойский Д.Г. История социологии. — М.: Наука и образование, 2007. — 444 с.
4. Воронцов А.В., Громов И.А. История социологии. XIX – начало XX века. Часть 1. Западная социология. Часть 2. Русская социология. — М.: ВЛАДОС, 2005.
5. Глазунов С. В. Історія та теорія соціології: протосоціологія : Навч. посіб. — Д.: РВВ ДНУ, 2008. — 67 с.
6. Гофман А. Б. Семь лекций по истории социологии: учебное пособие для студ. вузов. - Москва : Мартис, 1995. - 204 с.
7. Григорьев С.И. Основы виталистской социологии XXI века. Учеб.пособ. — М.: Гардарики, 2007. — 239 с.
8. Захарченко М.В. Історія соціології від античності до початку XX ст.: посібник - Київ : Либідь, 1993. - 336с.
9. Зборовский Г.Е. Теоретическая социология XX - начала XXI века. Уч.пособ. для вузов. — Екатеринбург: Изд-во Гуман.ун-та, 2007. — 364 с.
10. Здравомыслов А.Г. Социология: теория, история, практика. — М: Наука, 2008. — 382 с.
11. История теоретической социологии: в 5 т. /Отв. ред. и сост., проф. Ю.Н.Давыдов; РАН.Ин-т социологии. - Москва: Наука, 1995. - Т.1 : От Платона до Канта: Предыстория социологии и первые программы науки об обществе. — 270 с.
12. История социологии в Западной Европе и США. Учебник для вузов /Отв. ред. Г.В. Осипов.. — М.: Издательство НОРМА, 2001. — 576 с.
13. Історія української філософії: Підруч. для вузів /С. В. Бондар, Г. Вдовиченко, Н. Ю. Кривда та ін. — К. : Академвидав, 2008. — 624 с.
14. Коваліско Н.В. Основы соціальної стратифікації: Навчальний посібник. — Львів: «Магнолія 2006», 2007. — 328 с.
15. Кравченко А.И. Социология Макса Вебера: Труд и экономика. - Москва : На Воробьевых, 1997. - 208 с.
16. Кравченко А.И. История зарубежной социологии: учебное пособие. - Москва : Культура : Академический проект, 2005. - 704 с.
17. Кравченко С.А. Социология модерна и постмодерна в динамически меняющемся мире. — М.: МГИМО-ун-т, 2007. — 264 с.
18. Кравченко С.А. Социология: парадигмы через призму социологического воображения. 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Экзамен, 2007. — 750 с.
19. Кривошеев В.В. Аномия современного общества: классические теории, современные традиции, российские реалии. — М.: Изд-во СГУ, 2008. — 214 с.
20. Култасва М.Д., Навроцький О.І., Шеремет І.І. Європейська теоретична соціологія XX-XXI століття: Навчальний посібник. — Х.: ХРУ імені В.Н.Каразіна, 2008. — 328 с.
21. Новикова С.С. История развития социологии в России: учебное пособие - Москва-Воронеж : НПО "МОДЭК", 1996. - 288с.
22. Осипов А. О. Онтологія духовності: Моногр.: У 2-х кн. Кн. II — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. — 240 с.
23. Петров В.П. Социология СССР: очерк становления и гибели Советского Союза. — М.: Комкнига, 2006. — 128 с.

24. Пилипенко В.Є., Попова І.М., Танчер В.В. та ін. Спеціальні та галузеві соціології: Навч.посібник. – 2-е вид. – К.: ПЦ «Фоліант», 2007. – 451 с.
25. Плахов В.Д. Западная социология: исторические этапы, основные школы и направления развития XIX-XX вв.: Учебное пособие. - Санкт-Петербург, 2000. - 156 с.
26. Полторак І.С., Колісник Л.О., Лаптурова Я.О. Соціологія. Навч.посібник. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2008. – 112 с.
27. Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от Античности до наших дней /Науч. ред. В.В.Целищев. – 6-е изд., стер. – М.; Екатеринбург : Акад. проект: Деловая книга, 2008. – 1008 с.
28. Романовский Н.В. Историческая социология – М.: «Канон+», 2009. – 320 с.
29. Ручка А.О. Курс історії теоретичної соціології: навчальний посібник. - Київ: Наукова думка, 1995. - 224с.
30. Симонова О.А. История социологии XX века: избранные темы: учеб. Пособие – М.: Университетская книга; Логос, 2008. - 208 с.
31. Социологический неовитализм: новые возможности XXI века / Общ.ред. С.И. Григорьев, О.Т. Коростелева. – Москва-Барнаул: Азбука, 2007.- 207 с.
32. Соціологічна думка України: навчальний посібник для студентів вузів /М.В. Захарченко, В.Ф. Бурлачук, М.О. Молчанов та ін.; Ред. О.І. Цибульська. - Київ : Заповіт, 1996. - 424 с.
33. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: Навчальний посібник /За ред. А. Ручки, - К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. – 363 с.
34. Соціологія: Підруч. для вузів / За ред. В. Г. Городяненка. – 3-тє вид., перероб. та допов. – К.: Академія, 2008. – 544 с.
35. Соціологія XIX – початку XX століття : Хрестоматія: Навч. посіб. для вузів/ Уклад.: В. Г. Городяненко, О. В. Гилюн, За ред. В. Г. Городяненка. – Д. : Вид-во ДНУ, 2008. – 628 с.
36. Філософія і соціологія в контексті сучасної культури: Зб. наук. праць / Відп. ред. П. І. Гнатенко; ДНУ. – Д. : ДНУ, 2008. – 379 с.
37. Франчук В.И. Современная организмическая социология: основные положения и словарь-справочник. – М.: Издательство «Спутник +», 2008. – 292 с.
38. Ціннісні орієнтації: аналіз соціально-філософських концепцій заходу 80-90х років / Відп.ред.А.Т.Гордієнко. - Київ : Наукова думка, 1995. – 208 с.
39. Черниш Н.Й. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання - 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – 486 с.
40. Чеснокова В.Ф. Язык социологии. Курс лекций – М.: Изд-во «ОГИ», 2010. – 544 с.
41. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества / Пер. с польск. – М.: Логос, 2008.
42. Ярошенко А. О. Історія соціології: курс лекцій. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. - 213 с.

Додаткова література:

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Навчальний посібник. – Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2007. – 316 с.
2. Арістотель. Політика. – К.: Основи, 2000. – 350 с.
3. Афанасьев В.В. Социология политики Освальда Шпенглера. – М.: Изд-во КДУ, 2009.
4. Афанасьев В.В. Историческая социология: Учебное пособие – М.: Книжный дом университет, 2009. – 184 с.
5. Афанасьев В.В. Социология истории: Учеб.пособие. - М.: Канон +, 2008.

6. Бабосов Е.М. Социология: Энциклопедический словарь / Предислов. Г.В.Осипова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 480 с.
7. Бакулев Г.П. Массовая коммуникация: Западные теории и концепции: 2-е изд., перераб. и доп. – М: Аспект-Пресс, 2010. – 192 с.
8. Бердяев Н.А. Самопознание. – М.: ДЭМ, 1990. – 335 с.
9. Блинова М.С. Современные социологические теории миграции населения – М.: Изд-во КДУ, 2009.
10. Бурдые П. Социолог под вопросом: История социологии // Социологические исследования. - 2003. - N8. - С. 104-113.
11. Вебер М. Аграрная история древнего мира. - Москва : Канон-пресс Ц : Кучково поле, 2001. - 560 с.
12. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Пер. з нім. О.Погорілий; Ред.М.Павлюк. - Київ : Основи, 1994. - 261 с.
13. Вебер М. “Объективность” познания в области социальных наук и социальной политики // Культурология. XX век: Антология. – М.: Юрист, 1995. – С. 557 – 603.
14. Вебер М. Социальные причины падения античной культуры // М. Вебер. Избранное. Образ общества. – М.: Юрист, 1994. – С.447 – 468.
15. Вебер Марианна. Жизнь и творчество Макса Вебера / Пер. с нем. М.И. Левиной. М.: РОССПЭН, 2007. - 656 с.
16. Гелберт Дж. Суспільство блага. Пора гуманності. – К.: ВД. „Скарби”, 2003. – 160с.
17. Геллнер Е. Нація та націоналізм / Пер. з англ. – К.: Знання, 2003. – 186 с.
18. Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь. – М.:Весь мир, 2004. –120 с.
19. Гидденс Э. Устроение общества. Очерк теории структуризации: Пер.с англ. – М.: Академический проект, 2003. – 528 с.
20. Голубицкий Ю. А. Физиологический очерк и становление социологии // Социологические исследования : Ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской академии наук. - 2010. - N 3. - С. 133-138.
21. Грищенко Ж.М. Социология жизни, или Жизнь в социологии. – Минск: Четыре четверти, 2007. – 256 с.
22. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Знання України, 1991. – 240 с.
23. Давей Пан. К истории социологии в Китае //Социологические исследования. - 2009. - N 4. - С. 130-136.
24. Давыдов А. Системная социология. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008.
25. Далекохідні українці: історія, культура, форми саморганізації: монографія / В. Б. Євтух, В. П. Трощинський, А. А. Попок; Ін-т соціології, психології та управління НПУ ім. М. П. Драгоманова, Центр сучасного суспільствознавства. - К.: Альтепрес, 2009. - 272 с.
26. Де Роберти Е.В. Новая постановка вопросов социологии. Изб. труды/Отв. ред. А.О. Бороноев. – СПб.: Алетейя, 2008. – 496 с.
27. Ерохина Л.Д. Гендерология и феминология: учебное пособие – М.: Флинта, 2009. – 384 с.
28. Жолков С. Ю. О законах социума и истории // Alma mater. - 2010. - N 2. - С. 70-78.
29. Зиммель Г. Как возможно общество // Г. Зиммель. Избранное. Т.2. – М.: Юрист,1996. – С.301–465.
30. Зиммель Г. Проблемы социологии // Г. Зиммель. Избранное. Т.2. – М.: Юрист,1996. – С.509–529.
31. Зубков В.И. Социологическая теория риска. – М.: Академический проект, 2009.
32. Ковалев С. Н. Знание Сократа и неведение софистов // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія. - Київ: НПУ , 2008. - Вип. 77. - С. 49-62.

33. Конфуций. Луньюнь. Изречения. – М.: Эксмо, 2003. – 464 с.
34. Кудрявцев В. А. Историческая традиция и перспективы создания аксиологической социологии // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология : научный журнал. - 2010. - N 2. - С. 21-28.
35. Локк Дж. Два трактата о правлении // Дж. Локк. Соч. в 3-х томах. Т.3. – М.: Мысль, 1988. – С. 140–405.
36. Луман Н. Общество как социальная система /Пер. с нем.– М.: Логос, 2004. – 232 с.
37. Луцкий А. Л., Скворцова Е. Л. Предтечи и начала японской социологии // Социологические исследования - СОЦИС. - 2010. - N 4. - С. 122-129.
38. Макиавелли Н. Государь: Сочинения. – М.: Эскимо, Харьков: Фолио, 2005. – 672 с.
39. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура (фрагменты) / Под ред. В. Танчера; Реф. пер. і вст. ст. В. Костинской. - Киев: Абрис, 1996. – 112 с.
40. Митупова С. А. Японская социология и проблема идентичности в японском обществе // Социологические исследования - СОЦИС. - 2010. - N 4. - С. 113-121.
41. Нельга О. Соціологія владних еліт: історія і сучасність // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : науково-теоретичний часопис. - 2010. - N 4. - С. 207-209.
42. Немировский В.Г., Невирко Д.Д. Социология человека: от классических к постклассическим подходам. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 304 с.
43. Нова соціокультурна реальність в Україні: теорія, методологія, практика: Зб. матер. Всеукр. наук. конф., Київ, 22-23.04.2008 р. / Гол. ред. кол. В. Г. Чернець. – К. : ДАКККиМ, 2008. – 300 с.
44. Парето В. Закат свободы // Социологические исследования : Ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской академии наук. - 2009. - N 6. - С. 111-120.
45. Парето В. Компендиум по общей социологии /Пер.с итал. А.А.Зотова. – М.: Изд-во ГУ-ВШЭ, 2008.
46. Платон. Діалоги : Пер. з давньогрецької / Платон. – Х. : Фоліо, 2008.– 348 с.
47. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т.1: Чары Платона. – М.: Феникс, 1992. – С. 213–248.
48. Прохоров Ю.Е. В поисках концепта. – М.: Флинта, 2008.
49. Прошанов С.Л. Социология конфликта в России: история, теория, современность. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 232 с.
50. Саблина С.Г. Коммуникация и общественные связи: западные теории, методология, практика. Учебное пособие /Новосиб.гос.ун-т. – Новосибирск, 2007. – 228 с.
51. Серенков Ю. С. Испытание женщины в эпоху "нового рыцарства". Социологическая артуриана Э.С. Фелпс // Социологические исследования: Ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской академии наук. - 2009. - N 11. - С. 125-133.
52. Сидорина Т.Ю., Полянников Т.Л. Национализм: теории и политическая история. Учеб.пособие. – М.: Изд-во ГУ ВШЭ, 2006. – 356 с.
53. Слова чоловіків (1790-1793) / Кондорсе, Прюдом, Гійомар та ін., Упоряд. Е. Бадентер ; Пер.з фр.. О. Хома. – К. : Альтерпрес, 2008. – 400 с.
54. Словарь-справочник по социологии / Сост. Акмалова А.А., Капицын В.М., Миронов А.В. – М.: Дашков и К, 2010. – 304 с.
55. Смелзер Н. Проблемы соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995 / Пер. з англ. – Львів: Кальварія, 2003. – 128 с.
56. Современный иронический социально-политический словарь / В. Г. Головаха; ДНУ. – Д. : ДНУ, 2008. – 112 с.
57. Социальные проблемы: конструкционистское прочтение. Хрестоматия / Сост. И.Г.Ясавеев. – Казань: Изд-во Казанск.ун-та, 2007.

58. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г.Городяненко. – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
59. Степаненко В., Рибшун О. Українська соціологія: суспільно-історичний та ідеологічний контексти розвитку // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теорет. часоп. - 2009. - № 2. - С. 23-46.
60. Суковата В. Гендерна ідентичність і конструювання пам'яті кризових моментів історії: жіночі стратегії виживання // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теорет. часоп. - 2009. - № 2. - С. 67-95.
61. Сучасний стан і перспективи розвитку соціології в Україні та Європі: матеріали міжнародних соціологічних читань пам'яті Н. В. Паніної / Нац. акад. наук України ; ред.: Є. І. Головаха, О. Г. Стегній. - К., 2008. - 192 с.
62. Тезаурус социологии. Тематический словарь-справочник / Под ред. Ж.Т. Тощенко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 489 с.
63. Теорія та історія соціології. Частково анотований бібліографічний покажчик літератури зі спеціальності 22.00.01 / Відп. ред. професор В. Г. Городяненко. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – 98 с.
64. Тоффлер Е. Третья хвиля. – К.: Всесвіт, 2000. – 428 с.
65. Тойнби А. Постыжение истории. – М.: Прогресс, 1991. – 731 с.
66. Файзуллин Ф.С., Марковчина А.В. Социальная стратификация российского общества: её критерии и тенденции. – Уфа: РИО РУМ НЦ МО РБ, 2007. – 132 с.
67. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня. – М.: Прогресс, 1992. – 464 с.
68. Цыганков А. П. Социология международных отношений: Анализ российских и западных теорий: учебное пособие. - Москва : Аспект Пресс, 2006. - 238 с.
69. Шматко Н.А. Анализ культурного производства Пьера Бурдьё // Социологические исследования. - 2003. - N8. - С. 113-120.
70. Шпенглер О. Закат Европы. – М.: Мысль, 1993. – 663 с.

5.Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань.

1. Предмет історії соціології та етапи її розвитку.
2. Значення історії соціології для розвитку сучасної соціологічної думки.
3. Основні форми донаукового відображення світу та специфіка відтворення в них суспільних процесів.
4. Загальна характеристика соціальної думки античної Греції та Риму.
5. Соціальні проблеми в творчості Платона і Аристотеля.
6. Особливості розвитку соціального знання в епоху середньовіччя.
7. Вчення про людину та суспільство у творчості гуманістів епохи Відродження.
8. Соціологічні ідеї соціальних утопій Т. Мора та Т. Кампанелли.
9. Основні чинники та парадигми розвитку знання про суспільство Нового часу.
10. Соціальний зміст теорій “природного права” та “суспільного договору”.
11. Причини кризи традиційного суспільствознавства на рубежі XVIII–XIX ст. та основні чинники виникнення соціології як самостійної науки.
12. Предмет, структура й особливості соціології О. Конта.
13. Сутність та основні принципи соціологічної концепції Г. Спенсера.
14. Причини виникнення основних шкіл соціологічного натуралізму та їх дослідницька проблематика.
15. Соціологічні концепції органіцизму: наукові та методологічні недоліки.

16. Основні проблеми соціально-дарвіністських теорій у соціології, їх досягнення та недоліки.
17. Протосоціологія епохи становлення, розвитку та розпаду Київської Русі.
18. Протосоціологічне знання козацької доби.
19. Протосоціологія доби відродження України (кінець XVIII — середина XIX ст.).
- Станіслав Оріховський-Роксолан (1513-1566). Місце творів І. Вишенського та С. Оріховського у розвитку протосоціології.
20. Дослідження Женецького гуртка українських учених як початок самостійного соціологічного вчення. С. Подолинський, М. Драгоманов і Ф. Вовк, їх соціологічні погляди.
21. Погляди видатного українського соціолога І. Ковалевського, його соціологічна система.
22. І. Франко, роль його творчості у становленні національної свідомості українського народу.
23. Внесок М. Грушевського у розвиток української соціології.
24. Методологічні розробки у соціології Б. Кістяківського.
25. Расово-антропологічна школа в соціології: порівняльний аналіз доктрин та їх наукова короткозорість.
26. Географічна школа в соціології: критичний аналіз.
27. Характерні риси та проблематика психологічного напряду в соціології.
28. Комунікативна модель суспільства Дж. Г. Міда.
29. Теорія символічного інтеракціонізму Г. Блумера.
30. Соціологічна проблематика психоаналізу З. Фрейда.
31. К. Маркс і концепція матеріалістичного розуміння історії.
32. Відчуження як соціологічна проблема марксизму.
33. Основні поняття “розуміючої соціології” М. Вебера.
34. М. Вебер про взаємозв’язок між протестантською етикою та духом капіталізму.
35. Принцип раціональності у веберівській соціології.
36. “Соціологізм” як теорія суспільства Е. Дюркгейма.
37. “Колективні уявлення” як категорія дюркгеймівської соціології.
38. Теорія соціальної солідарності та суспільного поділу праці Е. Дюркгейма.
39. Соціологічна концепція Ф. Тьонніса.
40. Формальна соціологія Г. Зіммеля.
41. Особливості соціологічної концепції В. Парето..
42. Основні поняття та проблеми функціоналістської соціології Т. Парсонса.
43. Уявлення про соціальну дію, взаємодію та соціальну систему в соціології Т. Парсонса.
44. Теорія соціальної системи Т. Парсонса, характеристика її основних проблем.
45. Структура соціології за Р. Мертоном.
46. Р. Мертон про соціальну структуру й аномію.
47. «Теорія зв'язків» С. Дністрянського. М. Туган-Барановський про місце соціології в системі суспільних наук.
48. Соціально-політичні концепції Києво-Могилянської академії. Петро Могила, Стефан Яворський, Павло Величковський, Юліан Кониський, Феофан Прокопович.
49. Вплив творчості Г. Сковороди на становлення української протосоціології.
50. Чиказька соціологічна школа: методологічні принципи та наукові результати.

51. Теоретичне значення емпіричних досліджень У. Томаса і Ф. Знанецького.
52. Проблема організації праці й управління в американській соціології першої половини XX ст.
55. Загальна характеристика наукової програми Франкфуртської соціологічної школи.
56. Проблема взаємозалежності мислення і суспільства в соціології знання К. Маннгейма.
57. М. Хоркхаймер та ідея “критичної теорії”.
58. Сутність дискусії між К. Поппером і Т. Адорно щодо методологічних засад соціологічної теорії, її основні висновки.
59. Теорія класів і класового конфлікту Р. Дарендорфа.
60. Конфліктологічний підхід Л. Козера.
62. Теорія комунікативної дії Ю. Хабермаса.
63. Внесок у розвиток пізнання соціального представниками Кирило-Мефодіївського товариства. Микола Костомаров, Михайло Гулак, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Володимир Білозерський, Олександр Маркевич.
64. Соціологія радянського періоду та її криза. Україні. Радянська соціологія 20-30 х років XX сторіччя. Поступове "відродження" соціології на межі 50-60 х рр. XX ст. Стан соціології після “перебудови” і у пострадянській Україні.
65. Організація соціологічної діяльності української діаспори. Наукове товариство ім. Шевченка - найдавніша вітчизняна академічна наукова інституція. Соціологічні концепції М.Шаповала, О.Бочковського, В.Липинського.
66. Основні напрями розвитку соціології у сучасній Україні. Роль Соціологічної асоціації України у становленні соціологічної науки.
67. Значення структуралістських ідей К. Леві-Строса для соціології.
68. Концепція соціальної взаємодії П. Сорокіна.
69. Теорія соціокультурної динаміки П. Сорокіна.
70. Вчення П. Сорокіна про соціальну стратифікацію та соціальну мобільність.
71. Концепція соціального обміну Дж. Хоманса.
72. Теорія інтегративного обміну П. Блау.
74. Теоретичні джерела формування феноменологічної соціології.
75. Основні поняття та принципи феноменологічної соціології А. Шюца.
76. Розвиток ідей феноменологічної соціології П. Бергером і Т. Лукманом.
77. Основні принципи етнометодологічної соціології Г. Гарфінкеля і А.Сікурела.
78. “Драматургічний підхід” Е. Гоффмана.
79. Основні напрями й особливості розвитку сучасної західної соціології.
80. Неофункціоналізм як напрям сучасної соціологічної теорії.
81. Концепція логіки соціологічного знання Дж. Александра.
82. Теорія соціальної дії Р. Мюнха.
83. Соціологія символічних форм П. Бурдьє.
84. Теорія структурації Е. Гідденса.
85. Системна теорія суспільства Н. Лумана.

Зразок екзаменаційного білету
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»

Напрямок підготовки Соціальне забезпечення

Спеціальність Соціальна робота Семестр II

Навчальна дисципліна Історія та теорія соціології

Екзаменаційний білет № 1

1. Значення історії соціології в системі суспільних наук.
2. Формування психологічного підходу до аналізу соціальних явищ.
3. Основні напрями й особливості розвитку сучасної західної соціології.

Затверджено на засіданні кафедри соціології

Інститут соціології, психології та соціальних комунікацій

протокол № _____ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Євтух В.Б.

Екзаменатор _____ Цимбал С.М.

5. Засоби діагностики успішності навчання: тести до кожного з трьох модулів, узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на екзамен.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. Назвіть яскравих представників етапу протосоціології.

- a. Платон, Аристотель, Н. Макіавеллі, Г. Сковорода
- b. О. Конт, Г. Спенсер, М. Вебер, К. Маркс, Е. Дюркгейм
- c. П. Сорокін, Т. Парсонс, Р. Мертон
- d. Г. Спенсер, Т. Парсонс, К. Маркс

2. Яка перша назва науки соціології?

- a. соціальна філософія
- b. соціальна фізика
- c. соціальний позитивізм
- d. філософія

3. Яка з натуралістичних шкіл у соціології відводила головну роль у розвитку суспільства та народів закономірностям біологічної еволюції?

- a. географічна
- b. соціал-дарвіністська
- c. органічна
- d. расово-антропологічна

4. Представником еволюційної теорії є:

- a. К.Маркс
- b. Г.Спенсер
- c. А.Тойнбі
- d. П.Сорокін

5. Які закони розвитку суспільства сформулював О.Конт?

- a. “закон трьох стадій” розумового розвитку
- b. закон первинності базису і вторинності надбудови

- с. закон прогресивного руху людства шляхом зміни суспільно-економічних формацій
d. закон розподілу праці

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Хто з соціологів розробив теорію циркуляції еліт?

- a. Е.Дюркгейм
- b. К.Маркс
- c. В.Парето
- d. В.Липинський

2. Ідеальний тип як методологічний засіб, що дозволяє розкрити загальні правила подій, розробив:

- a. Г. Спенсер
- b. М. Вебер
- c. Е. Дюркгейм
- d. А.Тойнбі

3. Хто запровадив поняття “аномія”?

- a. Еміль Дюркгейм
- b. Макс Вебер
- c. Герберт Спенсер
- d. Карл Маркс

4. В своїй соціально-політичній концепції поєднував соціалістичні та буржуазно-демократичні ідеї конституційного права, широкого місцевого самоуправління:

- a. М. Грушевський
- b. І. Фесенко
- c. М. Драгоманов
- d. О. Потебня

5. Хто є автором праці “Початок громадянства (генетична соціологія)” (1921 р.)?

- a. О. Потебня
- b. М. Драгоманов
- c. М. Грушевський
- d. І. Фесенко

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 3

1. Хто з соціологів виокремлював у структурі соціології три рівні?

- a. О.Конт
- b. Е.Дюркгейм
- c. П.Сорокін
- d. Р.Мертон

2. Хто вперше почав використовувати поняття «парадигма» у соціології?

- a. Е.Дюркгейм
- b. Т.Кун
- c. Е.Гіденс
- d. М.Вебер

3. Кого з дослідників вважають засновниками концепції соціального конфлікту?

- a. Л. Козера
- b. Р. Дарендорфа
- c. Р.Мертон
- d. Е.Гіденс

4. Хто є автором праці “Соціальне конструювання реальності”?

- a. П. Бергер
- b. Т. Лукман
- c. Г. Гарфінкел
- d. А. Шюц

5. Хто є автором праці “Змістовна структура соціального світу”?

- a. П. Бергер
- b. Т. Лукман
- c. Г. Гарфінкел
- d. А. Шюц

ПРОГРАМА КУРСУ

«ЗАГАЛЬНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Загальна соціологічна теорія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6030101 «Соціологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: загальні тенденції розвитку та функціонування суспільства як соціальної системи.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна є органічним продовженням таких дисциплін як історія, філософія, культурологія», а також виступає підґрунтям до вивчення таких дисциплін як соціальна психологія, політологія, конфліктологія та ін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- 1. Модуль I. Соціологія як наука**
- 2. Модуль II. Суспільство як соціальна система**
- 3. Модуль III. Людина в системі суспільних відносин**
- 4. Модуль IV. Прогнозування соціальних явищ та процесів**

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Загальної соціологічної теорії» є:

отримання студентами фундаментальних знань про суспільство як соціальну систему та формування цілісного, системного погляду на суспільство та ті явища і процеси, які в ньому відбуваються.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Загальна соціологічна теорія» є озброєння студентів-соціологів здобутками соціологічної науки, які б сприяли їх професійному становленню, а також самоактуалізації та самореалізації їх як майбутніх фахівців.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:
знати :

- предмет, структуру та функції загальної соціологічної теорії;
- засвоїти категоріальний апарат загальної соціологічної теорії;
- загальні тенденції розвитку та функціонування суспільства як соціальної системи та особливості національних соціальних систем.

вміти :

- здійснювати системний аналіз соціальних процесів та явищ;
- неупереджено оцінювати ті зміни, що відбуваються в сучасній соціальній реальності;
- застосовувати методи соціологічного дослідження в процесі осягнення змісту та можливих перебігів соціальних явищ;
- володіти навичками соціологічного аналізу інформації.

Що забезпечують формування компетенцій: компетенції соціально-особистісні - здатність учитися; здатність до системного мислення, наполегливість у досягненні мети, турбота про якість виконуваної роботи, толерантність, креативність, формування соціологічної уяви; **загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи історії, філософії, соціології, психології, педагогіки, культурології, політології, які сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, культури, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності, базові знання фундаментальних розділів математики в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії, базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій, навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси, базові знання фундаментальних наук в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою, знання іншої мови (мов), навички управління інформацією, дослідницькі навички; **професійні компетенції** - знання сутності соціальних явищ та процесів, станів, властивостей з погляду розуміння значення об'єктивного підходу щодо реального перебігу подій, сучасні уявлення про методологію та методи соціологічного дослідження, виявлення альтернативних напрямів та шляхів вирішення соціальних проблем, здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану об'єктів соціальної взаємодії, оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою, ґрунтовні знання про теоретичну та емпіричну соціологію, сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших країнах, здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання механізмів соціального захисту, навичок уникнення професійної дезадаптації, уміння вести дискусію у процесі викладання соціології; **спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 252 години/ 7 кредитів ECTS.

Загальна кількість годин – 252 год., аудиторних – 140 год. Лекції – 42 год. Семінарські заняття – 56 год. Індивідуальна робота – 42 год. Самостійна робота – 112 год. Екзамен – 3 семестр. Екзамен – 4 семестр.

№ п/п	Назва модулів та тем	Кредити ECTS	Кількість годин						
			Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
					Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальна робота
Модуль I. Соціологія як наука			36	16	6		8		6
1.	Соціологія – наука про суспільство	1	16	8	2		4	-	2
2.	Структура соціологічного знання		10	4	2		2	-	2
3.	Теоретична соціологія та соціологічна уява		10	4	2		2	-	2
Модуль II. Суспільство як соціальна система			90	40	15		20	-	15
4.	Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку	2,5	19	8	4		4	-	3
5.	Соціологія культури		19	9	3		4	-	3
6.	Соціальна структура		18	9	2		4	-	3
7.	Соціальні інститути суспільства та соціальні організації		18	7	4		4	-	3
8.	Соціальні зміни та соціальні процеси		16	7	2		4	-	3
Модуль III. Людина в системі суспільних відносин			90	40	15		20		15
9.	Соціологія особистості	2,5	24	10	4		6	-	4
10.	Соціальна дія, взаємодія, соціальні відносини		21	10	4		4	-	3
11.	Девіантна поведінка та соціальний контроль		24	10	4		6	-	4
12.	Масові дії і суспільні рухи		21	10	3		4	-	4
Модуль VI. Прогнозування соціальних явищ та процесів			36	16	6		8	-	6
13.	Еволюція футурологічної думки	1	18	8	2		4	-	2
14.	Наукові засади складання соціального прогнозу		18	8	4		4	-	4
	Всього	7	252	42	42		56		42

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Теоретична соціологія як наука.

Тема 1. Об'єкт, предмет соціологічного знання.

Знання про суспільство та соціологія. Соціологія як наука. Поняття соціального. Багатовимірність соціальних ситуацій. Основні функції соціології. Соціологія в системі наук про суспільство.

Тема 2. Структура соціологічного знання.

Структура системи соціологічного знання. Соціологічна теорія, її типи, рівні та способи побудови. Спеціальні соціологічні теорії. Галузеві соціологічні теорії. Соціологічні дослідження як інструмент пізнання соціальної реальності. Взаємодія елементів системи соціологічного знання. Рівні дослідження: мікро-, мезо-, макро- та глобальна соціологія.

Тема 3. Теоретична соціологія та соціологічна уява.

Загальна соціологічна теорія. Основні принципи загальної соціологічної теорії. Понятійно-категоріальний апарат соціологічної науки, його роль у пізнанні соціального життя. Соціологічне теоретизування, мислення та уява. Соціологічна уява в соціологічних теоріях. Соціологічні парадигми.

Змістовний модуль 2. Суспільство як соціальна система.

Тема 4. Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку.

Еволюція уявлень про суспільство та теорії його походження. Сутність поняття суспільство, його основні ознаки. Характеристика суспільства як соціальної системи. Основні компоненти суспільства як соціальної системи. Типологізація суспільств. Характерні особливості сучасного суспільства. Теорія модернізації.

Тема 5. Соціологія культури.

Соціальна сутність культури. Структурні елементи культури: мова, цінності, норми, зразки поведінки. Рівні, види та форми прояву культури в житті людини та суспільства. Функції культури. Сутність і зміст культурної динаміки. Зміни в культурі.

Тема 6. Соціальна структура суспільства.

Сутність соціальної структури суспільства. Типологія елементів соціальної структури. Соціальні статуси і ролі – головні сполучені елементи соціальної структури суспільства. Соціальна диференціація та соціальна стратифікація. Історичні типи стратифікації. Поняття соціальної мобільності. Види соціальної мобільності. Стратифікація та мобільність у сучасному суспільстві.

Тема 7. Соціальні інститути суспільства і соціальні організації.

Інституалізація як соціальний феномен. Соціальні інститути як засоби організації, управління та регулювання системою суспільних відносин. Види, функції та дисфункції соціальних інститутів. Поняття соціальна організація. Організація як складова соціальної структури суспільства. Основні риси соціальної організації. Типи організацій. Формальні та неформальні організації. Роль і значення організації в сучасному суспільстві.

Тема 8. Соціальні зміни та соціальні процеси.

Соціальні зміни: поняття та види. Концепції соціальних змін. Структура і механізми соціальних змін. Фактори соціальних змін. Соціальний розвиток і соціальний прогрес. Соціальні зміни та соціальна стабільність. Соціальні процеси та їх різновиди.

Змістовний модуль 3. Людина в системі суспільних відносин.

Тема 9. Соціологія особистості.

Соціологічні підходи до вивчення особистості та її місця в суспільстві. Соціологічна структура особистості. Особистість і соціальне середовище. Сутність соціалізації особистості. Етапи та моделі соціалізації. Агенти та інститути соціалізації. Проблеми взаємодії особистості та суспільства в умовах трансформації суспільства.

Тема 10. Соціальна взаємодія, соціальні відносини та соціальний контроль.

Визначення сутності і механізмів соціальної дії. Соціальна взаємодія та соціальні зв'язки. Соціальні відносини та соціальні конфлікти. Класифікація соціальних конфліктів. Причини, динаміка та форми розв'язання соціальних конфліктів.

Тема 11. Девіантна поведінка та соціальний контроль.

Девіантна поведінка, її сутність та види. Причини девіації. Основні теорії девіації. Поняття соціального контролю. Види соціального контролю. Функції соціального контролю. Формальний й неформальний контроль. Самоконтроль. Соціальні норми та норми права, їх функції. Норми права і норми моралі. Соціальні санкції, їх види.

Тема 12. Масові дії і суспільні рухи.

Масова поведінка. Форми масової поведінки. Натовп. Теорії натовпу. Соціальні рухи. Динаміка соціальних рухів. Види соціальних рухів та їх ознаки. Теорії суспільних рухів.

Змістовний модуль 4. Прогнозування соціальних явищ та процесів.

Тема 13. Еволюція футурологічної думки.

Сутність передбачення. Особливості виникнення передбачення. Способи передбачення: наукове та ненаукове. Форми ненаукового передбачення. Передумови виникнення соціального прогнозування. Поняття прогнозування та прогнозу. Футурологія. Прогностика та соціологія.

Тема 14. Наукові засади складання соціального прогнозу.

Методологія соціального прогнозування. Мета та види прогнозу. Методика проведення прогностичного дослідження. Методи прогнозування.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

Модуль I. Соціологія як наука про суспільство.

Тема 1. Об'єкт, предмет, методи, структура та функції соціології.

1. Об'єкт та предмет соціологічної науки.
2. Структура і рівні соціологічних знань. Функції соціологічної науки.
3. Місце соціології у системі суспільствознавства, її зв'язок з іншими науками.

Практичне значення соціологічної теорії для вирішення суспільних проблем.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність і зміст соціології як сфери наукового знання?
2. Як визначити об'єкт та предмет соціології?
3. Хто є засновником соціології?
4. Через які функції реалізується роль соціології у житті суспільства?
5. Якою є структура системи соціологічного знання?
6. Якими є особливості соціологічного бачення світу?
7. Яку роль відіграє соціологія у соціальних перетвореннях в Україні?

Тема 2. Структура соціологічного знання.

1. Внутрішня організація соціологічної науки.
2. Соціологічні парадигми.
3. Загальна соціологічна теорія.

Питання для самоконтролю

1. Якою є структура соціологічного знання?
2. Чим відрізняється теоретична соціологія від емпіричної?
3. Хто з соціологів першим виокремлював у структурі соціології два рівні?

4. Чим відрізняються макросоціологія, мезосоціологія та мікросоціологія?
5. Що зумовило появу галузевих соціологій?
6. Які задачі вирішують фундаментальні та прикладні теорії?
7. Назвіть головні напрями загальної соціологічної теорії.

Тема 3. Соціологічна уява.

1. Сутність і зміст соціологічної уяви.
2. Місце та роль соціологічної уяви в поясненні соціальних явищ та процесів.
3. Соціологічне дослідження як важливий компонент соціологічної уяви.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність поняття «соціологічна уява»?
2. Зазначте складові соціологічної уяви.
3. За якими критеріями формується соціологічне знання?
4. Хто з соціологів пов'язував вивчення соціології з формуванням соціологічної уяви?
5. Чому більш сприятливі умови для формування соціологічної уяви існують в демократичному суспільстві?
6. Зазначте основні проблеми формування соціологічної уяви в перехідних суспільствах.

Модуль II. Суспільство як соціальна система.

Тема 4. Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку.

1. Уявлення про суспільство, та теорії його походження.
2. Сутність суспільства як соціального феномену. Типологізація суспільств.
3. Теорія модернізації, Види модернізації. Особливості модернізації сучасного українського суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність поняття «суспільство»?
2. Поясніть зміст понять: «суспільство», «держава», «країна».
3. Які Ви знаєте соціологічні підходи у дослідженні суспільства?
4. Розкрийте зміст суспільства як соціетальної (великої соціальної) системи і визначте його складові елементи (підсистеми).
5. Які типи суспільств Вам відомі?
6. У чому полягають основні ідеї теорії модернізації?
7. Дайте характеристику процесу модернізації українського суспільства.

Тема 5. Культура як соціальний феномен.

1. Соціальна сутність культури, основні напрями дослідження.
2. Структурні елементи та форми вияву культури.
3. Особливості української національної культури.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте зміст соціології культури та виокремте її об'єкт та предмет.
2. Поясніть зміст культури як соціального явища.
3. Охарактеризуйте основні елементи культури.
4. Які основні форми прояву культури Вам відомі?
5. Дайте пояснення таким явищам як етноцентризм та культурний релятивізм.
6. Наведіть приклади культурних універсалій. Які фактори зумовлюють їх існування.
7. Які функції культура виконує у суспільстві?

Тема 6. Соціальна структура суспільства.

1. Соціальна структура суспільства. Критерії класифікації.
2. Соціальні статуси і ролі – головні сполучні елементи соціальної структури суспільства.
3. Соціальна мобільність.

Питання для самоконтролю:

1. Що означає термін «соціальна структура суспільства»?
2. Назвіть основні елементи соціальної структури суспільства.
3. У чому сутність понять «соціальний статус», «соціальна роль», «соціальний ранг»?
4. Що таке статусна несумісність та її можливі соціальні наслідки?
5. Розкрийте сутність основних теорій соціальної структури суспільства.
6. В чому полягає зміст теорії соціальної стратифікації?
7. Поясніть значення категорії «соціальна мобільність».
8. Зазначте особливості соціально-класової структури українського суспільства.

Тема 7. Соціальні інститути суспільства і соціальні організації.

1. Соціальні інститути, їх види та функції.
2. Соціальна організація, сутність, види та функції.
3. Основні тенденції трансформації соціальних інститутів та організацій в Україні.

Питання для самоконтролю:

1. Чому поняття «соціальний інститут» посідає одне з центральних місць у соціології?
2. Охарактеризуйте основні ознаки соціального інституту.
3. Які умови виникнення і становлення соціальних інститутів?
4. Охарактеризуйте умови успішного функціонування соціальних інститутів.
5. У чому полягають основні дисфункції сучасних соціальних інститутів в Україні?
6. В яких значеннях вживається поняття «соціальна організація»?
7. Покажіть специфіку формальної та неформальної соціальних організацій.

Тема 8. Соціальні зміни та соціальні процеси.

1. Соціальні зміни, сутність та типи. Теорії соціальних змін.
2. Соціальні процеси, сутність та їх різновиди. Особливості соціальних процесів в Україні на сучасному етапі.
3. Соціальна революція.

Питання для самоконтролю:

1. Які зміни належать до соціальних?
2. Що спільного і відмінного між поняттями «соціальні зміни», «соціальний розвиток», «соціальний прогрес»?
3. За якими критеріями класифікують соціальні процеси?
4. Розкрийте зміст поняття «травма соціальних змін».
5. Покажіть принципову різницю між реформами та революціями.
6. Які теорії революцій Вам відомі?

Модуль III. Людина в системі суспільних відносин.

Тема 9. Соціологія особистості.

1. Сутність понять «людина», «особистість», «особа». Соціологічні підходи до вивчення особистості та її місця у суспільстві.
2. Соціологічна структура особистості.
3. Сутність процесу соціалізації особистості, етапи та стадії, моделі.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст понять «людина», «особистість», «індивід», «особа».
2. Охарактеризуйте головні теорії особистості та покажіть відмінності між ними.
3. Що становить соціологічну структуру особистості?
4. Дайте визначення процесу соціалізації.
5. Розкрийте сутність процесу соціалізації і назвіть його основні етапи.
6. Вкажіть основні моделі соціалізації особистості.
7. Порівняйте можливості однорівневого і багаторівневого підходів у дослідженні процесів соціалізації.

Тема 10. Соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини.

1. Сутність і механізми соціальної дії.
2. Зміст і характерні ознаки соціальної взаємодії. Теорії соціальної взаємодії.
3. Поняття та особливості соціальних відносин. Типи соціальних відносин.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність соціологічних категорій «соціальна дія», «соціальна взаємодія», «соціальні відносини»?
2. Які дії М.Вебер відносив до соціальних дій?
3. Назвіть основні теорії соціальної взаємодії.
4. Які типи соціальних відносин Вам відомі?
5. Яке значення для соціальних відносин мають довіра та недовіра?

Тема 11. Девіантна поведінка та соціальний контроль.

1. Девіантна поведінка: сутність та види.
2. Соціологічне пояснення девіантної поведінки.
3. Система соціального контролю.

Питання для самоконтролю:

1. Покажіть специфіку біологічного, психологічного та соціологічного пояснення девіантної поведінки.
2. Назвіть види девіантної поведінки та зазначте ступінь їх поширення в суспільстві.
3. В чому полягає різниця між позитивною та негативною девіацією?
4. Дайте визначення соціальному контролю.
5. Яку роль у здійсненні соціального контролю відіграють соціальні норми та санкції?
6. Які типи формального та неформального соціального контролю Вам відомі?

Тема 12. Масові дії та суспільні рухи.

1. Поняття масової дії.
2. Колективна поведінка.
3. Соціальні рухи та їх динаміка.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть зміст понять «масова дія», «колективна поведінка», «соціальний рух».
2. Дайте визначення такому явищу як натовп.
3. Які теорії натовпу Вам відомі?
4. Зазначте, які суспільні процеси вплинули на формування, мобілізацію та розвиток соціальних рухів?
5. Які соціальні рухи відносять до «нових»?
6. Назвіть основні теорії суспільних рухів.

Тема 13. Еволюція футуроорієнтованого потенціалу людської думки.

1. Міфологічне бачення світу.
2. Утопічні пошуки соціального ідеалу.
3. Футурологія як галузь суспільствознавства.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення міфу. Які міфи Вам відомі?
2. В чому полягає сутність утопічного мислення?
3. Чим утопії відрізняються від антиутопій?
4. Чи пов'язана фантастика із соціальним прогнозуванням?
5. Коли з'являється футурологія? Які етапи розвитку футурології Ви можете виокремити?

Тема 14. Наукові засади складання соціального прогнозу.

1. Передбачення майбутнього: сутність та види.
2. Прогноз як форма наукового передбачення. Методи та функції прогнозу.
3. Структура прогностичного дослідження.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає сутність передбачення?
2. Наведіть приклади наукового та ненаукового передбачення.
3. В чому полягає мета прогнозу?
4. Наведіть приклади пошукового та нормативного прогнозів.
5. За якою методикою відбувається проведення прогностичного дослідження?

4. Рекомендована література

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. – М., 1992.
2. Волков Ю., Добренев В., Нечипуренко В., Попов А. Социология: учебник /под ред. проф. Ю.Г. Волкова. –М.: Гардарики, 2007.
3. Гіденс Ентоні. Соціологія/Пер. з англ. В. Шовкун, А.Олійник; Наук. ред. О.Іващенко. – К.: Основи, 1999.
4. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002.
5. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. – М.: ТЕРРА – Книжный клуб, 2008.
- 6.Свтух В.Б. Концептуальні конструкти етносоціальних реалій: досвід трьохлітніх досліджень (три роки в НПУ імені М.П. Драгоманова): монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010.
7. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології: від античності до поч. XX ст. – К., 1993.
8. Исаев Б.А. Социология. Краткий курс. – СПб.: Питер, 2007.

9. Катаев Л.С. Сучасне українське суспільство: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
10. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс. –К., 2004.
11. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Базовий курс. –К., 2005.
12. Маковецький А.М. Теоретична соціологія: Навчальний посібник. –Чернівці, 2003.
13. Мационис Дж. Социология. – СПб.: Питер, 2004.
14. Общая социология: Учебное пособие /Под. общ.ред. проф. А.Г.Эфендиева. –М.: ИНФРА-М, 2002.
15. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навч. посібник.- К., 1996.
16. Примуш М.В. Загальна соціологія: Навчальний посібник. – К.: ВД "Професіонал", 2004.
17. Ритцер Джордж. Современные социологические теории.- Питер, 2002.
18. Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. – К., 1995.
19. Ручка А.О., Танчер В.В. Очерки истории социологической мысли.- К.,1992.
20. Сірій Є.В. Соціологія: загальні теорії. –К., 2004.
21. Смелзер Н. Социология. – М., 1994.
22. Смелзер Нейл Дж. Проблеми соціології, Георг-Зімелівські лекції, 1955. –Львів: Кальварія, 2003.
23. Социология. Наука об обществе: Учебн. Пособие. Под общ. ред. проф. В.П.Андрущенко, проф. Н.И. Горлача. – Харьков, 1996.
24. Соціологічна думка України: Навч. посібник. –К., 1996.
25. Соціологія: котормий енциклопедичний словник . Під ред. заг. ред. В.І.Воловича. – К.: УЦДК, 1998.
26. Соціологія: Матеріали до лекційного курсу. Під ред. В.М. Пічі. – К., 1996.
27. Соціологія. За ред. В.Г.Городяненка. – К., 2002.
28. Соціологія: Навч. посіб. /За ред. С.О.Макеєва. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2005.
29. Соціологія. Підручник для соціогуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Галушко К.Ю., Ярошенко А.О., Степико В.П., Яковенко А.К. та інші; гол. ред. В.Б. Євтух. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010.
30. Танчин І.З. Социология: Навч. посіб. –К.:Знання, 2007.
31. Теоретическая социология: Антология в 2 – х частях. –М., 2002.
32. Фролов С.С. Общая социология: учеб. –М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008.
33. Черниш Н.Й. Соціологія: Курс лекцій. – Львів, 1996.
34. Шаповал М. Загальна соціологія. – К., 1996.
35. Шаповал М. Соціологія національного відродження. –К., 1995.
- 36.Штомпка П. Социология. Анализ современного общества. М.: Логос, 2008.
37. Щепанський Я. Элементарные понятия социологии. –М., 1969.
38. Энциклопедический социологический словарь. Под общ. ред. Г.В.Осипова. – М., 1995.
39. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. – Саратов, 1995.
40. Якуба О.О. Соціологія: Навч. посібник для студентів. – Харків, 1996.
41. Яременко С.Н. Социология: учебник/С.Н. Яременко, С.Я.Подопрігора, И.В. Тумайкин. – Ростов н/Д: Феникс, 2008.

5.Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань

1. Об'єкт та предмет соціології.
2. Соціологічні аспекти дослідження суспільства.
3. Основні наукові принципи вивчення суспільства.
4. Місце соціології у системі суспільствознавства.
5. Функції соціології.

6. Структура системи соціологічного знання.
7. Сутність та класифікація соціологічних законів.
8. Сутність та типологія соціологічних категорій.
9. Сутність та завдання мікросоціології.
10. Сутність та завдання макросоціології.
11. Сутність та завдання мезосоціології.
12. Сутність та завдання глобальної соціології.
13. Суспільство як соціальна система.
14. Концепції походження суспільства.
15. Типологізація суспільства.
16. Концепції соціальних змін.
17. Модернізація, її сутність та види.
18. Особливості трансформації українського суспільства.
19. Конфлікт: сутність та форми розв'язання.
20. Соціальні зміни: сутність, види.
21. Травма соціальних змін.
22. Соціальні рухи: сутність, основні типи та різновиди.
23. Соціальна дія: сутність та механізми.
24. Соціальні взаємодії: зміст і характерні ознаки.
25. Соціальні відносини: сутність та типи.
26. Соціальна структура суспільства: визначення, загальна характеристика.
27. Соціальна мобільність.
28. Соціальна стратифікація: сутність, історичні типи.
29. Трансформація соціальної структури українського суспільства.
30. Соціальні інститути: види та функції.
31. Соціальна організація: сутність, види.
32. Соціальні типи особистості.
33. Соціологічна структура особистості.
34. Соціалізація як процес розвитку особистості.
35. Моделі соціалізації.
36. Загальна характеристика стадій соціалізації.
37. Десоціалізації та ресоціалізації.
38. Девіантна поведінка: сутність та типи.
39. Соціологічне пояснення девіантної поведінки.
40. Культура: сутність, основні характеристики.
41. Культура та її структурні елементи.
42. Функції культури.
43. Культура та її форми прояву.
44. Теорії культури довіри.
44. Культурні універсалії.
45. Соціальне прогнозування.
46. Еволюція футурологічної думки.
47. Якими основними категоріями оперує соціологія?
48. Дайте визначення позитивізму, хто був його засновником?
49. Хто вперше застосував «вузьке» трактування соціології як науки?
50. Дайте пояснення терміну «соціальне».
51. Чим відрізняється теоретична соціологія від емпіричної?
52. Що дають знання соціології сучасній людині?

53. Чи можна суспільство ототожнювати з державою?
54. Які стадії розвитку всесвітньої історії виокремлює Д.Белл?
55. До якого типу суспільства Ви віднесли б сучасну Україну?
56. Які Ви знаєте приклади еволюційних та революційних змін у розвитку українського суспільства? Які їх наслідки?
57. Які соціальні зміни відбуваються в сучасній Україні? Розкрийте їх зміст, рушійні сили та перспективи.
58. Кого Ви відносите до представників «вищого класу», «середнього класу», «нижчого»?
59. Якою є соціальна структура українського суспільства?
60. Кого можна віднести до маргінальних верств населення?
61. У чому виявляються особливості соціологічного вивчення людини?
62. В чому полягає сутність соціологічної уяви?
63. Як взаємодіють біопсихологічні та соціальні детермінанти процесу формування особистості?
64. Як визначається поведінка, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів?
65. Що таке конфлікт?
66. Які теорії конфлікту Вам відомі?
67. Які соціальні конфлікти домінують в Україні?
68. Як Ви оцінюєте стан соціально-економічних процесів в Україні?
69. Які цінності домінують в українському суспільстві?
69. Як Ви оцінюєте процес модернізації в Україні?
70. Яким формам розвитку суспільства Ви надаєте перевагу?
71. В чому полягає сутність передбачення? Які відомі вам форми передбачення?
72. Назвіть методи соціологічного прогнозування.
73. Наведіть приклади пошукового та нормативного прогнозу.

Зразок екзаменаційного білету
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»
 Напрямок підготовки Соціально-політичні науки
 Спеціальність Соціологія Семестр 3
 Навчальна дисципліна Загальна соціологічна теорія

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____ 1 ____

1. Сутність та завдання загальної соціологічної теорії.
2. Особливості модернізації українського суспільства.
3. Яким формам розвитку суспільства Ви надаєте перевагу?

Затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ____ від „____” _____ 20 ____ року

Завідувач кафедри _____ **Євтух В.Б.**

(підпис)

Екзаменатор _____
 (підпис)

Степико В.П.

6. **Засоби діагностики успішності навчання:** тести до кожного з чотирьох модулів, узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на екзамен.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. Загальна теоретична соціологія ... а) це наука про суспільство; б) це наука про соціальні явища, дії, зв'язки, відносини і процеси, що відбуваються у суспільстві; в) це наука про суспільство як цілісний організм, його елементи, механізми, принципи взаємодії; г) всі відповіді правильні.
2. До основного методу соціології відносять: а) опитування; б) експеримент; в) спостереження; г) контент-аналіз.
3. Хто з соціологів першим виокремив у структурі соціології два рівні: теоретичний та емпіричний? а) О.Конт; б) Е.Дюркгейм; в) П.Сорокін; г) М.Вебер.
4. ... функція соціології полягає у концентрації, поясненні, поповненні та збагаченні наявного соціологічного знання, у розробці законів, категорій і методів цієї науки на основі дослідження соціальної дійсності а) прогностична; б) світоглядна; в) теоретична; г) гуманістична.
5. На якому рівні соціології досліджуються глобальні закономірності розвитку суспільства? а) спеціальної соціології, б) галузевої соціології; загальної соціології, емпіричної соціології.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Згідно з ... концепцією головним чинником формування суспільства є фізіологічна, психологічна та розумова слабкість людей. а) критичною; б) сексуальною; в) семантичною; г) інструментальною.
2. Які типи суспільства виокремлював Д. Белл? а) традиційне, індустріальне, постіндустріальне; б) доіндустріальне, індустріальне, постіндустріальне; в) традиційне, кероване ззовні, кероване зсередини; г) збирачів та мисливців, аграрне, промислове, постіндустріальне.
3. Зазначте в яких країнах відбулась органічна модернізація? а) Великобританія, б) Росія, в) Україна, г) Китай.
4. Мобільність, що передбачає посадове, кваліфікаційне зростання, перехід до групи з вищим статусом, це ...: а) вертикальна мобільність; б) горизонтальна мобільність; в) низхідна мобільність; г) висхідна мобільність.
5. Зазначте рівні культури: а) суперкультура, популістська, народна; б) елітарна, масова, народна; в) матеріальна, духовна; г) домінуюча, субкультура, контркультура.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 3

1. Особистість це ...: а) носій певних неповторних якостей; б) сукупність соціальних властивостей людини; в) представник роду людського; г) усталений комплекс якостей людини, набутих під впливом відповідної культури суспільства, окремих соціальних груп і спільнот (до яких вона належить і до діяльності яких залучена).
2. Соціалізація це ...: а) необхідність особистості пристосуватися до нових соціальних обставин, норм, цінностей; б) складний і тривалий процес включення

індивіда до системи зв'язків та відносин, його активної взаємодії з оточенням, у результаті якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми і цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у суспільстві; в) процес пристосування індивіда до умов життєдіяльності, до ролевих функцій та норм поведінки, до форм соціальної взаємодії, що склалися у спільноті, до якої інтегрується індивід; г) процес включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу людини.

3. Первинна соціалізація спрямована на ... : а) отримання інформації про навколишній світ; б) передачу норм, цінностей, цілей певної групи; в) нагромадження соціального досвіду; г) отримання освіти.

4. Ієрархічну теорію потреб розробив ...: а) З.Фрейд; б) Дж.Мід; в) А.Маслоу; г) Р.Мертон.

5. Етичні санкції це ...: а) система передбачених законом покарань і заохочень на певні дії; б) система заохочень, доган, зауважень, що впливають з визначених моральних принципів; в) система насмішок, глузувань, які зазнають люди, що поведуться інакше ніж потрібно; г) нагороди і покарання, що передбачені системою догматів, вірувань будь-якої релігії за їх порушення.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 4

1. Прогноз – це... : а) обґрунтоване припущення про майбутній стан явищ природи і суспільства; б) імовірне судження про стан певного явища в майбутньому; в) передбачення розвитку явищ шляхом умовного продовження в майбутнє тенденцій, які переважали у минулому і домінують нині; г) передбачення бажаного стану явищ на основі попереднього визначення норм, ідеалів, цілей.

2. Визначення перспектив розвитку соціальних відносин, соціальних змін суспільної системи, її структури, різних сфер та видів соціальної життєдіяльності – це: а) пошуковий прогноз; б) нормативний прогноз; в) соціологічний прогноз; г) комплексний прогноз.

3. Термін «футурологія» запровадив у науковий обіг: а) Д.Белл; б) А.Печчеї; в) Й. Флехтхейм; г) Ф.Фукуяма.

4. Методи прогнозування...: а) експертні оцінки, екстраполяція, математичне моделювання; б) опитування, контент-аналіз, математичне моделювання; в) спостереження, узагальнення, розробка рекомендацій; г) спостереження, математичне моделювання.

5. Автором антиутопії «О дивний світ» є: а) Є.Замятін; б) Дж.Оруелл; в) О. Хакслі; г) М. Едвуд.

ПРОГРАМА КУРСУ «ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Теорія соціальних змін» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6030101 «Соціологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є деякі класичні та сучасні, теорії соціальних змін.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна тісно пов'язана з такими галузями наукового знання, як економічна теорія, соціальна філософія, історія, політологія. Дисципліна є підґрунтям для подальшого вивчення студентами процесів розвитку та модернізації як в Україні, так і в інших країнах світу, а також для подальшого вивчення процесів глобалізації.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Модуль I. Євроцентристські теорії розвитку та соціальних змін.
2. Модуль II. Альтернативні теорії розвитку та соціальних змін.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є з опорою на твори представників соціологічної думки забезпечити студентів знанням про понятійно-категоріальний апарат теорії соціальних змін, про основні теоретичні напрямки, що наявні в межах даної дисципліни, та про методологічні підходи дослідження соціальних змін в сучасному світі.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни полягають у виробленні у студентів здатності до критичної саморефлексії у процесі пізнання соціальних змін сучасного світу. Теорія соціальних змін посідає важливе місце в системі соціологічного знання, сприяє подальшому розвитку соціологічної теорії, інституціоналізації соціології як науки, вирішенню практичних проблем розвитку і модернізації України.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні знати:

- зміст основних понять та категорій теорії соціальних змін;
- основні соціологічні концепції розвитку та модернізації;
- основні тенденції соціальних змін і трансформацій в сучасному світі;
- зміст практичних соціологічних досліджень соціальних змін.

вміти:

- здійснювати системний аналіз соціальних процесів та явищ;
- неупереджено оцінювати ті зміни, що відбуваються в сучасній соціальній реальності;
- використовувати набуті знання при вивченні соціологічних та інших суспільних дисциплін;
- володіти навичками соціологічного аналізу інформації.

Що забезпечують формування компетенцій: компетенції соціально-особистісні - здатність учитися; здатність до системного мислення; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; креативність; формування соціологічної уяви; **загальнонаукові компетенції** - уявлення про основні заходоцентристські та сходоцентристські теорії розвитку та соціальних змін, набуття схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, культури, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й умінь їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання з приводу процесів глобалізації в обсязі, необхідному для розуміння сучасних тенденцій у зміні світового соціального порядку; навички роботи в комп'ютерних мережах; **інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **професійні компетенції** - знання сутності соціальних явищ та процесів, станів, властивостей з погляду розуміння значення об'єктивного підходу щодо реального перебігу подій; сучасні уявлення про методологію та методи соціологічного дослідження, виявлення альтернативних напрямів та шляхів вирішення соціальних проблем; здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану об'єктів соціальної взаємодії; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про теоретичну та емпіричну соціологію; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших країн; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання механізмів соціального захисту, навичок уникнення професійної дезадаптації; умінь вести дискусію у процесі викладання соціології; **спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 144 години.

Загальна кількість годин – 144 год., аудиторних – 80 год. Лекції – 26 год. Семінарські заняття – 30 год. Індивідуальна робота – 24 год. Самостійна робота – 64 год. Екзамен – IV семестр.

№ п/ п	Назви тем	Всього годин	Види занять і розподіл годин				Форми контролю
			Лек ції.	Семі н.	Сам. роб.	Інд. роб.	
МОДУЛЬ 1. ЄВРОЦЕНТРИСТСЬКІ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН							
1.1	Теорія соціальних змін: основні концепції та категорії		2	2	4	2	
1.2	Поняття модерну та суспільства модерну в контексті теорії соціальних змін		2	2	4	2	

1.3	Класичні європейські теорії соціальних змін: К. Маркс та М. Вебер		2	2	4	2	
1.4	Концепція незавершеного модерну Ю. Габермаса		6	6	12	4	
1.5	Соціальні зміни в контексті неофункціоналістської теорії Дж. Александера		2	2	8	2	
	Модульна контрольна робота № 1			2			
	Всього	74	14	16	32	12	Модульний контроль
МОДУЛЬ 2. АЛЬТЕРНАТИВНІ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН							
2.1	Світова історія vs євроцентристська соціальна теорія. Соціологія А.Г.Франка		2	2	8	2	
2.2	Світ-системний аналіз І.Валерстайна		4	4	8	2	
2.3	Стадії розвитку країн радянських режимів		4	4	8	4	
2.4	Концепція держави, що сприяє розвитку, в теорії соціальних змін		2	2	8	4	
	Модульна контрольна робота № 2			2			
	Всього	70	12	14	32	12	Модульний контроль
	Разом за 2 семестр	144	26	30	64	24	

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Євроцентристські теорії розвитку та соціальних змін.

Тема 1. Теорія соціальних змін: основні концепції та категорії.

Соціологічне поняття соціальних змін. Поняття соціальних процесів: типологія, форми, рівні. Час як аспект соціальних змін. Поняття прогресу. Прогрес та еволюція. Поняття регресу та дегенерації. Поняття глобалізації в контексті соціальних змін. Концепції розвитку та модернізації в теорії соціальних змін. Особистість як агент соціальних змін. Соціальні рухи як фактори соціальних змін.

Тема 2. Поняття модерну та суспільства модерну в контексті теорії соціальних змін. Модерн як нова епоха розвитку Західної цивілізації. Філософські аспекти модерну як нової епохи. Співвідношення понять «модерн», «модернізація» та «формування модерну». Поняття суспільства модерну. Формування нових структур суспільства. Атрибутивні ознаки Західного суспільства модерну: соціетальна раціоналізація, культурна раціоналізація, раціоналізація життєсвіту, публічна сфера та громадянське суспільство.

Тема 3. Класичні європейські теорії соціальних змін: К. Маркс та М. Вебер.

Поняття суспільно-економічної формації К. Маркса. Поняття продуктивних сил та виробничих відносин. Поняття базису і надбудови. Суперечність між продуктивними силами і виробничими відносинами як причина соціальних змін.

Соціальні зміни як революція. Теорія раціоналізації М. Вебера як альтернатива марксизму. Особливості раціоналізації господарства, держави, культури та суспільства. Соціальні зміни як раціоналізація суспільства модерну. Протестантський етос як фундамент раціоналізації.

Тема 4. Концепція незавершеного модерну Ю. Габермаса.

Зміщення парадигми Ю. Габермасом: від праці до комунікації. Поняття комунікативної дії. Роль значущих претензій. Поняття системи та життєсвіту. Уречевлення як порушення системою символічного відтворення життєсвіту. Громадянське суспільство як життєсвіт. Поняття глобалізації Ю. Габермаса. Руйнування глобальною системою життєсвітів локальних суспільств. Конституція Європи як необхідний елемент формування європейської публічної сфери. Європа як життєсвіт.

Тема 5. Соціальні зміни в контексті неофункціоналістської теорії Дж. Александера.

Основні методологічні принципи неофункціоналізму. Структурний функціоналізм та неофункціоналізм. Особливості трактування Дж. Александером модерну. Критика європейських критичних теорій. Критика концепції незавершеного модерну Ю. Габермаса. Критика Габермасівського бачення соціальних змін, утопічність концепції загальноєвропейської публічної сфери та загальноєвропейського громадянського суспільства. Соціальні зміни як громадянський ремонт.

Змістовний модуль 2. Альтернативні теорії розвитку та соціальних змін.

Тема 6. Світова історія vs євроцентристська соціальна теорія. Соціологія А.Г. Франка.

Світова історія vs євроцентрична соціальна теорія в соціології А. Г. Франка. Поняття світ-економіки. Особливості світового розподілу праці. Захід vs Схід або Решта в працях А. Г. Франка. Занепад Сходу та причини піднесення Заходу. Поняття залежності та розвитку недорозвитку. Феномен недорозвитку як наслідок впливу Заходу на Решту. Соціологія розвитку недорозвитку як відповідь Решти на гегемонію Заходу. Криза сучасного Заходу та переорієнтація центру світової цивілізації на Схід.

Тема 7. Світ-системний аналіз І. Валерстайна.

Інтелектуальні витoki та методологічні особливості світ-системного аналізу. Історичні системи як предмет світ-системного аналізу. Розподіл праці в межах світ-економіки. Поняття ядра, напівпериферії та периферії. Генеза сучасної капіталістичної історичної системи. Криза модерної капіталістичної світ-системи. Поняття біфуркації, поняття хаосу. Варіанти виходу з кризи.

Тема 8. Стадії розвитку країн радянських режимів.

Осмислення розвитку та модернізації радянських країн як інтелектуальний виклик. Принципи соціальної організації країн радянських режимів. Дослідження З. Баумана радянських режимів. Радянські суспільства як суспільства модерну. Динаміка харизми і традиції у розбудові радянських країн. Стадії розвитку країн радянських режимів. Особливості розбудови політичної спільноти та консолідації населення в країнах радянських режимів. Причини невдачі радянського проекту. Особливості розвитку України в пострадянський період: дрейф на периферію.

Тема 9. Концепція держави, що сприяє розвитку, в теорії соціальних змін.

Домінування неоліберальної ідеології розвитку після краху радянського режиму. Занепад соціалістичних та соціал-демократичних ідеологій. Кризи, спричинені

неоліберальним розвитком капіталізму. Держава як відповідь неоліберальній ортодоксії. Роль держави в стимулюванні розвитку та модернізації суспільства. Досвід піднесення країн Східної Азії.

3. Орієнтовний план семінарських занять

Модуль 1.

Семінарське заняття 1. Теорія соціальних змін: основні поняття та категорії.

1. Поняття соціальних процесів.
2. Поняття глобалізації.
3. Особистість як агент соціальних змін.
4. Соціальні рухи як фактор соціальних змін.
5. Революція як форма соціальних змін.

Семінарське заняття 2. Поняття модерну та суспільства модерну.

1. Поняття модерну та суспільства модерну.
2. Раціоналізація суспільства модерну.
3. Модерн та модернізація. Поняття модернізації.
4. Проект Просвітництва. Ідея прогресу.
5. Світоглядні аспекти епохи модерну.

Семінарське заняття 3. Значення протестантської етики в розвитку суспільств Заходу. Гіпотеза М. Вебера.

1. Філософсько-методологічні засади соціології М. Вебера. Поняття ідеального типу. Принцип віднесення пізнання до цінностей.
2. Концепція соціальної дії. Типи дій.
3. Вплив протестантської етики на становлення капіталізму.
4. Порівняльно-історична соціологія релігії.
5. Веберів діагноз часу.

Семінарське заняття 4. Проект незавершеного модерну Ю. Габермаса.

1. Поняття телеологічної, нормативно регульованої та драматургічної дій за Ю. Габермасом.
2. Поняття комунікативної дії. Значення мови. Поняття значущих претензій.
3. Поняття системи та життєсвіту. Поняття системної та соціальної інтеграції.
4. Поняття уречевлення.

Семінарське заняття 5. Проект незавершеного модерну Ю. Габермаса.

1. Поняття публічної сфери. «Bourgeois», «citoyen», «homme».
2. Особливості відтворення життєсвіту в межах публічної сфери. Значення громадської думки та «комунікативної влади».
3. Поняття глобалізації Ю. Габермаса. Поняття «фабрики, що тікає». Негативні наслідки глобалізації.
4. Поняття «загальноєвропейської» публічної сфери. Європа як життєсвіт.

Семінарське заняття 6. Соціальні зміни як громадянський ремонт.

1. Поняття суспільства та громадянського суспільства Дж. Александера.
2. Габермас vs Александер: спільне та відмінне у методологічних підходах до дослідження суспільства модерну.
3. Поняття мультикультуралізму.
4. Соціальні зміни як «громадянський ремонт».

Модуль 2.

Семінарське заняття 7. Соціологія розвитку недорозвитку А. Г. Франка.

1. Залежність та розвиток недорозвитку третього світу в соціології А.Г.Франка
2. Динаміка кризи світової капіталістичної системи за А. Г. Франком.
3. Витоки та засади світ-системного аналізу в соціології.
4. Світова система vs модерна світ-система. Просторові та часові контури світової системи.

Семінарське заняття 8. Світ-системний аналіз А. Г. Франка.

1. Схід як гегемон світової системи у світ-системному аналізі А. Г. Франка.
2. Центральна роль Китаю у світовій системі.
3. Занепад Азії та піднесення Європи.
4. Соціологія А. Г. Франка як ідеологія.

Семінарське заняття 9. Світ-системний аналіз І. Валерстайна.

6. Інтелектуальні витоки світ-системного аналізу І. Валерстайна.
7. Критика класичного розподілу соціальних наук.
8. Історичні системи як предмет світ-системного аналізу.
9. Національні держави, колонії та міждержавна система.

Семінарське заняття 10. Світ-системний аналіз І. Валерстайна.

1. Формування геокультури в межах світ-системи.
2. Витоки капіталістичного розвитку за І. Валерстайном.
3. Критика теорії модернізації І. Валерстайном. Критика концепції національного розвитку.
4. Криза сучасної світ-системи.

Семінарське заняття 11. Особливості розвитку крайнрадянських режимів.

1. Ленінізм та проект модерну: динаміка взаємодії.
2. Модернізаційні зусилля ленінських режимів: стадія інтеграції.
3. Організаційний занепад ленінських режимів.

Семінарське заняття 12. Держава, що сприяє розвитку

1. Неолібералізм як ідеологія розвитку.
  2. Держава, що сприяє розвитку як відповідь неоліберальній ортодоксії.
- Ідеальний тип держави, що сприяє розвитку, та досвід піднесення країн Східної Азії.

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка ; Ин-т «Открытое о-во» ; [Пер. с англ. Дмитриева А.С.] ; Под ред. Ядова В. А. – М. : Аспект Пресс, 1996. — 414 с.
2. Козырев Г. И. Социальные процессы и изменения / Г. И. Козырев // Социологические исследования. – 2005. – №3. – С. 113-119.
3. Штомпка П. Социальные изменения как травма / П. Штомпка // Социологические исследования. – 2001. – №3. – С. 6-16.
4. Кутуєв П. В. Теорія соціальних змін : навч. посіб. / П. В. Кутуєв. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 169 с.
5. Кутуєв П. В. Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі: еволюція дослідницьких програм / П. В. Кутуєв. – К. : Сталь, 2005. – 499 с.
6. Ручка А. О. Курс історії теоретичної соціології: навчальний посібник / А. О. Ручка, В. В. Танчер. – К. : Наукова думка, 1995. – 222 с.
7. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007-2009 / Євген Головаха, Андрій Горбачик – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. – 118 с.
8. Соціологія в контексті сучасних соціальних змін / збірник наукових праць – К.: 2003. — 404 с.
9. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Хабермас Ю. ; [пер. с нем.]. – М. : Весь мир, 2003. – 416 с.
10. Хоркхаймер М. Диалектика Просвещения: философские фрагменты / Хоркхаймер М., Адорно Т. В. ; [пер. с нем. М. Кузнецова]. – М. : Медиум; СПб. : Ювента, 1997. – 311 с.
11. Адорно Т. В. Негативная диалектика / Адорно Т. В. ; [пер. с нем. Е. Л. Петренко]. – М. : Научный мир, 2003. – 374 с.
12. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект / Ю. Хабермас // Вопросы философии. – 1992. – №4. – С. 40-51.
13. Кутуєв П. В. Проблематика сучасного соціологічного теоретизування / П. В. Кутуєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – №2. – С. 144-165.
14. Шушпанова И. С. Гражданское общество в социологическом измерении / И. С. Шушпанова // Социологические исследования. – 2008. – № 11. – С. 59-63.
15. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / Маркс К. ; [пер. с нем. И. И. Скворцова-Степанова]. – Т. 1. – М. : Политиздат, 1969. – 908 с.
16. Маркс К. Социология. Сборник / Маркс К. ; [пер. с нем. Ю. Н. Давыдова]. – М. : КАНОН-Пресс-Ц, Кучково поле, 2000. – 432 с.
17. Маркс К. Манифест Коммунистической партии / Маркс К., Энгельс Ф. – М. : Политиздат, 1984. – 63 с.
18. Маркс К. Немецкая идеология / Маркс К., Энгельс Ф. ; [пер. с нем.]. – М. : Политиздат, 1988. – 574 с.
19. Арон Р. Этапы розвитку соціологічної думки / Р. Арон. ; [пер. з фр. Г. Філіпчука]. – К. : Юніверс, 2004. – 688 с.
20. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер ; [пер. з нім. О. І. Погорілий]. – К. : Основи, 1994. – 269 с.
21. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Вебер. М. Избранные произведения / М. Вебер ; [пер. з нем.]. – М. :1990.
22. Вебер М. Социология религии (типы религиозных сообществ) // Вебер. М. Избранные произведения / М. Вебер ; [пер. з нем.]. – М. :1990.
23. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Хабермас Ю. ; [пер. с нем., под ред. Д. В. Складнева]. – СПб. : Наука, 2006. – 380 с.

24. Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Хабермас / [под ред. А. В. Леденева]. – Новосибирск : Издательство Новосибирского университета, 1995. – 120 с.
25. Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії / Ситниченко Л. А. – К. : Либідь, 1996. – 176 с.
26. Мнацаканян М. О. Модерн и постмодерн в современной социологии / М. О. Мнацаканян // Социологические исследования. – 2008. – № 12. – С. 46-53.
27. Фарман И. П. Социально-культурные проекты Ю. Хабермаса / Фарман И. П. – М. : Наука, 1999. – 188 с.
28. Швець С. Інтегративний потенціал концепції комунікативної раціональності Ю. Габермаса / С. Швець // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2006. – № 6. – С. 43-49.
29. Хабермас Ю. Техника и наука как „идеология” / Хабермас Ю. ; [пер. с нем. М. Л. Хорькова]. – М. : Праксис, 2007. – 208 с.
30. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія / Єрмоленко А. М. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
31. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство» / Габермас Ю. ; [перекл. з нім. А. Онишко]. – Львів : Літопис, 2000. – 318 с.
32. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / Бек У. ; [пер. с нем. А. Б. Григорьева и В. Д. Седельника]. – М. : Прогресс-Традиция, Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
33. Хабермас Ю. Политические работы / Хабермас Ю. ; [сост. А. В. Денежкина, пер. с нем. Б. М. Денежкина]. – М. : Праксис, 2005. – 368 с.
34. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории / Хабермас Ю. ; [пер. с нем. Ю. С. Медведева]. – СПб. : Наука, 2001. – 417 с.
35. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью / Хабермас Ю. ; [под ред. Н. В. Мотрошиловой]. – М. : Издательский центр „ACADEMIA”, 1995. – 245 с.
36. Хабермас Ю. Расколотый Запад / Хабермас Ю. ; [пер. с нем. О. И. Величко и Е. Л. Петренко]. – М. : Весь Мир, 2008. – 192 с.
37. Александер Дж. Парадокси громадянського суспільства / Дж. Александер // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 27-41.
38. Александер Дж. Прочные утопии и гражданский ремонт / Дж. Александер // Социологические исследования. – 2002. – №10. – С. 3-11.
39. Александер Дж. Власть, политика и гражданская сфера / Дж. Александер // Социологические исследования. – 2009. – № 10. – С. 3-17.
40. Кравченко С. А. Культуральная социология Дж. Александера (генезис. понятия, возможности инструментария) / С. А. Кравченко // Социологические исследования : научный и общественно-политический журнал. – 2010. – № 5 – С.13-22.
41. Кутуєв П. В. Проблеми політичної соціології ленінських режимів : Навч. посіб. / Павло Кутуєв. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. — 50 с.
42. Кутуєв П. В. Від європейського дива до азійської гегемонії: трансформація сучасної соціологічної теорії / Павло Кутуєв // Мультиверсум. –К. : Український Центр духовної культури, 2007. – Вип. 61. – С. 226-244.
43. Кутуєв П. В. Залежність, недорозвиток та криза у соціології розвитку недорозвитку Андре Гундера Франка: критичний аналіз / П. В. Кутуєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №4. – С. 110-129.
44. Кутуєв П. В. Подорож на Схід: ПереОРИЄНТація сучасного соціологічного дискурсу / Павло Кутуєв. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 213 с.
45. Шульга Н.А. Дрейф на обочину : двадцать лет общественных изменений в Украине / Н.Шульга. – К. : Друкарня «Бізнесполіграф», 2011.

Додаткова література:

1. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка ; Ин-т «Открытое о-во» ; [Пер. с англ. Дмитриева А.С.] ; Под ред. Ядова В. А. – М. : Аспект Пресс, 1996. — 414 с.
2. Козырев Г. И. Социальные процессы и изменения / Г. И. Козырев // Социологические исследования. – 2005. – №3. – С. 113-119.
3. Штомпка П. Социальные изменения как травма / П. Штомпка // Социологические исследования. – 2001. – №3. – С. 6-16.
4. Кутуєв П. В. Теорія соціальних змін : навч. посіб. / П. В. Кутуєв. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 169 с.
5. Кутуєв П. В. Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі: еволюція дослідницьких програм / П. В. Кутуєв. – К. : Сталь, 2005. – 499 с.
6. Ручка А. О. Курс історії теоретичної соціології: навчальний посібник / А. О. Ручка, В. В. Танчер. – К. : Наукова думка, 1995. – 222 с.
7. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007-2009 / Євген Головаха, Андрій Горбачик – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. – 118 с.
8. Соціологія в контексті сучасних соціальних змін / збірник наукових праць – К. : 2003. — 404 с.
9. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Хабермас Ю. ; [пер. с нем.]. – М. : Весь мир, 2003. – 416 с.
10. Хоркхаймер М. Диалектика Просвещения: философские фрагменты / Хоркхаймер М., Адорно Т. В. ; [пер. с нем. М. Кузнецова]. – М. : Медиум; СПб. : Ювента, 1997. – 311 с.
11. Адорно Т. В. Негативная диалектика / Адорно Т. В. ; [пер. с нем. Е. Л. Петренко]. – М. : Научный мир, 2003. – 374 с.
12. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект / Ю. Хабермас // Вопросы философии. – 1992. – №4. – С. 40-51.
13. Кутуєв П. В. Проблематика сучасного соціологічного теоретизування / П. В. Кутуєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – №2. – С. 144-165.
14. Шушпанова И. С. Гражданское общество в социологическом измерении / И. С. Шушпанова // Социологические исследования. – 2008. – № 11. – С. 59-63.
15. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / Маркс К. ; [пер. с нем. И. И. Скворцова-Степанова]. – Т. 1. – М. : Политиздат, 1969. – 908 с.
16. Маркс К. Социология. Сборник / Маркс К. ; [пер. с нем. Ю. Н. Давыдова]. – М.: КАНОН-Пресс-Ц, Кучково поле, 2000. – 432 с.
17. Маркс К. Манифест Коммунистической партии / Маркс К., Энгельс Ф. – М. : Политиздат, 1984. – 63 с.
18. Маркс К. Немецкая идеология / Маркс К., Энгельс Ф. ; [пер. с нем.]. – М. : Политиздат, 1988. – 574 с.
19. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки / Р. Арон. ; [пер. з фр. Г. Філіпчука]. – К. : Юніверс, 2004. – 688 с.
20. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер ; [пер. з нім. О. І. Погорілий]. – К. : Основи, 1994. – 269 с.
21. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Вебер. М. Избранные произведения / М. Вебер ; [пер. з нем.]. – М. : 1990.
22. Вебер М. Социология религии (типы религиозных сообществ) // Вебер. М. Избранные произведения / М. Вебер ; [пер. з нем.]. – М. : 1990.
23. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Хабермас Ю. ; [пер. с нем., под ред. Д. В. Скляднева]. – СПб. : Наука, 2006. – 380 с.
24. Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Хабермас / [под ред. А. В. Леденева]. – Новосибирск : Издательство Новосибирского университета, 1995. – 120 с.

25. Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії / Ситниченко Л. А. – К. : Лібідь, 1996. – 176 с.
26. Мнацаканян М. О. Модерн и постмодерн в современной социологии / М. О. Мнацаканян // Социологические исследования. – 2008. – № 12. – С. 46-53.
27. Фарман И. П. Социально-культурные проекты Ю. Хабермаса / Фарман И. П. – М. : Наука, 1999. – 188 с.
28. Швець С. Інтегративний потенціал концепції комунікативної раціональності Ю. Габермаса / С. Швець // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2006. – № 6. – С. 43-49.
29. Хабермас Ю. Техника и наука как „идеология” / Хабермас Ю. ; [пер. с нем. М. Л. Хорькова]. – М. : Праксис, 2007. – 208 с.
30. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія / Єрмоленко А. М. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
31. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство» / Габермас Ю. ; [перекл. з нім. А. Онишко]. – Львів : Літопис, 2000. – 318 с.
32. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / Бек У. ; [пер. с нем. А. Б. Григорьева и В. Д. Седельника]. – М. : Прогресс-Традиция, Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
33. Хабермас Ю. Политические работы / Хабермас Ю. ; [сост. А. В. Денежкина, пер. с нем. Б. М. Денежкина]. – М. : Праксис, 2005. – 368 с.
34. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории / Хабермас Ю. ; [пер. с нем. Ю. С. Медведева]. – СПб. : Наука, 2001. – 417 с.
35. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью / Хабермас Ю. ; [под ред. Н. В. Мотрошиловой]. – М. : Издательский центр „ACADEMIA”, 1995. – 245 с.
36. Хабермас Ю. Расколотый Запад / Хабермас Ю. ; [пер. с нем. О. И. Величко и Е. Л. Петренко]. – М. : Весь Мир, 2008. – 192 с.
37. Александер Дж. Парадокс громадянського суспільства / Дж. Александер // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 27-41.
38. Александер Дж. Прочные утопии и гражданский ремонт / Дж. Александер // Социологические исследования. – 2002. – № 10. – С. 3-11.
39. Александер Дж. Власть, политика и гражданская сфера / Дж. Александер // Социологические исследования. – 2009. – № 10. – С. 3-17.
40. Кравченко С. А. Культуральная социология Дж. Александера (генезис понятия, возможности инструментария) / С. А. Кравченко // Социологические исследования : научный и общественно-политический журнал. – 2010. – № 5 – С. 13-22.
41. Кутуєв П. В. Проблеми політичної соціології ленінських режимів : Навч. посіб. / Павло Кутуєв. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. — 50 с.
42. Кутуєв П. В. Від європейського дива до азійської гегемонії: трансформація сучасної соціологічної теорії / Павло Кутуєв // Мультиверсум. – К. : Український Центр духовної культури, 2007. – Вип. 61. – С. 226-244.
43. Кутуєв П. В. Залежність, недорозвиток та криза у соціології розвитку недорозвитку Андре Гундера Франка: критичний аналіз / П. В. Кутуєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – № 4. – С. 110-129.
44. Кутуєв П. В. Подорож на Схід: Переорієнтація сучасного соціологічного дискурсу / Павло Кутуєв. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 213 с.
45. Шульга Н. А. Дрейф на обочину : двадцать лет общественных изменений в Украине / Н. Шульга. – К. : Друкарня «Бізнесполіграф», 2011.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань

1. Поняття соціальних змін.
2. Поняття прогресу. Основні теорії прогресу.
3. Поняття еволюції. Основні теорії еволюції.
4. Загальна характеристика концепцій розвитку та модернізації.
5. Час як аспект соціальних змін.
6. Поняття глобалізації в контексті соціальних змін.
7. Соціальні рухи як фактори соціальних змін.
8. Теорії революції.
9. Характеристика модерну як нової епохи розвитку Західної цивілізації.
10. Поняття модернізації, розвитку та формування модерну.
11. Поняття Заходу та Решти в контексті постання епохи модерну.
12. Соціетальні та культурні структури суспільства модерну.
13. Життєсвіт, публічна сфера та «громадянське суспільство» як структури суспільства модерну.
14. Історичний матеріалізм К. Маркса як теорія соціальних змін.
15. Поняття продуктивних сил та виробничих відносин К. Маркса.
16. Соціальні зміни як революція в соціальній теорії К. Маркса.
17. Характеристика раціоналізації суспільства модерну за М. Вебером.
18. Роль протестантського етосу для розвитку та змін суспільств модерну.
19. Поняття модерну Ю. Габермаса.
20. Поняття комунікативної раціональності Ю. Габермаса.
21. Поняття комунікативної дії. Функції комунікативної дії.
22. Значущі претензії як регулянти комунікації за Ю. Габермасом.
23. Поняття системи Ю. Габермаса. Функції системи.
24. Поняття життєсвіту Ю. Габермаса. Функції життєсвіту.
25. Поняття уречевлення Ю. Габермаса.
26. Поняття публічної сфери Ю. Габермаса.
27. Поняття громадянського суспільства Ю. Габермаса.
28. Концепція глобалізації Ю. Габермаса.
29. Характеристика ризиків, спричинених глобалізацією за Ю. Габермасом.
30. Концепція загальноєвропейської публічної сфери Ю. Габермаса.
31. Концепція загальноєвропейського громадянського суспільства Ю. Габермаса.
32. Характеристика неофункціоналістської парадигми в соціології.
33. Поняття модерну Дж. Александера.
34. Критика Дж. Александером соціологічних поглядів Ю. Габермаса.
35. Соціальні зміни як громадянський ремонт в теорії Дж. Александера.
36. Поняття світової історії та світової економіки А. Г. Франка.
37. Причини кризи Сходу та піднесення Заходу в соціології А. Г. Франка.
38. Залежність та розвиток недорозвитку третього світу за А. Г. Франком.
39. Сходоцентризм проти євроцентризму у теорії соціальних змін.
40. Методологічні особливості світ-системного аналізу І. Валерстайна.
41. Поняття історичної соціальної науки І. Валерстайна.
42. Поняття історичної системи І. Валерстайна. Характеристики історичної системи.
43. Поняття міні-системи, світ-імперії та світ-економіки за І. Валерстайном.

44. Специфіка трактування І. Валерстайном сучасного капіталізму.
45. Поняття ядра, периферії та напівпериферії за І. Валерстайном.
46. Криза модерної світ-системи за І. Валерстайном. Поняття біфуркації.
47. Варіанти виходу з кризи світової системи в світ-системному аналізі

І. Валерстайна.

48. Стадії розвитку країн радянських режимів.
49. Особливості модернізації країн радянських режимів.
50. Суспільно-політичні зміни в пострадянських країнах.
51. Особливості розвитку пострадянської України.
52. Поняття неолібералізму, соціал-демократії та республіканізму.
53. Кризи в країнах сучасного світу, спричинені неоліберальним розвитком капіталізму.
54. Держава як противага ідеології неолібералізму.
55. Досвід піднесення країн Східної Азії в контексті теорії соціальних змін.

Зразок екзаменаційного білету
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень _____ Бакалавр _____
 Напрямок підготовки _____ Соціологія _____
 Спеціальність _____ Соціологія _____ Семестр _____ 4 _____
 (назва)
 Навчальна дисципліна _____ Теорія соціальних змін _____

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Методологічні особливості світ-системного аналізу І. Валерстайна?
2. Держава як противага ідеології неолібералізму?
3. Поняття прогресу. Основні теорії прогресу?

Затверджено на засіданні кафедри _____
 Протокол № _____ від „_____” _____ 20____ року
 Завідувач кафедри _____
 (підпис) (прізвище та ініціали)
 Екзаменатор _____
 (підпис) (прізвище та ініціали)

6. Засоби діагностики успішності навчання: тести до кожного з двох модулів, узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на екзамен.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

6. На яких критеріях, згідно з П. Штомпкою, базується типологія соціальних процесів?

- а) форма, якої набуває соціальний процес;
- б) результат процесу;

- в) рушійні сили процесу;
- г) усі відповіді правильні.

7. За М. Вебером, головним наслідком протестантського вчення про обраність для спасіння стало:

- а) створення психологічних стимулів цілераціональної поведінки;
- б) формування у актора віри в етичну цінність своєї цілераціональної поведінки;
- в) формування у актора жадоби до наживи;
- г) усі відповіді правильні.

8. Хто адаптував поняття життєсвіту до наукового поля соціології:

- а) Дж. Мід;
- б) Е. Гуссерль;
- в) А. Шюц;
- г) Г. Гарфінкель.

4. За Ю. Габермасом, який один елемент є ключовим для формування «нації» об'єднаної Європи?

- а) спільний етнічний субстрат;
- б) спільні цінності та спільний раціональний світогляд;
- в) прийняття Конституції Європи;
- г) усі відповіді правильні.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Згідно з Дж. Александером, який один елемент з нижчеперелічених не належить до комунікативних інститутів громадянського суспільства?

- а) громадська думка;
- б) політичні партії;
- в) мас медіа;
- г) громадські об'єднання.

2. Згідно з поглядами А. Г. Франка сучасна світова система зародилася:

- а) у XVI сторіччі;
- б) у XIX сторіччі;
- в) 5000 років тому;
- г) 2500 років тому.

3. Основні властивості модерної світ-економіки за І. Валерстайном:

- а) невинне накопичення капіталу;
- б) розподіл праці між ядром та периферією, що веде до напруження між ядром і периферією;
- в) наявність держав-гегемонів, існування яких проте не є довготривалим;
- г) усі відповіді правильні.

4. Згідно з неоліберальною ідеологією, держава:

- а) має мінімально втручатися у сферу капіталістичного господарства;
- б) має розширити логіку свого функціонування на інші сфери суспільства;
- в) систематично та дисципліновано втручатися в сферу господарства;
- г) усі відповіді правильні.

ПРОГРАМА КУРСУ

«СОЦІОЛОГІЯ»

Пояснювальна записка

Курс «Соціологія» розглядається як складова частина загального циклу суспільно-гуманітарних дисциплін, що вивчаються у сучасному вищому навчальному закладі. Особливість і важливість знань соціології полягає в її предметі – в зв'язках та взаємодіях, що виникають в середині суспільства, а також взаємовідносинах між людиною та суспільством та різними суспільствами.

Соціологія, покликана розкривати стан та тенденції руху сучасного суспільства, прогнозувати перспективу його розвитку, причому не тільки в дослідному, теоретичному плані, а й у практичному, прикладному. За допомогою соціологічних досліджень виявляються відхилення в розвитку соціальних відносин, своєчасно прогнозуються негативні явища, розробляються соціальні технології, системи управління соціальними організаціями, тому що не можна здійснювати перетворення, що стосуються інтересів багатьох людей, не зважаючи на те, як саме ці перетворення сприйматимуться ними.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Соціологія» є становлення знання про суспільство як реальний цілісний організм. Вона допомагає студентам дослідити його структурні елементи, сфери, соціальні інститути, форми.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Модуль 1. Соціологія – як наука.

Модуль 2. Суспільство як соціальна система.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни:

Мета курсу «Соціологія» спрямована на отримання студентами фундаментальних знань про суспільство як соціальну систему, що зумовлює формування цілісного, системного погляду на суспільство та ті процеси, які в ньому відбуваються. З неї випливають наступні **завдання**:

- вміти оперувати теоретичним та фактичним матеріалом з курсу «Соціологія»;
- розуміти механізми процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, різних його проявах;
- розробляти програму, робочий план та інструментарій соціологічного дослідження;
- володіти технологією проведення соціологічних досліджень;
- засвоїти основні методи збору соціологічної інформації: аналіз документів, спостереження, специфіку анкетування та інтерв'ю, опитування, експеримент, тестування та метод фокус-групового інтерв'ю.

«Соціологія» є інтегративною наукою, що має міждисциплінарний характер і базується на знаннях з соціальної філософії, історії культури, політології, економіки, правознавства тощо.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати**: предмет дисципліни, її структуру, функції, категоріальний апарат, сутність основних концепцій, щодо розвитку суспільства, основні етапи світової та української соціології, сучасні тенденції розвитку соціологічної думки.

Вміти: працювати з соціологічною літературою, ідентифікувати соціологічні тексти з певними концепціями, аргументовано логічно та послідовно висвітлювати сутність будь-якої соціологічної проблеми у виступах на семінарських заняттях, рефератах та доповідях на студентських наукових конференціях, а також розробляти запитання анкети та писати програми соціологічних досліджень, застосовувати соціологічні методи дослідження у всіх сферах суспільного життя.

Традиційно використовуються наступні **форми навчання**:

- лекції;
- семінарські заняття;
- організація самостійної роботи;
- проведення контрольних робіт (модулі).

За навчальним планом спеціальності вивчення курсу «Соціологія» передбачено протягом одного семестру. Навчальний матеріал розділено на 2 модулі. В тематичному плані представлено розподіл годин кожного модуля за видами навчальних занять та самостійної роботи студентів. Загальний обсяг дисципліни складає 54 години, що включає лекції (12годин), практичні заняття (10 годин), індивідуальні заняття, самостійна робота та варіативні завдання (разом 32 години).

Примірний тематичний план

№ n/n	Назви теоретичних блоків		Кількість годин				
			Всього	Лекцій	Семінарських	Індивідуальна робота	Самостійна робота
	Модуль 1. Соціологія як наука.						
1.	Соціологія – наука про суспільство.	1	2	1	1	2	1
2	Соціологічні закони та категорії.		1		1	1	1
3	Становлення і розвиток теоретичної соціології.		2	2		2	
4	Методика і техніка соціологічних досліджень.		3	1	1	2	
	Модуль 2. Суспільство як соціальна система						
5	Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку	2	4	2	2	2	1
6	Соціальна структура суспільства.		1		1	1	1

7	Соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини та соціальний контроль.		2	1	1	1	2
8	Соціальні зміни та соціальні процеси.		2	1	1	1	2
9	Соціальні інститути та соціальні організації.		2	1	1	2	1
10	Культура як специфічний соціальний феномен.		1	1		2	1
11	Соціологія особистості.		2	1	1	2	1
12	Соціологія освіти та науки.		1	1		2	1
	Всього:	3	54	12	10	20	12

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Соціологія – як наука.

1. Соціологія – наука про суспільство.
2. Соціологічні закони та категорії.
3. Становлення і розвиток теоретичної соціології.
4. Методика і техніка соціологічних досліджень.

Змістовий модуль 2. Суспільство як соціальна система.

1. Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку.
2. Соціальна структура суспільства.
3. Соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини та соціальний контроль.
4. Соціальні зміни та соціальні процеси.
5. Соціальні інститути та соціальні організації.
6. Культура як специфічний соціальний феномен.
7. Соціологія особистості.
8. Соціологія освіти та науки.

3. Орієнтовний план семінарських занять

Змістовий модуль 1. Соціологія – як наука.

Тема 1. Предмет, методи, структура і функції соціології.

1. Соціальна сфера – основний об'єкт соціології. Предмет соціологічної науки.
2. Структура і рівні соціологічних знань. Функції соціологічної науки.
3. Місце соціології у системі соціальних та гуманітарних наук, її зв'язок з іншими науками. Практичне значення соціологічної теорії для вирішення суспільних проблем.

Питання для самоконтролю:

1. У чому сутність і зміст соціології як сфери наукового знання.
2. Через які функції реалізується роль соціології у житті суспільства.
3. Якими є особливості соціологічного бачення світу.
4. Яка роль соціології у соціальних перетвореннях в Україні.

Основна література: 1, 6, 9, 10, 11, 12, 15, 25, 39, 49, 50, 51, 54, 57.

Додаткова література: 15, 18, 33.

Тема 2. Закони і категорії соціологічної науки.

1. Сутність і зміст соціологічних законів, їх класифікація.
2. Категорії соціології, їх сутність, типологія та зміст.
3. Роль законів та категорій соціології у розвитку наукового знання.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність поняття «соціологічний закон». Яка його відмінність від законів інших наук?
2. Що таке категорії соціології, у чому їхня сутність і відмінність від соціологічних законів?
3. У чому полягає зміст основних категорій соціології. Дайте їхню класифікацію?

Основна література: 1, 9, 10, 11, 12, 15, 24, 26, 32, 34, 37, 38, 39, 42, 50, 52, 65.

Додаткова література: 15, 18, 33.

Тема 3. Методика і техніка соціологічних досліджень.

1. Сутність, структура та типологія соціологічних досліджень.
2. Етапи та складові соціологічних досліджень.
3. Соціологічні методи збору інформації.
4. Обробка та аналіз соціологічної інформації.

Питання для самоконтролю:

1. Яке значення мають соціологічні дослідження для суспільства.
2. Назвіть етапи проведення соціологічного дослідження.
3. Яке місце посідає програма соціологічного дослідження у його підготовці, організації та проведенні.
4. Охарактеризуйте основні компоненти програми соціологічного дослідження.
5. Назвіть основні методи збору соціологічної інформації.
6. Чому анкетування є одним з найпоширенішим видом соціологічного опитування.
7. Розкрийте методологічні основи передбачення майбутнього.

Основна література: 1, 9, 12, 23, 25, 27, 32, 37, 39, 40, 49, 52, 62, 64.

Додаткова література: 7, 8, 29, 33.

Змістовий модуль 2. Суспільство як соціальна система.

Тема 4. Суспільство: сутність, типи, тенденції розвитку.

1. Уявлення про суспільство, та теорії його походження.
2. Сутність суспільства як соціального феномену. Типологізація суспільств.
3. Теорія модернізації. Види модернізації. Особливості модернізації сучасного українського суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність поняття «суспільство»?
2. Поясніть зміст поняття: «суспільство», «держава», «країна».
3. У чому полягає сутність системного підходу до вивчення суспільства?
4. Розкрийте зміст суспільства як соціетальної (великої соціальної) системи і визначте його складові елементи (підсистеми).
5. Назвіть відмінності між доіндустріальним, індустріальним та постіндустріальним суспільствами.

Основна література: 3, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 15, 23, 24, 25, 26, 34, 37, 38, 40, 42, 50, 52, 57, 58, 62.

Додаткова література: 2, 7, 8, 21, 25, 31, 37, 41, 42.

Тема 5. Соціальна структура суспільства.

1. Соціальна структура суспільства. Основні різновиди та елементи.
2. Соціальні статуси і ролі – головні сполучні елементи соціальної структури суспільства.
3. Характеристика основних концепцій структури суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. Що означає термін «соціальна структура суспільства»?
2. Назвіть основні елементи соціальної структури суспільства.
3. У чому сутність поняття «соціальний статус», які його видові особливості та який зв'язок із поняттями «соціальна роль», «соціальний ранг»?
4. Що таке статусна несумісність та її можливі соціальні наслідки?
5. Який зміст соціальної стратифікації, сутність її видів і основних стратифікаційних моделей сучасного суспільства?
6. Поясніть значення категорії «соціальна мобільність» та її роль у динаміці соціальної структури сучасного суспільства?

Основна література: 1, 2, 7, 8, 12, 16, 20, 22, 23, 27, 31, 35, 36, 40, 44, 49, 59.

Додаткова література: 2, 3, 7, 8, 25, 28, 30, 34.

Тема 6. Соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини та соціальний контроль.

1. Сутність і механізми соціальної дії. Зміст і характерні ознаки соціальної взаємодії.
2. Поняття та особливості соціальних відносин.
3. Система соціального контролю.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність соціологічних категорій «соціальна дія», «соціальна взаємодія», «соціальні відносини»?
2. Назвіть основні ідеї і принципи системи соціальної дії та її структурні елементи.
3. Поясніть умови і принципи, що лежать в основі різних соціальних взаємодій, а також основні прийоми оцінки людських взаємодій.
4. Розкрийте змістовні й видові особливості соціальних відносин та їх роль у функціонуванні і розвитку соціальних структур.
5. Назвіть основні підходи та механізми соціального життя суспільства і суспільної поведінки людей.

Основна література: 1, 4, 9, 10, 11, 15, 24, 26, 32, 34, 37, 42, 43, 49, 52, 53, 54, 57.

Додаткова література: 17, 21, 31, 33.

Тема 7. Соціальні зміни та соціальні процеси.

1. Соціальні зміни, сутність та типи.
2. Соціальні рухи, їх природа і типи.
3. Соціальні процеси, сутність та їх різновиди. Особливості соціальних процесів в Україні на сучасному етапі.

Питання для самоконтролю:

1. Які зміни належать до соціальних?
2. Що спільного і відмінного між поняттями «соціальні зміни», «соціальний розвиток», «соціальний прогрес»?
3. Що таке соціальні рухи? Які причини їх виникнення та різновиди?
4. Які рухи поширені в Україні сьогодні?

5. Які особливості процесів соціальної мобільності спостерігаються сьогодні в Україні?

Основна література: 1, 2, 6, 9, 12, 15, 16, 24, 26, 32, 37, 40, 43, 49, 53, 57, 65.

Додаткова література: 17, 21, 31, 33.

Тема 8. Соціальні інститути та соціальні організації.

1. Соціальні інститути, їх види та функції.
2. Соціальна організація, сутність, види та функції.
3. Основні риси сучасної організації українського суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. Чому поняття «соціальний інститут» посідає одне з центральних місць у соціології?

2. Охарактеризуйте основні ознаки соціального інституту.

3. Які умови виникнення і становлення соціальних інститутів?

4. У чому полягають основні функції та дисфункції сучасних соціальних інститутів в Україні?

5. Продемонструйте багатозначність терміну «соціальна організація».

6. Охарактеризуйте формальну та неформальну соціальні організації.

Основна література: 1, 3, 6, 9, 12, 13, 16, 25, 26, 32, 37, 38, 39, 42, 43, 49, 51, 53, 54, 57, 62, 65.

Додаткова література: 7, 10, 20, 21, 31, 33, 37.

Тема 9. Особистість у системі соціальних зв'язків.

1. Сутність поняття «людина» та «особистість». Соціологічні підходи до вивчення особистості та її місця у суспільстві.

2. Соціологічна структура особистості.

3. Соціалізація особистості, етапи та моделі.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст понять «людина» та «особистість». У чому полягають особливості соціологічного підходу до їх вивчення?

2. Охарактеризуйте головні теорії особистості та покажіть відмінності між ними.

3. Що таке соціалізація й у чому її сутність?

4. У чому сутність основних сучасних моделей соціалізації?

Основна література: 1, 4, 6, 9, 13, 15, 22, 29, 31, 37, 39, 40, 45, 47, 54.

Додаткова література: 3, 6, 12, 19, 20, 21, 31.

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Аберкромби Н., Хилл С., Тернер Б. Социологический словарь. 2-е изд., перераб. и доп. // пер. с англ. И.Г. Ясавеева под ред. С.А. Ерофеева. М., 2004.

2. Американская социология: традиции и современность. Курс лекций. Екатеринбург, 1997.

3. Американская социологическая мысль: Тексты // под. ред. Добренкова В.И. М., 1996.

4. Андрущенко В.П., Горлач М.І. Соціологія. Підручник. Харків, Київ, 1998.

5. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. М., 1993.

6. Білоус В. С. Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях: Навч. посіб. - К., 2002.

7. Богомаз К.Ю. Новітні соціологічні теорії: хрестоматія: Навч. посібник / К.Ю. Богомаз, Н.Г. Комих. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2011.
8. Вебер М. Избранные произведения. Пер. с нем.; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайдено; коммент. А. Ф. Филиппова. — М.: Прогресс, 1990.
9. Волков Ю.Г. Социология: лекции и задачи. М., 2003.
10. Волков Ю.Г., Добренков В.И., Нечипуренко В.Н., Попов А.В. Социология. М.: Гардарики, 2007.
11. Волков Ю.Г., Мостовая И.В. Социология. М., 1998.
12. Гидденс Э. Социология. 2-е изд., полн. перераб. и доп. - М.: Едиториал УРСС, 2005.
13. Григорьев С.И. Социология на пороге XXI века: основные направления исследований. М. 1999.
14. Громов И.А., Мацкевич А.Ю., Семенов В.А. Западная теоретическая социология. С.-Птб., 1996.
15. Дворецька В.Г. Соціологія: Навч. посібник. Вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002.
16. Дюркгейм Э.О. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. / Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. — М.: Канон, 1995.
17. Западно-европейская социология XIX-начала XX веков. - М., 1996.
18. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку XX століття). К., 1993.
19. Зернецька О.В. Нові засоби масової комунікації (соціокультурний аспект). К., 1993.
20. Ильин В. Социальное неравенство. - М., 2000.
21. Ионин Л.Г. Социология культуры. М., 1996.
22. Коваліско Н.В. Стратифікаційний аналіз сучасного суспільства: Навч. посібник. Друге видання. – Львів, ЛНУ ім. І.Франка, 2011.
23. Краткий словарь по социологии / Сост. П. Павленюк; 2-е изд. М.: Инфра-М, 2011.
24. Кузьменко Т.М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010.
25. Левада Ю.А. Лекции по социологии. М., 1994.
26. Лукашевич М.П. Соціологія: загальний курс: Навч. посіб. / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2011.
27. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. М.: АСТ, Хранитель, 2006.
28. Новые социальные неравенства // под ред. С.Макеева. К., 2006.
29. Основы теорії гендеру: Навч. посіб. - К., 2004.
30. Паніна Н.В. Технологія соціального дослідження. К., 1999.
31. Парсонс Т. Система современных обществ. /Пер. с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева. Под ред. М.С. Ковалевой. — М.: Аспект Пресс, 1998.
32. Піча В. М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України. – К.: Каравела, 2000.
33. Почепцов Г.Г. Комунікативні технології XX століття. К., 2000.
34. Примуш М.В. Загальна соціологія. Навч. посібник. - К.: Професіонал, 2004.
35. Радаев В.В., Шкаратан О.И. Социальная стратификация. М., 1996.
36. Симончук Е.В. Средний класс: люди и статусы. К., 2003.
37. Словарь-справочник по социологии / А.А. Акмалова [и др.]. – М.: Дашков и К., 2011.
38. Смелзер Н. Социология: пер. с англ. — М.: Феникс, 1994.
39. Социология. Основы общей теории. Отв. ред. Осипов Г.В., Москвичев Л.Н. - М.: Норма, 2003.
40. Сорокин П. Человек, цивилизация, общество. / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: Пер. с англ. — М. Политиздат, 1992.
41. Соціологія праці та управління. К., 1992.
42. Соціологія. Курс лекцій // під ред. Безродного І.Ф. К., 1994.
43. Соціологія: Навч. посіб. / За ред. С. О. Макеєва. - К., 2003.

44. Соціальні виміри суспільства. К., 2006.
45. Соціальний ареал життя особистості. К., 2005.
46. Структурні виміри сучасного суспільства: Навчальний посібник // за ред. С.Макеєва. К., 2006.
47. Социология образования: теории, исследования, проблемы. Хрестоматия // Сост. и ред. С.А Ерофеев, В.П. Модестов, В.В. Фурсова. Казань, 2004.
48. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: Навч. посіб. / За ред. А. Ручки - К., 2006.
49. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник / Під ред. В. І. Воловича - К., 1998.
50. Социология. Общий курс: учебник. – М.: ИНФРА-М, 2011.
51. Соціологія: Підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; За ред. Н. П. Осипової. — К.: Юрінком Інтер, 2003.
52. Соціологія: підруч. / за ред. д-ра соціологічних наук, проф. Ю.Ф. Пачковського. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011.
53. Социология: учебник для вузов / Под ред. А.В. Воронцова. М.: Дрофа, 2011.
54. Соціологія: навч. посіб. / І. З. Танчин. - 3-тє вид., переробл. і доповн. - К. : Знання, 2008.
55. Пилипенко В.Є. Спеціальні та галузеві соціології — «Каравела», 2003.
56. Танчер В. В., Ручка А. О. Очерки истории социологической мысли. - К., 1992.
57. Фролов С.С. Социология. М., 1999.
58. Шаповал М.Ю. Загальна соціологія. К., 1996.
59. Шкаратан О.И. Социальная структура: иллюзии и реальность. М., 1999.
60. Шибутани Т. Социальная психология. М., 1998.
61. Шульга М.О. Метаморфози українського суспільства. Коментарі соціолога. К., 2003.
62. Энциклопедический социологический словарь // под. ред. В.И. Добренкова. М., 1996.
63. Чепурко Г.І. Ринок праці в Україні: проблеми зайнятості в період становлення ринкової економіки. К., 2004.
64. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. 5-е изд., стереотип. М.: Изд-во «Омега-Л», 2011.
65. Яремчук С.С. Соціологія. - Чернівці: Рута, 2007.

Додаткова література:

1. Андреева Г.М. Социальная психология. М., 2000.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / Пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой. - М., 2000.
3. Белинский Я. И., Афанасьев А. Социология девиантного поведения. - СПб., 1993.
4. Брайсон В. Гендер и политика времени. Феминистская теория и современные дискуссии. – Пер. с англ.. - К.: Центр учебной литературы, 2011
5. Бурдые П. Социология политики. - М., 1993.
6. Бурейчак Т.С. Соціологія маскулінності: Навч. посібник / Т. Бурейчак. – Львів: Магнолія 2011.
7. Головаха Є. Головні тенденції розвитку українського суспільства у світлі результатів соціологічного моніторингу 1994-2003 років // Українське суспільство: соціологічний моніторинг 1994-2003. - К., 2003.
8. Головаха Є., Горбачик А. Соціальні зміни в Україні та Європі: за результатами "Європейського соціального дослідження" 2005-2007 роки. - К., 2008.
9. Голуб О.Ю. Социальная реклама: Учеб. пособие / О. Ю. Голуб. – М.: Дашков и К., 2011.
10. Городняк І.В. Соціологія освіти: Навч. посібник / І. В. Городняк. – Львів: Новий світ – 2000, 2011.

11. Гостенина В.И. Социология массовой коммуникации: Учебное пособие / В.И. Гостенина, А.Г. Киселев. – М.: Альфа-М, 2011.
12. Друзь Е. В. Социальное положение женщины в обществе. - Х., 2001.
13. Дугин А.Г. Этносоциология: Учебное пособие / А. Г. Дугин. – М.: Академический проект: Фонд "Мир", 2011.
14. Євтух В.Б., Трошинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник. – К.: Видавництво УАННП «Фенікс», 2003.
15. Елсуков А.Н., Данилов А.Н. Предыстория социологии. М.: Изд-во «ТетраСистемс», 2011.
16. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. М. Аспект-Пресс. - 1996.
17. Злобіна О., Мартинюк І., Соболева Н., Тихонович В. Соціальний простір життя як суб'єктивна символічна реальність. К., 2004.
18. Зборовский Г.Е. История социологии. М.: Гардарики, 2004.
19. Інформаційний довідник з питань попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми. – Дн-ск : [б. и.], 2011.
20. Константиновский Д.Л., Вознесенская Е.Д., Чередниченко Г.А., Хохлушкина Ф.А. Образование и жизненные траектории молодежи: 1998-2008 годы. – М.: Институт социологии РАН, 2011.
21. Культура - суспільство - особистість: Навч. посіб. / За ред. Л. Скокової. - К., 2006.
22. Лукашевич М.П. Соціологія релігії: Навч. посіб. / Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011.
23. Лукашевич М.П. Соціологія ринку: Підручник / М.П. Лукашевич. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011.
24. Луман Н. Реальность медиа / Пер. с нем. А.Ю. Антоновского. М.: Изд-во «Канон +», 2012.
25. Лысенко С.Н. Демография: Учебно-практ. пособие / С. Н. Лысенко. – М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2011.
26. Оссовський В. Л. Соціологія громадської думки. - К., 2005.
27. Парето В. Трансформация демократии / Пер. с итал. М. Юсима. М. Теория будущего. 2011.
28. ПічаВ. М. Соціологія сім'ї. - Л., 1995.
29. Сикевич З. В. Социологическое исследование: Практ. руков-во. - СПб., 2005.
30. СимончукЕ. В. Средний класс: люди и статусы. - К., 2003.
31. Сорвин К.В., Сусоколов А.А. Человек в обществе: система социологических понятий в кратком изложении. 3-е изд. М.: Изд-во «Русская панорама», 2011.
32. Сорокин П.А. Социология революции. М.: Изд-во «Территория будущего», 2011.
33. Соціологія/ за ред. В. Г. Городяненка. К., 2002.
34. Структурні виміри сучасного суспільства: Навч. посіб. / За ред. С. Макеева. - К., 2006.
35. Тойнби А. Дж. Постижение истории. Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1991.
36. Тощенко Ж.Т. Социология управления. Учебник. – М.: Центр социального прогнозирования и маркетинга, 2011.
37. Український соціум: загроза екстремальних ситуацій. –К., 2003.
38. Чупров В.И. Социология молодежи: учебник / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок; Рос. акад. наук, Ин-т социал. – полит. исслед. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011.
39. Штомпка П. Социология социальных изменений. М., 1996.
40. Шульга М.О. Метаморфози українського суспільства: Коментарі соціолога. – К., 2003.
41. Эйзентадт, Шмуэль Н. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций. – М., 1999.
42. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. – М., 2001.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань.

1. Об'єкт та предмет соціології. Поняття соціального.
2. Методи соціології її функції.
3. Структура системи соціологічного знання.
4. Сутність та класифікація соціологічних законів.
5. Сутність та типологія соціологічних категорій.
6. Місце соціології у системі суспільних наук.
7. Виникнення і розвиток соціології як окремої науки.
8. Макро- та мікросоціологія.
9. Основні етапи і напрями західноєвропейської соціології XX ст..
10. Становлення та розвиток соціології в Україні.
11. Позитивізм О. Конта та його вплив на подальший розвиток соціології.
12. Еволюціоністська соціологія Г. Спенсера.
13. Соціологічна концепція Е. Дюркгейма.
14. Розуміюча соціологія М. Вебера.
15. Соціологія марксизму про економічні детермінанти історичного розвитку суспільства.
16. Поняття та типи соціальних змін.
17. Соціальні рухи їх природа та типи.
18. Соціальні процеси, сутність та їх різновиди.
19. Прогрес та регрес соціального розвитку.
20. Розвиток соціології наприкінці XIX – на початку XX ст.
21. Суспільство як соціальна система, його критерії.
22. Основні елементи суспільної системи.
23. Типологізація суспільств.
24. Концепції походження суспільства.
25. Модернізація, її сутність та види.
26. Загальна характеристика соціальної структури суспільства.
27. Характерні особливості сучасного суспільства.
28. Соціальні процеси в сучасному українському суспільстві.
29. Трансформація соціальної структури українського суспільства.
30. Проблематика досліджень вітчизняної соціології в XX ст.
31. В чому полягає сутність понять «соціальний статус» та «соціальна роль»?
32. Соціальна мобільність.
33. Поняття та сутність соціальної стратифікації та її суспільне значення.
34. Теорії соціальної стратифікації.
35. Сутність і механізми соціальної дії.
36. Зміст і характерні ознаки соціальної взаємодії.
37. Поняття та особливості соціальних відносин.
38. Соціальні інститути, їх види та функції.
39. Соціальні організації, сутність види та функції.
40. Предмет і категорії соціології конфлікту. Типологія конфліктів.
41. Структура, функції, причини та механізми соціального конфлікту.

42. Які соціальні конфлікти домінують в Україні?
43. Девіантна поведінка. Види відхилень.
44. Предмет, об'єкт, основні категорії соціології особистості.
45. Соціалізація як процес розвитку особистості.
46. Зазначте фактори, що впливають на процес формування особистості.
47. Загальна характеристика етапів соціалізації.
48. Предмет, функції, основні категорії соціології сім'ї.
49. Структура сім'ї. Типологія сучасних сімей.
50. Сутність, основні категорії гендерної соціології.
51. Соціальні проблеми молоді.
52. Соціальна сутність культури, основні напрями досліджень.
53. Об'єкт, предмет та історія соціології масових комунікацій.
54. Предмет, об'єкт і функції соціології громадської думки. Функції та канали висловлювання громадської думки.
55. Предмет і об'єкт соціології освіти.
56. Освіта як соціальний інститут.
57. Сфера освіти та її соціологічне вивчення.
58. Соціологічне вивчення освіти.
59. Наука як об'єкт соціологічного дослідження.
60. Соціальні функції науки.
61. Правова культура сучасного українського суспільства.
62. Об'єкт та предмет соціології політики.
63. Сутність, предмет, об'єкт, функції соціології праці та зайнятості.
64. Соціологія етносу як наука: об'єкт, предмет і методи.
65. Соціологічне дослідження: поняття, функції, види.
66. Поясніть, що таке соціометричне опитування?
67. За яких умов застосовується у соціології експертне опитування?
68. Класифікація методів збирання інформації.
69. Що дають знання соціології сучасній людині?
70. Чим відрізняється теоретична соціологія від емпіричної?
71. Чи можна поняття «суспільство» ототожнювати з поняттям «держава»?
72. Які цінності домінують в українському суспільстві?
73. Як ви оцінюєте процес модернізації в Україні?
74. ЗМІ як фактор формування громадської думки.
75. Маргінальність соціальних груп та етапи трансформації українського суспільства.
76. Охарактеризуйте еволюцію уявлень про суспільство як соціальну систему. (О. Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Ф. Тьоніс, В. Парето).
77. Місце і роль соціології у формуванні світогляду молоді.
78. Найважливіші глобальні проблеми сучасності та шляхи їх розв'язання.
79. Соціально-культурне середовище як фактор розвитку особистості.
80. Біологічна природа та соціальна сутність людини.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

Екзаменаційні білети з курсу «Соціологія» для студентів денної форми навчання

Білет №1

1. Об'єкт та предмет соціології. Поняття соціального.
2. Концепції походження суспільства.
3. Як ви оцінюєте процес модернізації в Україні?

Затверджено на засіданні кафедри соціології

Інститут соціології, психології та соціальних комунікацій
протокол №____ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Екзаменатор _____

6. Засоби діагностики успішності навчання: засоби діагностики поточного контролю: тестування, опитування, ділові ігри; засоби діагностики підсумкового контролю – письмовий екзамен.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань до модуля № 1

1. Що становить об'єкт соціології?
А) соціальні дії, явища, зв'язки, відносини і процеси, що відбуваються у суспільстві
Б) суспільство як цілісна соціальна реальність
В) закономірності виникнення і функціонування соціального життя
Г) емпірично надана реальність, що відбиває той чи інший бік соціального життя
Д) загальні і специфічні закони та закономірності розвитку і функціонування історично визначених соціетальних систем, механізми дії та форми вияву цих законів і закономірностей у діяльності особистостей, соціальних груп, класів, народів.
2. Яка функція соціології полягає у концентрації, поясненні, поповненні та збагаченні наявного соціологічного знання, у розробці законів, категорій і методів цієї науки на основі дослідження соціальної дійсності?
А) практико-перетворювальна
Б) прогностична
В) теоретична
Г) організаційно-технологічна
Д) світоглядна
Е) соціального управління
Є) гуманістична

3. Чи вірне твердження, що мікросоціологія спирається на концепції та школи, які займаються вивченням механізмів поведінки людей, їх спілкування, взаємодії, міжособистісних відносин?

- А) так
- Б) ні

Приклад тестових питань до модуля № 2

1. Яке визначення відповідає змісту поняття «суспільство»?

А) цілісне утворення, основними елементами якого є люди, їх зв'язки, взаємодії та взаємовідносини, соціальні інститути та організації, соціальні групи та спільноти, норми і цінності;

Б) сукупність усіх засобів взаємодії та форм об'єднання людей, що склалися історично, мають спільну територію, загальні культурні цінності та норми, характеризуються соціокультурною ідентичністю її членів.

2. Хто з соціологів першим дослідив явище соціальної мобільності?

- А) Е. Дюркгейм
- Б) М. Вебер
- В) П. Сорокін
- Г) К. Маркс

3. Основними етапами конкретно-соціологічного дослідження є (зазначте непотрібне):

- А) розробка програми дослідження
- Б) написання звіту
- В) попередньо-системний аналіз об'єкту дослідження
- Г) збір первинної інформації
- Д) обробка та аналіз даних

ПРОГРАМА КУРСУ «ЕТНОСОЦІОЛОГІЯ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Етносоціологія” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр напряму 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6030101 «Соціологія»

Предметом вивчення навчальної дисципліни “Етносоціологія” є становлення знання про етносоціологію, етнічність, міжетнічну взаємодію та основні технології діагностики та управління етнічними конфліктами.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна є органічним продовженням дисциплін «Етнологія», «Соціологія», а також виступає підґрунтям до вивчення таких дисциплін соціально-політичного циклу як «Етнополітологія», «Соціологія конфліктів».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. **Модуль 1.** Етносоціологія як розділ соціологічної науки.
2. **Модуль 2.** Прикладні проблеми етносоціології.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Етносоціологія” є забезпечення професійної компетентності студентів у сфері цієї наукової дисципліни і підготовка їх до високопрофесійної діяльності в умовах міжетнічної взаємодії в усіх сферах суспільного життя; опанування студентами логіки пізнавального процесу, становлення наукового стилю мислення.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Етносоціологія” є :

- вивчення категоріального апарату етносоціології для подальшого використання при аналізі особливостей функціонування соціальних систем;
- осмислення процесів розвитку етносоціології як наукової дисципліни для більш глибокого розуміння законів функціонування соціуму;
- розуміння значення парадигмального підходу до аналізу теоретичних концепцій;
- усвідомлення особливостей оцінки теоретичних надбудов, їх модернізації та формування нового знання про етносоціологію, адекватного сучасним реаліям;
- використання здобутих знань у подальшому навчанні та в майбутній професійній діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- передумови виникнення напрямку наукового знання – етносоціологія;
- основні цілі та завдання етносоціології
- основні функції етносоціології
- основні концептуальні підходи етносоціології

- особливості становлення і розвитку етносоціології у вітчизняній та зарубіжній науці

- основні концепції етнічності

- основні методи етносоціології

- основні технології етносоціології

- специфіку процедури дослідження у вивченні етносоціальних проблем.

вміти :

- вільно оперувати категоріями етносоціології, порівнювати різні теорії;

- розкривати особливості впливу теоретичних знань на суспільне життя;

- аналізувати внесок окремих вчених в розвиток знання про етносоціологію;

- давати оцінку основним методам та технологіям етносоціології;

- розкривати зміст основних етапів розвитку знання про етносоціологію;

- визначати основні завдання, що постали перед сучасними етносоціологами у вирішенні міжетнічних конфліктів,

що забезпечують формування компетенцій:

Компетенції соціально-особистісні - розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність; **Загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи соціології, економіки та знання про етнічність, а також міжетнічну взаємодію, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **Інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **Професійні компетенції** - знання різноманітних соціально-економічних процесів, станів, властивостей етносоціальних суб'єктів з погляду розуміння значення комплексного підходу щодо зазначених понять; сучасні уявлення про принципи етносоціологічного дослідження; здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану об'єктів міжетнічної взаємодії; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про теоретичну, практичну та прикладну соціологію та етнологію; сучасні уявлення про особливості розвитку етнологічної та етносоціологічної науки в Україні та інших державах; здатність організовувати роботу відповідно до вимог охорони праці та безпеки життєдіяльності; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання механізмів соціального

діагностування; **Спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний тематичний план

№ п/п	Назви теоретичних блоків		Кількість годин				
			Всього	Лекцій	Семінарських	Індивідуальна робота	Самостійна робота
	Модуль 1. Етносоціологія як розділ соціологічної науки.						
1.	Предмет та завдання етносоціології.	1	4	2	2		
2	Методи дослідження у етнічній соціології.		12	4	4	2	2
3	Етнічні спільноти та ареали.		4	2	2		
4	Етногенез.		4	2	2		
5	Етнонаціональна структура суспільства		8	4	4		
	Модуль 2. Прикладні проблеми етносоціології						
6	Націоналізм як соціологічна проблема.	2	4	2	2		
7	Міжетнічна взаємодія та етнокультурні процеси.		12	4	4	2	2
8	Етнічна ідентичність та міжетнічні відносини		8	4	4		
9	Етномовні процеси.		4	2	2		
10	Етнополітика та міграція.		4	2	2		
11	Міжетнічні конфлікти та їх врегулювання.		8	4	4		
	Всього:	3	72	32	32	4	4

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 72 години / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Етносоціологія як розділ соціологічної науки.

1. Предмет та завдання етносоціології.
2. Методи дослідження у етнічній соціології.
3. Етнічні спільноти та ареали..
4. Етногенез.
5. Етнонаціональна структура суспільства.

Змістовий модуль 2. Прикладні проблеми етносоціології

1. Націоналізм як соціологічна проблема.
2. Міжетнічна взаємодія та етнокультурні процеси.
3. Етнічна ідентичність та міжетнічні відносини.
4. Етномовні процеси.
5. Етнополітика та міграція.
6. Міжетнічні конфлікти та їх врегулювання.

3. Орієнтовний план семінарських занять

Змістовий модуль 1. Етносоціологія як розділ соціологічної науки.

Тема 1. Предмет та завдання етносоціології.

1. Предмет і об'єкт етносоціології.
2. Визначення етносоціології як науки.
3. Історія виникнення та розвитку етносоціології.
4. Основні функції етносоціології.
5. Місце етносоціології в системі наук: етнології, етнографії, етнічної психології, етнолінгвістики.
6. Сучасні концепції та напрямки етнічної соціології.
7. Місце етносоціології у прогнозуванні етносоціальних процесів і міжетнічних процесів.

Література [2, 19, 20, 57, 58]

Тема 2. Методи дослідження в етнічній соціології.

1. Соціологічні дослідження як спосіб вивчення соціально-етнічних відносин у суспільстві.
2. Методологічні проблеми етносоціологічного дослідження.
3. Методи відбору респондентів в етносоціології: метод «фільтра», метод «снігової кулі», метод відбору за непрямими ознаками.
4. Особливості опитування.
5. Проблема подолання культурної дистанції під час опитування.
6. Джерела етносоціологічної інформації.
7. Особливості аналізу та концептуалізації зібраної інформації.
8. Методики соціологічного аналізу соціально-етнічної ситуації у суспільстві.
9. Застосування шкали Богардуса у етносоціологічному дослідженні.

Література [1, 7, 9, 19, 24, 26, 47, 57, 58]

Тема 3. Етнічні спільноти та ареали.

1. Загальнометодологічні підходи до вивчення етносоціальних спільнот.
2. Сутність феноменів «етнічність», «етнос» і «нація» та їх роль у дослідженні етнічних спільнот.
3. Сутність понять: субетнос, етнікос, ареал етнічний, Батьківщина етнічна.
4. Історико-етнографічні області (райони).
5. Етнічна спільнота.
6. Етнічна група.
7. Етнолінгвістична група.
8. Етнографічна група.
9. Етноконфесійна група.

10. Етнічний анклав.
11. Діаспора.
12. Поняття про національні та етнічні меншини та псевдоменшини.
13. Проблеми співіснування етнічних меншин.
14. Діаспора як етносоціальний феномен і об'єкт соціологічного дослідження.

15. Українська діаспора.

Література [3, 4, 5, 10, 12, 13, 19, 34, 53, 57]

Тема 4. Етногенез.

1. Поняття про етногенез.
2. Процес етногенезу та його фази.
3. Підходи до визначення фаз етногенезу.
4. Концепція етногенезу Л.Гумільова.
5. Поняття про етногонію.
6. Етнічне походження.
7. Етногенетична міксація як етнотрансформаційний процес.
8. Етнічна історія як науковий напрямок, що досліджує процеси етногенезу.

Література [2, 4, 5, 19, 53, 57, 58]

Тема 5. Етнонаціональна структура суспільства.

1. Поняття про поліетнічну та моноетнічну країну.
2. Етнонаціональна структура суспільства як сукупність етнічних спільнот.
3. Етнонаціональна структура та соціально економічний розвиток.
4. Етнонаціональна структура України.

Література [2, 10, 12, 13, 19, 41, 57]

Змістовний модуль II. Прикладні проблеми етносоціології.

Тема 6. Націоналізм як соціологічна проблема.

1. Поняття про націоналізм у вітчизняній і світовій науці.
2. Націоналізм як ідеологія і політика.
3. Національне питання як проблема соціальної рівності.
4. Націоналізм і буденна свідомість.
5. Соціально-етнічні процеси в сучасній Україні: стан та проблеми.
6. Соціальне управління соціально-етнічними процесами.
7. Сутність понять «етнізм» та «етніцизм».

Література [21, 28, 29, 33, 50, 58]

Тема 7. Міжетнічна взаємодія та етнокультурні процеси.

1. Поняття про міжетнічну взаємодію.
2. Етнопсихологічна та етнокультурна дистанція.
3. Етнічна асиміляція.
4. Міжетнічна інтеграція.
5. Міжетнічний конфлікт та міжетнічна толерантність.
6. Маргінальність та маргіналізація.
7. Багатокультурність. Культурна адаптація. Етнокультурний простір України.

Література [2, 3, 16, 19, 43, 48, 51, 53]

Тема 8. Етнічна ідентичність та міжетнічні відносини.

1. Поняття про етнічну ідентичність.
  2. Підходи до розуміння етнічної ідентичності і національної самосвідомості.
  3. Етнічна самосвідомість та її структура.
  4. Етапи становлення етнічної ідентичності.
  5. Соціальні фактори формування етнічної самосвідомості.
  6. Етнічна ментальність та соціодіагностика.
  7. Основні підходи до міжетнічних відносин.
  8. Детермінанти міжетнічних відносин: історичні, політичні, соціально-структурні, культурні, психологічні, ситуативні.
  9. Механізми міжгрупового сприйняття у міжетнічних стосунках.
  10. Етноцентризм як соціально-психологічне явище.
  11. Властивості та механізми формування етнічних стереотипів та етнічного упередження.
  12. Толерантність у міжетнічних відносинах.
- Література* [2, 3, 4, 18, 23, 31, 39, 49, 51, 56]

Тема 9. Етномовні процеси.

1. Мова як етнічна ознака та етнічна цінність.
  2. Етнічна мова: її ознаки та функції.
  3. Етнолінгвістичні процеси та їх специфіка у різних суспільствах.
  4. Статус державної мови як фактор міжетнічної згоди і конфліктності.
  5. Лінгвістичні групи в українському суспільстві.
  6. Мовна компетентність.
  7. Поняття про білінгвізм.
  8. Мовна політика в Україні.
  9. Мовна ситуація в Україні.
- Література* [2, 3, 9, 19, 49, 57, 58]

Тема 10. Етнополітика та міграція.

1. Сутність, пріоритети та мета державної етнополітики України.
  2. Основні напрями і механізми державної етнополітики.
  3. Реалізація державної етнополітики в Україні.
  4. Поняття про міграцію.
  5. Біженці та їх права.
  6. Репатріація.
  7. Переміщені особи.
  8. Квота еміграції.
  9. Депортація.
- Література* [11, 15, 16, 19, 27, 30, 45, 46, 57, 60]

Тема 11. Міжетнічні конфлікти та їх врегулювання.

1. Поняття про міжетнічні конфлікти.
2. Причини виникнення міжетнічних конфліктів.
3. Типологія міжетнічних конфліктів.
4. Перебіг етнічних конфліктів.
5. Методи та способи врегулювання міжетнічних конфліктів.

6. Поняття про зони міжетнічної напруги.
  7. Можливості етносоціології щодо запобігання міжетнічним конфліктам.
  8. Міжкультурний діалог та його роль та функції.
- Література* [2, 3, 7, 8, 19, 26, 54, 57, 58]

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 1996.
2. Арутюнян Ю.В., Дробизева Л.М., Сусоколова А.А. Этносоциология: Учеб.пособия для вузов. – М.: Аспект Пресс, 1998.
3. Бороноев А.О., Павленко В.Н. Этническая психология. – С-Пб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1994.
4. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. М.: Наука, 1984.
5. Бромлей Ю.В. Этнология: Учебник для высш.учеб. заведений. – М., 1994.
6. Гіденс Е. Соціологія. – К., 1999.
7. Гнатенко П.И., Павленко В.Н., Этнические установки и этнические стереотипы.- Днепропетровск, 1995.
8. Грехем Скотт Дж. Конфликты и пути их преодоления. К., 1991.
9. Гумилев Л.Н., Иванов К.И. Этнические процессы: два подхода к изучению// Социол.исследования. – 1992. - №1.
10. Етнічний довідник. У трьох частинах. Ч. 2. Етнічні меншини в Україні. Гол.ред. В.Євтух. К. 1996 – 172 с.
11. Етнічний довідник. У трьох частинах. Ч. 3. Етнополітика в Україні. Гол.ред. В.Євтух. К. 1997 – 85с.
12. Етнічні спільноти України: Довідник. Гол. ред. В.Євтух / Ін-т етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій. – К.: Фенікс, 2001 – 252 с.
13. Етнічні спільноти України: етнографічні. Рекомендаційний бібліографічний покажчик. – К., 2000 – 78 с.
14. Донченко Е. А. Социальная психика. – К., 1994.
15. Євтух В.Б. Етнічність: енциклопедичний довідник / В.Б.Євтух; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. – Київ: Фенікс, 2012. – 396 с.
16. Євтух В.Б., Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. – К.: Фенікс, 1997 – 215 с.
17. Євтух В.Б. Проблеми етносоціального розвитку: український і світовий контекст. – К.: Стилос, 2001. – 206 с.
18. Євтух В.Б., Трошинський В.П., Аза Л.О. Міжетнічна інтеграція: постановка проблеми в українському контексті. Навчальний посібник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 58 с.
19. Євтух В.Б., Трошинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник. – К.: Видавництво УАННП «Фенікс», 2003. – 280с.
20. Завьялов Б.М., Гончаров И.А., Ильин В.И., Семенов В.А. Человек и этнос: философия, социология, этнология: Учебн.пособие / Под ред. В.А.Семенова. – Сыктывкар: Изд-во Сыкт-ГУ, 1998 – 76.
21. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К.: Либідь, 1999.
22. Кимлічка В. Лібералізм і права меншин / Пер. з англ. Р.Ткачук. – Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2001 – 176 с.
23. Литва Л.О. До проблеми етнічного менталітету // Вісник. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 1997. - № 4
24. Лукашевич М.П., Туленков Н.В. Социология: Учеб.пособие. – К.: МАУП, 1998.
25. Львовочкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002. – 144 с.
26. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996.

27. Мнацакян М.О. Нации: психология, самосознание, национализм (Интегральная теория). Учебное пособие по этносоциологии. Изд-во 2-е, доп., перераб. – М.: АНКИЛ, 1999 – 249 с.
28. Націоналізм: антологія/ Упор. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 378 с.
29. Національні процеси в Україні: історії і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. /Упоряд.: І.О.Кресіна, В.Ф. Панібудьласка. Ч. 2. – К.: Вища шк., 1997 – 704 с.
30. Обушний М.І. Етнос і нація: проблеми ідентичності. – К.: Центр духовної культури, 1998. – 204.
31. Платонов Ю.П., Почебут Л.Г. Этническая социальная психология. – С-Пб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1993.
32. Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюллетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Випуск 21. Права меншин. – К., 1998 – 455 с.
33. Психология национальной нетерпимости: Хрестоматия / Сост. Ю.В. Чернявская. – МН.: Харвест, 1998 – 560 с.
34. Рудницька Т. Етнічні спільноти України: тенденції соціальних змін. – Вид. 2-ге. – К.: Ін-т соціології НАН України, 1998 – 176 с.
35. Рудницька Т. Етнос і нація: спроба понятійно-термінологічного розмежування// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. - № 3.
36. Сикевич В.В. Социология и психология национальных отношений: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999 – 203 с.
37. Скворцов Н.Г. Этничность: социологическая перспектива// Социол.исследования. – 1999. - № 1.
38. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994.
39. Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994.
40. Социологический энциклопедический словарь / Ред.-координатор Г.В. Осипов. – М.: ИНФРА – М - НОРМА, 1998.
41. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник. – К.: Український центр духовної культури, 1998.
42. Соціологія: Навч.посібник / за ред. С.О. Макеєва. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. – 320с.
43. Суліменко О.О. До питання визначення поняття «етнокультурний простір України» // Вісник. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 2003. - №15.
44. Трощинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище/ Ін-т соціології НАН України. Центр етносоціологічних та етнополітичних досліджень. – К.: Інтел, 1994 – 260 с.
45. Трощинський В.П.Етнополітика держави // Україна:
46. Шульга Н.А. Великое переселение: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 700 с.

Додаткова література:

47. Бытие человека в культуре. Опыт этнологического подхода. – К., 1992.
48. Введение в этническую психологию/ Под ред. Ю.П.Платонова. – С-Пб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1995.
49. Геллнер Э. Нации и национализм. – М., 1991.
50. Диалог украинской и русской культур в Украине.// Материалы II Междунар.науч.-практ.конф. (30-31 окт. 1997 г., г.Киев). – К., 1998
51. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии: Пер. с іфр. – М.: Прогресс, 1991.
52. Життя етносу: Соціокультурні нариси. Авт. В.Ігнатов та ін. – К.: «Либідь», 1997 – 238.

53. Здравомыслов А.Г. Межнациональные конфликты на постсоветском пространстве. – М., 1997.
54. Киричук О.В. Ментальність: сутність, функції, генеза// Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. Тези доп. та матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. – К., Луцьк, 1994. – с. 7 – 20.
55. Москалець В.П. Почуття етнічної ідентичності особистості як фактор державотворення та розвитку громадянського суспільства // Вісник. Соціологія, Психологія, педагогіка. – 2002. - № 12.
56. Перепелкин Л.С., Соколовский С.В. Этносоциология. – Новосибирск, 1995.
57. Платонов Ю.П., Почебут Л.Г. Этническая социальная психология. – С.-Пб.: Изд-во С-Петербургского ун-та, 1993.
58. Тишков В.А. Этнология и политика. Научная публицистика. – М.: Наука, 2001 – 240 с.
59. Трошинський В.П., Шевченко А.А. Українці у світі. – К.: «Альтернативи», 2001. – с. 373 – 398.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань.

1. Предмет і об'єкт етносоціології.
2. Визначення етносоціології як науки.
3. Історія виникнення та розвитку етносоціології.
4. Основні функції етносоціології.
5. Місце етносоціології в системі наук.
6. Сучасні концепції та напрямки етнічної соціології.
7. Місце етносоціології у прогнозуванні етносоціальних процесів і міжетнічних процесів.
8. Методи дослідження в етнічній соціології.
9. Соціологічні дослідження як спосіб вивчення соціально-етнічних відносин у суспільстві.
10. Методологічні проблеми етносоціологічного дослідження.
11. Методи відбору респондентів в етносоціології.
12. Використання методу «фільтра» у підборі респондентів.
13. Метод «снігової кулі» у підборі респондентів.
14. Метод відбору респондентів за непрямими ознаками.
15. Особливості опитування в етносоціології.
16. Проблема подолання культурної дистанції під час опитування.
17. Джерела етносоціологічної інформації.
18. Особливості аналізу та концептуалізації зібраної інформації.
19. Методики соціологічного аналізу соціально-етнічної ситуації у суспільстві.
20. Застосування шкали Богардуса у етносоціологічному дослідженні.
21. Сутність категорій «етнос» і «нація» та їх роль у дослідженні етнічних спільнот.
22. Сутність понять: субетнос, етнікос, ареал етнічний.
23. Поняття про національні та етнічні меншини та псевдоміношини.
24. Діаспора як етносоціальний феномен і об'єкт соціологічного дослідження. Українська діаспора.
25. Процес етногенезу та його фази.
26. Концепція етногенезу Л.Гумільова.

27. Етнічна історія як науковий напрямок, що досліджує процеси етногенезу.
28. Поняття про поліетнічну та моноетнічну країну.
29. Етнонаціональна структура суспільства як сукупність етнічних спільнот.
30. Державна етнополітика та соціально економічний розвиток.
31. Етнонаціональна структура України.
32. Поняття про націоналізм у вітчизняній і світовій науці.
33. Націоналізм як ідеологія і політика.
34. Національне питання як проблема соціальної рівності.
35. Націоналізм і буденна свідомість.
36. Соціально-етнічні процеси в сучасній Україні: стан та проблеми.
37. Соціальне управління соціально-етнічними процесами.
38. Поняття про міжетнічну взаємодію.
39. Етнопсихологічна та етнокультурна дистанція.
40. Етнічна асиміляція.
41. Міжетнічна інтеграція.
42. Міжетнічний конфлікт та міжетнічна толерантність.
43. Маргінальність та маргіналізація.
44. Багатокультурність як етносоціальний феномен.
45. Культурна адаптація.
46. Етнокультурний простір України..
47. Поняття про етнічну ідентичність.
48. Підходи до розуміння етнічної ідентичності і національної самосвідомості.
49. Етнічна самосвідомість та її структура.
50. Етапи становлення етнічної ідентичності.
51. Соціальні фактори формування етнічної самосвідомості.
52. Основні підходи до міжетнічних відносин.
53. Детермінанти міжетнічних відносин.
54. Механізми міжгрупового сприйняття у міжетнічних стосунках.
55. Етноцентризм як соціально-психологічне явище.
56. Властивості та механізми формування етнічних стереотипів та етнічного упередження.
57. Формування толерантності у міжетнічних відносинах.
58. Поняття про етномовні процеси.
59. Мова як етнічна ознака та етнічна цінність.
60. Етнічна мова: її ознаки та функції.
61. Етнолінгвістичні процеси та їх специфіка у різних суспільствах.
62. Статус державної мови як фактор міжетнічної згоди і конфліктності.
63. Лінгвістичні групи в українському суспільстві.
64. Мовна компетентність.
65. Поняття про білінгвізм.
66. Мовна політика в Україні.
67. Мовна ситуація в Україні.
68. Сутність, пріоритети та мета державної етнополітики України.
69. Основні напрями і механізми державної етнополітики.
70. Реалізація державної етнополітики в Україні.
71. Поняття про міграцію.

72. Біженці та їх права.
73. Поняття про міжетнічні конфлікти.
74. Причини виникнення міжетнічних конфліктів.
75. Типологія міжетнічних конфліктів.
76. Перебіг етнічних конфліктів.
77. Методи та способи врегулювання міжетнічних конфліктів.
78. Поняття про зони міжетнічної напруги.
79. Можливості етносоціології щодо запобігання міжетнічним конфліктам.
80. Поняття про історико-етнографічні області (райони).
81. Визначення поняття «етнічна спільнота».
82. Поняття про етнічну групу.
83. Визначення поняття «етнолінгвістична група».
84. Визначення понять: «етнографічна група», «етноконфесійна група», «етнічний анклав», «діаспора».
85. Поняття про національні та етнічні меншини.
86. Проблеми співіснування етнічних меншин.
87. Діаспора як етносоціальний феномен і об'єкт соціологічного дослідження.
88. Українська діаспора як соціально-етнічний феномен.
89. Наукове та практичне значення етносоціології.
90. Феномен «етнічність» у науковій літературі: соціологічний ракурс.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

Екзаменаційні білети з курсу «Етносоціологія» для студентів денної форми навчання

Білет №1

1. Українська діаспора як соціально-етнічний феномен
2. Наукове та практичне значення етносоціології
3. Феномен «етнічність» у науковій літературі: соціологічний ракурс

Затверджено на засіданні кафедри соціології

Протокол №____ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Екзаменатор _____

6. Засоби діагностики успішності навчання: засоби діагностики поточного контролю: тестування, опитування, ділові ігри; засоби діагностики підсумкового контролю – письмовий екзамен.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. У предметну область етносоціології не входить:
  - 1) дослідження соціальних аспектів розвитку і функціонування етнічних груп
  - 2) дослідження соціальної структури еліти
  - 3) дослідження ідентичності національних спільнот
  - 4) дослідження соціальної структури народів
2. Об'єктом етносоціології є:
  - 1) етнографи
  - 2) етнологи
  - 3) етнічні групи
  - 4) антропологи
3. Етносоціологія – це:
  - 1) соціологічна теорія середнього рівня
  - 2) міждисциплінарна наука
  - 3) нова соціологічна парадигма
  - 4) допоміжна етнологічна дисципліна

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Назвіть ключові ознаки нації (виберіть кілька):
  - 1) спільна кодифікована культура
  - 2) спільна соціальна приналежність
  - 3) спільна “історична пам’ять”
  - 4) усвідомлення своєї приналежності до даної групи
2. Ознакою національної меншини не є:
  - 1) спільні звичаї, традиції, обряди
  - 2) спільність мови
  - 3) наявність власної державності
  - 4) спільність території компактного проживання
3. Якого терміну не існує?
  - 1) “етнічна група”
  - 2) “етнографічна група”
  - 3) “етнічна меншина”
  - 4) “етнографічна меншина”

ПРОГРАМА КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ ОСВІТИ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Соціологія освіти» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму Соціально-політичні науки, спеціальності «Соціологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: історія становлення та сучасний стан розвитку соціології освіти як галузі соціології.

Міждисциплінарні зв'язки: соціологія, педагогіка, історія соціології, соціологія сім'ї, соціологія молоді, соціальна психологія.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістовних модулів:

Модуль І. Історико-методологічні основи соціології освіти.

Модуль ІІ. Теоретико-праксеологічні основи соціології освіти.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1 Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія освіти» є розкриття та аналіз головних проблем соціології освіти, що мають теоретичне і практичне значення, а саме: освіта як соціальний інститут, особливості освіти як підсистеми соціальної системи, співучасть освіти в різноманітних соціальних змінах, в структурній і функціональній перебудові суспільства, основні тенденції та напрями реформування освітньої системи, актуальні проблеми сучасної освіти, специфіка педагогічних відносин тощо.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія освіти» є: розгляд сутності, основних принципів та категорій соціології освіти; ознайомлення студентів із практичною стороною курсу соціології освіти, сучасними тенденціями її розвитку в Україні та світі; формування знань та навичок, які сприятимуть орієнтації та забезпеченню освітніх потреб населення України.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- основні теоретичні поняття такі як освіта, система освіти, рівні освіти, функції та категорії освіти;

- розрізняти основні підсистеми освіти в Україні та світі;
- структуру освіти та давати базові характеристики її основним елементам (навчальним закладам, учнівським, студентським, педагогічним колективам тощо).

вміти:

- аналізувати сучасні процеси в освіті;
- давати оцінку історичним змінам під час еволюції освітньої системи та сучасним реформам в світі та в Україні;
- пропонувати альтернативні вирішення освітніх проблем;
- характеризувати та оцінювати законодавчі акти, постанови та матеріали освітніх конференцій з точки зору їх корисності та доцільності для сфери освіти та суспільства загалом,

що забезпечують формування компетенцій: **Компетенції соціально-особистісні** - здатність учитися; здатність до системного мислення; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; **Загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи соціології, психології, педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії освіти, економіки й права; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **Інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідно мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **Професійні компетенції** - знання різноманітних соціологічних та соціальних процесів; сучасні уявлення про принципи соціологічних досліджень; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про теоретичну, практичну та прикладну соціологію; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та світі; **Спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1. 4. Примірний навчально-тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 72 години/ 2 кредити ECTS.

Загальна кількість годин – 72 год., аудиторних – 40 год. Лекції – 12 год. Семінарські заняття – 16 год. Індивідуальна робота – 12 год. Самостійна робота – 32 год. Екзамен – VI семестр.

№ п/п	Назва модулів та тем	Кількість годин						
		Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
				Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальна робота
Модуль I. Історико-методологічні основи соціології освіти		30	12	6	-	6	-	6
1.1.	Соціологія освіти як наука і предмет	10	4	2	-	2	-	2
1.2.	Освіта як соціальний інститут	10	4	2	-	2	-	2
1.3.	Історична еволюція та сучасний стан соціології освіти	10	4	2	-	2	-	2
Модуль II. Теоретико-праксеологічні основи соціології освіти		42	20	6	-	10	-	6
2.1.	Соціальна структура соціології освіти	10	4	2	-	2	-	2
2.2.	Соціогрупова структура педагогічного процесу	9	5	1	-	2	-	1
2.3.	Педагогічні відносини	9	5	1	-	2	-	1
2.4.	Шляхи реформування та розвитку системи вищої освіти в Україні	14	6	2	-	4	-	2
	Загальна кількість годин	72	32	12	-	16	-	12

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль I. Історико-методологічні основи соціології освіти.

1.1. Соціологія освіти як наука і предмет.

Науковий статус соціології освіти. Предмет і об'єкт соціології освіти. Основні категорії та поняття соціології освіти. Завдання та актуальні проблеми соціології освіти. Методологія і методи дослідження в соціології освіти. Міждисциплінарні зв'язки соціології освіти. Суспільне призначення соціології освіти.

1.2. Освіта як соціальний інститут.

Поняття соціальних інститутів. Основні ознаки соціальних інститутів. Види соціальних інститутів. Процес інституціоналізації освіти. Функції освіти як соціального інституту. Особливості функціонування освіти як соціального інституту в Україні.

1.3. Історична еволюція та сучасний стан соціології освіти.

Об'єктивні передумови виникнення соціології освіти як галузі соціологічного знання. Е. Дюркгейм – фундатор соціології освіти. Формування проблемного і концептуального поля соціології освіти. Проблеми освіти в контексті марксизму. Культурологічні концепції освіти (Дж. Дьюї, Т. Веблен, Е. Гобло). Система освіти в контексті структурного функціоналізму (Т. Парсонс). Сучасні концепції освіти: «освітнього дозвілля (Ж. Фурастьє, Ж. Дюмазедьс); «культурного капіталу» (Р. Будон); «культурної реконверсії соціальної позиції» (П. Бурдьє, Ж. Пассерен); «безперервної освіти (ЮНЕСКО); «дешколяризації (І. Ілліш, П. Фрейре). Концепції освіти в сучасній українській соціології (В. Астахова, І. Гавриленко, Є. Суїменко, О. Якуба та інші). Соціологічні дослідження проблем освіти.

Змістовний модуль II. Теоретико-практичні основи соціології освіти.

2.1. Соціальна структура системи освіти.

Поняття «соціальна організація» в соціології. Види соціальних організацій. Основні характеристики та принципи побудови соціальних організацій. Особливості освітніх соціальних організацій. Критерії ефективності освітніх організацій. Освітні організації в сучасному українському суспільстві. Стратегія розвитку системи освіти в Україні.

2.2. Соціогрупова структура педагогічного процесу.

Поняття «соціальна група» в соціології. Основні ознаки соціальної групи. Специфіка соціогрупової структури освітнього процесу. Конститутивні ознаки навчальних груп. Аналіз поняття «соціогрупова структура педагогічного процесу». Основні суб'єкти освітнього процесу: учні, студенти, вчителі, викладачі вищих навчальних закладів. Соціальний статус основних суб'єктів освітнього процесу в сучасному українському суспільстві.

2.3. Педагогічні відносини.

Поняття суспільних відносин. Погляди вчених на вивчення проблем суспільних відносин. Взаємодія суспільних відносин з компонентами соціальної системи. Відмінність суспільних відносин від психологічних зв'язків та стосунків. Класифікація суспільних відносин. Специфіка педагогічних відносин.

2.4. Шляхи реформування та розвитку системи вищої освіти в Україні.

Державна політика в галузі вищої освіти та її реалізація. Ступенева система вищої освіти в Україні. Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні в системі вищої освіти України. Післядипломна освіти, аспірантура та докторантура. Система стандартів вищої освіти. Рівні акредитації вищих навчальних закладів. Типи вищих навчальних закладів.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

3.1. Соціологія освіти як наука і предмет.

План

1. Науковий статус соціології освіти
2. Предмет і об'єкт соціології освіти

3. Основні категорії та поняття соціології освіти
4. Завдання та актуальні проблеми соціології освіти
5. Методологія і методи дослідження в соціології освіти
6. Міждисциплінарні зв'язки соціології освіти
7. Суспільне призначення соціології освіти

Література:

1. Дудка Н.И. Высшая школа Украины: стратегия управления а проблемы реформирования. – Харьков: Основы, 2002. – 305с.
2. Зборовский Г.Е. Социология образования. Ч.1. – Екатеринбург: Познание, 1999. – 492 с.
3. Конспект лекцій з курсу „Соціологія освіти” для студ. денної форми навчання. – К.: Вид-во КПП, 1995. – 376с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука України. Шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 360с.
5. Курс лекций по социологии образования: учебн. пособие для вузов / под общ ред.. В.И. Астахова. – Харьков: Узд-во НУА, 2003. – 420с.
6. Лукашевич Н.П., Солодков В.Т. Социология образования: конспект лекцій. – К.: МАУП, 1997. – 318с.
7. Микитин О.Н. Соціологія образования: учебн.-метод. пособ. – М.: Основы, 2002. – 375с.

3.2. Освіта як соціальний інститут.

План

1. Поняття соціальних інститутів
2. Основні ознаки соціальних інститутів
3. Види соціальних інститутів
4. Процес інституціоналізації освіти
5. Функції освіти як соціального інституту
6. Особливості функціонування освіти як соціального інституту в Україні

Література:

1. Гавриленко І.М., Скідін О.Л. Соціологія освіти: навч. посібник. – Запоріжжя: Основы, 2002. – 384 с.
2. Зборовский Г.Е. Социология образования. Ч.1. – Екатеринбург: Познание, 1999. – 492 с
3. Конспект лекцій з курсу „Соціологія освіти” для студ. денної форми навчання. – К.: Вид-во КПП, 1995. – 376с.
4. Кравченко А. І. Социология. – М.: Знание, 2002. – 463 с.
5. Курс лекций по социологии образования: учебн. пособие для вузов / под общ ред.. В.И. Астахова. – Харьков: Узд-во НУА, 2003. – 420с.
6. Микитин О.Н. Соціологія образования: учебн.-метод. пособ. – М.: Основы, 2002. – 375с.
7. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія: навч. посібник. – К.: Лібра, 2000. – 496 с.
8. Панферова В.В. Социология образования. – СПб.: Юпитер, 1996. – 470с.
9. Сидоренко О.Л. Соціологія освіти: навч.-практ. посіб. для прац. системи освіти. – Харків: Вид-во НАУ, 2000. – 44 с.

3.3. Історична еволюція та сучасний стан соціології освіти.

План

1. Об'єктивні передумови виникнення соціології освіти як галузі соціологічного знання
2. Е. Дюркгейм – фундатор соціології освіти
3. Формування проблемного і концептуального поля соціології освіти
4. Проблеми освіти в контексті марксизму
5. Культурологічні концепції освіти (Дж. Дьюї, Т. Веблен, Е. Гобло)
6. Система освіти в контексті структурного функціоналізму (Т. Парсонс)
7. Сучасні концепції освіти: «освітнього дозвілля (Ж. Фурастьє, Ж. Дюмазедьє); «культурного капіталу» (Р. Будон); «культурної реконверсії соціальної позиції» (П. Бурдьє, Ж. Пассерен); «безперервної освіти (ЮНЕСКО); «дешколяризації» (І. Ілліш, П. Фрейре)

Література:

1. Нечаев В.Я. Социология образования. – М.: Изд-во ИГУ, 1992. – 341с.
2. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія: навч. посібник. – К.: Лібра, 2000. – 496 с.
3. Сидоренко О.Л. Соціологія освіти: навч.-практ. посіб. для прац. системи освіти. – Харків: Вид-во НАУ, 2000. – 440с.
4. Волович В.І. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, метод, маркетинг. – 1998. – №1. – С. 48-59
5. Дворецька Г.В. Соціологія. – К.: Знання, 2006. – 549 с.
6. Дж.Дьюї Моральні принципи в освіті. – Львів: Освіта, Літопис, 2001. – 318с.
7. Захарченко М.В. Історія соціології від античності до початку ХХ ст. К.: Либідь, 2000. – 336 с.

3.4. Соціальна структура системи освіти

План

1. Поняття «соціальна організація» в соціології
2. Види соціальних організацій
3. Основні характеристики та принципи побудови соціальних організацій
4. Особливості освітніх соціальних організацій
5. Критерії ефективності освітніх організацій
6. Освітні організації в сучасному українському суспільстві
7. Стратегія розвитку системи освіти в Україні

Література:

1. Гавриленко І.М., Скідін О.Л. Соціологія освіти: навч. посібник. – Запоріжжя: Основи, 2002. – 384 с.
2. Конспект лекцій з курсу „Соціологія освіти” для студ. денної форми навчання. – К.: Вид-во КПІ, 1995. – 376с.
3. Кравченко А. І. Социология. – М.: Знание, 2002. – 463 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука України. Шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 360с.
5. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія: навч. посібник. – К.: Лібра, 2000. – 496 с.
6. Волович В.І. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, метод, маркетинг. – 1998. – №1. – С. 48-59.

7. Вища освіта України і Болонський процес /під редакцією В. Кременя. – Київ-Тернопіль, 2004. – 286 с.

3.5. Соціогрупова структура педагогічного процесу

План

1. Поняття «соціальна група» в соціології
2. Основні ознаки соціальної групи
3. Специфіка соціогрупової структури освітнього процесу
4. Конститутивні ознаки навчальних груп
5. Аналіз поняття «соціогрупова структура педагогічного процесу»
6. Основні суб'єкти освітнього процесу: учні, студенти, вчителі, викладачі вищих навчальних закладів
7. Соціальний статус основних суб'єктів освітнього процесу в сучасному українському суспільстві

Література:

1. Гавриленко І.М., Скідін О.Л. Соціологія освіти: навч. посібник. – Запоріжжя: Основи, 2002. – 384 с.
2. Дудка Н.И. Высшая школа Украины: стратегия управления а проблемы реформирования. – Харьков: Основи, 2002. – 305с.
3. Зборовский Г.Е. Социология образования. Ч.1. – Екатеринбург: Познание, 1999. – 492 с.
4. Конспект лекцій з курсу „Соціологія освіти” для студ. денної форми навчання. – К.: Вид-во КПІ, 1995. – 376с.
5. Кравченко А. І. Социология. – М.: Знание, 2002. – 463 с.
6. Кремень В.Г. Освіта і наука України. Шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 360с.
7. Микитин О.Н. Социология образования: учебн.-метод. пособ. – М.: Основи, 2002. – 375с.
8. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія: навч. посібник. – К.: Лібра, 2000. – 496 с.
9. Панферова В.В. Социология образования. – СПб.: Юпитер, 1996. – 470с.
10. Волович В.І. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, метод, маркетинг. – 1998. – №1. – С. 48-59.

3.6. Педагогічні відносини.

План

1. Поняття суспільних відносин
2. Погляди вчених на вивчення проблем суспільних відносин
3. Взаємодія суспільних відносин з компонентами соціальної системи
4. Відмінність суспільних відносин від психологічних зв'язків та стосунків
5. Класифікація суспільних відносин
6. Специфіка педагогічних відносин

Література:

1. Гавриленко І.М., Скідін О.Л. Соціологія освіти: навч. посібник. – Запоріжжя: Основи, 2002. – 384 с.
2. Дудка Н.И. Высшая школа Украины: стратегия управления а проблемы реформирования. – Харьков: Основи, 2002. – 305с.

3. Конспект лекцій з курсу „Соціологія освіти” для студ. денної форми навчання. – К.: Вид-во КПІ, 1995. – 376с.
4. Кравченко А. І. Социология. – М.: Знание, 2002. – 463 с.
5. Кремень В.Г. Освіта і наука України. Шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 360с.
6. Микитин О.Н. Соціологія образования: учебн.-метод. пособ. – М.: Основы, 2002. – 375с.
7. Волович В.І. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, метод, маркетинг. – 1998. – №1. – С. 48-59.
8. Чугаєвський В.Г., Чугаєвська Л.В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К., Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

3.7. Шляхи реформування та розвитку системи вищої освіти в Україні.

План

1. Державна політика в галузі вищої освіти та її реалізація
2. Ступенева система вищої освіти в Україні
3. Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні в системі вищої освіти України
4. Післядипломна освіта, аспірантура та докторантура
5. Система стандартів вищої освіти
6. Рівні акредитації вищих навчальних закладів
7. Типи вищих навчальних закладів
8. Державна та приватна форми вищої освіти

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 4. 06. 1991 року, № 1144 –XII. Відомості Верховної Ради, № 34.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 17. 01. 2002 року, № 2984-III, № 20.
3. Чугаєвський В.Г., Чугаєвська Л.В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К., Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

4. Рекомендована література

Основна література:

8. Буева Л.Г. Социология и педагогика. – М.: 2001. – 486 с.
9. Вітвицька С.С. Основы педагогики вищої школи: метод. посіб. для студ. – К.: Центр навч. літ., 2003. – 462с.
10. Гавриленко І.М., Сکیدін О.Л. Соціологія освіти: навч. посібник. – Запоріжжя: Основы, 2002. – 384 с.
11. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций). – М.: Совершенство, 1998. – 286 с.
12. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – к.: Знання, 2001. – 290с.
13. Дудка Н.И. Высшая школа Украины: стратегия управления а проблемы реформирования. – Харьков: Основы, 2002. – 305с.
14. Зборовский Г.Е. Социология образования. Ч.1. – Екатеринбург: Познание, 1999. – 492 с
15. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку. – К.: Промінь, 2001. – 296с.
16. Кудін В.О. Освіта в інформаційному суспільстві. – К.: Республіка, 1998. – 270с.

17. Конспект лекцій з курсу „Соціологія освіти” для студ. денної форми навчання. – К.: Вид-во КПП, 1995. – 376с.
18. Кравченко А. І. Соціологія. – М.: Знання, 2002. – 463 с.
19. Кремень В.Г. Освіта і наука України. Шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 360с.
20. Курс лекцій по соціології образования: учебн. пособие для вузов / под общ ред.. В.И. Астахова. – Харьков: Узд-во НУА, 2003. – 420с.
21. Лукашевич Н.П., Солодков В.Т. Социология образования: конспект лекцій. – К.: МАУП, 1997. – 318с.
22. Микитин О.Н. Соціологія образования: учебн.-метод. пособ. – М.: Основы, 2002. – 375с.
23. Нечаев В.Я. Социология образования. – М.: Изд-во ИГУ, 1992. – 341с.
24. Ніколаєнко С.М. Освіта і наука: людський потенціал: навч. посіб. – К.: Освіта, 2003. – 386с.
25. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія: навч. посібник. – К.: Лібра, 2000. – 496 с.
26. Панферова В.В. Социология образования. – СПб.: Юпитер, 1996. – 470с.
27. Романенко М.І. Освіта як об’єкт соціально-філософського аналізу: наук. монограф. – Дніпропетровськ: Промінь, 1998. – 180с.
28. Сидоренко О.Л. Соціологія освіти: навч.-практ. посіб. для прац. системи освіти. – Х.: вид-во НАУ, 2000. – 440с.
29. Филиппов Ф.Р. Социология образования. – М.: Логос, 1999. – 583 с.

Додаткова література:

30. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник для высших уч. завед. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 341с.
31. Афанасьев В.Г. Научно-техническая революция, управление, образование. – М.: Политиздат, 1999. – 386 с.
32. Бойко М.Н. Трансформация функций высшего образования и социальные позиции студенчества// Социологические исследования. 2002. – №3. – С. 12-19
33. Волович В.І. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, метод, маркетинг. – 1998. – №1. – С. 48-59
34. Вища освіта України і Болонський процес /під редакцією В. Кременя. – Київ-Тернопіль, 2004. – 286 с.
35. Горчикова В. В. Современное высшее образование: функции, реализация, перспективы (на основе материалов социологических исследований).- Томск: Образование, 1988. – 483 с.
36. Гуров Ю.С. Основы социологии. – М.: Свет, 2004. – 492 с.
37. Гурова Р.Г. Социологические проблемы воспитания. – К.: Педагогика, 1981. – 270с.
38. Дворецька Г.В. Соціологія. – К.: Знання, 2006. – 549 с.
39. Дилов В. М. Народное образование в социальной политике. – М.: Дело, 2001. – 593 с.
40. Добренков В.И., Кравченко А.И. Соціологія: учебник. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 530с.
41. Дж.Дьюї Моральні принципи в освіті. – Львів: Освіта, Літопис, 2001. – 318с.
42. Егорьев А.С. Образование как фактор дифференциации общества // Социологические исследования. 2002. – №10. – С. 46-52с.
43. Елсуков А.Н. Методика преподавания социологии в высшей школе. – Минск.: Крос, 2003. – 380с.
44. Зайцева І.В. Мотивація учіння студентів. – Ірпінь: Дзвін, 2000. – 370с.

45. Захарченко М.В. Історія соціології від античності до початку XX ст. К.: Либідь, 2000. – 336 с.
46. Зборовский Г.Е. Образование: научные подходы к исследованию. // Социологические исследования. – 2000. – №6. – С. 52-58.
47. Закон України «Про освіту» від 4. 06. 1991 року, № 1144 –ХІІ. Відомості Верховної Ради, № 34.
48. Закон України «Про позашкільну освіту» від 20. 12. 2001 року, № 2905-ІІІ. Відомості Верховної Ради, № 2-3.
49. Закон України «Про загальну середню освіту» від 20. 12. 2001 року, № 2905 – ІІІ. Відомості Верховної Ради, № 2-3.
50. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 3. 06. 2008 року, № 309-УІ. Відомості Верховної Ради, № 27-28.
51. Закон України «Про вищу освіту» від 17. 01. 2002 року, № 2984-ІІІ, № 20.
52. Капитонов Э.А. Социология XX века. – Ростов-на-Дону: Изд-во „Феникс”, 1996.-382с.
53. Клімова Г.П. Освіта і цивілізація. – Х.: Право, 1996. – 287с.
54. Коваль А.Т., Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навч. посіб.– К.: ЗМН, 2005. – 392с.
55. Коган Л.Н. Социальное планирование: работа, образование, быт. –М.: Политиздат, 1970. – 762 с.
56. Колесников Л.Ф. Турченко В.Н., Борисова Л.Г. Эффективность образования. – М.: Свет, 2000. – 468 с.
57. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред Д.М. Гвишиани и др. М.: Политиздат, 1995. – 543 с.
58. Кумбс Ф.Г. Кризис образования: системный анализ. – М.: Мысль, 1970. –248с.
59. Литвинова Н.П. Образование в условиях интенсификации экономики. – М.: Наука, 2001. – 496 с.
60. Наказ Міністерства освіти України від 2. 06. 1993 року № 161 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах».
61. Осипов В.Г. Социальные функции системы образования. Вестн. общест. наук. – М.: Наука, 2003. – 273 с.
62. Осипов В.Г. Проблемы революции в образовании //Материалы VII конференции молодых научных работников. – Ереван, 1982. – С. 21-24.
63. Осипов В.Г. Социально-философский анализ современной концепции непрерывного образования. – Ереван: Лучь, 1989. – 290с.
64. Попова В.И. Социологические проблемы образования. – М.: АО КМП, 2003. – 169 с.
65. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 року № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту).
66. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 року № 978 «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах».
67. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 1019 «Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг».
68. Рабочая книга социолога /Под ред Г.В. Осипова. – М.: Наука, 1999. – 483с.
69. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций, М.: Владос, 2000. – 376с.
70. Руденко І.П. Соціологія. Курс лекцій. – Х.: Освіта, 2003. – 524 с.
71. Ручков А. К. Социально-философские проблемы образования. – М.: МГУ, 2003. – 496 с.
72. Саймон Б. Общество и образование / Пер. с англ. М.: Наука, 1989. – 671 с.
73. Современная западная социология: Словарь. – М.: Политиздат, 1990. – 697 с.

74. Смелзер Н. Социология: пер. с англ. - М.: Феникс, 1994. – 692 с.
75. Смолин О.Н., Комаров А.Е. Стратегии образования//Социологические исследования. – 2003. – №4. – С. 16-24
76. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад. В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко, за. ред. В.І. Воловича. – К.: Укр. центр духовн. культури, 2001. – 736 с.
77. Соціологія. посіб. для студент в вищих навчальних закладів. / За редакцією В.Г.Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – 384 с.
78. Социология / Рук. авт. кол. Г.В. Осипов. М.: Мысль, 1990. – 495с.
79. Социальные проблемы народного образования/ под ред. Попова В. И. – М.: Наука, 2003. – 246 с.
80. Соціологія: підручник. За ред. В.П. Андрущенко. – К.; Знання, 2000. – 624 с.
81. Турченко В. Н. Научно-техническая революция и революция в образовании. – М: Свет, 2000. – 691 с.
82. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.
83. Чугаєвський В. Г. Соціологія освіти. Соціологія. Підручник для соціогуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С. 110-122.
84. Чугаєвський В. Г. , Чугаєвська Л. В. Соціологія педагогіки. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 375
85. Шейко В.М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти. – Х.: Світ, 1999. – 290с.
86. Шукшина Е.А. Социология самообразования: предпосылки, методология, методика. – Екатеринбург: Юнит, 1999. – 278с.
- Якуба О.О. Соціологія. навчальний посібник для студентів. – Х.: Константа, 1996. – 624 с.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання екзамен

Орієнтовні питання до екзамену

1. Соціологія освіти як наука
2. Об'єкт та предмет соціології освіти
3. Основні функції соціології освіти
4. Основні категорії та поняття соціології освіти
5. Методологія та методи соціології освіти
6. Місце соціології освіти в системі суспільних наук і їх зв'язок
7. Освіта як соціальний інститут
8. Історичні передумови виникнення освіти як соціального інституту
9. Специфіка соціологічного підходу до вивчення проблеми освіти і виховання
10. Основні ознаки освіти в суспільстві та її суспільні функції
11. Основні інститути та механізми соціалізації в освітніх процесах
12. Освіта як процес
13. Освіта як результат
14. Цінність освіти та її прояви
15. Загальні принципи освіти як системи
16. Інститут освіти як спосіб формування світогляду
17. Рівні дослідження освіти: внутрішньо- та зовнішньо інституційний
18. Етапи формування соціології освіти
19. Погляди соціологів та філософів на питання освіти

20. Соціальна педагогіка (Н.Наторп, В.Керштейнер, І.Лай та ін.)
21. Соціологічні погляди Л.Уорда
22. Дж.Дьюї про роль школи в реформуванні суспільства
23. Е.Дюркгейм, М.Вебер як засновники методології сучасної соціології освіти
24. Структурний функціоналізм про суспільне призначення школи: Т.Парсонс, Н.Смелзер про функції інституту освіти
25. Проблема відчуження навчання і виховання в соціології освіти культурологічного спрямування
26. Становлення радянської соціології освіти
27. Основні концепції в сучасній зарубіжній соціології освіти
28. Основні напрями дослідження західної соціології
29. Сучасний стан соціології освіти в Україні як науки
30. Основні напрями дослідження соціології освіти в Україні
31. Взаємодія системи освіти з матеріальним виробництвом
32. Взаємодія освіти з сімейно-шлюбними стосунками та процесами виховання
33. Взаємодія освіти із політичними процесами
34. Роль освіти в процесах соціалізації і ресоціалізації
35. Освіта як механізм закріплення соціальної диференціації та соціальної мобільності
36. Внутрішня і зовнішня ефективність освіти
37. Рівень грамотності як показник ефективності системи освіти
38. Система освіти як предмет соціологічного аналізу
39. Поняття „підсистеми освіти” та „рівні освіти”
40. Основні завдання освіти в сучасному суспільстві
41. Навчально-виховний процес в соціологічному аспекті
42. Характеристика основних освітніх підсистем
43. Дошкільна освіта
44. Загальна середня освіта
45. Професійно-технічна освіта
46. Спеціальна освіта
47. Вища освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи
48. Порівняння державної та приватної форм вищої освіти
49. Основні функції та значення вищої освіти
50. Моделі та системи вищої освіти у країнах Заходу
51. Моделі та системи вищої освіти у країнах Європи
52. Моделі та системи вищої освіти у країнах Сходу
53. Основні напрями післядипломної освіти
54. Навчальний заклад як первісний елемент організації освіти
55. Характеристика навчальних закладів: види, форми, рівні, структура
56. Студентство як соціальна група та його соціальні функції
57. Студент як об’єкт педагогічної діяльності
58. Психологічна характеристика студентського віку. Типологія студентів
59. Права і обов’язки студентів
60. Соціально-педагогічна адаптація студентів
61. Передумови успішності студентського навчання та причини неуспішності у навчанні

62. Характеристика кадрового потенціалу в системі освіти
63. Обов'язки викладача вищого навчального закладу
64. Педагогічна культура та її складові
65. Професійно-педагогічне спілкування та його рівні
66. Поняття самоосвіти
67. Об'єкт і суб'єкт самоосвіти
68. Види самоосвіти
69. Функції самоосвіти
70. Джерела і технології самоосвіти
71. Проблеми реформування системи освіти в сучасному світі
72. Освіта в Україні: проблеми та перспективи
73. Основні напрями реформування системи освіти в Україні
74. Можливості застосування соціологічних досліджень у сфері освіти

Зразок екзаменаційного білету
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА
Екзаменаційні білети з курсу «Соціологія освіти»
для студентів денної форми навчання спеціальності «Соціологія»
III курс
Білет №1

1. Основні функції соціології освіти
2. Дж.Дьюї про роль школи в реформуванні суспільства

Затверджено на засіданні кафедри соціології
 Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій
 протокол №_____ від _____ 20__ р.
 Завідувач кафедри _____ Екзаменатор _____

6. Засоби діагностики успішності навчання: узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на екзамен.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Тестові завдання для проведення модульного контролю

1. Акредитація вищого навчального закладу – це:

А. Процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Б. Процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр».

В. Процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям базової та повної вищої освіти.

Г. Процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст».

2. Акредитована спеціальність в системі вищої освіти – це:

А. Спеціальність освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Б. Спеціальність освітньо-кваліфікаційних рівнів «молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр», за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

В. Спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Г. Спеціальність освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр», за якою вищий навчальний заклад певного типу отримав право провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

3. Базова вища освіта – це:

А. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодшого спеціаліста», «бакалавра», «магістра».

Б. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

В. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційними рівнями «кваліфікованого робітника», «молодшого спеціаліста», «бакалавра», «магістра».

Г. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавра», «спеціаліста».

4. Бакалавр – це:

А. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі базової загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Б. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

В. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні

уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Г. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула повну вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

5. Вища освіта – це:

А. Рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Б. Рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на базовій загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

В. Рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на початковій загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Г. Рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на початковій та базовій загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

6. Державний стандарт загальної середньої освіти – це:

А. Зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні.

Б. Зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні.

В. Зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні.

Г. Зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні повної загальної середньої освіти та гарантії держави у її досягненні.

7. Державний стандарт професійно-технічної освіти –це:

А. Сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускників професійно-технічного навчального закладу, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників.

Б. Сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускників професійно-технічного навчального закладу, основних обов'язкових засобів навчання та освітньо-кваліфікаційного рівня «молодшого спеціаліста».

В. Сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускників професійно-технічного навчального закладу, основних обов'язкових засобів навчання та освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавра».

Г. Сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускників професійно-технічного навчального закладу, основних обов'язкових засобів навчання та освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліста».

8. Допрофесійна підготовка – це:

А. Здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше мали робітничу професію.

Б. Здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше мали робітничу професію кваліфікованого робітника.

В. Здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше мали декілька робітничих професій.

Г. Здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше не мали робітничої професії.

9. Загальноосвітній навчальний заклад – це:

А. Навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на початкову загальну середню освіту.

Б. Навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на базову загальну середню освіту.

В. Навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на загальну середню освіту.

Г. Навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на початкову та базову загальну середню освіту.

10. Засновником соціології освіти у Франції є:

А. Лестер Уорд.

Б. Еміль Дюркгейм.

В. Джон Дьюї.

Г. Огюст Конт.

11. Засновником соціології освіти в Англії є:

А. Н. Наторп

Б. Карл Мангейм

В. Герберт Спенсер

Г. І. Лай

12. Засновником соціології освіти в США є:

А. І.Ілліх

Б. Д. Белл

В. Лестер Уорд

Г. Т. Парсонс

13. Засновником соціології освіти в Німеччині є:

А. М. Арчер

Б. М.Вебер

В. Н. Смелзер

Г. Роберт К. Енгел

14. Зміст вищої освіти – це:

А. Обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання при вивченні предметів циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

Б. Обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання при вивченні предметів циклу природничо-наукової підготовки.

В. Обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання при вивченні предметів циклу професійної та практичної підготовки.

Г. Обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.

15. Ліцензування в системі вищої освіти – це:

А. Процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу видавати документи державного зразка про здобуття особою вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Б. Процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу видавати документи про здобуття базової вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

В. Процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Г. Процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу видавати документи державного зразка про здобуття повної вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

16. Магістр – це:

А. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Б. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

В. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста здобула базову вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Г. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула базову вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

17. Молодший спеціаліст – це:

А. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Б. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі базової загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

В. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Г. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі базової загальної середньої освіти здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

18. Освітньо-професійна програма підготовки в системі вищої освіти – це:

А. Перелік нормативних навчальних дисциплін із зазначенням годин, відведених для їх вивчення, форм підсумкового контролю.

Б. Перелік нормативних та вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням годин, відведених для їх вивчення, форм підсумкового контролю.

В. Перелік вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням годин, відведених для їх вивчення, форм підсумкового контролю.

Г. Перелік нормативних та вибіркових навчальних дисциплін із зазначенням годин, відведених для їх вивчення.

19. Перепідготовка в системі післядипломної освіти –це:

А. Отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та практичного досвіду.

Б. Отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та практичного досвіду.

В. Отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Г. Отримання іншої спеціальності на основі здобутих раніше освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста, магістра та практичного досвіду.

20. Первинна професійна підготовка – це:

А. Здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.

Б. Здобуття особами робітничої професії, або спеціальності освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.

В. Здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше отримали робітничу професію, або спеціальність іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.

Г. Здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше здобули спеціальність освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

21. Повна вища освіта – це:

А. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.

Б. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

В. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра або магістра.

Г. Освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра або спеціаліста.

22. Позашкільна освіта – це:

А. Сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в загальноосвітніх школах у час, вільний від навчання.

Б. Сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в закладах професійно-технічної освіти у час, вільний від навчання.

В. Сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах.

Г. Сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в закладах системи освіти у час, вільний від навчання.

23. Професійно-технічна освіта – це:

А. Комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками достатніми для освітньо-кваліфікаційного рівня «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст».

Б. Комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками достатніми для освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст».

В. Комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками достатніми для освітньо-кваліфікаційного рівня «кваліфікований робітник», «бакалавр».

Г. Комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури.

24. Профільне навчання в системі загальної середньої освіти – це:

А. Вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання.

Б. Вид диференційованого навчання, який передбачає поглиблене вивчення предметів гуманітарного циклу і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання.

В. Вид диференційованого навчання, який передбачає поглиблене вивчення предметів природничо-математичного циклу і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання.

Г. Вид диференційованого навчання, який передбачає поглиблене вивчення окремих предметів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання.

25. Результати навчання це:

А. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані та підтверджені проходженням програми навчання

Б. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані в процесі вивчення нормативних дисциплін

В. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані та підтверджені в процесі виробничої практики

Г. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані та підтверджені в процесі заліково-екзаменаційної сесії.

26. Рівень акредитації вищого навчального закладу – це:

А. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям неповної вищої освіти та кваліфікації.

Б. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям базової вищої освіти та кваліфікації.

В. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації.

Г. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям неповної та базової вищої освіти та кваліфікації.

27. Система вищої освіти – це:

А. Вищі навчальні заклади всіх форм власності, інші юридичні особи, що надають освітні послуги і мають право видавати документи державного зразка про неповну вищу освіту, органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти.

Б. Вищі навчальні заклади всіх форм власності, інші юридичні особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти, органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти.

В. Вищі навчальні заклади всіх форм власності, інші юридичні особи, що надають освітні послуги і мають право видавати документи державного зназка про базову вищу освіту, органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти.

Г. Вищі навчальні заклади всіх форм власності, інші юридичні особи, що надають освітні послуги і мають право видавати документи державного зразка про повну вищу освіту, органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти.

28. Спеціаліст – це:

А. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Б. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

В. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула базову вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Г. Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста або бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

29. Стандарт вищої освіти – це:

А. Сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

Б. Сукупність норм, які визначають рівень підготовки молодшого спеціаліста, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

В. Сукупність норм, які визначають рівень підготовки бакалавра, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

Г. Сукупність норм, які визначають рівень підготовки спеціаліста або магістра, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

30. Структурно-логічна схема підготовки в системі вищої освіти це:

А. Наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-кваліфікаційної характеристики

Б. Наукове і методичне обґрунтування процесу підготовки фахівців відповідної спеціальності

В. Наукове і методичне обґрунтування процесу набуття студентом відповідних практичних навичок

Г. Наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми.

ПРОГРАМА КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ СІМ'Ї»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Соціологія сім'ї» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6030101 «Соціологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: стан та загальні тенденції розвитку та функціонування сім'ї як соціального інституту та малої соціальної групи

Курс «Соціологія сім'ї» спрямований на те, щоб дати знання про формування, розвиток і функціонування сім'ї як соціального інституту та малої соціальної групи, з'ясувати її роль та місце у суспільстві. Соціологічний аналіз сім'ї дає змогу виявити основні тенденції і проблеми функціонування сучасної сім'ї, суперечності, що виникають як у сім'ї, так і у відносинах між сім'єю та суспільством. Знання цих проблем полегшують пошук шляхів та засобів їх розв'язання.

В процесі вивчення курсу студент повинен вміти:

- правильно застосовувати загальні поняття курсу;
- проводити системний аналіз соціальних процесів та явищ, що пов'язані з формуванням та функціонуванням сім'ї;
- пояснювати соціальну сутність, історичний розвиток шлюбно-сімейних відносин;
- виявляти соціальні фактори кризи сучасної сім'ї;
- виокремлювати чинники оптимізації шлюбно-сімейних відносин;
- аналізувати основні тенденції розвитку сучасної сім'ї та її соціально-культурні особливості.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна є органічним продовженням таких дисциплін як історія, філософія, культурологія, а також виступає підґрунтям до вивчення таких дисциплін як соціальна психологія, конфліктологія та ін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- 1. Модуль I.** Соціологія сім'ї як галузь соціологічного знання
- 2. Модуль II.** Стан та тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія сім'ї» є отримання студентами фундаментальних знань про сім'ю як соціальний інститут та малу соціальну групу, формування цілісного, системного погляду на сім'ю та ті явища і процеси, які в ній відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія сім'ї» є озброєння студентів-соціологів здобутками соціологічної науки, які б сприяли їх професійному становленню, а також самоактуалізації та самореалізації їх як майбутніх фахівців.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:
знати :

- об'єкт та предмет соціології сім'ї;
- засвоїти категоріальний апарат соціології сім'ї;
- стан та загальні тенденції розвитку й функціонування сім'ї як соціального інституту та малої соціальної групи.

вміти :

- здійснювати системний аналіз соціальних процесів та явищ, які визначають функціонування сім'ї;
- неупереджено оцінювати ті зміни, що відбуваються у таких інститутах як шлюб та сім'я;
- застосовувати методи соціологічного дослідження в процесі досягнення змісту та загальних тенденцій функціонування сучасної сім'ї;
- розробити програму та провести соціологічне дослідження.

Що забезпечують формування компетенцій: **компетенції соціально-особистісні** - здатність учитися, креативність, здатність до системного мислення, наполегливість у досягненні мети, турбота про якість виконуваної роботи, толерантність, формування соціологічної уяви; **загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи історії, філософії, соціології, психології, педагогіки, культурології, політології, які сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, культури, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності, базові знання фундаментальних розділів математики в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії, базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій, навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси, базові знання фундаментальних наук в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою, знання іншої мови (мов), навички управління інформацією, дослідницькі навички; **професійні компетенції** - знання сутності соціальних явищ та процесів, станів, властивостей з погляду розуміння значення комплексного підходу щодо реального перебігу подій, сучасні уявлення про методи соціологічного дослідження, виявлення альтернативних напрямів та шляхів вирішення соціальних проблем, здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану об'єктів соціальної взаємодії, оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою, ґрунтовні знання про теоретичну та емпіричну соціологію, сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших країнах, здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання механізмів соціального захисту, навичок уникнення професійної дезадаптації, уміння вести дискусію у процесі викладання соціології; **спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 години/ 5 кредитів ECTS.

Загальна кількість годин – 108 год., аудиторних – 60 год. Лекції – 18 год. Семінарські заняття – 24 год. Індивідуальна робота – 18 год. Самостійна робота – 48 год. Залік – 5 семестр.

№ п/п	Назва модулів та тем	Кредити ECTS	Кількість годин						
			Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
					Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальна робота
Модуль I. Соціологія сім'ї як галузь соціологічного знання		2,5	54	24	9		12		9
	Шлюб і сім'я як об'єкт соціологічного дослідження		16	6	3		4		2
	Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група		16	6	2		2		2
	Трансформація сучасної сім'ї як соціального інституту та малої соціальної групи		12	6	2		4		2
	Шлюбна поведінка та її детермінанти в сучасному суспільстві		10	6	2		2		2
Модуль II. Стан і тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні		2,5	54	24	9		12		9
	Сучасна сім'я в Україні		3	8	3		2		2
	Гендерний контекст відносин сучасної української сім'ї		2	4	2		2		2
	Сімейна політика: зміст, основні напрями		2	4	2		2		2
	Соціологічне дослідження шлюбу та сім'ї		2	8	2		6		3
	Всього:	5	108	48	18		24		18

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Соціологія сім'ї як галузь соціологічного знання.

Тема 1. Шлюб і сім'я як об'єкт соціологічного дослідження. Соціологія сім'ї як спеціальна соціологічна теорія. Предмет та об'єкт соціології сім'ї. Зміст понять «шлюб» та «сім'я». Сімейно-шлюбні стосунки в дослідженнях соціологів.

Тема 2. Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група. Сім'я як соціальний інститут. Сім'я як мала соціальна група. Типи сім'ї. Основні аспекти функціонування сім'ї.

Тема 3. Трансформація сучасної сім'ї як соціального інституту та малої соціальної групи. Істотні зміни у сфері шлюбно-сімейних стосунків. Виникнення нових норм і цінностей шлюбно-сімейної поведінки. Майбутнє сім'ї у теоретичному дискурсі.

Тема 4. Шлюбна поведінка та її детермінанти в сучасному суспільстві. Поняття шлюбної поведінки. Типи партнерства у шлюбі та форми шлюбу. Сучасні тенденції в шлюбній поведінці. Шлюбний вибір як конкретно-історичний процес. Чинники шлюбного вибору. Теорії шлюбного вибору. Шлюбний контракт та практика його застосування.

Змістовний модуль 2. Стан і тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні.

Тема 1. Сучасна сім'я в Україні. Стан та зміни у формуванні та функціонуванні сучасної української сім'ї. Показники шлюбності населення. Середній вік вступу до шлюбу. Збільшення кількості розлучень. Поширеність повторних шлюбів. Збільшення кількості самотніх людей. Збільшення кількості неповних сімей. Стрімке падіння народжуваності. Зростання кількості дітей, народжених поза шлюбом. Зміни в суспільній свідомості, виникнення нових норм і цінностей шлюбної поведінки та сімейного життя.

Тема 2. Гендерний контекст відносин сучасної української сім'ї. Гендерні стереотипи та їх вплив на відносини у сім'ї. Трансформація гендерних стереотипів у сучасних шлюбно-сімейних відносинах.

Тема 3. Сімейна політика: зміст, основні напрями. Сутність та зміст сімейної політики. Основні концепції та напрями. Досвід сімейної політики в розвинених країнах. Проблеми формування сімейної політики в сучасній Україні.

Тема 4. Соціологічне дослідження шлюбу та сім'ї. Системний підхід у дослідженні сім'ї. Процедури соціологічного дослідження по зменшенню деформації даних. Кількісні та якісні методи соціологічного дослідження сім'ї.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

Тема 1. Шлюб і сім'я як об'єкт соціологічного дослідження.

1. Шлюб і сім'я: базові поняття соціології сім'ї.
2. Походження та еволюції шлюбу та сім'ї.
3. Функції сім'ї

Питання для самоконтролю:

1. Як визначаються в соціології поняття "сім'я" і "шлюб"?
2. Що вивчає соціологія сім'ї?
3. Які функції виконує сім'я? Яких змін вони зазнали в останні часи?
4. Дайте характеристику сім'ї як соціальному інституту та малої соціальної групи.
5. Назвіть основні проблеми, що є предметом досліджень соціології сім'ї.
6. Охарактеризуйте основні категорії, які використовуються в соціології сім'ї.
7. За якими критеріями відбувається класифікація сім'ї.

Тема 2. Теоретичні підходи до вивчення шлюбу та сім'ї.

1. Основні підходи до вивчення сім'ї в соціологічній думці.
2. Феміністські уявлення про шлюб і сім'ю.
3. Майбутнє сім'ї у теоретичному дискурсі.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає релігійне бачення шлюбу, призначення жінки та чоловіка?
2. Які Вам відомі основні підходи до вивчення сім'ї у соціології?
3. Що таке фемінізм? Які існують напрями та течії фемінізму?
4. В чому полягає особливість феміністських уявлень про шлюб та сім'ю?
5. Хто з соціологів виокремлював в сім'ї два типи лідерства: інструментальне та емоційне?
6. Як Ви вважаєте, теорія обміну стосується тільки шлюбів за розрахунком, чи в її рамках можуть бути пояснені і шлюби за коханням? Обмін якими цінностями в даному випадку може відбуватися?
7. Охарактеризуйте основні напрями дослідження проблем шлюбу та сім'ї в Україні.

Тема 3. Сім'я як соціальна спільність.

1. Сімейне соціальне угруповання.
2. Сім'я як мала соціальна група.
3. Висхідні форми сім'ї як малої соціальної групи.

Питання для самоконтролю:

1. Які родові ознаки соціальної групи притаманні сім'ї?
2. За якими стратифікаційними підходами визначають характер сімейно-родинних угруповань?
3. За якими соціальними ознаками характеризують сім'ю як малу соціальну групу?
4. Проаналізуйте типові та змінні ознаки сім'ї як малої групи.
5. В чому полягає сутність діади та тріади?
6. За якими ознаками здійснюється типологія сімейних пар у соціології сім'ї?

Тема 4. Соціальний інститут сім'ї.

1. Сім'я як соціальний інститут: родові ознаки.
2. Еволюція інституту сім'ї.
3. Інституціональні характеристики сім'ї.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення соціального інституту сім'ї.
2. Охарактеризуйте місце соціального інституту сім'ї в системі соціальних інститутів.
3. В чому полягає сутність процесу еволюції соціального інституту сім'ї?
4. Розкрийте сутність інституалізації сім'ї.
5. Охарактеризуйте основні функції соціального інституту сім'ї.
6. Яка функція виконує інтегруючу роль?

Тема 5. Шлюбна поведінка та її детермінація в сучасному суспільстві.

1. Шлюбна поведінка: сутність та сучасні тенденції.
2. Проблеми виникнення конфліктів в сім'ї та їх наслідки.
3. Альтернативні форми шлюбу.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть, чим визначається шлюбна поведінка в сучасному суспільстві?
2. Розкрийте основні чинники, що впливають на вибір шлюбного партнера.
3. Як Ви ставитесь до заведення шлюбного контракту?
4. Визначте та обґрунтуйте найважливіші риси соціальної гомогамії при виборі шлюбного партнера.
5. Поясніть, яку роль відіграють психологічні фільтри при виборі шлюбного партнера?
6. Охарактеризуйте раціональні уявлення про одруження та їх роль у виборі партнера.
7. Ваше ставлення до альтернативних форм шлюбу?

Тема 6. Сучасна українська сім'я.

1. Стан та проблеми сучасної сім'ї в Україні.
2. Шлюбність і розлучення у контексті соціально-економічних трансформацій українського суспільства.
3. Народжуваність в Україні та планування сім'ї. Соціальний захист сімей з дітьми.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте становище сучасних сімей в Україні.
2. У чому полягає динаміка змін шлюбності?
3. Назвіть чинники, які зумовлюють структурні відмінності шлюбності у міських і сільських жителів.
4. Визначте динаміку змін розлученості в Україні.
5. Дайте характеристику рівня народжуваності в Україні.
6. У чому полягає несприятлива ситуація щодо репродуктивного здоров'я та планування сім'ї в Україні?
7. Зазначте особливості державної підтримки багатодітних і неповних сімей?

Тема 7. Молода сім'я та її особливості.

1. Молода сім'я.
2. Проблеми стабільності молодого сім'я.
3. Соціальна підтримка молодого сім'я.

Питання для самоконтролю:

1. Чому молода сім'я є об'єктом підвищеної уваги як з боку науковців, так і з боку держави?
2. Розкрийте основні підходи до визначення поняття «молода сім'я».
3. Поясніть, в чому полягає складність процесу адаптації в перші роки спільного життя?
4. Які Вам відомі типи молодих сімей?
5. Проаналізуйте проблеми соціально-психологічного характеру, з якими може зіткнутися молода сім'я на етапі свого становлення.
6. Які соціально-економічні проблеми є найбільш гострими для молодого сім'я?
7. Вкажіть чинники завдяки яким можна стабілізувати шлюбно-сімейні стосунки молоді.

Тема 8. Сімейна політика держави.

1. Сутність, зміст та моделі сімейної політики.
2. Досвід сімейної політики в розвинених країнах.
3. Сімейна політика в сучасній Україні.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає сутність сімейної політики?
2. Що вам відомо про генезу сімейної політики?
3. Які Ви знаєте види соціальних допомог сім'ї?
4. Як Ви оцінюєте демографічну ситуацію в Україні?
5. Яка соціальна робота щодо підтримки сім'ї проводиться в Україні?
6. Що, на Вашу думку, головне у підготовці молодшої людини до сімейного життя?
7. Які соціальні практики сімейної політики Вам відомі?

Тема 9. Соціологічне дослідження шлюбу та сім'ї.

1. Класичні методи соціологічного дослідження сім'ї.
2. Соціометрія і статус-рольові сімейні відносини.
3. Сімейні ролі в контексті соціальної інженерії.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте традиційні (класичні методи соціологічного дослідження сім'ї).
2. Можливості методу спостереження в дослідженні сім'ї.
3. Переваги методу case study.
4. В чому полягають переваги генеалогічного методу дослідження сім'ї?
5. Соціометрія в дослідженні сім'ї.
6. Специфіка методу сімейної соціограми.
7. Які проблеми шлюбу та сім'ї найчастіше досліджують українські соціологи?

4. Рекомендована література

1. Антонов А.И., Борисов В.А. Кризис семьи и пути его преодоления. – М., 1990.
2. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. – М., 1996.
3. Анурин В.Ф. Сексуальная революция: двойной стандарт // Социологические исследования. – 2000, № 9. – С. 88-95.
4. Бабенко Н.Б. Соціологія сім'ї. - К., 2004.
5. Бек У. Общество риска, на пути к другому модерну. – М., 2000.
6. Бестужев-Лада И.В. Семья вчера, сегодня, завтра... - М., 1979.
7. Багаевская А.Н. Социальный менеджмент. Семья и семейная политика. – Владивосток, 2001.
8. Берн Ш. Гендерная психология. Законы мужского и женского поведения. – СПб., 2007.
9. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічні дослідження. – К., 1988.
10. Вишневецький Я. Зачем нужны мужчины? – М., 2009.
11. Воропай О. Звичай нашого народу: У 2-х т. –К., 1991.
12. Глазунов С.В. Соціологія сім'ї. – Д., 2000.
13. Гребенников И.В. Основы семейной жизни: Учебное пособие. – М., 1991.
14. Грицяк Н.В. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики. – К., 2004.
15. Дворецька Г.В. Соціологія. – К., 2002.

16. Дементьева И.Ф. Развод и дети. – М., 2000.
17. Дорно И.В. Современный брак: проблемы и гармония. – М., 1990.
18. Кон И.С. Введение в сексологию. – М., 1988.
19. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу. Історико-етнографічний нарис. – К., 1966.
20. Культура досуга В.М.Пича, И.В.Бестужев-Лада, В.М.Димов и др. – К., 1990.
21. Курочкін О.В. До історії сватання на Україні. Народна творчість та етнографія. – К., 1971.
22. Лавріненко Н.В. Особливості життєдіяльності сім'ї в умовах трансформації українського суспільства В кн. Українське суспільство на порозі III-го тисячоліття. – К., 1999.
23. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс. – К., 2004.
24. Соціологія сім'ї: підручник / М.П.Лукашевич, Ф.Ф.Шандор. – К.: Знання, 2013.
25. Мацковский М.С. Социология семьи. – М., 1989.
26. Піча В.М. Соціологія сім'ї. – Львів, 1995.
27. Пономарев А.П. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине. - К., 1989.
28. Примо Наташа. Гендерные проблемы в информационном обществе. – СПб.: 2004.
29. Примуш М.В. Загальна соціологія. – К., 2004.
30. Программа социологических исследований молодой семьи (программы и методики исследования брака и семьи). Отв. Ред.. М.С.Мацковский. – М., 1986.
31. Про становище сімей в Україні. – К., 2002.
32. Рудинеско Е. Розладнана сім'я. – К., 2004.
33. Семенов Ю.И. Происхождение брака и семьи. – М., 1974.
34. Семигіна Т.В. Соціальна політика у глобальному вимірі. – К., 2003.
35. Семья и общество /Под ред. А.Г.Харчева. – М., 1982.
36. Семья на пороге третьего тысячелетия. – М., 1995.
37. Смелзер Н. Социология. – М., 1994.
38. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: Тов.»ОСНОВА-Принт», 2009.
39. Семья: традиции и современность. – М., 1990.
40. Соціальна політика в Україні та сучасні стратегії адаптації населення: Зб. наук. ст. – К., 1998.
41. Социальная политика в постсоциалистическом обществе: Задачи, противоречия, механизмы. – М., 2001.
42. Соціологічний аналіз сімейної політики в сучасній Україні. – К., 2000.
43. Социологический справочник. Под общей ред. Воловича В.И. – К., 1990.
44. Социология семьи: Учебник / Под ред. Проф. А.И. Антонова. – М.: ИНФРА-М, 2007.
45. Соціологія: Підручник для вищої школи. Волович В.І., Головченко Г.Т. та ін. – Харків, 2006.
46. Соціологія: Підручник. За ред. В.М. Пічі. – Л., 2005.
47. Спеціальні та галузеві соціології: Навчальний посібник за ред. В.Є.Пилипенка. – К., 2003.
48. Сучасна українська сім'я: медико-соціальні аспекти. – Х.: Майдан, 2009.
49. Трубавіна І.М. Методи вивчення сім'ї: Науково- методичні матеріали. – К., 2001.
50. Тоффлер Е. Третя Хвиля. – К., 2000.
51. Фромм Е. Мати чи бути? – К., 2010.
52. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. 2-е изд., перераб. и доп. – М., 1979.
53. Черняк Е.М. Социология семьи. – М., 2003.
54. Чухно В.П. Общество и семья: вчера, сегодня, завтра (Историко-социологические исследования). – Днепропетровск, 1990.

55. Шевчук П. Соціальна політика та соціальна безпека людини / Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – Львів, 2003.
56. Юнда И.Ф., Юнда Л.И. Социально-психологические и медико-биологические основы семейной жизни: Учеб. Пособие. - К., 1990.

6. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Орієнтовний перелік питань до заліку

1. Соціологія сім'ї як спеціальна соціальна теорія
2. Об'єкт та предмет соціології сім'ї
3. Макросоціологічний, мезосоціологічний та мікросоціологічний рівні у дослідженні сім'ї
4. Основні категорії соціології сім'ї
5. Поняття шлюбу та сім'ї
6. Основні типології сім'ї
7. Функції сім'ї
8. Взаємоз'язок соціології сім'ї з іншими науковими дисциплінами
9. Основні підходи до вивчення сім'ї в соціологічній думці.
10. Основні етапи еволюції шлюбно-сімейних відносин
11. Майбутнє сім'ї у теоретичному дискурсі
12. Тенденції розвитку сучасної сім'ї.
13. Сучасна сім'я в Україні
14. Тенденції розвитку сімейних відносин в Україні
15. Сучасні тенденції в шлюбній поведінці
16. Теорії шлюбного вибору
17. Шлюбний контракт та практика його застосування
18. Сексуальна та репродуктивна поведінки
19. Планування сім'ї: концептуальні підходи
20. Проблеми розвитку сім'ї в сучасних умовах
21. Зміст та сутність сімейної політики
22. Державна сімейна політика як фактор трансформації інституту сім'ї
23. Державна сімейна політика щодо формування, функціонування і розвитку української сім'ї
24. Молода сім'я як об'єкт соціальної політики держави
25. Особливості соціалізації у сім'ї
26. Сім'я та її вплив на формування особистості дитини
27. Вплив кризових ситуацій на роль і становище жінки в сучасному суспільстві
28. Соціальні аспекти нерівності чоловіка і жінки, їх гендерні ролі.
29. Соціально-психологічні особливості сучасної сім'ї.
30. Життєвий цикл сім'ї
31. Жінка: самореалізація в сім'ї і в суспільстві.
32. Альтернативні форми сім'ї.
33. Сім'я і нові репродуктивні технології.
34. Найгостріші проблеми в життєдіяльності сучасної української сім'ї та перспективи їх вирішення.
35. Українська сім'я як ерегія традицій, звичаїв нації.
36. Традиційні та нетрадиційні методи дослідження сім'ї.

6. Засоби діагностики успішності навчання: тести до кожного з двох модулів, узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на залік.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. Дайте найбільш точне визначення поняття «Соціологія сім'ї»:

Соціологія сім'ї – це А) галузь соціології, що вивчає формування, розвиток та функціонування сім'ї, шлюбно-сімейних відносин у конкретних культурних та соціально-економічних умовах; Б) наука, яка вивчає інститут сім'ї, який здійснює відтворення населення і спадковість сімейних поколінь; В) галузь соціології, що досліджує сім'ю як малу соціальну групу; Г) галузь соціології, що досліджує стан та загальні тенденції розвитку сучасної сім'ї.

2. Сім'я, що складається з подружньої пари та їх дітей, тобто з двох поколінь, називається: А) повною; Б) розширеною; В) нуклеарною; Г) традиційною.

3. Сім'я як мала соціальна група відрізняється від інших малих груп такими типовими ознаками: А) переважання неформальних довірчих відносин між чоловіком і дружиною, між батьками і дітьми; Б) згуртованість, груповий контроль, виховна функція; В) формування ціннісних орієнтацій, самореалізація, самоствердження; Г) часті конфлікти.

4. Союз однієї жінки з кількома чоловіками – це А) полігамія; Б) поліандрія; В) полігінія; Г) моногамія.

5. Термін, що використовується в соціології для умовного позначення співвідношення чисельності різних груп шлюбного віку:

А) шлюбний ринок; Б) шлюбний вибір; В) шлюбна поведінка; Г) шлюбна конкуренція.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Шлюб, який передбачає сімейні відносини, що не освячені церквою та не узаконені державою – це: А) гостьвий шлюб; Б) комунальний шлюб; В) громадянський шлюб; Г) відкритий шлюб.

2. Змодельована суспільством та підтримана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки – це А) відмінності між представниками різної статі; Б) гендерні стереотипи; В) гендерні ролі; Г) дилема представників різної статі.

3. Система програм, служб та заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей - це: А) сімейна політика; Б) соціальна політика; В) соціальна робота; Г) допомога сім'ям з дітьми.

4. Батько, який діє за принципами: «Я вас не кидаю» та «Я вам дав життя, матеріально забезпечую і цього достатньо» - це А) батько-педант; Б) вірний батько; В) безпечний батько; Г) ігноруючий батько.

5. Модель сімейної політики основною метою якої є подолання низької народжуваності за рахунок стимулювання дітородної активності – це: А) традиціоналістська модель; Б) пронаталістська модель; В) егалітарна модель; Г) модель самозабезпечення сім'ї.

ПРОГРАМА КУРСУ

«СОЦІОЛОГІЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Соціологія громадської думки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму підготовки: 6.030101 «Соціологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є Соціологія громадської думки як важлива галузева соціологічна теорія соціології

Міждисциплінарні зв'язки: філософія, історія, політологія, психологія.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Модуль 1. Становлення та розвиток соціології громадської думки;

Модуль 2. Формування та вираження громадської думки

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Соціологія громадської думки” є:

- сформувати у студентів комплексні знання про соціологію громадської думки;
- ознайомити із закономірностями і механізмами формування громадської думки, особливостей її вираження та функціонування;
- навчити студентів аналізувати громадську думку у контексті суспільно-політичних процесів та прийняття управлінських рішень;
- сформувати навички впливу на громадську думку з гуманістичної метою за допомогою коректних методів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Соціологія громадської думки” є:

- дати знання історії дослідження громадської думки в світовому контексті і в Україні;
- ознайомити із структурою громадської думки, особливостями її формування, вираження і функціонування;
- сформувати розуміння особливостей природи та функцій громадської думки у різних політичних режимах;
- пояснити механізми взаємодії громадської думки та ЗМІ;
- забезпечити поінформованість щодо сучасного стану вивчення громадської думки і нових підходів до її аналізу
- сформувати навички вміння соціологічної інтерпретації результатів опитування громадської думки у контексті виборів, прийняття рішень, підготовки коментарів для ЗМІ, проведення наукових досліджень тощо.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати : механізми взаємодії громадської думки та ЗМІ;

- нові підходи до аналізу сучасного стану вивчення громадської думки.

вміти : аналізувати громадську думку в Україні та у світі;

- розуміти і пояснювати фактори, що впливають на формування та динаміку громадської думки;

- інтерпретувати дані соціологічних досліджень громадської думки;

- володіти методологічним та методичним інструментарієм дослідження громадської думки;

- оцінювати соціальні настрої та напрацьовувати рекомендації для прийняття рішень;

- аналізувати громадську думку у контексті виборів та здійснювати менеджмент виборчих кампаній виходячи зі стану громадської думки;

розуміти і втілювати у практичній діяльності сприйняття інституту громадської думки як ключового елемента політичної демократії, проведення соціологічних досліджень різних верств населення із суспільно-значущих питань, **що забезпечують формування компетенцій: Компетенції соціально-особистісні** - розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність; **Загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, соціології що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **Інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **Професійні компетенції** - знання про сучасні методи проведення соціологічного дослідження; здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки, зібраної науковим шляхом, інформації; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про соціологію, як самостійну науку; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших державах; здатність організовувати роботу відповідно до вимог охорони праці та безпеки життєдіяльності; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері; уміння вести дискусію у процесі викладання соціології; **Спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 годин / 3 кредити ECTS.

Загальна кількість годин – 108 год., аудиторних – 60 год. Лекції – 12 год. Практичні заняття – 12 год. Семінарські заняття – 10 год. Лабораторні заняття – 10 год. Індивідуальна робота – 16 год. Самостійна робота – 48 год. Залік – II семестр.

1.4. Примірний навчально-тематичний план

№ п/п	Назва модулів та тем	Кредити ECTS	Кількість годин							
			Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота					
					Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальн а робота	
Модуль I. Становлення та розвиток соціології громадської думки			54	24	8	6	4	6	8	
1.	Історія дослідження громадської думки			6	2	2	2		2	
2.	Сутність поняття «громадська думка»			6	2	2		2	2	
3.	Особливості формування громадської думки.			6	2	2		2	2	
4.	Дослідження громадської думки			6	2		2	2	2	
Модуль II. Формування та вираження громадської думки.			54	24	4	6	6	4	8	
5.	Громадська думка як суспільно-політичний феномен			6	2	2	2		2	
6.	Основи соціології громадської думки			6	2	2	2		2	
7.	Державна ідеологія та громадська думка			6		2	2	2	2	
8.	Взаємодія засобів масової інформації та громадської думки			6				2	2	
Загальна кількість годин			3	108	48	12	12	10	10	16

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Становлення та розвиток соціології громадської думки.

- Тема 1. – Історія дослідження громадської думки
- Тема 2. – Основи соціології громадської думки
- Тема 3. – Сутність поняття “громадська думка”
- Тема 4. – Особливості формування громадської думки
- Тема 5. – Дослідження громадської думки.

Змістовий модуль 2. Формування та вираження громадської думки.

- Тема 6. – Громадська думка як суспільно-політичний феномен.
- Тема 7. – Державна ідеологія та громадська думка.

Тема 8. – Взаємодія засобів масової інформації та громадської думки.

Тема 9. – Практичні аспекти методології та методики дослідження громадської думки.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

Тема 1. *Історія дослідження громадської думки.*

1. Історія появи поняття “громадська думка”.
2. Розвиток громадської думки. Розкриття поняття “соціальна оцінка”.
3. Етапи становлення громадської думки.
4. Визначення механізмів формування громадської думки.
5. Виділення показників соціальної зрілості. Проблема ідентифікації громадської думки.

Література [1, 4, 11, 12, 26]

Тема 2. *Основи соціології громадської думки.*

1. Структура громадської думки.
2. Предмет, об’єкт та суб’єкти громадської думки.
3. Виміри та канали висловлювання громадської думки.
4. Функції громадської думки.

Література [11,12, 14, 15, 19]

Тема 3. *Сутність поняття “громадська думка”.*

1. Розкрити зміст поняття “громадська думка”.
2. Визначити основні характеристики громадської думки.
3. Охарактеризувати методологічні принципи дослідження громадської думки.
4. Визначити та проаналізувати основні канали висловлювання громадської думки.

Література [1, 4, 11, 14, 17, 21]

Тема 4. *Особливості формування громадської думки.*

1. Розкрити поняття “масова (суспільна) свідомість”.
2. Виокремити основні типи суспільної свідомості.
3. З’ясувати та окреслити типи елементарних складових масової свідомості.
4. Розкрити поняття “масова комунікація”.
5. Визначити та проаналізувати характерні ознаки і особливості масової комунікації.

Література [18, 21, 23, 24, 26]

Тема 5. *Дослідження громадської думки.*

1. Дослідження громадської думки в Україні.
2. Основні види боротьби за увагу громадськості.
3. Розкрити зміст поняття “сила переконання” та проаналізувати закономірності взаємодії знання, установки та поведінки.
4. Роль громадської думки в соціально-політичному житті суспільства.

Література [1, 2, 5, 7, 13, 25]

Змістовий модуль 2. Формування та вираження громадської думки.

Тема 6. Громадська думка як суспільно-політичний феномен.

1. Громадська думка як соціальна інституція.
  2. Природа громадської думки як стану масової свідомості. Розкрити зміст поняття «масова свідомість».
  3. Джерела і специфіка формування громадської думки.
  4. Особливості громадської думки про право.
  5. Громадська думка як різновид демократії.
  6. Закономірності функціонування громадської думки.
- Література* [1, 4, 9, 11, 12, 15, 16, 23]

Тема 7. Державна ідеологія та громадська думка.

1. Теоретичні та практичні аспекти громадської думки в зарубіжній та вітчизняній соціології.
  2. Громадська думка як елемент соціального контролю.
  3. Громадська думка як явище суспільного життя.
  4. Громадська думка як чинник демократизації політичної системи.
  5. Роль громадської думки в політиці.
- Література* [16, 18, 19, 23, 27]

Тема 8. Взаємодія засобів масової інформації та громадської думки.

1. Закономірності функціонування громадської думки та проблеми її вивчення.
  2. Роль засобів масової інформації у формуванні громадської думки.
  3. Громадська думка як об'єкт впливу засобів масової комунікації.
  4. ЗМІ як дзеркало громадської думки.
- Література* [8, 10, 12, 14, 16, 19]

Тема 9. Практичні аспекти методології та методики дослідження громадської думки.

1. Дослідження громадської думки методом фокус-груп.
  2. Конвент – аналіз (формалізований аналіз) документальної інформації.
  3. Спостереження і проблеми його використання в дослідженнях.
  4. Формалізоване інтерв'ю. Телефонні опитування.
  5. Роздавальне анкетування. Групове анкетне опитування. Поштове опитування.
  6. Моніторинг громадської думки.
- Література* [3, 5, 6, 9, 21, 23, 25]

4. Рекомендована література

1. Андрущенко В. П., Горлач М. І. Соціологія. Навчальний посібник. — К., 1998.
2. Балакірева О. М., Вакуленко О. В., Денисюк О. М., Дубініна І. М., Дума Л. П. Громадська думка: дослідження, аналіз, висновки / Державний центр соціальних служб для молоді. — К., ДЦССМ, 2003. — 163с.
3. Бутенко И. А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентами: Учеб. пособие. — М., 1989. — 176 с.
4. Городяненко В. Г. Социологический практикум: Учебно-метод. пособие. — Киев, 1999. — 157 с.

5. Гречихин В. Г. Лекции по методике и технике социологических исследований: Учеб. пособие. — М., 1988. — 232 с.
6. Девятко И. Ф. Методы социологического исследования. — Екатеринбург, 1998. — 203 с.
7. Козлов В. А., Суслов Ю. А. Конкретно-социологические исследования в области права: Учеб. пособие. — Л., 198 — 111 с.
8. Конецкая В. П. Социология коммуникации: Учебник. — М., 1997. — 302 с.
9. Кудрявцев В. Н., Казимирчук В. П. Современная социология права: Учебник. — М., 1995. — 297 с.
10. Лекции по методике конкретных социальных исследований / Под ред. Г. М. Андреевой. — М., 1972. — 202 с.
11. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії. — К., МАУП, 1999. — 344с.
12. Оссовський В.Л. Соціологія громадської думки: Навч. посіб.— К., Фоліант, 2005. — 186с.
13. Панина Н. В. Технология социологического исследования: Учеб. пособие. — Киев, 1998. — 276 с.
14. Піча В. М. Соціологія. Матеріали до лекційного курсу. — К., 1996.
15. Піча В. М. Соціологія: Загальний курс: Посібник. — Київ. 1999. — 246 с.
16. Потульницький В. А. Теорія української політології. Курс лекцій. — К.: Либідь, 1993. — 192 с.
17. Социологический энциклопедический словарь / под ред. Г.В. Осипова. — М., ИНФРА-М-НОРМА, 1998. — 488 с.
18. Соціологія: короткий енциклопедичний словник (уклад. В.І. Волович та ін.). — К., Український центр духовної культури, 1998. — 377 с.
19. Социология: основы общей теории: Учеб. пособие / Под ред. Г. В. Осипова. — М., 1996. — 461 с.
20. Соціологія: Курс лекцій / За ред. В. М. Пічі. — Київ, 1996. — 341с.
21. Соціологія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. За редакцією В. М. Пічі. Друге видання. — Львів: Новий світ-2000, 2002. — 312 с.
22. Соціологія: Посібник / За ред. В. Г. Городяненка. — Київ, 1999. — 382 с.
23. Танасюк О.В. Механізм функціонування громадської думки в системі соціального контролю: Автореф. дис. / НАН України; Інститут соціології. — К., 1995. — 18с.
24. Татарова Г. Г. Методология анализа данных в социологии: (введение): Учеб. пособие для вузов. — М., 1998. — 223 с.
25. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования: Описание, объяснение, понимание социальной реальности: Учебник. — М., 1998. — 596 с.
26. Якуба О. О. Соціологія: навч. посібник. — Харків, 1996. — 191 с.
27. Ян Щепанський о человеке и обществе / Ред. Б. А. Филиппов и др. — М., ИНИОН, 1990. — 173с.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

Орієнтовний перелік залікових питань.

1. Громадська думка, громадські настрої, масова свідомість, точка зору, загальноприйняте твердження тощо: спільне і відмінне.
2. Сутність тези П. Бурдьє про те, що громадської думки не існує.
3. Основні підходи до вивчення громадської думки: історичний зріз та сучасність.
4. Сучасні теорії громадської думки.
5. Особливості соціологічного розуміння громадської думки і його співставлення з іншими підходами.
6. Предмет соціології громадської думки.
7. Громадська думка - елемент суспільних відносин.

8. Структура й основні характеристики громадської думки.
9. Основні функції громадської думки в сучасному суспільстві.
10. Роль громадської думки у вираженні групових інтересів.
11. Відображення соціальних потреб у масовій свідомості різних соціальних груп.
12. Соціальний контроль за допомогою громадської думки.
13. Загальні і специфічні закони функціонування громадської думки.
14. Достойнства і недоліки демографічного підходу до досліджень громадської думки.
15. Поняття суб'єкта громадської думки.
16. Критерії вибору об'єкта громадської думки.
17. Об'єктивні і суб'єктивні фактори формування громадської думки.
18. Зміст і функції теоретико-пізнавальних досліджень громадської думки.
19. Поняття й основні характеристики політичної громадської думки.
20. Економічна громадська думка.
21. Психологічний підхід до вивчення громадської думки.
22. Етичні проблеми представлення соціологічної інформації.
23. Психологічні проблеми аналізу й інтерпретації даних масових опитувань.
24. Структура і функції пресових опитувань.
25. Способи виробництва думки з використанням засобів масової інформації.
26. Використання методів пропаганди у формуванні громадської думки.
27. Застосування статистичних методів у масових опитуваннях.
28. Організація проведення опитувань громадської думки.
29. Тематична структура громадської думки в Україні, Центрально-Східній та Західній Європі: спільне і відмінне та заповіді, що зумовили такий стан.
30. Методологічна та методична особливість вивчення громадської думки в посткомуністичних суспільствах.
31. Стан вивчення громадської думки в Україні: теоретико-методологічний та методичний аспекти.
32. Значення, способи застосування, використовувані методики електоральних видів дослідження громадської думки в Україні та світі
33. Маркетингові дослідження: валідність західних методик і специфічність української ситуації.
34. Значення та реальний вплив громадської думки на громадський процес у посткомуністичному світі та Україні. Змалюйте структуру громадської думки, використовуючи емпіричний приклад і обґрунтуйте її.
35. Основні функції громадської думки та їх реалізація в Україні.
36. Структура та функції громадської думки в різних політичних системах.
37. Особливості в структурі і функціях громадської думки різних соціальних груп.
38. Функції громадської думки в становленні, зміцненні і функціонуванні демократії.
39. Фактори впливу на формування громадської думки і їх залежність від об'єкта, суб'єкта тощо.
40. Суб'єкти та цілі формування громадської думки.
41. ЗМІ в процесі формування громадської думки
42. Маніпулювання громадською думкою: спекулятивна та гуманістична цілі цілеспрямованого формування громадської думки.
43. Основні засоби і способи формування громадської думки під час виборів.
44. Сучасна ситуація із формуванням громадської думки в Україні.
45. Спонтанні та організовані способи ідентифікації громадської думки.
46. Опитування громадської думки: форми способи, процедура, інструментарій.
47. Роль медіа у відображенні та ідентифікації громадської думки
48. Основні парадигми дослідження громадської думки.

49. Сутність та особливості застосування основних методик збору інформації про громадську думку.
50. Застосування кількісних та якісних методів аналізу, представлення та інтерпретації результатів дослідження громадської думки.
51. Проблема коректності опитування та пояснення громадської думки.
52. Особливості громадської думки про виборчі питання: методологічний аспект
53. Громадська думка і суспільні настрої: спільне і відмінне в контексті виборчої кампанії: способи вивчення і розрізнення.
54. Основні напрямки і фактори спонтанного та цілеспрямованого формування громадської думки.
55. Способи, методи та цілі вивчення громадської думки урядовими службами.
56. «Міжнародна громадська думка» та способи її ідентифікації
57. Маркетингові методи вивчення громадської думки.
58. Особливість природи та структури громадської думки про цінності
59. Методологічні та методичні особливості вивчення громадської думки в посткомуністичних суспільствах
60. Стан вивчення громадської думки в Україні: теоретико-методологічний та методичний аспекти.

6. Засоби діагностики успішності навчання: тести до кожного з двох модулів, узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на залік.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. Громадська думка — це... а) сукупність поглядів індивідів стосовно певної проблеми; б) особиста думка індивіда; в) думка влади, яка представляє все суспільство; думка, яка висвітлюється в ЗМІ.
2. Громадськість – це... а) правляча верхівка влади; б) група людей, що об'єднана спільним інтересом; в) це організована сукупність людей, об'єднаних характерними для них відносинами на певному ступені історичного розвитку; г) мала соціальна група, об'єднана на основі спільної діяльності.
3. Яка з нижче наведених функцій реалізує себе у рекомендаціях органам влади щодо вирішення різноманітних суспільних проблем: а) консультативна функція; б) директивна функція; в) експресивна функція; г) пізнавальна функція.
4. Які з нижче наведених каналів висловлювання громадської думки дійсно існують... а) спіральні канали; б) складні канали; в) прямі канали; г) непрямі канали.
5. Який з прикладів прямих каналів висловлювання громадської думки є правильним? а) листи, звернення до соціальних інститутів, органів влади, різноманітні збори, мітинги, демонстрації, страйки тощо; б) опитування населення, порівняльний аналіз громадської думки різних прошарків населення (за статевими, віковими, регіональними ознаками тощо); в) звернення до радіо і телебачення; г) спілкування в соціальних мережах.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Суб'єкт громадської думки це :
а) думка, яка виражається громадськістю; б) групи населення, які є безпосередніми «виразниками» громадської думки; в) конкретні явища, проблеми,

теми, щодо яких може бути висловлена думка громадськості; г) події які викликають інтерес у суспільстві.

2. Об'єкт громадської думки це: а) думка, яка виражається громадськістю; б) групи населення, які є безпосередніми «виразниками» громадської думки; в) малі соціальні групи населення; г) конкретні явища, проблеми, теми, щодо яких може бути висловлена думка громадськості.

3. Горизонтальний вимір громадської думки....

а) передбачає розгляд громадської думки з урахуванням інтересів індивіда; б) передбачає розгляд функцій громадської думки як соціальної інституції; в) громадська думка розглядається як тимчасовий феномен; г) виявляється в урегулюванні різноманітних стосунків між індивідами в соціальних спільнотах.

4. Виберіть з переліку ті функції які належать до горизонтального виміру громадської думки: а) оціночна функція; б) критична функція; в) експресивна функція; г) директивна функція.

5. Які функції належать до вертикального виміру громадської думки:

а) оціночна функція; б) критична функція; в) експресивна функція;

г) директивна функція.

6. Виберіть ознаки, які стосуються саме громадської думки: а) інформаційна насиченість; б) спрямованість думки; в) вираженість думки; г) конструктивність думки.

7. Стабільність думки ... а) є свідченням того ступеня, до якого люди впевнені, що їх думки поділяються іншими в межах даного соціального середовища; б) означає тривалість часу, на протязі якого значна частина респондентів незмінно проявляє одну і ту ж спрямованість та інтенсивність почуттів; в) є показником того, якої сили набирає думка людей незалежно від її спрямованості; г) є свідченням демократичності суспільства.

8. Чи залежить інтенсивність думки від її спрямованості: а) так, інтенсивність думки завжди залежить від її спрямованості; б) пов'язано з ситуацією, може залежати, а може не залежати; в) ні, інтенсивність думки від її спрямованості не залежить; г) залежно від того, яке суспільство розглядається.

9. Першим згадуванням поняття "громадська думка" вважають використання латинських виразів "publika opinio" і "opinio publika" у творі "Полікратик" у якому році? а) 1868 р.; б) 1159 р.; в) 1654 р.; г) 1454.

10. Що Гегель визначає основним механізмом формування громадської думки? а) дискусію; б) конфлікт; в) еволюцію; г) гласність.

11. Масова комунікація – це... а) різновид масового спілкування людей, а саме спілкування великих соціальних груп, яке здійснюється шляхом поширення інформації (знань, цінностей, моральних і правових норм тощо) на великі спільноти і розосереджені аудиторії; б) різновид спілкування людей, а саме спілкування маленьких соціальних груп, яке здійснюється шляхом поширення інформації (знань, цінностей, моральних і правових норм тощо) на маленькі спільноти; в) процес двостороннього обміну ідеями та інформацією, який веде до взаємного розуміння; г) різновид спілкування людей в аудиторіях, яке здійснюється шляхом дискусій.

12. Які етапи становлення проходить громадська думка?

а) процес виникнення, формування громадської думки і функціонування громадської думки; б) процес розвитку і становлення громадської думки;

в) процес виникнення, розвитку громадської думки; г) процес розвитку, удосконалення і утвердження громадської думки.

13. Які з наведених дійсно є механізмами формування громадської думки? а) інформація, проблема, індивід; б) інформація, індивід, масова свідомість, комунікація; в) проблема, ідея, норми, масова комунікація.

г) ядро, поле, соціальна спільнота, загальний інтерес (комунікація), нормативно-оцінне судження.

14. Масовий настрій це... а) тривалий і нестійкий емоційний стан малої соціальної групи людей; б) не тривалий і не стійкий емоційний стан груп, який забарвлює всі їхні переживання і проявляється у позитивному чи негативному емоційному фоні життєдіяльності спільнот; в) не тривалий, проте стійкий емоційний стан груп, який не проявляється в емоційному фоні життєдіяльності спільнот; г) порівняно тривалий, більш-менш стійкий емоційний стан груп, який забарвлює всі їхні переживання і проявляється у позитивному чи негативному емоційному фоні життєдіяльності спільнот.

15. Соціально-психологічна функції масової комунікації – аффіліація означає: а) залучення індивіда до проблем суспільства, в якому він знаходиться; б) встановлення зв'язків на рівні індивід – група, соціальної ідентифікації; в) залучення однієї соціальної групи до проблем іншої соціальної групи; г) залучення малої соціальної групи до співпраці між членами своєї групи.

6. Критична функція...

а) пов'язана з оцінним навантаженням суджень про суспільні явища, події, процеси; б) полягає у відображенні громадською думкою найактуальніших проблем суспільства, ставлення до них різних верств населення; в) полягає у здатності громадської думки разом з іншими соціальними інституціями брати участь у нормотворчих процесах; г) полягає у співпраці з владою.

7. Які існують види виміри громадської думки: а) вертикальний; б) прямий; в) непрямий; г) горизонтальний.

8. Хто з вчених першим згадує поняття «громадська думка»?

а) Г. Алмонд; б) Ж. Стецель; в) Е. Нойман; г) Йоханнес фон Селсбері.

9. Програми зв'язків із громадськістю, як правило, розраховані на те, щоб: а) переконати людей змінити свою думку щодо проблем, товару, організації чи окремої особи; б) кристалізувати думку, яка ще остаточно не склалася, аби посилити існуючу громадську думку; в) налагоджувати зв'язки влади з суспільством; г) все вище перераховане.

10. Які виділяють функції громадської думки і життєдіяльності суспільства: а) інформаційна; б) регулятивна; в) управлінська; г) всі вище перераховані.

11. Найпоширеніші типи ПР-дослідження: а) соціологічні дослідження; б) комунікаційний аудит; в) неформальні дослідження; г) всі вище перераховані.

12. Яка мета переважної більшості програм паблік рілейшнз: а) переконати інших; б) звернути увагу на проблему; в) налагодити зв'язок із суспільством; звернути увагу владних структур до проблеми.

13. Скільки згідно теорії переконання Майкла Рея існує основоположних закономірностей взаємодії знання, установки та поведінки, що мають відношення до переконання? а) 3; б) 4; в) 5; г) 7.

14. Скільки американський вчений Хадлі Кентріл сформулював «законів громадської думки»? а) 7; б) 9; в) 13; г) 15.

15. Структура громадської думки розрізняється: а) сутнісна; б) динамічна; в) сутнісна і динамічна; г) горизонтальна.

ПРОГРАМА КУРСУ

«СОЦІОЛОГІЯ ЕКОНОМІКИ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Соціологія економіки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6030101 «Соціологія»

Предметом вивчення навчальної дисципліни є тенденції розвитку та функціонування економіки як соціального інституту, взаємодія економічної та неекономічної сфер суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки. Дисципліна «Соціологія економіки» має теоретичні і логічні зв'язки з такими дисциплінами як загальна соціологічна теорія, економічна теорія, макроекономіка, мікроекономіка, а також з галузевими та спеціальними соціологічними дисциплінами.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Модуль I. Загальний погляд на проблеми соціології економіки

Модуль II. Соціологічне вивчення економічної поведінки

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни «Соціологія економіки» –

ознайомити студентів з ключовими підходами до вивчення економіки як соціального інституту; з загальними принципами соціологічного аналізу економічної поведінки й економічної свідомості різних соціальних груп і спільнот.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія економіки» є

- визначити етапи та проблеми становлення соціології економіки; особливості соціологічного підходу до аналізу економічної поведінки;
- з'ясувати еволюцію економічних інститутів суспільства та їх вплив на соціальну стратифікацію;
- проаналізувати роль культурних факторів у розвитку економіки; особливості формування соціально-економічних відносин, стереотипів сприйняття та реакції людей на економічні перетворення в суспільстві; зміст, структуру, функції, види, мотиви економічної поведінки; трансформації інститутів ринкової економіки;
- ознайомити студентів з методами і формами соціальної регуляції економічної поведінки суб'єктів; з'ясувати механізми залучення соціальних груп до активного та пасивного зайняття різними видами економічної діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- основні категорії, поняття, терміни соціології економіки;
- основні соціологічні концепції економіки;
- специфіку соціокультурної детермінації економічної поведінки;
- основні моделі зайнятості в сучасному світі; поведінку людей на ринку праці, - адаптацію та соціальні наслідки втрати роботи; канали, механізми і форми працевлаштування;
- основні методи соціологічного дослідження економічної поведінки.

вміти:

- аналізувати соціально-економічну структуру суспільства, соціологічну інформацію щодо економічної поведінки суб'єктів, розвитку економічних інститутів;
- давати характеристику основних соціально-економічних груп у сучасному суспільстві, розкрити особливості їх економічної мобільності; аналізувати соціальні проблеми функціонування й розвитку економіки;
- вивчати ставлення різних соціальних груп до соціально-економічних перетворень у суспільстві.

Формування компетенцій: **компетенції соціально-особистісні** - здатність учитися; здатність до системного мислення, наполегливість у досягненні мети, турбота про якість виконуваної роботи, креативність, формування соціологічної уяви; **загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи економіки, філософії, соціології, психології, педагогіки, культурології, політології, які сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності, **інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації різними мовами (мов), дослідницькі навички; **професійні компетенції** - знання сутності соціально-економічних явищ та процесів, сучасні уявлення про методологію та методи соціологічного дослідження економічних явищ та процесів, виявлення альтернативних напрямів та шляхів вирішення соціально-економічних проблем; **спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з соціологічною інформацією щодо стану сфери економіки.

1.4. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться години/ кредитів ECTS.

Загальна кількість годин – год., аудиторних – 56 год. Лекції – 26 год.
Семінарські заняття – 30 год. Індивідуальна робота – год. Самостійна робота – год.
Екзамен – 8 семестр.

№ п/п	Назва модулів та тем	Кредити ECTS	Кількість годин						
			Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
					Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальн а робота
Модуль I. Загальний погляд на проблеми соціології економіки		1	36	32	12		14		1
1.	Соціологія економіки: проблеми становлення і розвитку			6	2		2		0.5
2.	Економіко-соціологічні ідеї у працях соціологів і економістів другої половини XIX – першої половини XX ст.			5	2		4		
3.	Соціальні характеристики сучасних економічних систем. Соціологія ринків			5	2		2		
4.	Соціально-економічна структура суспільства			5	2		2		
5.	Економічна культура і економічна свідомість			5	2		2		0.5
6.	Соціологія грошей				6	2		2	
Модуль II. Соціологічне вивчення економічної поведінки		1	36	32	14		16		1
7.	Соціологія економічної поведінки			8	2		4		0.5
8.	Соціологія підприємництва			8	4		4		
9.	Соціологія споживання			8	4		4		
10.	Соціологія зайнятості				8	4		4	
	Всього:	2	72	64	26		30		2

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Загальний погляд на проблеми соціології економіки.

Тема 1. Соціологія економіки: проблеми становлення і розвитку.

Зростання наукового і практичного інтересу до соціології економіки. Дискусії про предмет та методи соціології економіки. Структура соціології економіки. Особливості підходу соціолога та економіста до аналізу економічних явищ (процесів). Евристичні можливості моделі “економічної людини” і моделі “соціологічної людини”.

Передумови, етапи становлення й сучасний стан соціології економіки.

Роль соціології економіки в поясненні динаміки оновлення економіки України. Фактори економічного розвитку. Економіка як соціальний інститут.

Методика и техніка соціологічних досліджень у сфері економіки.

Тема 2. Економіко-соціологічні ідеї у працях соціологів і економістів другої половини XIX – першої половини XX ст.

Історія становлення економіко-соціологічних знань. Людина і суспільство в теоріях класичної політичної економії. Представники історичної школи політичної економії про соціальну зумовленість економіки.

Соціологічні теорії економіки класиків соціології. Економічна соціологія марксизму. К. Маркс та М. Вебер про взаємовідносини між економічною діяльністю та соціокультурними структурами суспільства: порівняльний аналіз. Соціальна економіка М.Вебера. Дослідження впливу соціальних інститутів на економічне життя суспільства (Т.Веблен). Гроші як соціокультурне явище (Г. Зіммель). Економіка і релігія у працях Л. Брентано, М. Вебера. Розподіл праці з погляду соціології (Е. Дюркгейм). Економіка і суспільство в теоріях структурного функціоналізму. Соціальна структура і ролі в економіці капіталізму (В. Зомбарт, Й. Шумпетер).

Економіко-соціологічні ідеї у вітчизняній соціальній думці. Філософія господарства (С. Булгаков). Суспільство і господарство (М. Кондратьєв).

Соціальна структура і ролі в економіці капіталізму у працях В.Зомбарта і Й. Шумпетера. Політика і економіка (Д. Кейнс). Соціальна критика ринкової економіки К.Поланьї. Ринок і свобода особистості у працях Ф. Хайєка.

Економіка і суспільство в теоріях структурного функціоналізму. Інституційний підхід в економічній соціології. Економічна поведінка в теоріях раціонального вибору.

Тема 3. Соціальні характеристики сучасних економічних систем. Соціологія ринків.

Дослідницька палітра сучасної соціології економіки. Соціологія раціонального вибору, мережений підхід, новий інституціоналізм, культурно-історичний й етнографічний підходи до вивчення економічних явищ та процесів.

Соціологія ринків. Ринок як ідеальна модель і форма господарювання. Структури і інститути ринку. Інституціональна динаміка ринків. Конкуренція як соціальний процес. Формування нової конкурентної ситуації в умовах постіндустріального суспільства.

Економіка в умовах глобалізації. Економіка і «суспільство знань». Економічне зростання і цілі суспільства. Якість життя і економічний розвиток. Соціально-

економічні проблеми бідності та нерівності. Соціально-економічна політика держави і перспективи розвитку ринкової економіки в Україні.

Тема 4. Соціально-економічна структура суспільства.

Основні напрямки соціально-структурного аналізу економіки. Еволюція економічних інститутів суспільства та їх вплив на соціальну стратифікацію.

Економічна стратифікація: об'єктивні і суб'єктивні виміри. Соціально-економічні групи: критерії визначення. Типи соціально-економічних груп.

Економічна мобільність: визначення поняття, його операціоналізація. Соціально-економічні групи з погляду їх доходів. Соціальна картина розподілу доходів в сучасному українському суспільстві. Бідність і багатство в економіко-соціологічному вимірі.

Сприйняття соціально-економічних груп в громадській свідомості.

Соціологічний аналіз конкретних соціально-економічних груп в сучасному українському суспільстві. Середній клас і його економічний потенціал. Бізнесові еліти і їх соціальна відповідальність.

Тема 5. Економічна культура і економічна свідомість.

Роль культурних факторів у розвитку економіки. Економічна культура: поняття, складові, функції, рівні реалізації. Інституційний і особистий аспект економічної культури. Методи соціологічного вивчення економічної культури.

Логіка, еволюція, типи та механізми впливу економічної культури на розвиток суспільства. Політика і економічна культура: інтенсивність тиску у різних суспільних системах. Право як джерело інституційних цінностей і норм у системі економічної культури. Ідеологія і економічна культура. Наука, мораль, релігія, мистецтво як регулятори економічної культури.

Умови й фактори формування оптимальної економічної культури на етапі переходу України до ринкового господарства. Характерні риси економічної культури країн з розвинутою капіталістичною економікою.

Соціально-економічна свідомість як елемент економічної культури. Зміст, структура, функції соціально-економічної свідомості. Рівні її формування. Свідоме і несвідоме в економічній поведінці.

Формування соціальних відносин, стереотипів сприйняття та реакції людей на економічні перетворення в суспільстві.

Господарські ідеології, їх характеристика. Ідеологічні гібриди і соціально-економічна політика.

Тема 6. Соціологія грошей.

Гроші як соціальний інститут. Соціальні функції грошей. Гроші і сакральні цінності. Соціокультурні особливості ставлення до грошей. Ставлення до грошей різних соціальних груп. Соціокультурні чинники збереження і накопичення грошей. Грошові сурогати і бартерний обмін. «Фінансові піраміди» і їх вплив на економічну і соціальну поведінку населення.

Гроші як мірило відносин між людьми і країнами. Вплив грошей на формування особистості. Грошові типи особистості.

Соціальні проблеми становлення грошової культури в сучасній Україні. Фінансова успішність в громадській свідомості. Форми накопичення грошей різними соціальними групами, їх збереження та використання.

Грошова культура сучасних суспільств. Проблеми соціального захисту грошових заощаджень населення.

Змістовий модуль 2. Соціологічне вивчення економічної поведінки.

Тема 7. Соціологія економічної поведінки.

Особливості соціологічного вивчення економічної поведінки. Соціологічна діагностика економічної поведінки: критерії, показники, чинники. Зміст, структура та функції економічної поведінки. Види економічної поведінки. Деструктивні форми економічної поведінки, їх класифікація, соціологічні характеристики.

Первинна група в економічній діяльності: історико-соціологічний аналіз. Соціологічний аналіз міжгрупових взаємодій в економіці.

Моделі економічної поведінки. Мотиви і стимули господарської діяльності людей в умовах переходу держави до ринку. Соціокультурна детермінація економічної поведінки.

Трудова поведінка: зміст, структура, види, функції, оцінка, регуляція. Організація економічної діяльності державою: роль уряду й інститутів.

Соціологічні дослідження економічної поведінки різних суб'єктів господарювання в Україні в 90-ті роки XX ст. – на початку XXI ст.

Тема 8. Соціологія підприємництва.

Соціокультурні моделі підприємницької поведінки. Теоретичні та практичні проблеми сучасного підприємництва. Місце підприємця в ринковій економіці. Проблема ідентифікації підприємців. Типи підприємців. Соціальна відповідальність бізнесу.

Природа підприємницької діяльності. Суть та типові організаційні форми підприємництва. Мале підприємництво та його соціальна роль в сучасному суспільстві. Філантропічне підприємництво.

Методи соціологічного вивчення підприємницької поведінки. Зміст, типи та механізми формування підприємницької культури. Історична доля підприємницької культури в Україні. Засоби формування підприємницької поведінки. Мотиваційна регуляція підприємницької поведінки. Держава як гарант конкуренції і вільного підприємництва. Підприємництво і економічна свобода. Підприємництво і ризик. Функції та види економічного ризику. Соціологічне забезпечення ризик-менеджменту.

Динаміка підприємницької активності в сучасній Україні.

Тема 9. Соціологія споживання.

Суспільство споживання і його основні тенденції. Місце споживання серед цінностей суспільства, класу, групи, особистості. Споживання як знакова субстанція. Функції і етика споживання. Культура споживання. Споживання і стиль життя. Споживання в соціології постмодерну. Розвиток інститутів споживання. Сфери споживання. Споживач: соціальний тип, статус, потенціал. Проблема формування та виховання споживача. Сучасна людина і система речей.

Споживча діяльність, споживча поведінка, види споживання. Регулятори споживчої поведінки. Співвідношення між працею і споживанням у різних суспільствах. Споживання і трудова мотивація. Первинні групи і характер споживання. Особливості рішень споживача в різному соціокультурному середовищі (сім'я, група, клас).

Моделі споживчої поведінки в сучасному світі. Перехід від суспільства масового споживання до цивілізації оптимального споживання. Споживання і соціальна диференціація. Багатоступеневість споживання: причини, прояви, соціальні проблеми, які вона викликає в різних суспільствах. Маргінальність у споживанні: особливості у різних суспільствах, методи визначення її масштабів. Соціально-економічний портрет маргінальних груп споживачів у сучасній Україні. Сфера споживчого вибору.

Державна політика захисту споживачів. Товариства споживачів: їх особливості, функції, напрями діяльності. Соціологічне забезпечення діяльності товариств споживачів у сучасній Україні.

Тема 10. Соціологія зайнятості.

Основні моделі зайнятості в сучасному світі, їх соціологічні характеристики. Соціально-демографічні особливості, фактори і суперечності зайнятості. Види зайнятості, їх специфіка. Гнучка зайнятість Безробіття як соціально-економічне явище: його причини, форми та соціально-економічні наслідки.

Зайнятість і ринок праці. Інституційна структура ринку праці. Соціальні умови ринку праці. Соціальні функції ринку праці. Межі регулювання ринку праці. Неоднорідність ринку праці. Інституційний підхід (К. Керр та ін.). Внутрішні та зовнішні ринки праці (П. Дерінгер, М. Піоре). Основні моделі сегментованого ринку праці (Ч. Лідбітер, Дж. Аткинсон та ін.). Фактори сегментації ринку праці. Соціально-економічні, правові, організаційні механізми трудового найму. Механізми формування попиту на працю та пропозиції праці. Поведінка на ринку праці різних соціальних груп. Гендерні асиметрії на ринку праці. Адаптація та соціальні наслідки втрати роботи; канали, механізми і форми працевлаштування.

Активна соціальна політика в сфері зайнятості та її соціологічне забезпечення. Динаміка зайнятості в сучасній Україні.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

Змістовний модуль 1. Загальний погляд на проблеми соціології економіки.

Тема 1. Соціологія економіки: проблеми становлення і розвитку.

1. Зростання наукового і практичного інтересу до соціології економіки. Дискусії про предмет та методи соціології економіки. Особливості економічного і соціологічного підходу до аналізу економічних явищ (процесів).

2. Евристичні можливості моделі “економічної людини” і моделі “соціологічної людини”. Основні етапи становлення і розвитку соціології економіки.

3. Методика і техніка соціологічних досліджень в сфері економіки.

Проблеми для дискусії

- Н. Дж. Смелзер про предмет та проблеми розвитку соціології економіки.
- Структура соціології економіки.
- Перспективи розвитку соціології економіки.

Тема 2. Економіко-соціологічні ідеї у працях соціологів і економістів другої половини XIX – першої половини XX ст.

1. Людина і суспільство в теоріях класичної політичної економії.
2. Соціологічні теорії економіки класиків соціології. Економіка і суспільство в теоріях структурного функціоналізму. Інституційний підхід в економічній соціології.

3. Економіко-соціологічні ідеї у вітчизняній соціальній думці.

Проблеми для дискусії

- К. Маркс та М. Вебер про взаємовідносини між економічною діяльністю та соціокультурними структурами суспільства: порівняльний аналіз.

- Соціальна економіка М. Вебера і сучасність.

- Дослідження впливу соціальних інститутів на економічне життя суспільства (Т.Веблен).

- Економіка і релігія (Л. Brentano, М. Вебер).

- Гроші як соціокультурне явище (Г. Зіммель).

- Розподіл праці з погляду соціології (Е. Дюркгейм).

- Соціальна структура і ролі в економіці капіталізму (В. Зомбарт, Й. Шумпетер).

- Політика і економіка (Д. Кейнс).

- Соціальна критика ринкової економіки К. Поланьї.

- Ринок і свобода особистості у працях Ф. Хайєка.

Тема 3. Соціальні характеристики сучасних економічних систем. Соціологія ринків.

1. Дослідницька палітра сучасної економічної соціології. Соціологія раціонального вибору, мережений підхід, новий інституціоналізм, культурно-історичний та етнографічний підходи до вивчення економічних явищ та процесів.

2. Соціологія ринків. Формування нової конкурентної ситуації в умовах постіндустріального суспільства.

3. Економіка в умовах глобалізації: соціологічний вимір. Фактори і орієнтири соціально-економічного розвитку в сучасному світі.

Проблеми для дискусії

- Економічна соціологія кінця XX – початку XXI ст.

- Економічне зростання і цілі суспільства.

- Якість життя і економічний розвиток.

- Соціально-економічні проблеми бідності.

- Соціально-економічна політика держави і перспективи розвитку ринкової економіки в Україні.

- Економіка як соціальна система в умовах глобалізації.

- Розробка ресурсних стратегій на XXI ст. як соціальний виклик часу.

- Формальні і неформальні практики адаптації індивідів до ринкового економічного середовища.

- Співвідношення економічної свободи і соціальної захищеності у різних суспільствах.

- Криміналізація економіки та її соціальні наслідки: соціологічний аспект.

Тема 4. Соціально-економічна структура суспільства.

1. Моделі соціально-економічних структур.

2. Економічна стратифікація: об'єктивні та суб'єктивні виміри. Соціально-економічні групи. Економічна мобільність. Соціальна картина розподілу доходів в сучасному українському суспільстві.

3. Сприйняття соціально-економічних груп в громадській свідомості. Основні господарські ідеології.

4. Соціологічний аналіз конкретних соціально-економічних груп в сучасному українському суспільстві.

Проблеми для дискусії

- Критерії визначення конкретних соціально-економічних груп та їх соціологічна характеристика.
- Трансформація соціальної структури та її вплив на економічні відносини у суспільстві.
- Маргінальні групи в соціально-економічній структурі сучасного українського суспільства.
- Соціальна ідентичність найманих працівників сучасної України.
- Економічна мобільність як фактор розвитку суспільства.
- Сітьові практики і їх роль у формуванні ринкової економіки в Україні.
- Менеджери як соціально-економічна група: проблеми становлення і розвитку в сучасній Україні.
- Соціологічний портрет сучасного українського робітника.
- Місце і роль інтелігенції та службовців в соціально-економічній структурі сучасного українського суспільства.
- Роль економічної ідеології груп у кризовому суспільстві.
- Соціологічний аналіз економічної ідеології груп в сучасній Україні.
- Майново-дохідні соціальні ідентифікації людей в умовах трансформації українського суспільства.

Тема 5. Економічна культура і економічна свідомість.

1. Роль культурних факторів у розвитку економіки. Економічна культура: поняття, функції, рівні реалізації.
2. Основні регулятори економічної культури. Методи соціологічного вивчення економічної культури.
3. Характеристика економічної культури розвинених капіталістичних країн.
4. Економічна свідомість: поняття, структура. Стереотипи економічної свідомості. Свідоме і несвідоме в економічній поведінці.

Проблеми для дискусії

- Економічна культура сучасної України.
- Право і мораль як регулятори економічної культури.
- Політика як регулятор економічної культури.
- Освіта як регулятор економічної культури.

Тема 6. Соціологія грошей.

1. Гроші як соціальний інститут. Соціокультурні особливості ставлення до грошей. Ставлення до грошей різних соціальних груп.
2. Гроші як мірило відносин між людьми і країнами. Вплив грошей на формування особистості. Грошові типи особистості. Фінансова успішність в громадській свідомості.
3. Соціальні проблеми становлення грошової культури в сучасній Україні. Проблеми соціального захисту грошових заощаджень населення.

Проблеми для дискусії

- К. Маркс і Г. Зіммель про функції грошей і їх роль у розвитку суспільства.
- Грошова культура сучасних суспільств.
- Соціальні функції грошей.
- Форми накопичення грошей різними соціальними групами, їх збереження та використання.
- Експансія грошової культури у пострадянських суспільствах.

Змістовий модуль 2. Соціологічне вивчення економічної поведінки

Тема 7. Соціологія економічної поведінки.

1. Особливості соціологічного вивчення економічної поведінки. Зміст, структура, види та функції економічної поведінки. Посередницька поведінка у соціологічному вимірі.

2. Первинна група в економічній діяльності: історико-соціологічний аналіз. Соціологічний аналіз міжгрупових взаємодій в економіці.

3. Неправові практики в сфері економіки.

4. Мотиви, моделі і основні механізми регулювання економічної поведінки. Інноваційна поведінка суб'єктів економічного життя суспільства.

Проблеми для дискусії

- Соціально-економічний механізм фінансової сфери і фінансова поведінка населення в Україні.

- Довіра населення до економічних, фінансових інститутів і структур.

- Деструктивні форми економічної поведінки, їх класифікація, соціологічні характеристики.

- Соціокультурний механізм трансформації економічної свідомості і поведінки.

- Гендерні проблеми в неформальній економіці.

- Тіньова підприємливість як різновид соціально-економічної поведінки.

- Фінансова поведінка різних соціальних груп України.

- Малі групи в економічному житті суспільства: історія і сучасність.

- Поведінські стратегії і соціально-економічна адаптація населення України.

- Трансформація відносин власності в Україні як об'єкт соціологічного аналізу.

Тема 8. Соціологія підприємництва.

1. Підприємництво як соціально-економічне і соціокультурне явище. Підприємницьке середовище. Підприємництво, суспільство, держава.

2. Методи соціологічного вивчення підприємницької поведінки. Проблема ідентифікації підприємців. Типи підприємців. Соціальна відповідальність бізнесу.

3. Підприємницький потенціал українського суспільства. Динаміка підприємницької активності в Україні.

Питання для дискусії

- Специфіка економічного, психологічного і соціологічного розгляду феномена підприємництва.

- Фактори, які сприяють та заважають розвитку підприємництва в Україні.

- Механізми залучення соціальних груп до активного та пасивного зайняття бізнесом.

- Історична доля підприємницької культури в Україні.

- Соціалізація підприємництва в епоху глобальних змін.

- Ціннісні орієнтації українських підприємців.

- Соціальна самоідентифікація підприємців.

- Неформальна економіка і позаконтрактні відносини в бізнесі

- Економіко-соціологічний аналіз етнічного підприємництва.

- Філантропічне підприємництво.

- Імідж підприємця в громадській свідомості.

- Ризик у сучасному бізнесі і соціологічне забезпечення ризик-менеджменту.

- Бізнес-діяльність як фактор трансформації соціальної структури українського суспільства.
- Основні риси і соціальні умови діяльності підприємців малого бізнесу.

Тема 9. Соціологія споживання.

1. Місце споживання серед цінностей суспільства, класу, групи, особистості. Споживачтво як спосіб життя.
2. Споживач: соціальний тип, статус, потенціал. Проблема формування та виховання споживача. Регулятори споживачької поведінки.
3. Особливості рішень споживача в різному соціокультурному середовищі (сім'я, група, клас).
4. Багатоступеневість споживання: причини, прояви, соціальні проблеми, які вона викликає в різних суспільствах. Державна політика захисту споживачів в сучасній Україні.

Проблеми для дискусії

- Соціологічне забезпечення діяльності товариств споживачів у сучасній Україні.
- Споживання в умовах глобалізації.
- Сучасна людина і система речей: структуралізм в аналізі споживання (Ж. Бодрійяр).
- Демонстративне споживання і його соціально-економічні наслідки.
- Ідеологія споживання.
- Масове споживання як соціальний інститут.
- Сітьовий маркетинг в соціологічній системі координат.
- Соціальний захист прав споживачів: соціологічний аспект.

Тема 10. Соціологія зайнятості.

1. Основні соціокультурні моделі зайнятості і ринку праці в сучасному світі, їх соціологічні характеристики. Соціально-демографічні особливості, фактори і суперечності зайнятості. Безробіття як соціально-економічне явище: його причини, форми та соціально-економічні наслідки.
2. Поведінка на ринку праці різних соціальних груп. Гендерні асиметрії на ринку праці. Методи соціологічного дослідження поведінки суб'єктів на ринку праці.
3. Активна соціальна політика у сфері зайнятості та її соціологічне забезпечення.

Проблеми для дискусії:

- Динаміка зайнятості в сучасній Україні.
- Проблеми працевлаштування соціально вразливих груп населення.
- Трипартизм на ринку праці.
- Соціальні наслідки втрати людиною роботи.
- Канали, механізми і форми працевлаштування в сучасному українському суспільстві.
- Безробітні: моделі поведінки на ринку праці.
- Проблеми подолання гендерних асиметрій на ринку праці і в сфері зайнятості.

4. Рекомендована література

Основна література

Підручники. Навчальні посібники:

1. Радаев В. В. Экономическая социология [Текст]: учеб. пособие для вузов. – М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2009. – 602 с.

2. Рощина Я. М. Социология потребления [Текст]: учеб. пособие. – М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2007. – 447 с.
3. Экономическая социология: автопортреты [Текст] /Отв. ред. В.В.Радаев. М.С. Добрякова. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. – 487 с.
4. Экономическая социология: Учебное пособие для вузов /Под ред. В.И.Верховина. – М.: Академический проект, 2006. – 736 с.

Периоджерела:

5. Анализ рынков в современной экономической социологии [Текст]: пер. с англ. /отв. Ред. В.В. Радаев, М.С. Добрякова. – М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2007. – 423 с.
6. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. – М.: Прогресс – Традиция, 2000. – 384 с.
7. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV – XVIII в. в. Т. 2 / Пер. с фр. / Бродель Ф. – М. : Прогресс, 1988. – С. 460 – 591.
8. Булгаков С. Н. О рынках при капиталистическом производстве / Булгаков С. Н. – М. : Астрель, 2006. – 528 с.
9. Булгаков С. Н. Философия хозяйства / Булгаков С. Н. – М. : Наука, 1990. – 416 с.
10. Валлерстайн И. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация / Валлерстайн И. – М. : ТНИ КМК, 2008. – 176 с.
11. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Вебер М. – К.: Основи, 1994. – 269 с.
12. Веблен Т. Теория праздного класса / Веблен Т. – М. : Либроком, 2010. – 368 с.
13. Беккер Г. С. Экономический анализ и человеческое поведение / Беккер Г. С. // Теория и история экономических и социальных институтов и систем. Thesis. – М. : Начала-Пресс. – Т.1. Вып. 1. 1993. – С. 24 – 40.
14. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Бодрийяр Ж. – М.: Добросвет, 2000. – 388 с.
15. Бодрийяр Ж. Система верей / Бодрийяр Ж. – М. : Рудомино, 2001. – 218 с.
16. Грановеттер М. Экономические институты как социальные конструкты: рамки анализа / Грановеттер М. // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2004. – № 1. – С. 76 – 89.
17. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда: Метод социологии /Пер. с фр. – М.: Наука, 1990. – 576 с.
18. Зелизер В. Социальное значение денег. Деньги на булавки, чеки, пособие по бедности и другие денежные единицы / Зелизер В. – М. : ГУ ВШЭ, 2004. – 284 с.
19. Зиммель Г. Философия денег / Зиммель Г. // Теория общества. Сборник. – М.: “КАНОН-пресс-Ц”, “Кучково поле”, 1999. – С. 309 – 383.
20. Зомбарт В. Буржуа: этюды по истории духовного развития современного экономического человека / Зомбарт В. – М. : Наука, 1994. – 444 с.
21. Маркс К. Капитал. Т. 1. Гл.1. // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. – Т. 23.
22. Мартинелли А. Рынки, правительства и глобальное управление / Мартинелли А. // Социс. – 2002. – № 12. – С. 3 – 14.
23. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / Норт Д. – М. : ГУ ВШЭ, 2010. – 256 с.
24. Парк Р. Конкуренция / Парк Р. // Теоретическая социология: Антология: В 2 ч. – М., 1999. – Ч. 1. – С. 390 – 400.
25. Поланьи К. Великая трансформация: политические и экономические истоки нашего времени; пер. с англ. / Поланьи К. – СПб. : Алетея, 2002. – 320 с.
26. Поланьи К. О вере в экономический детерминизм / Поланьи К. //Неформальная экономика: Россия и мир / Под ред. Т. Шанина. – М.: Логос, 1995. – С. 505 – 513.

27. Теория и история экономических и социальных институтов и систем. Thesis. – М.: Начала-Пресс, Т. 1. Вып. 1. 1993. – 256 с.
28. Теория и история экономических и социальных институтов и систем. Thesis. – М.: Начала-Пресс, Т. 1. Вып. 2. 1993. – 256 с.
29. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок / Хайек Ф. – Челябинск, Социум, 2011. – 394 с.
30. Хабермас Ю. Проблема легитимации позднего капитализма / Хабермас Ю. – М.: Изд-во «Праксис», 2010. – 264 с.
31. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Шумпетер Й. – М.: Прогресс, 1982. – С. 169-195.

Допоміжна література

Підручники. Навчальні посібники:

32. Антология социально-экономической мысли в России: Дореволюционный период / Под ред. А. И. Кравченко. – СПб.: Изд-во Христиан. гуманитар. ин-та, 2000. – 832 с.
33. Бабосов Е. М. Экономическая социология. Вопросы и ответы / Бабосов Е. М. – Мн.: «ТетраСистемс», 2004. – 224 с.
34. Веселов Ю. В. Экономическая социология: история идей / Веселов Ю. В. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1995. – 168 с.
35. Дорин А. В. Экономическая социология: Учеб. пособие / Дорин А. В. – Мн.: ИП «Экоперспектива». 1997. – 256 с.
36. Зарубина Н. Н. Социология хозяйственной жизни: проблемный анализ в глобальной перспективе: Учебное пособие / Зарубина Н. Н. – М.: Университетская книга, Логос, 2006. – 392 с.
37. Ильин В. И. Потребление как дискурс: учеб. пособие / Ильин В. И. – СПб.: Интерсоцис, 2008. – 446 с.
38. Лукашевич М. П. Соціологія економіки: Підручник / Лукашевич М. П. – К.: Каравела, 2005. – 288 с.
39. Маршак А. Л. Социология предпринимательства. Уч.-метод. пособие / Маршак А. Л. – М., 2008. – 173 с.
40. Рязанцев И. П. Экономическая социология (региональный аспект): Учебное пособие / Рязанцев И. П., Халиков М. С. – М.: МАКС Пресс, 2003. – 396 с.
41. Силласте Г. Г. Экономическая социология: Учебное пособие / Силласте Г. Г. – М.: Гардарики, 2005. – 283 с.
42. Соколова Г. Н. Экономическая социология: Учебник / Соколова Г. Н. – Мн.: Беларуская навука, 2000. – 376 с.
43. Уколов В. Ф. Взаимодействие власти, бизнеса и общества. Учебник / Уколов В. Ф. – М.: Экономика, 2009. – 622 с.
44. Халиков М. С. Экономическая социология. Распределительные отношения. Уч. пос. / Халиков М. С. – М.: Академ. Проект, 2008. – 256 с.
45. Чернин И. М. Экономическая социология. Курс лекций / Чернин И. М. – Донецк: ДонГАУ, 2003. – 172 с.
46. Экономическая социология / Под ред. В.Е. Пилипенко. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
47. Экономическая социология: Хрестоматия / Авт. сост. Г. Н. Соколова, О. В. Кобяк. – Мн.: Бел. навука, 2000. – 416 с.
48. Экономико-социологический словарь / Науч. ред. Г. Н. Соколова. – Мн.: ФУ Анпффон, 2002. – 448 с.

Монографії. Статті:

49. Белянин А. В. Доверие в экономике и общественной жизни / Белянин А. В., Зинченко В. П. – М.: Фонд «Либеральная миссия», 2010. – 164 с.

50. Варьяш И. Ю. Банковская социология: экспертные оценки в банковском деле / Варьяш И. Ю. – СПб. : Альфа, 1999. – 254 с.
51. Веселов Ю. В. Экономика и социология доверия /Веселов Ю. В. – СПб. : Соц.общ-во имени Ковалевского, 2004. – 192 с.
52. Зарубина Н. Н. Деньги как социокультурный феномен / Зарубина Н. Н. – М., Анкил, 2011. – 200 с.
53. Заславская Т. И. Социальный механизм расхождения формальных институтов и реальных практик // Куда идет Россия?... Формальные институты и реальные практики / Под общ. ред. Т.И.Заславской. – М.: МВШСЭН, 2002. – С. 3 – 15.
54. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений / Норт Д. – М. : ГУ ВШЭ, 2010. – 256 с.
55. Пачковський Ю. Ф. Соціопсихологія підприємницької діяльності і поведінки / Пачковський Ю. Ф. – Львів: Світ, 2000. – 272 с.
56. Пилипенко В. Є. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура / Пилипенко В. Є. – К. : ПЦ «Фоліант», 2005. – 224 с.
57. Радаев В. В. Кому принадлежит власть на потребительских рынках: отношения розничных сетей и поставщиков в современной России / Радаев В. В. – М. : ГУ ВШЭ, 2010. – 383 с.
58. Собственность и бизнес в жизни и восприятии россиян/ [отв. ред. М.К. Горшков, Н.Е. Тихонова, А.Ю. Чепуренко]; Ин-т социологии РАН. – М. : Наука, 2006. – 392 с.
59. Соколенко С. И. Глобальные рынки XXI столетия. Перспективы Украины / Соколенко С. И. – К. : Логос, 1998. – 564 с.
60. Соколова Г. Н. Рынок труда и механизмы его регулирования / Г. Н. Соколова, О. В. Кобяк, О. Г. Лукашева. – Мн.: БТН-информ, 2001. – 124 с.
61. Соколова Г. Н. Экономическая реальность в социальном измерении: экономические вызовы и социальные ответы / Соколова Г. Н. – Минск : Беларуская навука, 2010. – 460 с.
62. Суименко Е. И. Ното есопомікус современной Украины. Поведенческий аспект / Е. И. Суименко, Т. О. Ефременко. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 2004. – 244 с.
63. Трансформация экономических институтов в постсоветской России (микроэкономический анализ) / Под ред. Р. М. Нуреева. – М.: Моск. общ. науч. фонд, 2000. – 304 с.
64. Хижняк Л. М. Держава як організатор соціально-економічного життя / Хижняк Л. М. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. Праць Вип. 15. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2009. – С. 163-170.
65. Хижняк Л. М. Метаморфози економічної свободи в умовах організованого ринку / Хижняк Л. М. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна „Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи”. – №844.– Х., 2009. – С. 142-146.
66. Экономическая социология: Новые подходы к институциональному и сетевому анализу Под ред. В. Радаева. – М. : “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2002. – 280 с.
67. Экономические субъекты постсоветской России (институциональный анализ) / Под ред. Р. М. Нуреева. – М.: Московский общественный научный фонд, 2001. – 804 с.

Журнали:

Общество и экономика.

Социс.

Соціологія: теорія, методологія, маркетинг.

Україна: аспекти праці.
 Економіка України.
 Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент
 Мировая экономика и международные отношения.
 США: экономика, политика, идеология.
 ОНС: Общественные науки и современность.
 Социологический журнал.
 American Economic Review
 American Journal of Economics and Sociology
 American Journal of Sociology
 Annual Review of Sociology
 British Journal of Sociology
 Contemporary Economic Policy
 Journal of Comparative Economics
 Journal of Socio-Economics
 Laboratorium. Журнал социальных исследований
 Luxembourg Income Study Working Paper Series
 Oxford Review of Economic Policy
 Politics & Society
 Quarterly Journal of Economics

Інформаційні ресурси:

1. Дані Державного комітету статистики України.
2. Матеріали соціологічного моніторингу «Українське суспільство 1992-2012», проведеного Інститутом соціології НАН України.
3. Матеріали «Європейського соціального дослідження 2005-2007-2009-2013».

5.Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань

1. Дискусії про предмет та методи економічної соціології. Особливості економічного і соціологічного підходу до аналізу економічних явищ (процесів).
2. Евристичні можливості моделі “економічної людини” і моделі “соціологічної людини”.
3. Соціальна економіка М. Вебера.
4. Дослідження впливу соціальних інститутів на економічне життя суспільства (Т. Веблен).
5. Економіка і релігія (Л. Brentano, М. Вебер).
6. Гроші як соціокультурне явище (Г. Зіммель).
7. Розподіл праці з погляду соціології (Е. Дюркгейм).
8. Економіка і суспільство в теоріях структурного функціоналізму.
9. Соціальна структура і ролі в економіці капіталізму (В.Зомбарт, Й. Шумпетер).
10. Політика і економіка (Д. Кейнс).
11. Соціальна критика ринкової економіки К. Поланьї.
12. Ринок і свобода особистості у працях Ф. Хайєка.
13. Економічна стратифікація. Соціально-економічні групи: критерії визначення.
14. Форми соціально-економічних відмінностей між групами. Типи соціально-економічних груп. Традиційні і нові групи.

15. Основні домінуючі групи в соціально-економічній структурі сучасного українського суспільства. Маргінальні групи в соціально-економічній структурі: причини існування, характерні риси, перспективи.
16. Особливості проблемних соціально-економічних груп. Видова різноманітність соціально-економічних груп.
17. Соціальна картина розподілу доходів в сучасному українському суспільстві.
18. Сприйняття соціально-економічних груп в громадській свідомості. Групове сприйняття соціально-економічної ситуації. Імідж групи.
19. Групова солідарність. Економічна ідеологія груп. Соціальна ідентифікація соціально-економічних груп.
20. Соціологічний аналіз конкретних соціально-економічних груп у сучасному українському суспільстві.
21. Економічна культура: поняття, складові, функції, рівні реалізації. Методи вивчення економічної культури.
22. Характерні риси економічної культури країн з розвинутою капіталістичною економікою.
23. Характеристика основних господарських ідеологій.
24. Соціально-економічна свідомість як елемент економічної культури. Стереотипи соціально-економічної свідомості різних груп в сучасній Україні.
25. Свідоме і несвідоме в соціально-економічній свідомості як регулятори економічної поведінки.
26. Соціально-економічні потреби. Соціально-економічні інтереси. Організоване представництво соціально-економічних інтересів.
27. Зміст, структура та функції, види економічної поведінки.
28. Первинна група в економічній діяльності: історико-соціологічний аналіз. Соціологічний аналіз міжгрупових взаємодій в економіці.
29. Інноваційна поведінка суб'єктів економічного життя суспільства.
30. Організація економічної діяльності державою: роль уряду та інститутів.
31. Специфіка та особливості регулювання трудової поведінки в умовах становлення ринкових відносин.
32. Неправові практики в сфері економіки: діагностика, шляхи подолання.
33. Соціокультурні моделі підприємницької поведінки. Місце підприємця в ринковій економіці.
34. Мале підприємництво та його соціальна роль в сучасному суспільстві.
35. Зміст, типи та механізми формування підприємницької культури.
36. Історична доля підприємницької культури в Україні.
37. Підприємництво і ризик. Соціологічне забезпечення ризик-менеджменту.
38. Місце споживання серед цінностей суспільства, класу, групи, особистості.
39. Безробіття як соціально-економічне явище: його причини, форми та соціально-економічні наслідки.
40. Поведінка на ринку праці різних соціальних груп. Гендерні асиметрії на ринку праці. Динаміка зайнятості в сучасній Україні.
41. Соціальні умови ринку праці. Соціальні функції ринку праці. Межі регулювання ринку праці.
42. Внутрішні та зовнішні ринки праці. Основні моделі сегментованого ринку праці. Активна соціальна політика у сфері зайнятості.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»
Напрямок підготовки Соціально-політичні науки
Спеціальність Соціологія Семестр 8
Навчальна дисципліна Соціологія економіки

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № _____

1. Соціальна критика ринкової економіки К. Поланьї.
2. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Який рівень вашої довіри банкам?

(у %, опитано населення України старше 18 років)

	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2010
Зовсім не довіряю	38.5	35.1	32.2	21.0	19.3	18.2	35.3
Переважаю не довіряю	23.6	24.2	24.0	27.5	27.3	28.7	31.8
Важко сказати, довіряю чи ні	28.4	28.7	28.5	32.3	33.3	31.7	22.6
Переважаю довіряю	8.1	10.6	13.2	17.7	18.3	19.2	9.2
Цілком довіряю	1.3	1.1	2.0	1.3	1.6	1.8	0.8
Не відповіли	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.5	0.2
Середній бал	2.1	2.2	2.3	2.5	2.6	2.6	2.1

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

3. До яких соціально-економічних і політичних наслідків призводить ситуація, коли домінуючими соціально-економічними групами в країні стають кримінальні структури? Які прояви криміналізації економіки сучасної України?

Затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № _____ від „_____” _____ 20 _____ року

Завідувач кафедри _____ Євтух В.Б.

(підпис)

Екзаменатор _____

(підпис)

Хижняк Л.М.

6. Засоби діагностики успішності навчання: есе, реферати, тести для поточного контролю; контрольні питання і завдання.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклади тем рефератів

1. Форми накопичення грошей різними соціальними групами, їх збереження та використання.
2. Експансія грошової культури у пострадянських суспільствах.
3. Роль економічної ідеології груп в кризовому суспільстві: соціологічний аналіз.
4. Імідж підприємця в громадській свідомості.
5. Економічна стратифікація сучасного українського суспільства: об'єктивні і суб'єктивні виміри.
6. Демонстративне споживання і його соціально-економічні наслідки.
7. Посередники, їх типи, функції і роль у відносинах між підприємцями та державними органами.

Приклади тем есе

1. Типи самозайнятих - які з них ближче до підприємництва і чому?
2. Які види капіталу потрібні для старту підприємцям?
3. Довіра - передумова успішної підприємницької діяльності або її результат?
4. Чи варто робити бізнес з друзями?
5. Корупційні практики: хто більше винен – бізнес чи чиновництво?
6. Бізнес-освіта: чи можна «навчити підприємництву»?

Приклад завдання до контрольної роботи по модулю 1

1. Розкрийте особливості підходу соціолога та економіста до аналізу економічної діяльності, економічних інститутів, економічної поведінки.
2. Схарактеризуйте трансляційну функцію економічної культури в сучасному українському суспільстві.
3. Назвіть характерні риси економічної культури країн з розвиненою капіталістичною економікою. Які з цих рис і за яких умов можуть, на Ваш погляд, затвердитися в Україні?
4. Назвіть і охарактеризуйте характерні риси «бездіяльного» класу за Т. Вебленом.

Приклад завдання до контрольної роботи по модулю 2

1. Поясніть за яких умов економічна позиція споживача може підмінити його політичні права та обов'язки, тобто категорія споживача підмінює категорію громадянина? Які можливі соціальні наслідки такого становища? Наведіть приклади.
2. Дайте характеристику споживання як одного із способів задоволення потреб. Які форми прояву споживання найбільш розповсюджені серед сучасної молоді, підприємців тощо?

3. Розкрийте основні механізми, через які держава впливає на економічну поведінку особистості. У чому проявляється трансформація ролі держави як суб'єкта соціально-економічного життя у сучасній Україні?

Приклад тестових питань

1. **За допомогою яких ознак в моделях економічної поведінки описується «соціологічна людина»?** а) соціалізована; б) та, що виконує ролі; в) діє за правилами поведінки, які не санкціоновані суспільством; г) егоїстична.

2. **Яке ставлення до багатства у протестантській етиці?** а) осуджуване; б) нейтральне; в) шанобливе; г) інструментальне.

3. **Укажіть, які господарські ідеології втілюють свої пріоритети в наступних лозунгах:**

- а) „загальна рівність” – _____;
- б) органічна єдність” – _____;
- в) „повноправне членство” – _____;
- г) „індивідуальна свобода” – _____.

Господарські ідеології: 1) соціалізм; 2) демократизм; 3) лібералізм; 4) консерватизм.

Виберіть правильний варіант ідеології і поставте його номер поряд із лозунгом.

4. **Укажіть, з якими господарськими ідеологіями асоціюються наведені слова-символи:**

- а) „Гласність” – _____;
- б) „Ринок” – _____;
- в) „Порядок” – _____;
- г) „Рівність” – _____.

Господарські ідеології: 1) соціалізм; 2) демократизм; 3) лібералізм; 4) консерватизм.

Виберіть правильний варіант ідеології і поставте його номер поряд із словом-символом.

5. **Хто із вчених вважав, що підприємець має бути трисдиним, маючи якості: а) завойовника, б) організатора; в) торговця?** а) А. Сміт; б) К. Маркс; в) В. Зомбарт; г) Й. Шумпетер

ПРОГРАМА КУРСУ

«СОЦІОЛОГІЯ ІНВАЛІДНОСТІ»

Пояснювальна записка

Курс «Соціологія інвалідності» спрямований на розвиток та удосконалення системної уяви про інвалідність як соціальне явище, проблем соціальної групи осіб з функціональними обмеженнями здоров'я та шляхів їх вирішення. Пропонується відноситись до явища інвалідності не тільки як до ситуації, що склалася в суспільстві, а як до певної пояснювальної схеми, яка може використовуватись для дослідження і проектування соціального середовища та соціальних процесів задля оптимізації державної політики у питаннях інтеграції та соціальної реабілітації осіб з інвалідністю.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Курс ставить за **мету** здійснення концептуалізації інвалідності як соціального явища та визначити шляхи виходу соціальної групи осіб з функціональними обмеженнями здоров'я із стану соціальної ексклюзії.

2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- надання типологізації інвалідності;
- окреслення специфіки життєдіяльності осіб з функціональними обмеженнями здоров'я, що пов'язана з нозологією;
- представлення категоріального ряду визначення осіб з функціональними обмеженнями здоров'я;
- представлення моделі інвалідності;
- описання бар'єрів соціалізації осіб з функціональними обмеженнями здоров'я;
- обґрунтування технології подолання стану ексклюзії осіб з функціональними обмеженнями здоров'я.

3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні мають **знати**:

- причини виникнення інвалідності;
- особливості життєдіяльності сімей, що виховують дитину з інвалідністю;
- стиль життя особи з функціональними обмеженнями здоров'я;
- бар'єри та критерії соціалізації;
- технології виходу зі стану ексклюзії.

Вміти:

- визначати причини появи інвалідності та її соціальні наслідки;
- аналізувати особливості стилю життя осіб з функціональними обмеженнями здоров'я та їх сімей;
- визначати бар'єри соціалізації осіб з інвалідністю;
- пропонувати технології подолання ексклюзії осіб з функціональними обмеженнями здоров'я.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Інвалідність як соціальне явище.
2. Соціальна група осіб з функціональними обмеженнями здоров'я.
3. Освіта як технологія подолання стану соціальної ексклюзії осіб з функціональними обмеженнями здоров'я.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1. Інвалідність як соціальне явище.

Тема 1. Особа з функціональними обмеженнями здоров'я в суспільстві: історичний дискурс.

Термінологічний дискурс щодо понять «вада», «інвалідність», «непрацездатність». Міжнародна класифікація термінології щодо людей з обмеженою дієздатністю. Введення дефініції «людина з функціональними обмеженнями здоров'я». Внесок Т. Парсонса в поняття «інвалідізація». Критерії оцінки людської неповноцінності та ставлення до людей з особливими потребами: історичні етапи.

Тема 2. Моделі інвалідності: евристичні можливості і соціальний сенс.

Поняття «моделі». Економічна, медична моделі, модель функціональної обмеженості, медико-соціальна модель та модель культурного плюралізму. Патерналістська модель або модель соціального забезпечення; інноваційна модель або модель цивільних прав. Моральна (релігійна) модель інвалідності, реабілітаційна модель. Соціальна модель. Благодійна, модель «хендікап» та соціальна модель.

Тема 3. Становлення соціології інвалідності.

Об'єкт і предмет соціології інвалідності. Функції та рівні. Міждисциплінарні зв'язки соціології інвалідності. «Формальні» атрибути дисципліни. Історія: джерела, лінії розвитку, попередники тощо. Епістемологія: аксіологічні, методологічні та методичні проблеми дослідження.

Модуль 2. Соціальна група осіб з функціональними обмеженнями здоров'я.

Тема 4. Стиль життя осіб з вадами здоров'я: емпіричний зріст проблем.

Статистика щодо ситуації інвалідізації в Україні. ПРОблеми нормативно-правового забезпечення соціальної групи осіб з функціональними обмеженнями здоров'я. Поняття «способу життя», «якості життя», «стилю життя» (А.Шюц, Г.Олпорт, У.Корнер, Г.Роршах, М.Вебер, П.Бурд'є, О.Здравомислов). Внесок Є.Головахи та Н.Паніної в розробку стильових особливостей поведінки. Особливості стилю життя представників соціальної групи з інвалідністю – огляд результатів соціологічних досліджень.

Тема 5. Бар'єри і критерії соціалізації людини з функціональними обмеженнями здоров'я.

Соціалізація, особливості соціалізації осіб з функціональними обмеженнями здоров'я. Поняття «критерії соціалізації». Класифікація бар'єрів: особистісні, групові, соціальні.

Модуль 3. Освіта як технологія подолання стану соціальної ексклюзії осіб з функціональними обмеженнями здоров'я.

Тема 6. Освіта як цінність і ресурс життєвої стратегії людини з функціональними обмеженнями здоров'я.

Освіта як потужний агент соціалізації та механізм повноцінної самореалізації. Дві компетенції: інтегрована та спеціальна освіта. Поняття «соціальних технологій». Інтегроване навчання. Інклюзивна освіта.

Тема 7. Модель інклюзивної освіти: ресурсні можливості для інтеграції.

Модель інклюзивного навчання: сутність та основні завдання. Підготовка до входження в інтегроване освітнє середовище. Технологія соціально-адаптаційної роботи під час навчання у ВУЗі. Форми і методи роботи: індивідуальна робота, робота у малих групах та корпоративна діяльність. Комплексна програма соціального супроводу, її технологічний алгоритм.

3.Орієнтовний план семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особа з функціональними обмеженнями здоров'я в суспільстві: історичний дискурс.	2
2	Моделі інвалідності: евристичні можливості і соціальний сенс.	2
3	Становлення соціології інвалідності.	2
4	Стиль життя осіб з вадами здоров'я: емпіричний зріст проблем.	2
5	Бар'єри і критерії соціалізації людини з функціональними обмеженнями здоров'я.	2
6	Освіта як цінність і ресурс життєвої стратегії людини з функціональними обмеженнями здоров'я.	2
7	Модель інклюзивної освіти: ресурсні можливості для інтеграції.	2

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Бергер П., Бергер Б., Коллинз Р. Личностно-ориентированная социология. – М.: Академический проект, 2004. – 608 с.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания – М.: Медиум, 1995. – 323 с.
3. Бурдье П. Структура, габитус, практика / Пьер Бурдье // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – Том 1. – №2. – с. 44-59.
4. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии. – М.: Просвещение, 1995. – с. 120.
5. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии. Социально-психологическая основа воспитания ребенка с дефектом // Педагогическая энциклопедия. М., 1928, – Т. 2. – С. 393-394.
6. Григорьев С. И. Основы виталистской социологии XXI века: учеб. пособие / С. И. Григорьев. – М.: Гардарики, 2007. – 239 с.
7. Декларация о правах инвалидов: Права человека: Сборник международных договоров ООН. – Нью-Йорк, 1989.

8. Дікова-Фаворська О.М. Специфічні групи осіб з обмеженими можливостями здоров'я у фокусі соціології. Монографія. – Житомир: «Полісся», 2009. – 488 с.
9. Дмитриева Е. В. Методологические и методические особенности исследования здоровья в социологии // Тезисы докладов и выступлений на II Всероссийском социологическом конгрессе. Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. В 3-х т. (30 сент.– 2 окт. 2003 г.) – Т. 3. – М.: Альфа, 2003. – С. 5-6.
10. Конвенция о правах инвалидов – Режим доступа до джерела: www.un.org/russian/disabilities/convention/disabilitiesconv.pdf
11. Парсонс Т. Система современных обществ [Текст] = The system of modern societies : монография / Т.Парсонс; Пер. с англ. А. Д. Ковалев, Л. А. Седов; Науч. ред. пер. М. С. Ковалев. – учеб. изд. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
12. Парсонс Т. Функциональная теория измерения // Американская социологическая мысль / Под ред. В. Н. Добренькова. – М.: Изд-во МУБиУ, 1996. – 263 с.
13. Патрушев В. И. Введение в теорию социальных технологий. – М.: ИКАР, 1998. – 200 с.
14. Подшивалкина В. И. Социальные технологии: проблемы методологии и практики / В.И. Подшивалкина. – Кишинев: Центральная типография, 1997. – с. 352
15. Право на жизнь в обществе: механизмы образовательной интеграции детей-инвалидов: научный доклад / Под. ред. П. Романова, Е. Ярской-Смирновой, А. Галаховой. Саратов: Изд-во "Научная книга", 2007. — 162 с.
16. Смирнова Е. Р. Семья нетипичного ребенка. – Саратов: СГУ, 1996. – 192 с.
17. Шюц А. Избранное: Мир, светящийся смыслом / Пер. с нем. и англ. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. — 1056 с.
18. Шюц А. Структура повседневного мышления // Социологические исследования., 1988. – № 2. – С. 129-137.
19. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – 560 с.
20. Ярская-Смирнова, Е.Р. Понятие инклюзивного образования / Е.Р. Ярская-Смирнова // Образование для всех: пути интеграции. Саратов: Саратов. гос. тех. ун-т, 2003. – С. 69-78.
21. Ярская-Смирнова Е. Р., Романов П. В. Проблема доступности высшего образования для инвалидов // Социологические исследования. – 2005. – №10. – С. 48-56.
22. Ярская-Смирнова Е. Р. Социальное конструирование инвалидности // Социологические исследования. – 1999. – № 4. – С. 38-44.
23. Bogdan R., Biklen D. Handicapism. Social Policy, 1979. – p. 14-19.
24. Bubolz M., Whiren A. The family of the handicapped: An ecological model for policy and practice. – Family Relations, 1984.

Додаткова література:

1. Амосов А. М. Раздумья и здоровье. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 64 с.
2. Андрух А. О. Моніторинг здоров'я в системі медичного страхування: соціологічний аспект // Наукові студії Львівського соціологічного форуму «Багатовимірні простори сучасних соціальних змін». Зб. наук. праць. – Львів, 2008. – С. 263-275.
3. Бабепкова М. В., Ипполитова М. В., Мастюкова Е. М. Воспитание детей с церебральным параличом в семье. – М.: Просвещение, 1981. – 368 с.
4. Бурчак О. Освіта сліпих : сучасне і майбутнє [Текст] / О. Бурчак // Соціальне партнерство : Журнал для активних людей. – 2005. – N10. – С. 26-27.
5. Дворянчикова И. А. Семья инвалида как объект социологического исследования // Тезисы докладов и выступлений на II Всероссийском социологическом конгрессе. Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. В 3-х т. (30 сент.– 2 окт. 2003 г.) – Т. 3. – М.: Альфа-М, 2003. – С. –192-193.

6. Зайнятість молоді з функціональними обмеженнями / О. Яременко, К. Бондарчук, Н. Комарова та ін. – Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – 69 с.
7. Зайцев Д. В. Социально-образовательная интеграция нетипичных детей: современные тенденции и перспективы // Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. В 3 т. – М.: МГУ, 2003. – Т. 2. – Вып. 1. – С. 105-112.
8. Зайцев Д. В. Стратегии развития дополнительного профессионального образования инвалидов // Тезисы докладов и выступлений Всероссийского социологического конгресса «Глобализация и социальные изменения в современной России». – Т. 9. – М: Альфа-М, 2006. – С. 70-73.
9. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 2-3, ст. 36.
10. Зверєва І. Д., Іванова І. Б. Концептуальні основи соціального захисту людей з функціональними обмеженнями (за матеріалами Організації Об'єднаних Націй) // 36. теорет. та метод. матеріалів для працівників соціальних служб для молоді. – К.: Видавництва «А.Л.Д», 1995. – С. 4-13
11. Іпатов А. В. Інвалідність як інтегрований показник стану здоров'я населення України / Іпатов А.В., Сергієні О.В., Войтчак Т.Г.; Укр. держ. НДІ медико-соц. пробл. інвалідності. — Д.: Пороги, 2002. — 341 с.
12. Ковалева А. И. Концепция социализации молодежи: нормы, отклонения, социализационная траектория // Социологические исследования, 2003, – № 1. – С. 109-115.
13. Ковалева А. И., Реут М. Н. Социализация неслышащей молодежи. – М: Социум, 2001. – 222 с : табл.
14. Особа з функціональними обмеженнями в колі проблем: здоров'я – навчання – працевлаштування. / За наук. ред. канд. соц. наук, доц. О. М. Дікової – Фаворської. – Монографія. – Житомир: «Полісся», 2009. – 364 с.
15. Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда, порядок її фінансування та реалізації. – № 757. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23. 05. 2007 р.
16. Прийомні сім'ї для дітей-сиріт з функціональними обмеженнями / О. О. Яременко (керівник авт. кол., Н. М. Комарова), Р. Я. Левін та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – 120 с.
17. Про становище інвалідів в Україні та основи державної політики щодо вирішення проблем громадян з особливими потребами: Державна доповідь. – К., 2002. – 162 с.
18. Сабурова Л. А. Здоровье как предмет социологического изучения // Тезисы докладов и выступлений на II Всероссийском социологическом конгрессе. Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. В 3-х т. (30 сент. – 2 окт. 2003 г.) – Т. 3. – М.: Альфа -М, 2003. – С. 9-11.
19. Ситаров В. А., Шутенко А. И. Развитие образовательных компетенций детей с ограниченными возможностями в условиях интегрированного обучения// Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». — 2011. — № 6 (ноябрь — декабрь)
20. Соціальна адаптація дітей з функціональними обмеженнями в умовах великого міста: Звіт про НДР / Український ін-т соціальних досліджень. – К., 2001. – 91 с.
21. Соціальна адаптація дітей та молоді з вадами розвитку: Звіт про НДР / Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Державний центр соціальних служб для молоді. – К., 2002. – 122 с. – Арх. ДІПСМ.
22. Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю / За ред. С. Толстоухової, І. Пінчук. – К., УДЦССМ, 2000. – 157 с.
23. Суслowa М. Ю. О социализации молодых инвалидов // Социологические исследования. – 2000. – №4. – Статистичний збірник «Соціальний захист населення України» 2008/ Держкомстат України. – К., 2009. – 130 с.
24. Families and Disability. United Nations. – Vienna, 1994
25. Dybwad G., Bersani, H. New voices: Self-advocacy by people with disabilities. – Cambridge: Brookline Books, 1996.

26. Gore Ch. Introduction: Markets, citizenship and social exclusion // Social Exclusion: Rhetoric Reality responses / International Institute for labour studies. Unated Nations development program; Ed. by G. Rodgers, Ch. Gore, J. Figueiredo. – Geneva, 1994.

27. Hill R. Families under stress. – New York: Free Press, 1949.

28. Seligman M., Darling R. Ordinary Families, Special Children. – The Guilford Press, 1989.

Інформаційні ресурси:

1. <http://socionet.ru/> - Соціонет – інформаційний простір з суспільних наук.

2. <http://socnet.narod.ru/> – SOCNET.ru: сучасна російська соціологія в Інтернеті.

3. <http://www.internews.ru/win/sociology.html> – соціологія: засоби навігації.

Сайти академічних НДІ:

4. <http://www.cemi.rssi.ru/isesp/> - Інститут соціально-економічних проблем народонаселення РАН.

5. <http://www.cemi.rssi.ru/> - Центральний економіко-математичний інститут РАН.

6. <http://www.chat.ru/~isocio/> – кабінет наукової літератури Інституту Соціології РАН.

7. http://www.kcn.ru/tat_ru/universitet/f13/k3/center.ru.html – центр соціології культури КДУ.

8. http://www.isras.rssi.ru/INSTITUTE_OF_SOCIOLOGY.htm – Інститут соціології РАН.

9. <http://www.muh.ru/content/ssocio.htm> – Сучасний гуманітарний університет.

10. <http://www.eawarn.ru/> – Інститут етнології і антропології РАН соціології.

11. <http://www.nw.ru/sociolog/> – Інститут Соціології РАН, Санкт-Петербурзький філіал.

12. <http://www.ras.ru/russian/RAS/ofcpp.html> – відділення філософії, соціології, психології і права РАН.

13. <http://www.opinio.msu.ru/> – центр соціологічних досліджень МДУ імені М. В. Ломоносова.

14. http://www.informika.ru/windows/goscom/cinorgan/socio/first_pg.html - центр соціологічних досліджень Міністерства вищої і професійної освіти.

15. <http://nisots.nm.ru/> - науково-дослідний соціологічний центр Нижньгородського державного університету.

16. <http://www.ieie.nsc.ru/> - Інститут економіки і організацій промислового виробництва СО РАН.

Сайти журналів:

1. http://www.isras.rssi.ru/R_SocIs.htm – журнал "Социологические исследования".

2. <http://www.nir.ru/socio/scipubl/4M.htm> – журнал "Социология: методология, методы, математические модели".

3. <http://www.nir.ru/socio/scipubl/socjour.htm> – "Социологический журнал".

4. <http://win.www.nir.ru/socio/scipubl/sj/97-4.htm> – журнал "Наука – Интернет – Россия".

5. <http://socnet.narod.ru/Rubez/Rubez.htm> – "Рубеж" – альманах соціальних досліджень.

Книги, статті, публікації:

1. <http://rpg.nsk.ru/texts/rpg/lections/almanax/oglav.htm> – "Альманах "Мастер". Сборник статей по социологии, психологии, экономике, менеджменту".

2. <http://www.glasnet.ru/~asch/sociology/> – соціологія від А до Я. Словник соціологічних термінів.

3. <http://www.tisbi.ru/resources/library/18/> - електронна бібліотека з соціології.

4. <http://www.ieie.nsc.ru:8101/r-archive/> – архів робочих документів з економіки та соціології.

5. <http://www.smi.ru/sociology/> – статті з соціології.

6. <http://www.sociolog.narod.ru/> – сторінка відомого російського соціолога Авер'янова Леоніда Яковича, автора книжок з прикладної соціології: "Искусство задавать вопросы" (М.,1988, М.,1995), "Социология: что она знает и может" та ін.
7. <http://soci.al.ru/> – сторінка Сергія Перекатного. Соціологія, психологія, маркетинг, реклама.
8. <http://www.msses.ru/shanin/> – сторінка Теодора Шаніна, професора соціології Манчестерського університету і ректора Московської школи соціальних і економічних наук.
9. <http://www.hse.ru/radaev> – сторінка відомого російського фахівця в галузі економіки і соціології Вадима Радаєва, проректора ГУ ВШЕ.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання є залік.

6. Засоби діагностики успішності навчання:

- a. Опитування (усне та письмове) з теоретичних питань семінарського/практичного заняття та окремих питань, що розглядались на лекціях.
- b. Експрес-контроль знань у вигляді усних запитань, схем та кросвордів.
- c. Завдання для самостійної роботи (усні й письмові): огляд періодичних видань з певної теми (проблеми), опрацювання першоджерел, складання кросвордів, структурно-логічних схем, глосарію до теми, складання порівняльних таблиць,
- d. Практичні завдання: ознайомлення з прийомами і методиками діагностики конфліктів.
- e. Підготовка рефератів і доповідей. Студент готує коротку доповідь/реферат з теми семінарського/практичного заняття і захищає його публічно. З числа студентів можуть обиратися опоненти, які ставлять доповідачу 3-4 додаткових запитання з теми доповіді/реферату. Підсумковий бал за захист реферату/доповіді виставляє викладач.
- f. Індивідуальне завдання: студент виконує завдання за власним бажанням, якщо йому необхідно добрати бали. Зміст завдання визначається викладачем. Наприклад: підібрати 5-6 наукових статей за останні 1-2 роки з певної соціально-психологічної проблематики; розробити тест-контроль з певної теми навчального курсу, написати есе та ін.

ПРОГРАМА КУРСУ «СОЦІОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЙ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Соціологія комунікацій» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму підготовки: 6.030101 «Соціологія».

Міждисциплінарні зв'язки: історія, політологія, соціологія ЗМІ, зв'язки з громадськістю тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Модуль 1. Теоретичні основи соціології комунікацій.

Модуль 2. Основні теоретичні підходи вивчення комунікацій.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Соціологія комунікацій» є: теоретична підготовка студентів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціологія комунікацій» є:

- ознайомити студентів з основними положеннями «Соціології комунікацій» як специфічної галузі соціології, що вивчає соціальні закономірності символічної діяльності з обміну інформацією в суспільстві;
- ознайомити студентів з основними теоретичними підходами до вивчення комунікації;
- сформулювати основні поняття теоретичних перспектив;
- вироблення цілісного уявлення про предмет, структуру, функції, принципи, методи, основні категорії та закони соціології комунікацій.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- теоретичні та методологічні засади дисципліни «Соціологія комунікацій»;
- основні функції та засоби комунікацій;
- основні теорії вивчення комунікацій;
- класифікацію ЗМІ.

вміти :

- виокремлювати, аналізувати та робити самостійні висновки про механізми масової комунікації та проблеми їх перспектив,

що забезпечують формування компетенцій: **Компетенції соціально-особистісні** - розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність; **Загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, соціології що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **Інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **Професійні компетенції** - знання про сучасні методи проведення соціологічного дослідження; здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки, зібраної науковим шляхом, інформації; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про соціологію, як самостійну науку; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших державах; здатність організовувати роботу відповідно до вимог охорони праці та безпеки життєдіяльності; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері; уміння вести дискусію у процесі викладання соціології; **Спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 72 години / 2 кредитів ECTS.

Загальна кількість годин – 72 год., аудиторних – 40 год. Лекції – 12 год. Семінарські заняття – 16 год. Індивідуальна робота – 12 год. Самостійна робота – 32 год. Екзамен.

1.4. Примірний навчально-тематичний план

№ п/п	Назва модулів та тем	Кредити ECTS	Кількість годин						
			Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
					Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальн а робота
Модуль І. Теоретичні основи С соціології комунікацій			54	16	6		8		6
1.	Об’єкт, предмет, методи соціології комунікацій.			6	2		2		2
2.	Функції ЗМІ в політичній системі й суспільстві.			4			2		2
3.	Типологія та класифікація ЗМІ.			4	2		2		
4.	Комунікативні та інформаційні процеси в суспільстві: історія і сучасність.			2	2		2		2
Модуль ІІ. Основні теоретичні підходи вивчення комунікацій			54	16	6		8		6
5.	Основні теоретичні підходи до соціологічного вивчення комунікації.			6	2		2		2
6.	Види комунікацій.			4			2		2
7.	Рівні комунікації: міжособистісна комунікація.			4	2		2		2
8.	Основи теорії масової комунікації.			2	2		2		
Загальна кількість годин:			2	72	32	12		16	12

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль І. Теоретичні основи соціології комунікацій.

Тема 1. Об'єкт, предмет, методи соціології комунікацій.

Тема 2. Функції ЗМІ в політичній системі й суспільстві.

Тема 3. Типологія та класифікація ЗМІ.

Тема 4. Комунікативні та інформаційні процеси в суспільстві: історія і сучасність.

Змістовий модуль ІІ. Основні теоретичні підходи вивчення комунікацій.

Тема 5. Основні теоретичні підходи до соціологічного вивчення комунікацій.

Тема 6. Види комунікацій.

Тема 7. Рівні комунікації: міжособистісна комунікація.

Тема 8. Основи теорії масової комунікації.

3.Орієнтовна тематика семінарських занять.

Тема 1. Об'єкт, предмет, методи соціології комунікацій.

1. Завдання та структура курсу.
2. Соціологія комунікацій як спеціальна галузь соціології.
3. Соціологія комунікацій як спеціальна галузь соціології.
4. Об'єкт, предмет і методи соціології комунікацій. Базові категорії дисципліни: комунікація, інтеракція, спілкування, інформація.
5. Специфіка соціологічного аналізу комунікації.
6. Методи соціологічного дослідження комунікації: опитувальні техніки (анкетування, інтерв'ю), спостереження, контент-аналіз, критичний аналіз дискурсу.

Література [1, 2, 10, 13, 32]

Тема 2. Функції ЗМІ в політичній системі й суспільстві.

1. Класичні підходи до виділення функцій ЗМІ.
2. Виділення векторів розвитку функцій ЗМІ.
3. Соціально відповідальні функції ЗМІ.
4. Функції ЗМІ несоціальної спрямованості.
5. Реалізація маркетингових і мобілізаційних дій ЗМІ в інформаційному просторі.

Література [5, 6, 11, 15, 16, 22]

Тема 3. Типологія та класифікація ЗМІ.

1. Моделі комунікації та види ЗМІ.
2. Традиційні та сучасні засоби масової інформації та комунікації.
3. Особливості формату роботи традиційних і нових видів ЗМІ.

Література [5, 6, 11, 15, 17, 23, 26, 30]

Тема 4. Комунікативні та інформаційні процеси в суспільстві: історія і сучасність.

1. Комунікативні та інформаційні процеси: визначення, схожість і відмінність.
2. Історія розвитку соціальних комунікацій та еволюція засобів комунікації.
3. Комунікація в стародавніх, традиційних і сучасних суспільствах.
4. Міфологічно-фольклорна, вербальна і аудіовізуальна стадії розвитку засобів комунікації.
5. Концепція еволюції комунікативних технологій Г. Маклюєна.
6. Сучасний етап еволюції змісту і засобів комунікації.
7. Природні та штучні комунікативні системи.

Література [2, 4, 7, 13, 22, 24, 28, 31, 33]

Змістовий модуль II. Основні теоретичні підходи вивчення комунікацій

Тема 5. Основні теоретичні підходи до соціологічного вивчення комунікації.

1. Осмисленість соціальної дії: М. Вебер. Концепція Н. Лумана.
2. Семіотична концепція комунікації. Праці Ч. Пірса, Ф. Соссюра. Код як система організації знаків, їх види.
3. Розуміючий підхід до вивчення комунікативних феноменів: витоки, основні принципи.

4. Рівні розуміння: метод і досвід. Міф про Гермеса та історія герменевтики.
5. Розуміння як тлумачення тексту, реконструкція задуму автора (Ф. Шлейєрмахер, Дільтей).
6. Розуміння як інтерсуб'єктивний досвід повсякденного життя.

Література [2, 3, 4, 7, 9, 13, 19, 21, 24, 30, 32]

Тема 6. Види комунікацій.

1. Основні види комунікації: загальне та особливе (вербальна і невербальна комунікації).
2. Мова і мовлення. Усномовна комунікація. Відмінності мовленнєвої поведінки (артикуляція, інтонація, гучність, членороздільність).
3. Письмововна комунікація: властивості, види, функції. Невербальна комунікація.
4. Кинесика: жести, пози, міміка, погляди. Феномени невербального спілкування: дистанція, контакт очима, дизайн інтер'єру, артефакти.
5. Проксеміка: дослідження просторових чинників комунікації.
6. Будинок, офіс, вулиця, поселення як комунікативне середовище.
7. Час як чинник комунікації. Пауза і ритм.

Література [3, 5, 15, 21, 23, 26, 30, 32]

Тема 7. Рівні комунікації: міжособистісна комунікація.

1. Порівняльний аналіз масової та міжособистісної комунікації.
2. Аксіоми міжособистісної комунікації.
3. Когнітивний та інтерактивний рівні комунікації.
4. Міжособистісна взаємодія у символічному інтеракціонізмі.
5. Концепція Дж. Міда. "Конструювання" елементів ситуації взаємодії в процесі комунікації.
6. Подолання відмінності індивідуальних перспектив за допомогою двох головних ідеалізацій: "взаємозамінності поглядів" і "збігу систем релевантностей".
7. Повсякденність як реальність особливого роду. Комунікативна дія і комунікативна компетентність (Ю. Хабермас).
8. Дискурс як комунікативна подія.

Література [3, 4, 7, 10, 24, 27]

Тема 8. Основи теорії масової комунікації.

1. Підходи до трактування ролі масової комунікації в суспільстві.
2. Теорії ефектів масової комунікації.
3. Поняття комунікації. Поняття політичної комунікації.

Література [3, 4, 13, 20, 21, 22, 24, 30, 32, 33]

4. Рекомендована література

1. Адамьянц Т.З. Соціальні комунікації: Навчальний посібник для вузів / "Вища освіта" (гриф). - М.: Дрофа. 2009. - 204 с.
2. Березін В.М. Курс лекцій: "Теорія масової комунікації" Основи теорії комунікації: Підручник / За ред. проф. М.А. Василика. - М.: Гардаріки, 2003. - 615с.

3. Василик М.А. Наука про комунікації або теорія комунікації? До проблеми теоретичної ідентифікації / М.А. Василик // Актуальні проблеми теорії комунікації. Збірник наукових праць. - СПб.: Вид-во СПбГПУ, 2004. - С.4-11.
4. Василик, М.А. Основи теорії комунікації. / М.А. Василик. - СПб.: Видавництво "Гардаріки", 2007. - 615 с.
5. Вартанов А. Російське телебачення на рубежі століть. Програми, проблеми, особи М.: КДУ, 2009. - 480 с.
6. Глаголева Є.Л. Масові комунікації та медіа планування Ростов-на-Дону: Фенікс. - 2009. - 250 с.
7. Грачов М.М. Мікроуровневі теорії політико-комунікаційних процесів в американській політичній науці ХХ століття // Вісник РУДН. Сер. Політологія. - 2004. - № 1 (5). - С.89-96.
8. Грачов М.М. Політична комунікація: теоретичні концепції, моделі, вектори розвитку / М.Н. Грачов. - М.: прометей, 2004. - 328 с.
9. Дьякова Є.Г. Політологічна рефлексія над політематичної наукової дисципліною: політологія та теорії масової комунікації [Текст] / О.Г.Дьякова // Поліс. 2006. - № 4. - С.17-25.
10. Дячук І.А. Соціальна комунікація / І.А. Дячук // Соціально-гуманітарні знання. - 2006. - № 1. - С.288-300.
11. Жукова Н. Порівняльний аналіз ролі ЗМІ у сучасному політичному процесі Росії та США [Текст] / Н. Жукова // Влада. 2007. - № 11. - С.41-43.
12. Ільїн М.В. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичного аналізу // Поліс. - 2008. - № 3. - С.21-32.
13. Кашкін В.Б. Введення в теорію комунікації. - Воронеж: Изд-во ВДТУ, 2000. - 167 с.
14. Касютін В.Л. Жива газета - М.: Хронікер, 2008. - 246 с.
15. Кодаченко Д. Трансформація державного телебачення в Росії [Текст] / Д. Кодаченко // Влада. 2006. - № 12. - С.74-77.
16. Козлов Д. Сучасні Російські ЗМІ як соціально-політичне явище. // Влада. - 2008. - № 2. - С.22-25.
17. Кокшарова А. Політична комунікація як фактор публічної політики // Влада. - 2009. - № 7. - С.63-65.
18. Кокшарова А. Політична комунікація як фактор публічної політики // Влада. - 2009. - № 7. - С.63-65.
19. Назаров М.М. Масова комунікація і суспільство. Введення в теорію і дослідження / М.М. Назаров. - М.: Аванті плюс, 2003. - 428 с.
20. Науменко Т.В. Масові комунікації в політичній структурі суспільства / Т.В. Науменко // Вісник МУ. Сер.12. - 2003. - № 3. - С.102-114.
21. Наумов С. Реальність і практика публічних комунікацій [Текст] / С. Наумов // Політика і суспільство. - 2008. - № 7. - С.49 - 59.
22. Почепцов Г.Г. Медіа. Теорія масових комунікацій. Серія: Комунікації М.: Альтерпрес, 2008. - 416 с.
23. Сеїдов Ш.Г. Теоретико-методологічні підходи до дослідження інформаційних процесів у країнах, що розвиваються [Текст] / Ш.Г. Сеїдов // Вісник МГУ, сер.12. - 2007. - № 6. - С.68-73.
24. Соколов О.В. Загальна теорія соціальної комунікації / О.В. Соколов. - СПб.: Вид-во Михайлова В.А., 2002. - 464 с.
25. Соловйов А.І. Політична комунікація: до проблеми теоретичної ідентифікації / А.І. Соловйов // Поліс. - 2002. - № 3. - С.5-18
26. Сергєєв Д. Вони в ефірі. Як робиться телебачення М.: АСТ, 2008. - 352 с.
27. Тимофєєва Л.М. Політична комунікативістика: проблеми становлення // Поліс. - 2009. - № 5. - С.41 – 54.

28. Тихонова С.В. Комунікаційна революція сьогодні: інформація та мережа [Текст] / С.В. Тихонова // Поліс. 2007. - № 3. - С.53-64.
29. Тимофєєва Л.М. Політична комунікативістика: проблеми становлення // Поліс. - 2009. - № 5. - С.41 - 54.
30. Федотова Л.М. Соціологія масової комунікації: Підручник для вузів, СПб: Питер, 2004. - 400 с.
31. Шарков Ф.І. Витоки і парадигми досліджень соціальної комунікації / Ф.І. Шарков // Социс. - 2001. - № 8. - С.52-61.
32. Шарков Ф.І. Основи теорії комунікації: підручник для вузів / Ф.І. Шарков; Академія праці та соц. відносин. - М.: ІД "Соціальні відносини", 2004. - 245 с.
33. Яковлев І.П. Сучасні теорії масових комунікацій / І.П. Яковлев. - СПб.: Роза світу, 2004. - 95 с.

5.Форма підсумкового контролю успішності навчання (іспит)

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань.

1. Що вивчає соціологія комунікацій.
2. Предмет, об'єкт соціології комунікацій.
3. Функції ЗМІ.
4. Підходи до трактування ролі масової комунікації в суспільстві.
5. Теорії ефектів масової комунікації.
6. Еволюція засобів комунікації.
7. Поняття комунікації.
8. Сучасний етап еволюції змісту і засобів комунікації.
9. Поняття політичної комунікації.
10. Класичні підходи до виділення функцій ЗМІ.
11. Виділення векторів розвитку функцій ЗМІ.
12. Соціально-відповідальні функції ЗМІ.
13. Функції ЗМІ несоціальної спрямованості.
14. Реалізація маркетингових і мобілізаційних дій ЗМІ в інформаційному просторі.
15. Соціологія комунікацій як спеціальна галузь соціології.
16. Модель комунікації Шеннона-Вівера.
17. Модель комунікації «Формула» Г. Лассуелл.
18. Традиційні засоби масової інформації та комунікації.
19. Сучасні засоби масової інформації та комунікації.
20. Концепція еволюції комунікативних технологій Г. Маклюєна.
21. Особливості формату роботи традиційних і нових видів ЗМІ.
22. Підходи до вивчення ЗМІ.
23. Комунікативні та інформаційні процеси: визначення, схожість і відмінність.
24. Комунікація в стародавніх, традиційних і сучасних суспільствах.
25. Міфологічно-фольклорна, вербальна і аудіовізуальна стадії розвитку засобів комунікації.
26. Природні та штучні комунікативні системи.
27. Письмомовна комунікація: властивості, види, функції.
28. Традиційні та сучасні засоби масової інформації та комунікації.
29. Семантика, синтактика, прагматика. Розуміючий підхід до вивчення комунікативних феноменів: витоки, основні принципи.
30. Історія розвитку соціальних комунікацій та еволюція засобів комунікації.

31. Семіотична концепція комунікації.
32. Сучасний етап еволюції змісту і засобів комунікації.
33. Будинок, офіс, вулиця, поселення як комунікативне середовище. Час як чинник комунікації.
34. Спадкоємність ідей герменевтики в соціальній феноменології.
35. Кинесика: жести, пози, міміка, погляди.
36. Осмисленість соціальної дії: М. Вебер.
37. Методи соціологічного дослідження комунікації: опитувальні техніки (анкетування, інтерв'ю), спостереження, контент-аналіз, критичний аналіз дискурсу.
38. Специфіка соціологічного аналізу комунікацій.
39. Базові категорії дисципліни: комунікація, інтеракція, спілкування, інформація.
40. Дискурс як комунікативна подія.
41. Проксеміка: дослідження просторових чинників комунікації.
42. Пауза і ритм в комунікації.
43. Концепція Дж. Міда.
44. Мова і мовлення. Усномовна комунікація.
45. Розуміння як інтерсуб'єктивний досвід повсякденного життя.
46. Контент-аналіз у дослідженнях комунікацій.
47. Форми і характеристики масової комунікації.
48. Структурні моделі комунікації.
49. Історія розвитку соціальних комунікацій.
50. Масова комунікація як соціальний інститут.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень Бакалавр

Напрямок підготовки 6. 030101 «Соціологія»

Спеціальність Соціологія II Семестр

Навчальна дисципліна Соціологія комунікацій

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1.

1. Предмет, об'єкт соціології комунікацій.
2. Сучасний етап еволюції змісту і засобів комунікації.
3. Дискурс як комунікативна подія.

Затверджено на засіданні кафедри соціальних та публічних комунікацій
Протокол № _____ від „_____” _____ 20____ року

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Екзаменатор _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

6. Засоби діагностики успішності навчання засоби діагностики поточного контролю: тестування, опитування, ділові ігри; засоби діагностики підсумкового контролю – письмовий іспит.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. Як у сучасному суспільстві будується політична комунікація? а) через канали масової комунікації; б) через телебачення; в) через Інтернет; г) через радіо і телебачення.

2. Що лежить в основі інституційного підходу до трактування ролі масової комунікації в суспільстві? а) розуміння ЗМІ як інституту та каналу політичної комунікації, які виступають сукупністю інститутів збору, аналізу, підготовки до поширення тих чи інших відомостей; б) співвідношення ефективності та виживання політичної системи і ЗМІ розглядаються як інститут, який здатний формувати і посилювати політичні процеси; в) акцент у дослідженні діяльності ЗМІ на особистості глядача; г) розгляд проблеми організації та функціонування ЗМІ і тракція ЗМІ як самоврядної підсистеми, що діє в конкретних політичних умовах.

3. Скільки існує підходів до вивчення ЗМІ? а) 5; б) 7; в) 4; г) 6.

4. Скільки рівнів вивчення інформаційно-комунікативних зв'язків виділяє канадський вчений Дж. Томсон? а) 3; б) 5; в) 2; г) 4.

5. Яка наукова одиниця дозволяє вивчити вплив в ЗМІ на аудиторію? а) «ефект комунікації»; б) «комунікаційні програми»; в) «комунікаційний вплив»; г) «аудиторний ефект».

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Які ефекти впливи мас-медіа на аудиторію класифікують М. Грачов, А. Трахтенберг, Дж. Брайант, І. Яковлев та інші? а) індивідуальні та масові; б) короткострокові і довгострокові; в) планові і непланові; г) всі вище перераховані.

2. Що таке масова комунікація? а) процес поширення інформації; б) процес поширення духовних цінностей; в) процес поширення моральних і правових норм; г) процес поширення інформації, відомостей, духовних цінностей, моральних і правових норм і т.п за допомогою технічних засобів.

3. В якому році американський вчений Г.Лассуелл запропонував всю модель комунікацій «Формула»? а) 1945 р.; б) 1948 р.; в) 1950 р.; г) 1952 р.

4. Яка модель масових комунікацій заснована на аналогії з телефонним зв'язком? а) Модель Шеннона-Вівера; б) Модель М. де Флера; в) Модель «ІСКП»; г) Модель Лассуелла.

5. В якому році була розроблена Модель Шеннона-Вівера? а) 1945 р.; б) 1947 р.; в) 1949 р.; г) 1951 р.

ПРОГРАМА КУРСУ

«СОЦІАЛЬНА СТАТИСТИКА»

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: надати базові уявлення про сучасний стан соціальної статистики; показати можливості застосування статистичної інформації для соціологічного аналізу різних сфер суспільного життя.

Завдання:

1. надати базові знання, що необхідні для статистичного аналізу соціальних явищ (процесів);
2. розкрити специфіку статистичних методів, які використовуються в соціальній статистиці;
3. навчити студентів розуміти та користуватися статистичними методами та показниками;
4. навчити студентів самостійно аналізувати статистичні дані, які відносяться до суспільних явищ та процесів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

1. основні статистичні поняття (статистична сукупність, статистична закономірність, соціальний статистичний показник, одиниця сукупності тощо);
2. стадії статистичного дослідження соціальних явищ та процесів;
3. форми виразу соціальних статистичних показників;
4. застосування в соціальній статистиці основних статистичних методів;
5. особливості організації соціальної статистики та систему її показників;
6. основні напрямки аналізу статистичних даних та джерела статистичної інформації про соціальну структуру суспільства, рівень життя населення, моральний стан суспільства тощо;

вміти:

1. розробляти програму статистичного дослідження соціальних явищ та процесів;
2. розраховувати середні, відносні статистичні показники, а також показники варіації, динаміки соціальних явищ тощо;
3. проводити аналіз соціальної статистичної інформації;
4. будувати статистичні таблиці, графіки;
5. писати аналітичні довідки за матеріалами соціальної статистики.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 1,5	Галузь знань _____ (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки _____ (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування):	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		2-й	3-й
Загальна кількість годин - 54		Семестр	
		3-й	5-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента -	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		36 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		год.	год.
		ІНДЗ: год.	
		Вид контролю: екзамен	

Змістовий модуль 1. ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ

Тема 1. Теорія, методологія і організація соціальної статистики.

Сучасні уявлення про предмет статистики та її місце в системі наук.

Основні статистичні поняття та їх роль у формуванні методології соціальної статистики. Джерела та способи одержання статистичних даних. Статистичне спостереження: форми організації, вимоги до його проведення. Зведення та групування статистичних даних. Статистичний аналіз. Статистичний прогноз. Форми виразу статистичних показників: абсолютні величини, відносні величини, середні величини. Система національних рахунків.

Застосування окремих статистичних методів у соціальній статистиці. Методи класифікації та групування в соціальній статистиці. Метод середніх величин. Ряди розподілу. Аналіз варіації в соціальній статистиці. Статистичний аналіз динаміки соціальних явищ і процесів: аналіз динамічних рядів та індексний метод. Графічні методи в соціальній статистиці. Особливості вивчення зв'язків соціальних явищ (процесів).

Розвиток статистично обізнаного суспільства. Статистична освіченість громадян України, її зміст, напрямки підвищення.

Використання статистики як інструмента соціологічних досліджень.

Тема 2. Статистика соціального складу і руху населення.

Населення як статистична сукупність. Завдання статистики населення. Статистичне визначення кількості, природного, механічного та соціального руху населення. Перспективи статистики населення.

Структура сімей і домогосподарств. Основні напрямки, методи аналізу статистичних даних про склад населення. Переписи населення як джерело вивчення динаміки його соціального складу.

Методи вивчення динаміки соціального складу населення. Роль статистичної інформації про рух і соціальний склад населення в практичній роботі соціологічних та соціальних служб.

Основні напрямки статистичного аналізу узгодження соціальних, економічних та демографічних процесів на рівні країни, міста (регіону).

Тема 3. Статистика зайнятості, ринку праці і безробіття

Завдання статистики зайнятості і безробіття.

Показники статистики зайнятості, їх значення та використання в статистичному та соціологічному вивченні проблем зайнятості.

Безробіття як соціально-економічне явище. Статистичний аналіз безробіття: показники, напрямки статистичного аналізу, джерела статистичної інформації. Рівень безробіття за методологією МОП. Статистичний портрет безробітного.

Сучасний стан і тенденції зайнятості в Україні.

МОДУЛЬ 2. НАПРЯМКИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ (ПРОЦЕСІВ)

Тема 1. Статистика рівня життя населення і бідності.

Соціальне значення та завдання статистичного вивчення рівня життя населення. Поняття «рівень життя» та його межі в статистичній практиці. Система показників статистики рівня життя. Фактори, які впливають на рівень життя.

Поняття «бідність». Види бідності. Статистичні методи визначення рівня бідності. Прожитковий мінімум. Розрахунки порогу бідності. Мінімальний споживчий бюджет. Коефіцієнт (рівень) бідності. Зони бідності. Соціальний портрет бідності. Досвід встановлення стандартів бідності в різних країнах. Малозабезпечені групи населення. Індeksi людської бідності.

Систематичні дослідження сімейних бюджетів як джерело статистичної інформації про рівень життя населення.

Тема 2. Статистика доходів населення споживання матеріальних благ (послуг).

Доходи населення та їх статистичне вивчення. Види доходів. Показники, які характеризують доходи населення. Ціна як фактор динаміки реальних доходів населення. Індекс покувної здатності грошової одиниці. Індexсація доходів населення. Індекс інфляції. Баланс грошових доходів та витрат населення. Показники диференціації доходів. Дефіцит доходу. Соціальні проблеми, пов'язані з диференціацією доходів населення.

Завдання та система показників статистики споживання населенням матеріальних благ та послуг. Загальний обсяг споживання населенням матеріальних

благ (послуг). Структура споживчих витрат населення. Раціональні норми споживання. Коефіцієнти диференціації споживання. Коефіцієнти еластичності споживання. Якість споживання та проблеми її кількісної оцінки. Вибіркові обстеження бюджетів домогосподарств. Динаміка споживання населення. Фактори, які визначають попит на товари та послуги. Ринок товарів і послуг та проблеми його збалансування.

Джерела статистичної інформації про доходи населення і споживання матеріальних благ і послуг.

Тема 3. Статистика стану здоров'я, охорони здоров'я та соціального забезпечення населення.

Рівень здоров'я населення та особливості його статистичного вимірювання. Фактори, які впливають на стан здоров'я населення. Показники статистики здоров'я населення. Показники соціальної статистики, які характеризують забезпеченість, культуру, якість обслуговування населення медичними установами, медичним персоналом та лікарською допомогою. Показники статистики захворюваності населення.

Основні напрямки аналізу даних про здоров'я населення та охорону здоров'я. Джерела статистичної інформації про стан здоров'я, охорону здоров'я населення.

Соціальне забезпечення як результат історичного процесу формування інститутів соціального захисту населення. Форми забезпечення непрацездатного населення. Статистичні обстеження соціального забезпечення населення в нашій країні. Особливості статистики соціального забезпечення в різних країнах.

Тема 4. Правова статистика.

Історія становлення правової статистики. Предмет, об'єкти, завдання, галузі правової статистики.

Співвідношення правової статистики і соціології права.

Джерела статистичної інформації про правові явища (процеси)

Групування та класифікації у правовій статистиці.

Основні показники правової статистики та напрямки аналізу статистичних даних про правові явища (процеси).

Організація правової статистики в різних країнах.

Тема 5. Статистика окремих галузей сфери обслуговування населення.

Особливості та завдання статистичного вивчення послуг.

Статистичне вимірювання стану й розвитку житлово-комунального господарства. Основні статистичні показники роботи підприємств транспорту й торгівлі. Обсяг реалізації побутових послуг населенню. Вивчення рівня задоволення потреб населення в транспортних і торговельних послугах. Система статистичних показників, які характеризують ефективність і якість роботи житлово-комунальних служб, служб транспорту та торговельного обслуговування населення. Статистика ринку житла.

Джерела інформації і напрямки аналізу статистичної інформації про стан та роботу житлово-комунального господарства, транспортного і торговельного обслуговування населення.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ												
Тема 1. Теорія, методологія і організація соціальної статистики	4	2	2									
Тема 2. Статистика соціального складу і руху населення	4	2	2									
Тема 3. Статистика зайнятості, ринку праці і безробіття	4	2	2									
Разом за змістовим модулем 1	12	6	12									
Змістовий модуль 2. НАПРЯМКИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ (ПРОЦЕСІВ)												
Тема 1. Статистика рівня життя населення і бідності	6	2	4									
Тема 2. Статистика доходів населення і споживання матеріальних благ (послуг)	6	2	4									
Тема 3. Статистика стану здоров'я, охорони здоров'я і соціального забезпечення населення	6	2	4									

Тема 4. Правова статистика	6	2	4									
Тема 5. Статистика окремих галузей сфери обслуговування населення	12	4	8									
Разом за змістовим модулем 2	36	12	24									
Усього годин	54	18	36									

2. Орієнтовна тематика семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<p>Тема 1. Теорія, методологія і організація соціальної статистики</p> <p><u>Питання семінару №1:</u></p> <p>1. Сучасні трактовки статистики. Предмет, об'єкт соціальної статистики, її місце в системі наук. Співвідношення соціальної статистики й соціології.</p> <p>2. Основні статистичні поняття та їх роль у формуванні методології соціальної статистики.</p> <p>3. Форми виразу статистичних показників: абсолютні величини, відносні величини, середні величини. Система показників соціальної статистики. Зміни в статистичних показниках в умовах реформування українського суспільства. Система національних рахунків.</p> <p><u>Питання семінару № 2:</u></p> <p>1. Етапи статистичного дослідження. Статистичне спостереження: форми організації, вимоги до його проведення. Зведення та групування статистичних даних. Статистичний аналіз. Статистичний прогноз.</p> <p>2. Класифікації і групування в соціальній статистиці. Статистичний аналіз динаміки соціальних явищ і процесів.</p> <p>3. Ряди розподілу. Аналіз варіації в соціальній статистиці.</p>	4
2	<p>Тема 2. Статистика складу і руху населення</p> <p><u>Питання семінару:</u></p> <p>1. Методологія статистичного вивчення складу і руху населення.</p> <p>2. Система показників статистики руху населення.</p> <p>3. Методи аналізу статистичних даних про соціальний склад і рух населення.</p>	4

	4. Рішення задач.	
3	Тема 3. Статистика зайнятості і безробіття <u>Питання семінару:</u> 1. Завдання статистики зайнятості і безробіття. Показники статистики зайнятості. 2. Статистичний аналіз безробіття: показники, напрямки статистичного аналізу, джерела статистичної інформації. Рівень безробіття за методологією МОП. Статистичний портрет безробітного. 3. Сучасний стан і тенденції зайнятості в Україні. 4. Рішення задач.	4
	Разом за модулем 1	12
	Модуль 2. НАПРЯМКИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ (ПРОЦЕСІВ)	
4	Тема 1. Статистика рівня життя населення і бідності <u>Питання семінару :</u> 1. Поняття «рівень життя», та його межі в статистичній практиці. Система показників рівня життя населення. Фактори, які впливають на рівень життя різних соціальних груп. 2. Статистика сімейних бюджетів. 3. Статистичне вивчення бідності. 4. Рішення задач.	4
5	Тема 2. Статистика доходів населення і споживання матеріальних благ (послуг) <u>Питання семінару:</u> 1. Завдання статистики доходів. Склад доходів. Показники статистики доходів населення. 2. Статистичний аналіз диференціації доходів населення. 3. Статистичні показники і моделі споживання населенням товарів і послуг. Споживчий бюджет і споживчий кошик. Статистичне спостереження споживання окремими соціальними групами товарів і послуг. 4. Рішення задач.	4
6	Тема 3. Статистика стану здоров'я, охорони здоров'я і соціального забезпечення населення <u>Питання семінару:</u> 1. Соціальне значення та завдання статистичного вивчення стану здоров'я, охорони здоров'я, соціального забезпечення населення. Рівень здоров'я населення та особливості його вимірювання. Показники статистики здоров'я та його охорони. 2. Методологічні основи та показники статистики	4

	соціального забезпечення населення. 3. Джерела інформації та основні напрямки аналізу статистичних даних про стан здоров'я населення, охорону здоров'я та соціальне забезпечення. 4. Рішення задач.	
7	Тема 4. Правова статистика <u>Питання семінару:</u> 1. Предмет, об'єкти, завдання, галузі правової статистики. Співвідношення правової статистики і соціології права. 2. Джерела статистичної інформації про правові явища (процеси). Групування та класифікації у правовій статистиці. 3. Основні показники правової статистики та напрямки аналізу статистичних даних про правові явища (процеси). 4. Рішення задач.	4
8	Тема 5. Статистика окремих галузей сфери обслуговування населення <u>Питання семінару:</u> 1. Особливості і завдання статистичного вивчення послуг. 2. Показники статистики житлово-комунального та транспортного обслуговування населення. Показники статистики обслуговування населення підприємствами торгівлі й громадського харчування, побутового обслуговування. Статистика освіти і науки: завдання, основні показники. 3. Джерела статистичної інформації про сферу обслуговування населення та основні напрямки статистичного аналізу її стану й розвитку. 4. Рішення задач.	8
	Разом за модулем 2	24
	Усього годин:	36

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми
	Модуль 1.
1	Тема 1: Теорія, методологія і організація соціальної статистики
2	Тема 2: Статистика соціального складу і руху населення
3	Тема 3: Статистика зайнятості і безробіття
	Модуль 2.
4	Тема 4: Статистика рівня життя населення і бідності
5	Тема 5: Статистика доходів населення і споживання матеріальних благ (послуг)
6	Тема 6: Статистика стану здоров'я, охорони здоров'я і соціального забезпечення населення
7	Тема 7: Правова статистика
8	Тема 8: Статистика окремих галузей сфери обслуговування населення

Індивідуальні завдання

Теми рефератів:

1. Сучасні уявлення про предмет статистики та її місце в системі наук. Завдання соціальної статистики. Закон України "Про державну статистику".
2. Суспільні явища як форма масових явищ та особливості їх статистичного вивчення.
3. Основні статистичні поняття та їх роль у формуванні методології соціальної статистики.
4. Статистична закономірність: поняття, форми.
5. Статистична сукупність: особливості, види. Одиниця сукупності та її ознаки.
6. Соціальний статистичний показник. Вимоги до статистичного показника.
7. Форми виразу статистичних показників. Абсолютні величини в соціальній статистиці: їх специфіка, умови використання.
8. Відносні статистичні величини: їх властивості, основні принципи розрахунку.
9. Середні величини: їх сутність, види. Вимоги до розрахунку середніх показників та умови їх використання в соціальній статистиці.
10. Поняття статистичного обстеження. Співвідношення статистичного та соціологічного дослідження соціальних явищ (процесів).
11. Стадії статистичного дослідження та їх взаємозв'язок.
12. Статистичне спостереження в соціальній статистиці: поняття, форми, вимоги до його проведення.
13. Програма статистичного спостереження.
14. Роль соціології в методологічному та методичному забезпеченні спеціально організованих статистичних спостережень.
15. Класифікації та групування в соціальній статистиці.
16. Показники варіації та їх застосування в соціальній статистиці.
17. Статистичні таблиці. їх види, особливості побудови та використання.
18. Організація статистики: особливості, форми. Організація статистики в сучасній Україні.
19. Принципи діяльності статистики.
20. Параметри оцінки ефективності національних статистичних систем.
21. Організація та проблеми розвитку статистики в сучасній Україні.
22. Переписи населення як джерело статистичної інформації про соціальний склад населення.
23. Категорії населення в соціальній статистиці.
24. Статистика соціальної структури населення.
25. Завдання статистики зайнятості і безробіття. Показники статистики зайнятості.
26. Статистичний аналіз безробіття: показники, напрямки статистичного аналізу, джерела статистичної інформації. Рівень безробіття за методологією МОП.
27. Поняття «рівень життя», та його межі в статистичній практиці. Система показників рівня життя населення. Фактори, які впливають на рівень життя різних соціальних груп.
28. Статистичне вивчення бідності.
29. Доходи та витрати, їх статистичне вивчення.

30. Соціальні проблеми, пов'язані з диференціацією доходів населення. Показники статистики доходів населення.
31. Статистика сімейних бюджетів.
32. Статистичні показники і моделі споживання населенням товарів і послуг. Споживчий бюджет і споживчий кошик.
33. Показники обсягу і структури споживання. Групування, що використовують при аналізі споживання.
34. Соціальне значення та завдання статистичного вивчення стану здоров'я, охорони здоров'я, соціального забезпечення населення.
35. Рівень здоров'я населення та особливості його вимірювання.
36. Методологічні основи та показники статистики соціального забезпечення населення.
37. Джерела інформації та основні напрямки аналізу статистичних даних про стан здоров'я населення, охорону здоров'я та соціальне забезпечення.
38. Статистика культури і мистецтва: завдання, показники.
39. Поняття правової статистики та історія її розвитку в Україні. Предмет, об'єкти, завдання, галузі правової статистики.
40. Джерела статистичної інформації про правові явища (процеси).
41. Групування та класифікації у правовій статистиці.
42. Основні показники правової статистики та напрямки аналізу статистичних даних про правові явища (процеси).
43. Поняття, соціально-економічне значення народної освіти і завдання статистики. Показники грамотності і рівня освіти населення.
44. Показники статистики дошкільних дитячих закладів, шкільного і професійно-технічного навчання.
45. Показники статистики вищих навчальних закладів.
46. Статистика послуг транспорту: завдання, показники.
47. Статистика послуг житлово-комунального обслуговування населення: завдання, показники.
48. Графіки порівняння статистичних величин
49. Суть і переваги вибіркового спостереження.
50. Помилки вибіркового спостереження.

Методи навчання

Лекції, семінарські заняття, активні методи (захист аналітичної довідки, доповіді, дискусії та програми статистичного обстеження).

Методи контролю

Письмовий екзамен у формі тестів та задач.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Підсумковий семестровий контроль (екзамен)	Сума
Модуль 1			Модуль 2					40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
6	6	6	6	6	6	6	18 (6+6+6)		

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Форми контролю навчальних здобутків студентів та критерії оцінювання.

T1-T7 – виконання практичних завдань та рішення задач.

T8 – виконання практичних завдань та рішення задач + підготовка аналітичної довідки за статистичними даними + розробка програми статистичного обстеження за обраною студентом темою із запропонованих викладачем тем.

Критерії оцінювання знань студентів в ході поточного контролю та самостійної роботи:

Знання, вміння та навички студента по кожній темі оцінюються за 6 бальною шкалою.

Оцінка 6 балів ставиться за глибоке засвоєння програмного матеріалу, застосування при відповідях не тільки рекомендованої, а й додаткової літератури та творчого підходу; чітке володіння понятійним апаратом, методами, використовувати їх для виконання конкретних практичних завдань, розв'язання ситуацій. Оформлення відповіді повинно бути акуратним, логічним та послідовним.

Оцінка 5 балів ставиться за повне засвоєння програмного матеріалу та рекомендованої літератури; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками виконання конкретних практичних завдань, розв'язання ситуацій. Допускаються незначні випадкові погіршеності, які суттєво не впливають на повноту та змістовність відповіді.

Оцінка 4 бали ставиться за повне засвоєння програмного матеріалу та наявне вміння орієнтуватися в ньому, усвідомлене застосування знань для розв'язання практичних задач. Практичні завдання виконуються в цілому правильно з використанням типового алгоритму, але при їх виконанні студент припускається окремих помилок. Оформлення виконаного завдання має бути охайним.

Оцінка 3 бали ставиться за часткове вміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних задач; за умови, якщо завдання частково виконане, а студент при відповіді продемонстрував розуміння основних положень матеріалу навчальної дисципліни.

Оцінка 2 бали ставиться у випадках, якщо студент при виконанні практичних завдань без достатнього розуміння застосовує навчальний матеріал, припускається суттєвих помилок, стикається з труднощами при аналізі проблем навчальної дисципліни.

Оцінка 1 бал ставиться студенту за неопанування значної частини програмного матеріалу, який не може правильно виконати практичні завдання, стикається зі значними труднощами при аналізі проблем навчальної дисципліни.

Оцінка 1 бал ставиться студенту за неопанування значної частини програмного матеріалу, який не може правильно виконати практичні завдання, стикається зі значними труднощами при аналізі проблем навчальної дисципліни.

Умови допуску студента до підсумкового семестрового контролю: студент має набрати не менше 20 балів (за роботу на семінарських заняттях і підготовку аналітичної довідки та розробку програми статистичного обстеження за обраною темою із запропонованих викладачем тем).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцін ка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсowego проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення

1. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика: підручник. – К.: КНЕУ, 2010.
2. Статистика: підручник /За ред. С. С. Герасименка. – К.:КНЕУ, 2011.

3. Рекомендована література

Основна література:

1. Большой эконоический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. - 2-е изд., доп. й перераб. - М.: Ин-т новой экономики, 1997.
2. Всеукраїнський перепис населення. Методологія та організація: навч.посібник. – К.: Держкомстат України, 2001. – 336 с.
3. Гусаров В.М. Статистика: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2001.
4. Едророва В.Н., Едророва М.В. Общая теория статистики: учебник. – М.: Юристь, 2001.
5. Елисеева И.И. и др. Международная статистика: Учеб. пособие/ И.И Елисеева, Т.В. Костеева, Л.И. Хоменко. - Мн.:Высш. шк., 1995.
6. Елисеева И.И. Статистика: Учебник / Егорова И.И., Курышева С.В. и др.; под ред. И.И. Елисеевой. – М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2008.
7. Елисеева И.И., Юзбашев М.М. Общая теория статистики: Учеб./ Под ред. И.И. Елисеевой. - М.: Финансы й статистика, 1995.
8. Ефимова М.Р. Социальная статистика: Учебн. пособие / М.Р.Ефимова, С.Г. Бычкова; под ред. М.Р.Ефимовой. – М.: Финансы и статистика, 2003.

9. Ефимова М.Р., Петрова Е.В., Румянцев В.Н. Общая теория статистики: Учеб. - М.: ИНФРА – М.: 2000.
10. Єріна А.М., Пальян З.О. Теорія статистики. Практикум. - К: «Знання», 2001.
11. Закон України „Про державну статистику”// Статистика України. – 2000. – № 4.
12. Экономическая статистика: Учеб. / Под ред. Ю.Н. Иванова. -М.: ИНФРА-М, 1998.
13. Кевиш П. Теория индексов и практика экономического анализа: Пер. с венг. - М.: Финансы и статистика, 1990.
14. Концептуальні основи статистичного моніторингу /За ред.. М.В. Пугачової. – К.: ІВД Держкомстату України, 2003.
15. Липпе Петер. Экономическая статистика. - Штутгарт: Изд-во ФСУ, 1995.
16. Методологічні положення зі статистики /Держкомстат України. – К.: ЗАТ «Август», 2002. – Вип. 1.
17. Общая теория статистики. Статистическая методология в изучении коммерческой деятельности / Под ред. О.З. Башиной, А.А. Спирина - М.:Финансы и статистика, 2000.
18. Парфенцева Неля. Міжнародні статистичні класифікації в Україні: Впровадження й використання. -К.: Основи, 2000.
19. Практикум по социальной статистике: учебное пособие / Под ред. И.И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 2007.
20. Социальная статистика: Учеб./ Под ред. И.И. Елисеевой. -М.: Финансы и статистика, 1997.
21. Статистика : Підруч. / С.С. Герасименко, А.В. Головач та ін. – К.: КНЕУ, 2000.
22. Статистика : Підруч. / С.С. Герасименко, А.В. Головач та ін. -К.: КНЕУ, 1998.
23. Статистика підприємництва / За ред. П.Г. Вашківца. - К.: Нацбанк України, 1999.
24. Статистика України (Науково-інформаційний журнал. Видається з 1998 р.).
25. Статистика України: Журн. Держкомстату України.
26. Статистика. Курс лекцій /Харченко Л.П. й др. -Новосибирск.: Изд-во НГАЗиУ; М.:ИНФРА - М, 1997.
27. Статистика. Методичні рекомендації до проведення практичних занять та самостійної роботи студентів. - К.: КДТЕУ, 1997.
28. Статистика: підручник / За ред. С. С. Герасименка. – К.: КНЕУ, 2000.
29. Статистика: Учеб. пособие / Под ред. М.Р. Ефимовой М.Р. Москва ИНФРА-М.: 2000.
30. Теория статистики: Учеб. / Под ред. Г.Л. Громыко. – М.:ИНФРА-М., 2000.
31. Теория статистики: Учеб./ Под ред. Р.А. Шмойловой. - М-Финансы и статистика, 1996.
32. Толбатов Ю.А. Загальна теорія статистики засобами ЕХСЕБ: Навч. посіб. - К.: Четверта хвиля, 1999.
33. Удосконалення законодавства України у галузі статистики /Підгот. Ю.М. Остапчук. – К.: ІВД Держкомстату України, 2002.
34. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика: підручник. – К.: КНЕУ, 2002.
35. Уманець Т. В. Статистика: навч. посібник / Т.В. Уманець, Ю.Б. Пігарев. – К.: Вікар, 2003.
36. Шерстнева Г.С. Социальная статистика: Конспект лекций. – М.: Эксмо, 2009.
37. Ю.Попов І.І., Федорченко В.С. Теорія статистики. Практикум: Навч. посіб. - К.: КНТЕУ, 2001.

Додаткова література:

1. Абдрахманова Г.И. Статистика информационного общества – современное состояние и перспективы развития // Вопросы статистики. – 2008. – № 1.
2. Авров А.П. К расчету дифференцированного индекса размера ВВП на душу населения – одного из показателей индекса человеческого развития // Вопросы статистики. – 2007. – № 5.
3. Актуальная статистика 2000: Сб.: науч. трудов / Под ред. В.Н Тамашевича, Л.П. Шахотько, Н.Ч. Бокун. – Мн.: Информстат, 2000. Т. 1. – Т. 1.; Т. 2.
4. Алушко С. Витоки, еволюція, персоналії та наукові здобутки української статистичної думки // Статистика України. – 2000. – № 1.
5. Геллер В. Б. Статистика ринку житла: Навч. посібник.- К.: Ін-т статистики, обліку та аудиту Держкомстату України, 2000.
6. Глинский В. В., Ионин В. Г. Статистический анализ: Уч. пособие, 2-е изд. – М.: ИИД «Филинь», 1998.
7. Государственная статистическая отчетность в современных условиях: моногр. / А.В. Сидорова, О.А. Зеленый, В.В. Авдеева (ред.). Донецкий нац. ун-т. – Х.: ИНЖЕК, 2008.
8. Гурьев В. И. Основы социальной статистики: методы, система показателей, анализ. – М.: Финансы и статистика, 1991.
9. Давидова Л.А. Статистика: Все формулы: Учеб. пособие. – М.: ТК Велби, 2008.
10. Захожай В. Б., Калина А. В. Статистика труда и занятости: Учеб.-метод. пособие. – К.: МАУП, 2000.
11. Зинченко А.П. О предмете статистики как науки // Вопросы статистики. – 2009. – № 2.
12. Зырянова С.Е. Подходы к измерению бедности: опыт стран СНГ // Вопросы статистики. – 2007. – № 3.
13. Инновационные технологии в статистике: Учебник для вузов /Божко В., Хорошилов А., Гаспарян М. И др. – М.: Финстатинформ, 2002.
14. Карлсон Веверлі. Жінки в статистиці: стан справ // Статистика України. – 2001. – № 2
15. Каткова Т.І. Статистика: навчально-метод. посібник для студ. вищих навч. закл. / Т.І Каткова, Н.О. Попова. – Донецьк: Юго-восток, Лтд., 2008.
16. Колмаков И.Б. Методы расчета показателей поляризации денежных доходов населения // Вопросы статистики. – 2007. – № 9.
17. Королев М.А. О развитии статистики стран СНГ: итоги, проблемы и перспективы // Вопросы статистики. – 2007. – № 1.
18. Кравчук Т.А., Тамашевич В.Н., Филиппова О.В. Статистическое оценивание доступности социальных услуг населению // Вопросы статистики. – 2007. – № 4.
19. Кремлев Н.Д. Без учета и статистических измерений невозможно управление // Вопросы статистики. – 2008. – № 5.
20. Куликовская Н.Б. О подготовке к проведению переписей населения раунда 2010 года в странах СНГ // Вопросы статистики. – 2009. – № 4.
21. Кулинич Р.О. Статистичні методи аналізу взаємозв'язку показників соціально-економічного розвитку: моногр. – К.: Формат, 2008.
22. Нариси з історії статистики України / В. І. Карпов, М. В. Пугачова, М.М. Артем'єв та ін. /НДІ статистики Держ. Ком. Статистики України. – К., 1997.
23. Осипова Э. Ю. Система национальных счетов.Краткий курс: Учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 2007.
24. Осипова Э. Ю. Система национальных счетов: Краткий курс: учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2007.
25. Парфенцева Н. А. Международные и национальные статистические классификации: методология, опыт, проблемы, – К.: НИИ статистики Госкомстата Украины, 2000.

26. Плошко В. Г., Елисеєва І. І. Історія статистики: Учеб. посібник. – М.: Финансы и статистика, 1990.
27. Правова статистика: Курс лекцій /О. М. Джужа, Ю. В. Александров та ін. – К.: Нац. Академія внутрішніх справ України, 2000.
28. Правовая статистика: Учеб. пособие / Кальман А.Г., Христич М.А., Зинченко В.Н. – Х, 1998.
29. Практикум по статистике: Учебное пособие /Под ред. В. М. Симчеры. – М.: Финстатинформ, 1999.
30. Про державну статистику: Закон України // Голос України. -1992.-21 жовтня 1992.
31. Про заходи щодо розвитку державної статистики: Указ Президента України від 22 листопада 1997р. № 1299/97 // Статистика України.-1998.-№1.
32. Проблеми розвитку регіональної статистики в Україні /Ін-т регіон. дослідж. Ред.: М. І. Долішній. – Л.,К., 1997.
33. Програма реформування державної статистики на період до 2002 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 971 від 27.06.1998 р.
34. Радилов Д.С. Современные аспекты статистической информации в диалоге власти и общества // Вопросы статистики. – 2008. – № 4.
35. Сквозников В.Я. Как повысить качество статистической информации // Вопросы статистики. – 2007. – № 3.
36. Статистика: Підручник/ Під ред. О. П. Бондаренко. – К.: КНЕУ, 1998. Тарасов Н.Г., Скальная М.М. Методические подходы к классификации хозяйств населения //Вопросы статистики. – 2008. – № 3.
37. Статистический словарь /Гл. ред. А. В. Юрков. – М.: Финстатинформ, 1999.
38. Столяров Г. С., Вороненко Ю. В., Голубчиков М. В. Статистика охорони здоров'я: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2000.
39. Трофімова Г. Г. Правова статистика: Навч. - метод. посібник. – К.: КНЕУ, 2001.
40. Цейтлин Н.А. Из опыта аналитического статистика. – М.: Солар, 2007.
41. Юзбашев М.М., Михайлов В. А. Методы статистического изучения распределений в социальной и финансово-экономической жизни: Учеб. пособие. – СПб.: СПбУЭФ, 1995.

Інформаційні ресурси:

1. Базова захищеність населення України (за матеріалами вибіркового соціально-демографічного обстеження): Статистичне видання /Держкомстат України. – К., 2001.
2. Діти, жінки та сім'я в Україні: Стат. збірник. – К.: Держкомстат України, 2000.
3. Економічна активність населення України у 1998 році: Стат. збірник. - К.: Державний комітет статистики України, 1999.
4. Жінки і чоловіки в Україні: Стат. збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 1999.
5. Злочинність в Україні: Статистичний збірник. – К., 2000.
6. Международная стандартная классификация занятий: Пер. с англ. – М.: Финстатинформ, 1998.
7. Мир в цифрах. – М.: Межгос. Стат. Комитет СНГ, 1996.
8. Модельний набір соціальних індикаторів рівня життя населення: Експериментальні розрахунки: Стат. бюл. /Держ. Ком. статистики України. – К., 1998.
9. Основні соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2000 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): Стат. бюлетень. – К., 2001.
10. Розвиток інформатизації в Україні: Стат. збірник. – К.: Держкомстат України, 2000

11. Соціальні індикатори рівня життя населення: Стат. зб. - К: Державний комітет статистики України, 1999.
12. Споживання основних продуктів харчування населенням України: Стат. збірник /Держкомстат України. – К., 1999.
13. Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К.: Техніка, 2001.
14. Україна у цифрах у 2000 році: Корот. стат. довід. / Державний комітет статистики України. – К., 2001.
15. Умови життя сімей – учасниць Програми житлових субсидій: За результатами вибіркового обстеження. – К.: Держкомстат України, 2000.
16. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ПРОГРАМА КУРСУ

«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СОЦІОЛОГІЇ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Методика викладання соціології» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму Соціально-політичні науки, спеціальності «Соціологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: особливості викладання соціології в системі вищих навчальних закладів

Міждисциплінарні зв'язки: соціологія, історія соціології, основи педагогіки, педагогіка вищої школи.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістовних модулів:

- 1. Модуль І. Нормативні документи викладача соціології**
- 2. Модуль ІІ. Особливості викладання соціології у вищих навчальних**

зкладах

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Методика викладання соціології» є ознайомлення студентів із методичними основами викладання загальної соціології та галузевих соціологічних теорій у різних за профілем вищих навчальних закладах.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика викладання соціології» є: формування фахових умінь і навичок у студентів, які повинні оволодіти сучасною методичною культурою при проведенні різних за змістом занять із соціології, зокрема таких, як лекції, семінари, практикуми.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- змістовну інформацію щодо особливостей методологічних основ викладання соціології у вищих навчальних закладах;

- основні методичні вимоги щодо підготовки навчальних матеріалів і навчальних документів викладача (навчальна програма, план лекції, практичного та семінарського заняття, підручник, навчально-методичний посібник тощо);

- систему знань щодо основних форм навчання та контролю за якістю засвоєних знань;

- методологічні основи організації самостійної та науково-дослідницької роботи студентів у процесі вивчення соціологічних дисциплін;

- методику підготовки навчальної програми курсу та робочої навчальної програми дисципліни;

- технологію проведення лекцій, семінарських та практичних занять;

- особливості організації навчального процесу у вищій школі за кредитно-модульною системою;

вміти:

- формулювати і вирішувати педагогічні завдання при розробці та реалізації навчальних програм із соціології;

- розробити план лекції, семінарського та практичного заняття, підготувати її текстові варіанти;

- володіти методикою проведення різних форм семінарських занять.

- працювати з навчальними матеріалами (навчальними планами, навчальними та робочими навчальними програмами, підручниками, навчально-методичними посібниками тощо) для оцінки якості викладання соціології;

- володіти технологією проведення лекцій, семінарських та практичних занять;

що забезпечують формування компетенцій: **Компетенції соціально-особистісні** - здатність учитися; здатність до системного мислення; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; **Загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи соціології, психології, педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й успішній викладацькій діяльності, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії освіти, базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **Інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідно мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **Професійні компетенції** - знання різноманітних соціологічних та соціальних процесів; сучасні уявлення про принципи соціологічних досліджень; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про теоретичну, практичну та прикладну соціологію; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та світі; **Спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний навчально-тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 74 години/ 2 кредити ECTS.

Загальна кількість годин – 74 год., аудиторних – 43 год. Лекції – 14 год. Семінарські заняття – 16 год. Індивідуальна робота – 13 год. Самостійна робота – 31 год. Екзамен – У семестрі.

№ п/п	Назва модулів та тем	Кількість годин						
		Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
				Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальна робота
Модуль I. Нормативні документи викладача соціології		20	6	4	-	6	-	4
1.1.	Роль та значення викладання соціології в процесі формування сучасного гуманітарного світогляду та соціологічної культури особистості студента	11	3	2	-	4	-	2
1.2.	Нормативні документи з дисципліни. Методика їх підготовки	9	3	2	-	2	-	2
Модуль II. Особливості викладання соціології у вищих навчальних закладах		54	25	10	-	10	-	9
2.1.	Методика підготовки занять у вищій школі	13	6	2	-	2	-	3
2.2.	Семінар як засіб навчання та контролю за процесом засвоєння знань студентом	11	4	2	-	2	-	3
2.3.	Форми контролю знань студентів	10	5	2	-	2	-	1
2.4.	Науково-дослідницька робота як засіб засвоєння теоретичного та емпіричного соціологічного матеріалу	10	5	2	-	2	-	1
2.5.	Шляхи формування навичок самостійної роботи студентів	10	5	2	-	2	-	1
	Загальна кількість годин	74	31	14	-	16	--	13

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль I. Нормативні документи викладача соціології.

1.1. Роль та значення викладання соціології в процесі формування сучасного гуманітарного світогляду та соціологічної культури особистості студента.

Теоретичне та практичне значення соціології в житті сучасного суспільства. Місце соціології в системі сучасного суспільствознавства. Значущість викладання соціології в системі вищої освіти для формування сучасного гуманітарного світогляду та соціологічної культури особистості студента. Світоглядний та науково-теоретичний потенціал сучасних соціологічних знань. Системне запровадження

викладання соціології у вузах і відкриття соціологічних факультетів як ознака демократичних соціальних змін в Україні.

Професійний статус викладача соціології. Імідж викладача соціології та його складові елементи. Індивідуальні особливості процесу викладання соціології. Програмні засади та роль авторського підходу в процесі викладання соціології. Системний підхід як засіб активізації навчального процесу. Активізація інтересу студентів до соціологічних дисциплін — найважливіша умова ефективності викладання соціології.

Формування соціологічної культури особистості студента як пріоритетне завдання викладання соціології. Соціалізаційний та виховний потенціал сучасних соціологічних знань.

1.2. Нормативні документи з дисципліни. Методика їх підготовки.

Нормативно-правові документи що визначають організацію навчального процесу з певного напрямку та спеціальності. Навчальний план та основні його характеристики. Навчальна програма курсу та робоча навчальна програма дисципліни, їх спільність та відмінності. Складові робочої навчальної програми дисципліни, їх характеристика. Навчально-тематичний план робочої навчальної програми дисципліни та принципи його формування. Викладання соціології за кредитно-модульною системою організації навчального процесу та особливості підготовки викладачем нормативно-правових документів викладання дисципліни.

Змістовний модуль II. Особливості викладання соціології у вищих навчальних закладах.

2.1. Методика підготовки лекційних занять у вищій школі.

Мета та завдання лекційної діяльності в процесі викладання соціології. Функції та основні різновиди лекцій. Проблема єдності навчальних і виховних завдань у лекційному курсі. Проблема організації лекційного матеріалу. Протиріччя формально-методичного і науково-теоретичного підходів при читанні лекцій із соціології. Проблема поєднання емпіричних соціологічних даних з теоретичним обґрунтуванням. Структура лекції, методичні вимоги до підготовки і читання лекцій із соціологічної тематики.

2.2. Семінар як засіб навчання та контролю за процесом засвоєння знань студентами.

Семінарське заняття, його специфіка та функції в процесі викладання соціології. Загальні методичні вимоги до підготовки і проведення семінарів із соціологічних проблем. Логіка формулювання питань семінарського заняття. Особливості опитування студентів при проведенні семінарського заняття. Організація дискусії на семінарському занятті. Оцінка як засіб контролю знань студентів. Засоби стимулювання пізнавальної активності студентів на семінарському занятті.

2.3. Форми контролю знань студентів.

Функціональна специфіка контролю за процесом засвоєння соціологічних знань. Особливості поточних форм контролю: опитування, співбесіди, тести та контрольні роботи, їх спільність та відмінності. Роль заліків (загальних і диференційованих) у закріпленні та розвитку соціологічних знань студентів. Особливості іспитової діяльності в процесі перевірки ґрунтовності соціологічних знань. Функціональні відмінності усних і письмових іспитів.

2.4. Науково-дослідницька робота як засіб засвоєння теоретичного та емпіричного соціологічного матеріалу.

Роль та значення науково-дослідницької роботи студентів у підвищенні ефективності процесу викладання соціологічних дисциплін. Особливості консультативної діяльності викладача в процесі підготовки студентами наукових рефератів, курсових і дипломних робіт. Роль студентської наукової творчості в активізації навчального процесу. Олімпіади та наукові конференції з соціології як засоби розвитку творчих здібностей студентів. Методика підготовки наукових доповідей на студентські конференції.

2.5. Шляхи формування навичок самостійної роботи студентів.

Методичні принципи організації самостійної роботи студентів у процесі викладання соціології. Часові бюджетні виміри самостійної роботи.

Загальна характеристика основних напрямів самостійної роботи студентів при вивченні програмного соціологічного матеріалу. Специфіка самостійної роботи з підручниками з соціології. Організація самостійної роботи студента з соціологічними словниками та довідниками. Специфіка самостійної роботи з періодичними соціологічними виданнями та монографіями.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

I. Роль та значення викладання соціології в процесі формування сучасного гуманітарного світогляду студентів.

План

1. Теоретичне та практичне значення соціології в житті сучасного суспільства
2. Місце соціології в системі сучасного суспільствознавства
3. Значущість викладання соціології в системі вищої освіти
4. Світоглядний та науково теоретичний потенціал сучасних соціологічних знань
5. Системне запровадження викладання соціології у вищих навчальних закладах і відкриття соціологічних факультетів

Література:

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К., Центр навчальної літератури, 2003, - С. 198-211.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. – К., Знання, 2005. – 486 с.
3. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

II. Нормативні документи з дисципліни. Методика їх підготовки.

План

1. Основні характеристики навчального плану, навчальної програми курсу та робочої навчальної програми дисципліни
2. Складові робочої навчальної програми дисципліни. Їх характеристика
3. Навчально-тематичний план робочої навчальної програми дисципліни: принципи його формування
4. Особливості викладання соціології за кредитно-модульною системою підготовки фахівців та особливості розробки робочої навчальної програми

Література:

1. Закон України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 року №2984-III

Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 20

2. Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу та рейтингове оцінювання знань студентів. Вказівки та рекомендації до організації навчального процесу з урахуванням вимог Європейської Кредитної Трансферної Системи / Швець Є.Я., Турба М.М., Швець Д.Є. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2006. – 18 с.

3. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу // Наказ МОНУ № 774 від 30.12.2005 р.

4. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах / Наказ МОНУ від 02.07. 1993 р. № 161.

5. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

III. Методика підготовки лекційних занять у вищій школі.

План

1. Мета та завдання лекційної діяльності в процесі викладання соціології
2. Функції та основні різновиди лекцій
3. Протиріччя формально-методичного і науково-теоретичного підходів при читанні лекцій із соціології
4. Проблема поєднання емпіричних соціологічних даних з теоретичним обґрунтуванням
5. Структура лекції, методичні вимоги до підготовки і читання лекцій із соціологічної тематики.

Література:

1. Бойко В.В. Диалог лектора со слушателями: психологические аспекты. – Л., 1987.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 198 – 211.
3. Гапонов П.М. Лекция в высшей школе. – Воронеж, 1977. – 96 с.
4. Карклина Л.Д. Методика подготовки к лекции. – М., 1977. – 18 с.
5. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

IV. Семінар як засіб навчання та контролю за процесом засвоєння знань студентів.

План

1. Семінарське заняття, його специфіка та функції в процесі викладання соціології
2. Загальні методичні вимоги до підготовки і проведення семінарів із соціології
3. Логіка формулювання питань семінарського заняття
4. Особливості опитування студентів при проведенні семінарського заняття та значення організації дискусії на ньому
5. Засоби стимулювання пізнавальної активності студентів на семінарському занятті

Література:

1. Бойко В.В. Диалог лектора со слушателями: психологические аспекты. – Л., 1987.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 198 – 211.
3. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

V. Форми контролю знань студентів

План

1. Функціональна специфіка контролю за процесом засвоєння соціологічних знань
2. Особливості поточних форм контролю: опитування, співбесіди, тести та контрольні роботи
3. Роль заліків у закріпленні та розвитку соціологічних знань студентів
4. Особливості іспитової діяльності в процесі перевірки ґрунтовності соціологічних знань
5. Функціональні відмінності усних і письмових іспитів

Література:

1. Аванесов В.С. Научная организация тестового контроля знаний студентов высшей школы: постановка проблемы // Методические и организационные аспекты активного овладения профессией. Тез. докл. науч.- метод. конф. – Одесса, 1990. - С.7-8.
2. Аванесов В.С. Основы научной организации педагогического контроля в высшей школе: Уч. пособие для слушателей Учебного Центра. – М.: МИСиС, 1987. – 107с.
3. Мокров А.Н. Тестирование как объективная технология контроля знаний // Управление качеством подготовки специалистов: международный опыт, современные проблемы и перспективы: Материалы конференции. – Одесса, 1992. – С. 73-74
4. Чугаєвський В.Г., Чугаєвська Л.В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

VI. Науково-дослідницька робота як засіб засвоєння теоретичного та емпіричного соціологічного матеріалу.

План

1. Роль та значення науково-дослідницької роботи студентів у підвищенні ефективності процесу викладання соціологічних дисциплін
2. Особливості консультативної діяльності викладача в процесі підготовки студентами наукових рефератів, курсових, кваліфікаційних (бакалаврських), дипломних та магістерських робіт
3. Роль студентської наукової творчості в активізації навчального процесу
4. Олімпіади та наукові конференції з соціології як засоби розвитку творчих здібностей студентів
5. Методика підготовки наукових доповідей на студентські конференції

Література:

1. Вітвицька С.С. Основы педагогики вишшей школы: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 198 – 211.
2. Евдокимов А.К. Научно-исследовательская деятельность в высшей школе. Доклады Педагогического симпозиума «Проблемы молодежного научного творчества: М.: РОО «НТА АПФН», 2002, -12- 16 с.
3. Квиткина Л.Т. Научное творчество студентов. - Изда-во Московского университета., 1982.-104 с.
4. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

VII. Шляхи формування навичок самостійної роботи студентів.

План

1. Методичні принципи організації самостійної роботи студентів у процесі викладання соціології.
2. Загальна характеристика основних напрямків самостійної роботи студентів при вивченні програмного соціологічного матеріалу.
3. Специфіка самостійної роботи з підручниками з соціології.
4. Специфіка самостійної роботи з соціологічними словниками та довідниками.
5. Специфіка самостійної роботи з періодичними соціологічними виданнями та монографіями.

Література:

1. Акманова С.В. Развитие навыков самообучения у студентов университета: Дис. кан. пед. наук. – Магнитогорск, 2004. – 200 с.
2. Гецов В. Работа с книгой: рациональные приемы. – М., 1984.
3. Козаков В.А. Самостоятельная работа студента и ее информационно-методическое обеспечение: Учебное пособие. – К.: Вища школа, 1990. – 112 с.
4. Коряковцева Н.А. Техники информационно-библиотечной работы: Учебно-практич. Пособие / Предисл. и науч. ред. В.А. Фокеева. – М.: Либерия, 2004. – С. 34-39.
5. Система організації самостійної роботи студентів: досвід, проблеми: Матеріали науково-методичної конференції 2 лютого 2000 р. / Відп. за вип. С.В. Степаненко. – К.: КНЕУ, 2000. – 260 с.
6. Цюприк А. Я. Самостійна робота студентів під час навчання суспільних дисциплін у технічному коледжі: Методичний посібник. – Львів: ВМС, 2004. – 80 с.
7. Чиж О.Н., Сагіна Н.С. Самостійна робота студентів у навчальному процесі // Нові педагогічні технології в контексті сучасних концепцій змісту освіти: Зб. статей. – Луганськ, 1998. – С. 211-243.
8. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Лобас В. Х. Методологічні основи викладання гуманітарних і суспільних дисциплін // Соціологічна наука і освіта в Україні: Зб. наук. праць. — К., 2000.
2. Судакова В. М. Методика викладання соціології: Навч. програма. — К., 1999.
3. Чугаєвський В. Г., Чугаєвська Л. В. Методика викладання соціології. Навчальний посібник. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 217 с.

Додаткова література:

4. Аванесов В.С. Научная организация тестового контроля знаний студентов высшей школы: постановка проблемы // Методические и организационные аспекты активного овладения профессией. Тез. докл. науч.- метод. конф. – Одесса, 1990.- С.7-8.
5. Аванесов В.С. Основы научной организации педагогического контроля в высшей школе: Уч. пособие для слушателей Учебного Центра. – М.: МИСиС, 1987. – 107с.
6. Акманова С.В. Развитие навыков самообучения у студентов университета: Дис. кан. пед. наук. – Магнитогорск, 2004. – 200 с.
7. Алексюк А.М. Методи навчання і методи учіння. – К.: Знання, 1980. – 48 с.
8. Антонюк М.С. Психологічні особливості формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи // Сучасні педагогічні технології у вищій школі: Науко-метод. зб. – К., 1995. – С.111-113.
9. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе. – М., 1974. – 200 с.

10. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – М.: Просвещение, 1985. – 208 с.
11. Бойко В.В. Диалог лектора со слушателями: психологические аспекты. – Л., 1987.
12. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М., 1991.
13. Вища освіта України і Болонський процес / під редакцією В. Кременя. – Київ-Тернопіль, 2004, - 286 с.
14. Вища освіта України і Болонський процес / під редакцією В. Кременя. – Київ-Тернопіль, 2004. - 286 с.
15. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 198 – 211.
16. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник. – К.: Академія, 2001. – 562 с.
17. Волович В.І. Соціологічна освіта в Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – №1-2.
18. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М. 1996 г.
19. Гапонов П.М. Лекция в высшей школе. – Воронеж, 1977. – 96 с.
20. Гецов В. Работа с книгой: рациональные приемы. – М., 1984.
21. Городяненко В.Г. Социологический практикум. – Днепропетровск, 1998 г..
22. Городяненко В.Г. Учебная социологическая литература: разнообразие и потребности [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.isras.ru/files/File/Socis/1-6-2006/gorodyanenko.pdf>
23. Гузеев В.В. Методы и организационные формы обучения. – М., 2001. –128 с.
24. Довідник першокурсника. – Луцьк: Вежа, 2006. – С.39-47.
25. Евдокимов А.К. Научно-исследовательская деятельность в высшей школе. Доклады Педагогического симпозиума «Проблемы молодежного научного творчества: М.: РОО «НТА АПФН», 2002, -12- 16 с.
26. Загвязинский В.И. Дидактика высшей школы: текст лекций. – Челябинск, 1990.
27. Закон України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 року №2984-III
Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 20
29. Зыбцев В. Н. Проблемы преподавания социологии в региональных вузах экономико-гуманитарного профиля // Проблемы розвитку соціологічної теорії. – К., 2001.
30. Карклина Л.Д. Методика подготовки к лекции. – М., 1977. – 18 с.
31. Касьяненко М.Д. Педагогіка співробітництва: Навч. посібник. - Київ: Вища школа. - 1993 р.
32. Квиткина Л.Т. Научное творчество студентов. - Изда-во Московского университета., 1982.-104 с.
33. Кожевников К.П. Методика подготовки лекций. – Минск, 1976. – 30 с.
34. Козаков В.А. Самостоятельная работа студента и ее информационно-методическое обеспечение: Учебное пособие. – К.: Вища школа, 1990. – 112 с.
35. Козаржевский А.Ч. Мастерство устной речи лектора. – М., 1983.
36. Коряковцева Н.А. Техники информационно-библиотечной работы: Учебно-практич. Пособие / Предисл. и науч. ред. В.А. Фокеева.- М.: Либерия, 2004. – С. 34-39.
37. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с.
38. Куписевич Ч. Основы общей дидактики. — М.: Высшая школа, 1986.
39. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М., 1981. – 184 с.
40. Лобас В.Х. Методологічні основи викладання гуманітарних і суспільних дисциплін // Соціологічна наука і освіта в Україні: Зб. наук. праць. – К., 2000.
41. Мартиненко С.М. Загальна педагогіка: навч. посіб. / С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружа. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.
42. Методика вивчення дидактики у педагогічному інституті. / За редакцією О.А. Дубасенюк та А.В. Іванченка. – Житомир, 1994.

43. Методические типы лекций: традиции и поиск новых форм / Подгот. А.Е. Михневичем. – К., 1989. – 20 с.
44. Мокров А.Н. Тестирование как объективная технология контроля знаний // Управление качеством подготовки специалистов: международный опыт, современные проблемы и перспективы: Материалы конференции. – Одесса, 1992. – С. 73-74.
45. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник / За заг. ред. О.Г. Мороза. – К., 2001. – 337 с.
46. Нагорний Б.Г., Яковенко Л.М., Яковенко А.В. Студентство і сучасність. – К.: Арістей, 2005. – 164 с.
47. Назарова Т.С., Полат Е.С. Средства обучения (Технология создания и использования). – М., 1998.
48. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. // Освіта України. – 2002. – №33. – С.4 – 6.
49. Нестандартні форми навчання та їх аналіз (інформаційно-методичні матеріали до семінарського заняття) / Укладачі: О.В.Козловська, В.І Уруський. - Тернопіль, ОКІППО, 2003. - 36 с.
50. О методике лекционного преподавания в вузе. Сост. Т.Ф. Цыгульская. – Кировоград, 1990. – 14 с.
51. О проведении научно-практического семинара по вопросам внедрения кредитно-модульной системы организации учебного процесса: Приказ МОН Украины №740 от 06.11.2003 г.
52. Основні поняття і терміни педагогічної соціології / За заг. ред. С.М. Коломієць. – К., 1995. – 80 с.
53. Педагогика высшей школы: Учебно-метод. пособие. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1985. – 190 с.
54. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии. Учеб. для студ. - / Под ред. С.А. Смирнова. – М., 2000.
55. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник / Кузьмінський А.І. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
56. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М. Галузяк, М.І. Сметанський, В.І. Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ “Віноблдрукарня”, 2001. – 200 с.
57. Подшивалкина В.И. Некоторые аспекты теории и практики социологической деятельности // Проблемы розвитку соціологічної теорії. – К., 2001.
58. Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу та рейтингове оцінювання знань студентів. Вказівки та рекомендації до організації навчального процесу з урахуванням вимог Європейської Кредитної Трансферної Системи / Швець Є.Я., Турба М.М., Швець Д.Є. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2006. – 18 с.
59. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. – Казань: Изд. КГУ – 1998.
60. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу // Наказ МОНУ № 774 від 30.12.2005 р.
61. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах / Наказ МОНУ від 02.07. 1993 р. № 161.
62. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні // Наказ МОН України від 29.07. 2005 р. №454.
63. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Наказ МОНУ від 20.10.2004 р. № 812.
64. Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки // Додаток до Наказу МОНУ від 23.01.2004 р. № 49.
65. Система організації самостійної роботи студентів: досвід, проблеми: Матеріали науково-методичної конференції 2 лютого 2000 р. / Відп. за вип. С.В. Степаненко. – К. : КНЕУ, 2000. – 260 с.

66. Сікорський П.І. Кредитно-модульна технологія навчання. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – С.52-60.
67. Смольянинов И.Ф. Советы начинающему лектору. – Л., 1980. – 23 с.
68. Судакова В.М. Методика викладання соціології. Навчальна програма. – К., 1999.
69. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців / додаток до Наказу МОНУ № 48 від 23.01.2004 р.
70. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчал. Посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти. – К.: Академія, 2001. – 528 с.
71. Цюприк А. Я. Самостійна робота студентів під час навчання суспільних дисциплін у технічному коледжі: Методичний посібник. – Львів: ВМС, 2004. – 80 с.
72. Чиж О.Н., Сагіна Н.С. Самостійна робота студентів у навчальному процесі // Нові педагогічні технології в контексті сучасних концепцій змісту освіти: Зб. статей. – Луганськ, 1998. – С. 211-243.
73. Яковцова А.Ф. Лекція в высшей школе: Текст лекции. – Х., 1996. – 20 с.

5.Форми підсумкового контролю успішності навчання

Орієнтовні питання до екзамену

1. Теоретичне та практичне значення соціології в житті сучасного суспільства
2. Місце соціології в системі сучасного суспільствознавства
3. Практична значущість викладання соціології в системі вищої освіти для формування сучасного гуманітарного світогляду студентів
3. Світоглядний та науково-теоретичний потенціал сучасних соціологічних знань
4. Системне запровадження викладання соціології у вузах і відкриття соціологічних факультетів як ознака демократичних соціальних змін в Україні
5. Професійний статус викладача соціології
6. Імідж викладача соціології та його складові елементи
7. Індивідуальні особливості процесу викладання соціології
8. Програмні основи та роль авторського підходу в процесі викладання соціології
9. Системний підхід як засіб активізації навчального процесу
10. Активізація інтересу студентів до соціологічних дисциплін — найважливіша умова ефективності викладання соціології
11. Формування соціологічної культури особистості студента як пріоритетне завдання викладання соціології
12. Соціалізаційний потенціал сучасних соціологічних знань
13. Виховний потенціал сучасних соціологічних знань
14. Особливості викладання соціології у вузах природничого та інженерно-технічного профілю в умовах гуманітаризації вищої освіти
15. Особливості викладання соціологічних дисциплін у педагогічних, юридичних і медичних закладах вищої освіти
16. Специфіка викладання соціології у вузах економічного профілю
17. Організація викладання системи соціологічних дисциплін на соціологічних факультетах університетів
18. Мета і завдання лекційної діяльності в процесі викладання соціології
19. Функції та основні різновиди лекцій у процесі викладання соціології
20. Проблема єдності навчальних і виховних завдань у лекційному курсі
21. Проблема організації лекційного матеріалу
22. Протиріччя формально-методичного і науково-теоретичного підходів при читанні лекцій із соціології

23. Проблема поєднання емпіричних соціологічних даних з теоретичним обґрунтуванням
24. Структура лекції, методичні вимоги до підготовки і читання лекцій із соціологічної тематики
25. Семінарське заняття, його специфіка та функції в процесі викладання соціології
26. Загальні методичні вимоги до підготовки семінарів із соціологічних проблем
27. Загальні методичні вимоги до процесу проведення семінарів із соціологічних проблем
28. Логіка формулювання питань семінарського заняття
29. Особливості опитування студентів при проведенні семінарського заняття
30. Організація дискусії на семінарському занятті
31. Оцінка як засіб контролю знань студентів
32. Засоби стимулювання пізнавальної активності студентів на семінарському занятті
33. Функціональна специфіка контролю за процесом засвоєння соціологічних знань
34. Особливості поточних форм контролю: опитування, співбесіди
35. Особливості поточних форм контролю: тести та контрольні роботи
36. Роль заліків (загальних і диференційованих) у закріпленні та розвитку соціологічних знань студентів
37. Особливості іспитової діяльності в процесі перевірки ґрунтовності соціологічних знань
38. Функціональні відмінності усних і письмових іспитів
39. Роль і значення науково-дослідницької роботи студентів у підвищенні ефективності процесу викладання соціологічних дисциплін
40. Особливості консультативної діяльності викладача в процесі підготовки студентами рефератів із соціологічних дисциплін
41. Особливості консультативної діяльності викладача в процесі підготовки студентами курсових робіт із соціологічних дисциплін
42. Особливості консультативної діяльності викладача в процесі підготовки студентами дипломних робіт із соціологічних дисциплін
43. Олімпіади з соціології як засоби розвитку творчих здібностей студентів
44. Наукові конференції з соціології як засоби розвитку творчих здібностей студентів
45. Методика підготовки наукових доповідей на студентські конференції
46. Методичні принципи організації самостійної роботи студентів у процесі викладання соціології
47. Часові бюджетні виміри самостійної роботи
48. Загальна характеристика основних напрямків самостійної роботи студентів при вивченні програмного соціологічного матеріалу
49. Специфіка самостійної роботи з підручниками з соціології
50. Специфіка самостійної роботи з соціологічними словниками
51. Специфіка самостійної роботи з соціологічними довідниками
52. Специфіка самостійної роботи з періодичними соціологічними виданнями
53. Специфіка самостійної роботи з монографічною соціологічною літературою
54. Роль та значення соціологічного практикуму в процесі викладання соціології

55. Особливості викладання питань методології емпіричних соціологічних досліджень.

56. Особливості викладання питань методики емпіричних соціологічних досліджень

57. Методологічні основи організації соціологічного практикуму

58. Методичні особливості керівництва педагогічною практикою студентів-соціологів.

**Зразок екзаменаційного білету
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

**Екзаменаційні білети з курсу «Методика викладання соціології»
для студентів денної форми навчання спеціальності «Соціологія»**

**IV курс
Білет №1**

1. Світоглядний та науково-теоретичний потенціал сучасних соціологічних знань
2. Функціональна специфіка контролю за процесом засвоєння соціологічних знань

Затверджено на засіданні кафедри соціології

Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій

протокол №_____ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Екзаменатор _____

6. Засоби діагностики успішності навчання: узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на екзамен.

Тестові завдання для проведення модульного контролю

Змістовний модуль 1. Нормативні документи викладача соціології

1. Навчальний процес у вищій школі – це:

А. Система вивчення навчальних дисциплін відповідно до галузевих стандартів підготовки фахівців

Б. Система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти

В. Система організації практичної підготовки відповідно до освітньо-професійної програми

Г. Система вивчення навчальних дисциплін відповідно до освітньо-кваліфікаційної підготовки фахівців

2. Освітньо-професійна програма підготовки – це:

А. Навчальний план підготовки фахівців відповідного напряму чи спеціальності

Б. Розклад навчальних занять

В. Перелік нормативних навчальних дисциплін із зазначенням загального обсягу часу, відведеного для їх вивчення та форм підсумкового контролю з кожної навчальної дисципліни

Г.Перелік вибірових навчальних дисциплін та дисциплін спеціалізації

3. Державний стандарт освіти – це:

А.Сукупність соціально-гуманітарних дисциплін підготовки фахівців

Б.Сукупність дисциплін, які визначають фундаментальну підготовку фахівців

В.Сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня

Г.Сукупність норм відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця

4.Освітньо-кваліфікаційна характеристика – це:

А.Основні вимоги до засвоєння студентами фундаментальних дисциплін відповідно до навчального плану

Б.Основні вимоги до здатності фахівця успішно виконувати професійні функції

В.Основні вимоги до практичної підготовки студента

Г.Основні вимоги до професійних якостей, знань і умінь фахівця, які необхідні для успішного виконання професійних функцій

5.Освітня характеристика – це:

А.Основні вимоги до навчального плану підготовки фахівців

Б.Основні вимоги до виконання фахівцем професіональних обов'язків

В.Основні вимоги до якостей і знань особи, яка здобула певний освітній рівень

Г.Основні вимоги до вивчення студентом нормативних навчальних дисциплін

6.Нормативна частина змісту освіти – це:

А.Вимоги до дисциплін соціально-гуманітарного циклу

Б.Вимоги до дисциплін фахової підготовки

В.Гарантований мінімум вимог до дисциплін спеціалізації

Г.Гарантований мінімум вимог до відповідного освітнього (освітньо-кваліфікаційного) рівня

7.Нормативні навчальні дисципліни – це:

А.Дисципліни, які визначаються освітньо-кваліфікаційною характеристикою фахівця

Б.Дисципліни, які визначаються державним стандартом освіти (освітньо-професійною програмою підготовки)

В.Дисципліни, які формують навички студента виконувати свої професійні обов'язки відповідно до спеціалізації

Г.Дисципліни, які формують навички студента виконувати свої професійні обов'язки відповідно до спеціальності.

8.Навчальна програма – це:

А.Нормативний документ, який визначає якість підготовки фахівців відповідних напрямів та спеціальностей

Б.Нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань і вмінь студентів

В. Нормативний документ, який визначає зміст навчальної дисципліни та її наукове і практичне значення в загальній системі підготовки фахівців відповідного напрямку та спеціальності

Г. Нормативний документ, який визначає зміст навчальної дисципліни та її наукове і практичне значення в загальній системі підготовки фахівців відповідної спеціалізації

9. Навчальний курс – це:

А. Завершений період навчання студента за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста

Б. Завершений період навчання студента протягом навчального року

В. Завершений період навчання студента за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра

Г. Завершений період навчання студента за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра

10. Навчальний рік – це:

А. Навчальний час для вивчення програми навчання згідно з оперативним навчальним планом

Б. Навчальний час для засвоєння студентом практичних навичок

В. Навчальний час відведений для самостійної роботи студентом

Г. Навчальний час, який складається з навчальних днів, екзаменаційних сесій, вихідних, святкових та канікулярних днів

11. Робоча навчальна програма – це:

А. Нормативний документ, який визначає послідовність вивчення навчального матеріалу у загальній системі підготовки фахівців

Б. Нормативний документ, який визначає критерії практичної підготовки фахівців відповідних напрямів та спеціальностей

В. Нормативний документ вищого навчального закладу, який розробляється для кожної навчальної дисципліни на основі навчальної програми дисципліни відповідно до навчального плану

Г. Нормативний документ, який визначає послідовність вивчення нормативних навчальних дисциплін

12. Навчальний план – це:

А. Нормативний документ, який складається вищим навчальним закладом на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного й підсумкового контролю

Б. Нормативний документ, який визначає послідовність та повноту реалізації вищим навчальним закладом освітньо-професійної програми підготовки фахівців

В. Нормативний документ, який визначає зміст підготовки фахівців вищим навчальним закладом та виконання вимог освітньої та освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівців відповідних напрямів та спеціальностей

Г.Нормативний документ, який визначає перелік та обсяг нормативних навчальних дисциплін відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців

13.Робочий навчальний план – це:

А.Нормативний документ, який складається вищим навчальним закладом на поточний навчальний рік і конкретизує форми проведення навчальних занять, їх обсяг, форми і засоби проведення поточного та підсумкового контролю за семестрами

Б.Нормативний документ, який регламентує проведення лекційно-семінарських занять протягом поточного навчального року

В.Нормативний документ, який визначає зміст та якість підготовки фахівців відповідних напрямів та спеціальностей у поточному навчальному році

Г.Нормативний документ, який визначає зміст та якість практичної підготовки фахівців

14.Індивідуальний навчальний план студента – це:

А.Нормативний документ у якому фіксуються навчальні, наукові та практичні досягнення студента відповідно до навчального плану підготовки фахівців

Б.Нормативний документ, за яким здійснюється навчання студента, виходячи з вимог освітньо-професійної програми відповідного рівня підготовки та з урахуванням його особистісних освітньо-професійних інтересів і потреб

В.Нормативний документ, за яким визначаються успіхи студента у вивченні фундаментальних дисциплін навчального плану підготовки фахівців

Г.Нормативний документ, за яким визначаються успіхи студента в процесі засвоєння дисциплін спеціалізації

15.Ступеневість вищої освіти – це:

А.Здобуття студентом освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста

Б.Здобуття студентом освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста

В.Здобуття студентом освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста

Г.Здобуття різних освітньо-кваліфікаційних рівнів на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти

Змістовний модуль II. Особливості викладання соціології у вищих навчальних закладах

1.Навчальна лекція – це:

А.Логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, при необхідності, засобами наочності та демонстрацією дослідів

Б.Логічно вивершений науковий матеріал, який охоплює найбільш важливі положення навчальної дисципліни

В.Логічно вивершений науковий матеріал, який охоплює важливі положення окремого модуля наукової дисципліни

Г.Логічно вивершений навчальний матеріал, який охоплює основний зміст навчальної програми

2.Лабораторне заняття – це:

А.Вид навчального заняття, яке проводиться під керівництвом викладача в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях

Б.Вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях з використанням устаткування, пристосованого для умов навчального процесу

В.Вид навчального заняття, яке проводиться поза межами навчального закладу у відповідних до теми заняття приміщеннях

Г.Вид навчального заняття, яке проводиться з імітацією дослідів

3.Практичне заняття – це:

А.Вид навчального заняття, яке передбачає підготовку студентами наукових доповідей та їх публічного захисту перед аудиторією

Б.Вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно до сформульованих завдань

В.Вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача здійснюють підготовку наукових або науково-методичних доповідей відповідно до заздалегідь сформульованих завдань

Г.Вид навчального заняття, на якому студенти проводять дискусії відповідно до визначеної викладачем наукової проблеми

4.Семінарське заняття – це:

А.Вид навчального заняття, на якому студенти виступають із обраними ними темами навчальної дисципліни

Б.Вид навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення студентами питань з попередньо визначених робочою навчальною програмою тем

В.Вид навчального заняття, на якому викладач здійснює закріплення вивченого матеріалу відповідного модуля

Г.Вид навчального заняття, на якому здійснюється перевірка викладачем теоретичних знань студентів

5.Консультація – це:

А.Один із видів навчальних занять, на якому викладач проводить роз'яснення окремих питань екзаменаційних білетів

Б.Один із видів навчальних занять, яке проводиться з метою отримання студентом відповіді на окремі теоретичні чи практичні питання та для пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування

В.Один із видів навчальних занять, на якому студенти під керівництвом викладача здійснюють підготовку до семінарського чи практичного заняття

Г.Один із видів навчальних занять, на якому викладач проводить роз'яснення окремих питань підготовки до семінарських занять

6.Дидактичною метою практичної підготовки студентів є:

А.Оволодіння ними методикою проведення соціологічного дослідження за відповідним напрямом вивчення громадської думки

Б.Оволодіння ними навичками, вміннями та способами організації майбутньої професійної діяльності

В.Оволодіння ними професійними навичками спілкування з клієнтами при проведенні соціологічних опитувань

Г.Оволодіння ними навичками проведення опитування громадської думки

7.Семестровий екзамен – це:

А.Форма підсумкового контролю, яка проводиться викладачем після завершення вивчення окремого модуля навчальної дисципліни

Б.Форма підсумкового контролю, яка проводиться викладачем після закінчення вивчення навчальної дисципліни

В.Форма підсумкового контролю рівня і якості засвоєння студентами теоретичних знань та практичних вмінь і навичок з окремої навчальної дисципліни за семестр

Г.Форма підсумкового контролю, яка проводиться після завершення студентом виробничої практики

8.Екзаменаційна сесія – це:

А.Період підведення підсумків навчальної роботи студентів протягом семестру

Б.Період проведення екзаменів з навчальних дисциплін відповідно до навчального плану підготовки фахівців

В.Період завершення вивчення навчальних дисциплін відповідно до навчального плану підготовки фахівців та розкладу занять

Г.Період проведення екзаменів з нормативних навчальних дисциплін

9. Державна атестація студента – це:

А.Визначення фактичної відповідності рівня його освітньої підготовки

Б.Визначення фактичної відповідності рівня його освітньої (кваліфікаційної) підготовки вимогам освітньої (кваліфікаційної) характеристики

В.Визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу дисциплін галузевого стандарту вищої освіти

Г. Визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу дисциплін спеціалізації

10.Навчальний семестр – це:

А.Складова частина навчального часу студента, що закінчується підсумковим семестровим контролем

Б.Складова частина навчального часу студента, яка відведена на вивчення теоретичного матеріалу

В.Складова частина навчального часу студента, яка відведена на засвоєння практичних навичок

Г.Складова частина навчального часу студента, яка відведена на самостійну роботу студента

11.Розклад навчальних занять – це:

А.Документ вищого навчального закладу, який забезпечує вивчення студентом нормативних навчальних дисциплін

Б.Документ вищого навчального закладу, який забезпечує вивчення студентом вибірових навчальних дисциплін

В.Документ вищого навчального закладу, який забезпечує вивчення студентом дисциплін спеціалізації

Г.Документ вищого навчального закладу, який забезпечує виконання навчального плану в повному обсязі щодо проведення навчальних занять.

12. Самостійна робота студента – це:

А.Основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять

Б.Основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу в процесі практичної підготовки

В.Основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу під час індивідуальної роботи

Г.Основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу в процесі проходження практики

13. Результати навчання – це:

А. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані та підтверджені проходженням програми навчання

Б. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані в процесі вивчення нормативних дисциплін

В. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані та підтверджені в процесі виробничої практики

Г. Специфічні інтелектуальні і практичні навички (компетенції), одержані та підтверджені в процесі заліково-екзаменаційної сесії

14. Рівень акредитації вищого навчального закладу – це:

А. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям неповної вищої освіти та кваліфікації

Б. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям базової вищої освіти та кваліфікації

В. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації

Г. Рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям неповної та базової вищої освіти та кваліфікації

15. Структурно-логічна схема підготовки в системі вищої освіти – це:

А. Наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-кваліфікаційної характеристики

Б. Наукове і методичне обґрунтування процесу підготовки фахівців відповідної спеціальності

В. Наукове і методичне обґрунтування процесу набуття студентом відповідних практичних навичок

Г. Наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми

ПРОГРАМА КУРСУ «ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Зв'язки з громадськістю» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму підготовки: 6.030101 «Соціологія».

Предметом є сутність системи зв'язків організації з цільовою аудиторією та її елементів, закономірності і випадковості їх виникнення, функціонування й розвитку, принципи і методи діяльності по формуванню і управлінню громадською думкою в інтересах організації і громадськості.

Міждисциплінарні зв'язки: історія, соціологія, соціологія комунікацій, соціологія громадської думки, соціологія реклами, основи демократії тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- 1. Модуль I.** Вступ до дисципліни «зв'язки з громадськістю»
- 2. Модуль II.** Зв'язки з громадськістю як фактор розвитку суспільства.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Зв'язки з громадськістю» є: забезпечити формування громадської думки та управління нею за допомогою використання сучасних систем масової комунікації та заходів масової інформації – преси, радіо, телебачення, зв'язку а також безпосередніх контактів з громадськістю, з цільовою аудиторією, партнерами, споживачами, клієнтами.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Зв'язки з громадськістю» є:

- забезпечення виробки науково обгрунтованої інформаційної політики її стратегії і тактики;
- ретельне вивчення цільової аудиторії, партнерів, клієнтів та споживачів;
- аналіз конкретних ситуацій при формуванні і здійсненні маркетингової діяльності;
- вивчення, аналіз, формування та оцінка громадської думки, настроїв і реакції населення на діяльність та інформацію організації;
- підготовка масиву аналітичних даних для прийняття рішень;
- організація і проведення активних акцій, ПР – компаній, ділових зустрічей, конференцій, виставок, презентацій з використанням засобів масової інформації;
- продукування і тиражування інформації при виконанні інформаційної та пропагандистської – рекламної роботи;
- розробка концептуальних моделей співробітництва та соціального партнерства, програм, акцій і компаній зв'язків з громадськістю.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- правила організації та проведення PR кампаній;
- принцип налагодження зв'язків з громадськістю;
- методи дослідження інтересів громадськості;
- принципи, методи, види і структуру роботи з громадськістю

уміти :

- налагоджувати зв'язок між соціальними групами суспільства; вільно та осмислено використовувати термінологічний апарат зв'язків з громадськістю;
- застосовувати в практичній соціологічній діяльності основні методи дослідження громадської думки;
- визначати (діагностувати) характеристики та особливості прояву різних суспільних процесів і станів людини,

що забезпечують формування компетенцій: **Компетенції соціально-особистісні** - розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність; **Загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, соціології що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **Інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **Професійні компетенції** - знання про сучасні методи проведення соціологічного дослідження; здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки, зібраної науковим шляхом, інформації; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про соціологію, як самостійну науку; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших державах; здатність організовувати роботу відповідно до вимог охорони праці та безпеки життєдіяльності; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері; уміння вести дискусію у процесі викладання соціології; **Спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 54 години/ 1,5 кредитів ECTS.

Загальна кількість годин – 54 год., аудиторних – 24 год. Лекції – 8 год. Практичні заняття – 6 год. Семінарські заняття – 4 год. Індивідуальна робота – 6 год. Самостійна робота – 3 год. Залік.

1. 4. Примірний навчально-тематичний план

№ п/п	Назва модулів та тем	Кредити ECTS	Кількість годин						
			Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
					Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	Індивідуальна робота
Модуль I. Вступ до дисципліни «Зв'язки з громадськістю»					4	2	2		4
1.	Сутність та зміст курсу «Зв'язки з громадськістю».	1.			2		2		
2.	Історія розвитку PR-технологій				2			2	
3.	Палік рілейшенз і пропаганда: методичні особливості та специфіка практичного здійснення					2		2	
Модуль II. Зв'язки з громадськістю як фактор розвитку суспільства.					4	4	2		2
4.	Громадськість та громадська думка	0.5			2				2
5.	Комунікації як засіб здійснення зв'язків з громадськістю.				2		2		
6.	Особливості функціонування зв'язків з громадськістю.					2			
7.	Моделювання PR-кампаній					2			
Загальна кількість годин			1.5	54	3	8	6	4	6

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Вступ до дисципліни «Зв'язки з громадськістю».

Тема 1. Сутність та зміст курсу «Зв'язки з громадськістю».

Тема 2. Історія розвитку PR-технологій.

Тема 3. Палік рілейшинз і пропаганда: методичні особливості та специфіка практичного здійснення.

Змістовий модуль II. Зв'язки з громадськістю як фактор розвитку суспільства.

Тема 4. Громадськість та громадська думка.

Тема 5. Комунікації як засіб здійснення зв'язків з громадськістю.

Тема 6. Особливості функціонування зв'язків з громадськістю.

Тема 7. Моделювання PR-кампаній.

Тема 1. Сутність та зміст курсу «Зв'язки з громадськістю».

1. Поняття «зв'язки з громадськістю».
2. Підходи до вивчення зв'язків. Зв'язки з громадськістю як галузь знання та навчальна дисципліна.
3. Сфери функціонування зв'язків з громадськістю в сучасному суспільстві.
4. Зв'язки з громадськістю в соціальній, культурній та політичній сферах.
5. Концепція двостороннього зв'язку.

Література [1, 4, 11, 12]

Тема 2. Історія розвитку PR-технологій.

1. Зародження основ зв'язків з громадськістю наприкінці XIX ст.
2. Перші організації та інститути із зв'язків з громадськістю.
3. Створення наукових основ та зміцнення статусу піар.
4. Розвиток зв'язків з громадськістю у XX –XXI ст.
5. Стан паблік рілейшенз в Україні та світі.

Література [3, 8, 9, 19, 23, 27]

Тема 3. Паблік рілейшенз і пропаганда: методичні особливості та специфіка практичного здійснення.

1. Сутність і визначення паблік рілейшенз.
2. Прагматичний, компромісний та альтруїстичний підходи.
3. Пропаганда як засіб маніпулювання суспільною думкою.

Література [2, 3, 7, 13, 23]

Змістовий модуль II. Зв'язки з громадськістю як фактор розвитку суспільства.

Тема 4. Громадськість та громадська думка.

1. Поняття громадськості. Класифікація громадськості.
2. Поняття громадської думки в соціології.
3. Соціально-психологічні основи управління громадською думкою.
4. Типи досліджень громадської думки в Україні.
5. Взаємодія громадськості та владних структур.
6. Маніпуляція громадською думкою в Україні та світі (порівняльний аналіз).

Література [1, 14, 17, 18, 21, 22]

Тема 5. Комунікації як засіб здійснення зв'язків з громадськістю.

1. Види та моделі комунікацій.
2. Процес комунікації та його елементи.
3. Робота із ЗМІ. Прес-конференції та презентації.
4. Ораторське мистецтво. Імідж як засіб комунікації. Створення іміджу.
5. Невербальні засоби комунікації.

Література [9, 11, 19, 21, 24, 25, 27]

Тема 6. Особливості функціонування зв'язків з громадськістю.

1. Політичний піар. Лобіювання.
2. PR у виборчих кампаніях. Загальні принципи організації виборчої кампанії.
3. Піар в бізнесі. Зв'язки з громадськістю в органах державного управління.
4. Проблема створення політичного іміджу України.

Література [10, 12, 14, 15, 21, 23, 26]

Тема 7. Моделювання PR-кампаній.

1. Види піар кампаній.
2. Методи проведення піар кампаній.
3. Планування піар кампанії.
4. Правила проведення піару.

Література [3, 4, 9, 13, 17, 23]

3. Рекомендована література

1. Азарова Л.В., Иванова К.А. Связи с общественностью: Учебное пособие – СПб., 2001.
2. Алешина И.В. Паблик рилейшинз для менеджеров и маркетеров. – М., 1997.
3. Алешина И. В. Паблик рилейшинз для менеджеров: Курс лекций. — М., 2002.
4. Блэк С. Паблик рилейшен. Что это такое? – М., 1999.
5. Варустиин Л. Расставим акценты: к определению понятия « предмет науки PR»// PR діалог. 1998. - №2. – С. 3-4.
6. Гаркавенко С.С. Маркетинг. Підручник. – К.: Лібра, 2002, сс. 408-460.
7. Емельянов С.М. Введение в специальность паблик рилейшенз. – СПб.: Институт управления и экономики, 2003.
8. Емельянов С.М. Профессиональная культура в содержании подготовки специалистов по связям с общественностью // Ученые записки института управления и экономики. 2003. - №3. С.15 – 18.
9. Зверинцев А.Б. Коммуникационный менеджмент. Рабочая книга менеджера PR. 2-е издание. – СПб.: СОЮЗ, 1997.
10. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. – М., 1995.
11. Землянова Л.М. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества: Толковый словарь терминов и концепций. М.: МГУ, - 1999.
12. Иванов В.Ф. Конвент-аналіз. Методологія і методика дослідження ЗМК. – К., 1994.
13. Иванченко Г. В. Реальность Паблик рилейшенз. – М.: «Смысл» - 1999.
14. Имидж лидера. Психологическое пособие для политиков. – М., 1994.
15. Почепцов Г. Имиджеология: теория и практика. – К., 1998.
16. Павленко А.Ф., Войчак А.В. Маркетинг: Підручник – К.: КНЕУ, 2003, сс. 135-168.
17. Картер Гарри. Эффективная реклама. – М.: Прогресс, 1991.
18. Королько В.Г. Феномен политической рекламы: плюсы и минусы // Эффективная реклама. – 1998. – октябрь.
19. Костенко Н.В. Ценности и символы в массовой коммуникации. – К., 1993.
20. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы формы). – Мн., Харвест, 1999.
21. Ножин Е.А. Основы отношений с общественностью. – «Паблик рилейшинз». Курс лекций. – Ч.1. – Пермь, 1994.
22. Осовський В.Л. Громадська думка: спроба соціологічної інтерпретації. – К.: Інститут соціології НАНУ, 1999.
23. Тульчинский Г.Л. PR-фирмы: технология и эффективность. СПб.: Алетейя, 2001.
24. Чумиков А.Н., Бочаров М. П. Связи с общественностью: теория и практика: Учебное пособие. М.: Дело, 2003.
25. Чумиков А.Н. Связи с общественностью: Учебное пособие 3-е издание. – М.: Дело, 2001.
26. Шепель В.М. Имиджеология. Секреты личного обаяния. – М., 1994.
27. Яковлев И. П. Основы теории коммуникации. СПб.: Институт управления и коммуникации, 2001.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Орієнтовний перелік запитань.

1. Поняття «зв'язки з громадськістю».
2. Підходи до вивчення зв'язків.
3. Зародження основ зв'язків з громадськістю наприкінці XIX ст.
4. Прагматичний, компромісний та альтруїстичний підходи.
5. Зв'язки з громадськістю як галузь знання та навчальна дисципліна. Сфери функціонування зв'язків з громадськістю в сучасному суспільстві.
6. Стан публік рілейшенз в Україні.
7. Зв'язки з громадськістю в соціальній, культурній та політичній сферах.
8. Політичний піар.
9. Загальні принципи організації виборчої кампанії.
10. Концепція двостороннього зв'язку.
11. Взаємодія громадськості та владних структур.
12. Види піар кампаній.
13. Методи проведення піар кампаній.
14. Планування піар кампанії.
15. Імідж та політика.
16. Імідж та бізнес.
17. Правила проведення піару.
18. Стан публік рілейшенз в світі.
19. Класифікація громадськості.
20. Перші організації та інститути із зв'язків з громадськістю.
21. Створення наукових основ та зміцнення статусу піар.
22. Розвиток зв'язків з громадськістю у XX – XXI ст.
23. Поняття громадськості.
24. Види PR технологій.
25. Класифікація громадськості.
26. Поняття громадської думки в соціології.
27. Соціально-психологічні основи управління громадською думкою.
28. Типи досліджень громадської думки в Україні.
29. Маніпуляція громадською думкою в Україні та світі (порівняльний аналіз).
30. Лобіювання. PR у виборчих кампаніях.
31. ЗМІ та виборча кампанія.
32. Реклама як засіб спілкування в суспільстві.
33. Піар у бізнесі.
34. Зв'язки з громадськістю в органах державного управління.
35. Проблема створення іміджу України.
36. Сутність і визначення публік рілейшенз.
37. Пропаганда як засіб маніпулювання суспільною думкою.

5. Засоби діагностики успішності навчання: тести до кожного з трьох модулів, узагальнюючі тести до навчальної дисципліни для поточного контролю; питання та творчі завдання на залік.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля №1

1. Систематичне розповсюдження фактів, аргументів, чуток, в тому числі і неправдивих, для впливу на громадську думку це – а) пропаганда; б) реклама; в) новини; г) стаття.
2. Які існують найрозповсюдженіші види піару? а) білий та чорний; б) чорний та синій; в) білий та блакитний; г) чорний та червоний.
3. Створення іміджу і вплив на свідомість та підсвідомість за допомогою інформації це? а) піар; б) пропаганда; в) реклама; г) нав'язування.

Приклад тестових питань та завдань до модуля №2

1. Скільки існує підходів до вивчення ЗМІ? а) 5; б) 7; в) 4; г) 6.
  2. Громадськість – це... а) правляча верхівка влади; б) група людей, що об'єднана спільним інтересом; в) це організована сукупність людей, об'єднаних характерними для них відносинами на певному ступені історичного розвитку; г) мала соціальна група, об'єднана на основі спільної діяльності.
  3. Скільки існує функцій ЗМІ? а) 2; б) 4; в) 5; г) 6.
- Які функції ЗМІ являються класичними? а) інформаційна; б) функція особистісної ідентифікації; в) соціальної інтеграції; г) розважальна; д) всі вище перераховані.

ПРОГРАМА КУРСУ

«ЄВРОПЕЙСЬКІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення варіативної навчальної дисципліни (за вибором університету) «Європейські інтеграційні процеси» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напрямку 6.030101 «Соціологія».

Пропонований курс «Європейські інтеграційні процеси» охоплює проблеми зародження передумов європейської інтеграції, становлення та розвитку Європейського Союзу та перспектив, його розширення на сучасному етапі. **Предметом** вивчення є інституційні аспекти європейської інтеграції, реформування інститутів ЄС після розширення. Курс також актуальний в контексті пошуку (чи утвердження) Україною своєї європейської ідентичності і з'ясування перспектив європейської інтеграції України.

Міждисциплінарні зв'язки: Політологія, Основи економічної теорії, Правознавство

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Історія Європейського Союзу
2. Структура Європейського Союзу
3. Україна та Європейський Союз.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Курс ставить за **мету** ознайомлення студентів з особливостями процесів інтернаціоналізації політичного життя і механізмами функціонування інтеграційних об'єднань; опанування студентами знань про історію створення Європейського союзу, його функцій, структури.

1.2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- ознайомлення з історією Європейського союзу,
- надання загального уявлення про розвиток ЄС,
- інформування про структуру ЄС,
- ознайомлення з особливостями розвитку міжнародної інтеграції,
- роз'яснення природи європейських інтеграційних процесів.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **мають знати:** сучасний стан та перспективи розвитку європейської інтеграції, перспективи входження України до ЄС, фактори впливу на розвиток зовнішньополітичних зв'язків України.

вміти: аналізувати стан розвитку Європейського Союзу; визначати перспективи участі України в міжнародних політичних відносинах, *що забезпечує формування компетенцій:*

Компетенції соціально-особистісні - здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; методична грамотність;

Загальнонаукові компетенції - уявлення про основи філософії, політології, соціології, логіки, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до суспільних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства та його складових соціальних інститутів й уміння використовувати ці знання в професійній і соціальній діяльності, базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в даній галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін;

Інструментальні компетенції - здатність до письмової й усної комунікації рідно мовою; знання іншої мови (мов); навички обробки первинних даних емпіричного етапу соціологічного дослідження, навички аналізу політичної та економічної інформації та інші дослідницькі навички;

Спеціалізовано-професійні компетенції - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою курсу є ознайомлення студентів з особливостями процесів інтернаціоналізації політичного життя і механізмами функціонування інтеграційних об'єднань; опанування студентами знань про історію створення Європейського союзу, його функцій, структури.

Завдання курсу:

- ознайомити з історією Європейського союзу,
- дати загальне уявлення про розвиток ЄС,
- проінформувати про структуру ЄС,
- ознайомити з особливостями розвитку міжнародної інтеграції,
- пояснити природу європейських інтеграційних процесів.

В кінці курсу студенти повинні **знати**:

- сучасний стан та перспективи розвитку європейської інтеграції,
- перспективи входження України до ЄС,
- фактори впливу на розвиток зовнішньополітичних зв'язків України.

Вміти:

- аналізувати стан розвитку Європейського Союзу;
- визначати перспективи участі України в міжнародних політичних відносинах.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1	Галузь знань 0301 Соціально-політичні науки	Нормативна (за вибором)	
	Напрямок підготовки 6.030101 Соціологія		

Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): Соціологія	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		2012-й	2013-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)		3-й	3-й
Загальна кількість годин - 72		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	14 год.	2 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	2 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Індивідуальна робота	
		12 год.	год.
		Самостійна робота	
		32 год.	2 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік			

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Історія Європейського Союзу

Тема 1. Історія створення Європейського Союзу.

Початок європейської інтеграції, «план Шумана», створення ЄЕС та Євроатому, Маастрихтський, Амстердамський та Ніццький договори, Шенгенська угода та єдина європейська валюта, процес розширення Європейського Союзу. Процеси „екстерналізації” та „інтерналізації” в сучасному світі. Класифікація країн за регіональною ознакою. Класифікація країн за рівнем індустріального розвитку. Класифікація країн за сукупністю економічних критеріїв. Теорія абсолютних переваг А. Сміта. Теорія відносних переваг Д. Рікардо.

Тема 2. Розвиток Європейського Союзу.

Інтеграційні процеси країн Західної Європи, європейська валютна система, законодавчі документи ЄС. Світова торгівля. Міжнародна валютно-фінансова система. Роль ТНК в сучасному світі. Міжнародні науково-технічні відносини. Теорії міжнародного руху капіталу. Міжнародний поділ праці. Інформаційні ресурси сучасного світу.

Модуль 2. Структура Європейського Союзу

Тема 3. Організаційна будова та структура Європейського Союзу.

Організаційна будова Європейського Союзу, основні органи Європейського Союзу: Європейський парламент, Європейська рада, Європейська комісія,

Європейський суд, функції основних органів Європейського Союзу, прийняття рішень у Європейському Союзі.

Тема 4. Договори та процес прийняття рішень.

Угоди та законотворчі процеси в ЄС. Консультації. Процедура згоди (санкціонування). Спільне прийняття рішень, Комітет примирення.

Тема 5. Європейські цінності та символи.

Основні європейські цінності: толерантність, мир, свобода, демократія, верховенство права. Символи Європейського Союзу: прапор, гімн.

Модуль 3. Україна та Європейський Союз

Тема 6. Копенгагенські критерії.

Вимоги до країн-кандидатів щодо вступу до європейської спільноти. Критерії оцінювання. Основні документи. Терміни розгляду. Процедура прийняття рішень.

Тема 7. Перспективи співпраці України та Європейського співтовариства.

Передумови, особливості та шляхи інтеграції України у світове господарство. Формування факторів та векторів інтеграції України. Передумови вступу України до ЄС. Участь України у європейських інтеграційних процесах. Інституційно-правові основи співробітництва України та ЄС. Розвиток основних форм співробітництва між Україною та ЄС. Можливі наслідки від вступу України до ЄС. Стан та перспективи розвитку економіки України. Політична готовність вступу України до ЄС. Трансформація структури зовнішньоекономічних зв'язків України

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	інд	с.р.		л	п	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1. Історія Європейського Союзу										
Історія створення ЄС	14	2	2	2	6		2			
Розвиток Європейського Союзу	10	2	2		6			2	2	
Всього по модулю 1	24	4	4	2	12	6	2	2	2	
Змістовий модуль 2. Організація соціологічних досліджень, методи збирання та аналізу соціологічної інформації										
Організаційна будова та структура Європейського Союзу	14	2	2	2	8					
Договори та процес прийняття рішень	12	2	2	2	6					

Європейські цінності та символи.	6	2	2	2						
Всього по модулю 2	32	6	6	6	14					
Змістовий модуль 3. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії.										
Копенгагенські критерії	12	2	2	2	6					
Перспективи співпраці України та Європейського співтовариства	4	2	2							
Всього по модулю 3	16	4	4	4	6					
Усього годин	72	14	14	12	32	6	2	2	2	

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія створення Європейського Союзу	2
2	Розвиток Європейського Союзу	2
3	Організаційна будова та структура Європейського Союзу	2
4	Договори та процес прийняття рішень	2
5	Європейські цінності та символи	2
6	Копенгагенські критерії	2
7	Перспективи співпраці України та Європейського співтовариства	2

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Історія створення Європейського Союзу	4
2	Розвиток Європейського Союзу	4
3	Організаційна будова та структура Європейського Союзу	4
4	Договори та процес прийняття рішень	4
5	Європейські цінності та символи	4
6	Копенгагенські критерії	4
7	Перспективи співпраці України та Європейського співтовариства	4

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Історія створення Європейського Союзу	6
2	Розвиток Європейського Союзу	6
3	Організаційна будова та структура Європейського Союзу	8
4	Європейські цінності та символи	6

5	Перспективи співпраці України та Європейського співтовариства	6
---	---	---

7. Індивідуальні завдання

До заліку готується наукова стаття з питань європейської інтеграції (за вибором студента)

8. Методи навчання

Розповідь, бесіда, пояснення, лекція, лекція-огляд, семінарські заняття, дослідні роботи, ігрові методи, інтерактивні методи, ситуаційні задачі тощо.

9. Форми контролю

1. Відповідь на семінарському занятті	
Оцінка “відмінно”	виставляється, якщо студент показав глибокі знання програмного матеріалу, на базі рекомендованих першоджерел і додаткової літератури, грамотно і логічно його викладає, швидко приймає вірні рішення.
Оцінка “добре”	виставляється, якщо студент твердо знає програмний матеріал, відповідає без істотних помилок, вірно використовує отримані знання при вирішенні практичних завдань.
Оцінка “задовільно”	виставляється, якщо студент знає матеріал в основному, але не засвоїв деталей, відповідає без грубих помилок, вірно використовує отримані знання при вирішенні практичних завдань.
Оцінка “незадовільно”	виставляється, якщо студент відповідає неправильно або ж не по суті питання, не може використати знання на практиці.
2. Написання реферату	
Оцінка “відмінно” 10 балів	виставляється, якщо реферат оформлено у відповідності до вимог, зроблено власні висновки, подано список використаної літератури і вчасно у визначений викладачем термін подано для перевірки.
Оцінка “добре” 8 балів	виставляється, якщо в цілому реферат відповідає вимогам до оформлення, подано список використаної літератури, але є неточності у тексті чи то у висновках.

Оцінка “задовільно” 6 балів	виставляється, якщо робота виконана без дотримання вимог до написання або оформлення роботи, містить фактичні помилки у тексті, висновки відсутні.
Оцінка “незадовільно” 0 балів 0 балів	виставляється в разі грубого порушення вимог до написання і оформлення роботи, а також у випадку несамотійного виконання. виставляється в разі відсутності реферату.
3. Написання модульної контрольної роботи	
Оцінка “відмінно” 10 балів	Виставляється в разі правильної повної відповіді на всі 9 тестових запитань, або в разі повної письмової відповіді на всі теоретичні запитання та правильного виконання практичного завдання
Оцінка “добре” 8 балів	Виставляється в разі правильної повної відповіді на 7-8 тестових запитань, або в тому разі, якщо студент відповідає на всі теоретичні запитання без суттєвих помилок та в цілому правильно виконав практичне завдання
Оцінка “задовільно” 6 балів	Виставляється в разі правильної відповіді на 5-6 тестових запитань, або в тому разі, якщо письмова відповідь на теоретичні запитання не повна, містить багато неточностей, практичне завдання виконано не у повному обсязі або з помилками
Оцінка “незадовільно” 0 балів 0 балів	Виставляється в разі 4 і менше правильних відповідей, або у тому випадку, якщо відповідь на теоретичні запитання не правильна чи відсутня, якщо практичне завдання виконане неправильно чи відсутнє. Виставляється, якщо студент був відсутнім на контрольній роботі
4. Складання бібліографічного опису з теми	
Оцінка “відмінно” 5 балів	Виставляється, якщо студент виконав завдання вчасно, підібрав максимально можливу кількість наукових та інформаційних джерел саме на задану тематику, оформив список у відповідності до вимог.
Оцінка “добре” 4 балів	Виставляється, якщо студент виконав завдання вчасно, підібрав достатню кількість наукових та інформаційних джерел, котрі відповідають заданій тематиці, але оформив список з незначними неточностями.
Оцінка “задовільно” 3 балів	Виставляється, якщо студент виконав завдання вчасно, але підібрав не значну кількість джерел, не всі з них відповідають заданій тематиці у повній мірі та в разі, якщо у оформленні списку є значна кількість помилок.

Оцінка “незадовільно” 0 балів	Виставляється, якщо студент не вчасно виконав завдання, в разі, якщо він підібрав критично малу кількість джерел, або якщо робота виконана без дотримання вимог щодо оформлення списку джерел та літератури. Виставляється в разі відсутності роботи.
0 балів	
5. Ведення термінологічного словника	
Оцінка “відмінно” 5 балів	Виставляється, якщо словник містить всі визначені робочою програмою терміни, наводяться альтернативні визначення понять, вказано джерело інформації.
Оцінка “добре” 4 балів	Виставляється, якщо словник містить всі визначені робочою програмою терміни, вказано джерело інформації.
Оцінка “задовільно” 3 балів	Виставляється, якщо словник неповний (але містить менше половини термінів визначених робочою програмою), відсутні посилання на джерело інформації.
Оцінка “незадовільно” 0 балів	Виставляється, якщо словник містить менше половини визначених робочою програмою термінів,
0 балів	Виставляється, якщо термінологічний словник відсутній.

10. Питання до іспиту з курсу «Європейські інтеграційні процеси»

1. Класифікація країн за регіональною ознакою.
2. Класифікація країн за рівнем індустріального розвитку.
3. Класифікація країн за сукупністю економічних критеріїв.
4. Теорія абсолютних переваг А. Сміта.
5. Теорія відносних переваг Д. Рікардо.
6. Міжнародні науково-технічні відносини.
7. Теорії міжнародного руху капіталу.
8. Міжнародний поділ праці.
9. Інформаційні ресурси сучасного світу.
10. Соціальні гарантії в країнах ЄС.
11. Нормативно-правове забезпечення системи регулювання зовнішньополітичної діяльності в Україні.
12. Національні особливості країн ЄС.
13. Проблема державної мови в країнах ЄС.
14. Процедура прийняття рішень в країнах ЄС.
15. Керівні органи Європейського союзу.
16. Функції європейського омбудсмена.

- 17.Символи ЄС.
- 18.Копенгагенські критерії.
- 19.Особливості інтеграції центральноєвропейських країн.
- 20.Євроринок та особливості його функціонування.
- 21.Азія в процесах міжнародної економічної інтеграції.
- 22.Політична готовність вступу України до ЄС.
- 23.Трансформація структури зовнішньополітичних зв'язків України.
24. Процеси „екстерналізації” та „інтерналізації” в сучасному світі.
- 25.Шляхи формування та фактори ефективності міжнародних інтеграційних угруповань.
- 26.Інтеграційні процеси в Європі.
- 27.Цілі створення міжнародних інтеграційних угруповань.
- 28.Європейський Союз, його склад, напрямки та перспективи розвитку.
- 29.Сутність Маастрихтських угод в межах ЄС.
- 30.Особливості інтеграції центральноєвропейських країн.
- 31.Євроринок та особливості його функціонування.
- 32.Передумови вступу України до ЄС.
- 33.Участь України у європейських інтеграційних процесах.
- 34.Інституційно-правові засади співробітництва України та ЄС.
- 35.Розвиток основних форм співробітництва між Україною та ЄС.
- 36.Можливі наслідки від вступу України до ЄС.
- 37.Стан та перспективи розвитку економіки України.
- 38.Політична готовність вступу України до ЄС.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

№	Обов'язкові види робіт	Загальна кількість перевірок	Максимальна оцінка у балах	Мінімальна оцінка у балах
1.	Відповідь на семінарському занятті	7	35	20
2.	Написання модульних контрольних робіт	3	30	20
3.	Написання реферату	1	15	8
4.	Написання есе	1	10	8
5.	Складання словника термінів	1	10	8
Разом		13	100	64

13. Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма.
2. Конспект лекцій.
3. Плани семінарських занять.

4. Плани практичних занять.
5. Методичні рекомендації забезпечення самостійної роботи студентів.
6. Запитання для екзаменаційного тестового контролю студентів.

14. Рекомендована література

1. Акопова Е.С. и др. Мировая экономика и международные экономические отношения: Учеб пособие. – Ростов-на-Дону. – 2000.
2. Воронова Є.М. Міжнародні економічні відносини: опорний конспект курсу лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. – К.: КНТЕУ, 2001.
3. Воронова Є.М. Міжнародні економічні організації: Конспект лекцій. – К.: КНТЕУ, 2001.
4. Воронова Є.М., Мазаракі А.А. Україна в міжнародній торгівлі: Конспект лекцій. – К.: КНТЕУ, 2000.
5. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічних знань: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2004.
6. Гребельник О.П., Романовський О.О. Основи зовнішньоекономічної діяльності. – К.: Деміург, 2003.
7. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: Навчальний посібник. – Київ: ЦУЛ, 2002.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3. / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – 952с.
9. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2001.
10. Міжнародна економіка. Навчальний посібник / За ред. Козака Ю.Г., Новацького В.М. – К.: Центр навчальної літератури, Видавництво „АртЕк”, 2002.
11. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко та ін.; За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – 2-ге вид, перероб. і допов. – К.: Вища шк. – Знання, 2000.
12. Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. – К.: О-во „Знання”, КОО, 2000.
13. Поручник А.И. Интеграция Украины в мировое хозяйство. – К., 1994.
14. Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004.
15. Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С. Міжнародна економіка: Короткий конспект лекцій. – К.: МАУП, 1999.
16. Соколенко С.И. Глобалізація і економіка України. - К., 1999.
17. Солонінко К.С. Міжнародна економіка: Навчальний посібник для студентів напрямку 0501 „Економіка і підприємництво”. – Житомир: ЖДТУ, 2004.
18. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002.
19. Храмов В.О., Бовтрук Ю.А. Зовнішньоекономічна політика: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002.
20. Юхименко В.В. Проблеми інтеграції України до світового господарства. – К.: КНТЕУ, 2000.

ПРОГРАМА КУРСУ
«ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ
ПРОЦЕСОМ У ВНЗ»

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни «Організація управління навчальним процесом у ВНЗ» - засвоїти основні теоретико-методологічні та нормативні положення, вимоги щодо організації управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах. Акцент робиться на визначенні сучасних підходів щодо організації навчального процесу у вищих закладах освіти України, що зорієнтовані на модернізацію вищої освіти до європейських вимог.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Організація управління навчальним процесом в ВНЗ», студенти повинні знати:

- Законодавчі акти України у галузі освіти, методичні, нормативні та інші директивні документи стосовно діяльності навчального закладу;
- Загальні основи і принципи управління навчальним процесом;
- Прогресивні концепції і сучасні системи управління навчальним закладом;
- Технологію розробки стратегічних і поточних планів навчальної діяльності закладу освіти.

Студенти мають вміти:

- планувати, організовувати та аналізувати різноманітні види аудиторних і позааудиторних занять;
- розробити концепцію виховної роботи у вузі;
- організувати та вести науково-дослідну та методичну роботу;
- розробити навчально- методичний комплекс дисципліни;
- оптимізувати діяльність органів студентського самоврядування.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1	Галузь знань 0301 Соціально-політичні науки	Нормативна (за вибором)	
	Напрямок підготовки 6.030101 Соціологія		
Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування):	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		2012-й	2013-й

Індивідуальне науково-дослідне завдання	Соціологія	Семестр	
(назва)		9-й	9-й
Загальна кількість годин - 72		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст	8 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		8 год.	2 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Індивідуальна робота	
		4 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		34 год.	46 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік			

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Вища освіта: основні моделі та стратегічні завдання реформування.

Сутність вищої освіти. Основні цілі та завдання. Система вищої освіти.

Парадигми освіти: когнітивна, особистісно-орієнтована, функціоналістська, культурологічна. Моделі освіти: традиційна, раціоналістична, гуманістична (феноменологічна), не інституційна. Можливості інформаційної системи Internet в процесах реформування освіти.

Всесвітня криза освіти. Нагальні проблеми у вищій школі. Шляхи модернізації. Основні напрямки реформи. Стратегічні завдання реформування вищої освіти.

Тема 2. Основні засади організації навчального процесу у вищих закладах освіти.

Законодавство України про вищу освіту. Закони «Про вищу освіту», «Про освіту». Державна політика в галузі освіти. Основні принципи.

Структура вищої освіти: освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні.

Система стандартів вищої освіти: державний, галузеві та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів.

Навчальні плани. Програми навчальних дисциплін. Науково-методичне забезпечення навчального процесу.

Навчальний процес: основні принципи. Зміст освіти, освітньо-професійна програма. Структурно-логічна схема підготовки.

Тема 3. Форми організації навчального процесу.

Основні форми навчання. Дистанційне навчання. Екстернат. Основні види навчальних занять у вищих навчальних закладах: лекція, лабораторна, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація.

Індивідуальні завдання як форма навчальної діяльності (реферати, курсові, кваліфікаційні, дипломні проекти, магістерські дисертації).

Самостійна робота студента: зміст, методичне забезпечення.

Практична підготовка студентів ВНЗ – обов’язковий компонент освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня. Програма, терміни, проведення, організація практичної підготовки.

Тема 4. Контроль якості знань в процесі фахової підготовки.

Контрольні заходи: форми проведення та система оцінювання знань.

Семестровий екзамен, семестровий диференційований залік, семестровий залік.

Модульно-рейтингова система – нова технологія навчального процесу, яка спирається на традиційні форми організації навчальної діяльності і використовує кількісні показники якості отриманих знань та вмінь професії підготовки фахівців. Особливості оцінювання знань.

Документальне оформлення. Основні рейтингові показники: рейтинговий бал, підсумкова оцінка, семестровий рейтинговий бал, навчальний рейтинг студента. Формули розрахунку.

Державна атестація. Державна комісія: склад, термін роботи, складання державних екзаменів, захист дипломних робіт (проектів). Науковий етикет процедури захисту дипломних, магістерських робіт.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	інд	с.р.		л	п	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 1. Вища освіта: основні моделі та стратегічні завдання реформування		2	2		8		2			
Тема 2. Основні засади організації навчального процесу у вищих закладах освіти.		2	2	2	8		2	2		2
Тема 3. Форми організації навчального процесу.		2	2	2	8					
Тема 4. Контроль якості знань в процесі фахової підготовки.		2	2		10					
Усього годин	54	8	8	4	34	54	4	2	46	2

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вища освіта: основні моделі та стратегічні завдання реформування	2
2	Основні засади організації навчального процесу у вищих закладах освіти.	2
3	Форми організації навчального процесу.	2
4	Контроль якості знань в процесі фахової підготовки.	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вища освіта: основні моделі та стратегічні завдання реформування	8
2	Основні засади організації навчального процесу у вищих закладах освіти.	8
3	Форми організації навчального процесу.	8
4	Контроль якості знань в процесі фахової підготовки.	10

7. Індивідуальні завдання

До підсумкового контролю студенти готують аналіз проведеного опитування «Викладання очима студентів»

8. Методи навчання

Розповідь, бесіда, пояснення, лекція, лекція-огляд, семінарські заняття, дослідні роботи, ігрові методи, інтерактивні методи, ситуаційні задачі тощо.

9. Форми контролю

1. Відповідь на семінарському занятті	
Оцінка “відмінно”	виставляється, якщо студент показав глибокі знання програмного матеріалу, на базі рекомендованих першоджерел і додаткової літератури, грамотно і логічно його викладає, швидко приймає вірні рішення.
Оцінка “добре”	виставляється, якщо студент твердо знає програмний матеріал, відповідає без істотних помилок, вірно використовує отримані знання при вирішенні практичних завдань.

Оцінка “задовільно”	виставляється, якщо студент знає матеріал в основному, але не засвоїв деталей, відповідає без грубих помилок, вірно використовує отримані знання при вирішенні практичних завдань.
Оцінка “незадовільно”	виставляється, якщо студент відповідає неправильно або ж не по суті питання, не може використати знання на практиці.
2. Написання реферату	
Оцінка “відмінно” 10 балів	виставляється, якщо реферат оформлено у відповідності до вимог, зроблено власні висновки, подано список використаної літератури і вчасно у визначений викладачем термін подано для перевірки.
Оцінка “добре” 8 балів	виставляється, якщо в цілому реферат відповідає вимогам до оформлення, подано список використаної літератури, але є неточності у тексті чи то у висновках.
Оцінка “задовільно” 6 балів	виставляється, якщо робота виконана без дотримання вимог до написання або оформлення роботи, містить фактичні помилки у тексті, висновки відсутні.
Оцінка “незадовільно” 0 балів 0 балів	виставляється в разі грубого порушення вимог до написання і оформлення роботи, а також у випадку несамотійного виконання. виставляється в разі відсутності реферату.
4. Написання модульної контрольної роботи	
Оцінка “відмінно” 10 балів	Виставляється в разі правильної повної відповіді на всі 9 тестових запитань, або в разі повної письмової відповіді на всі теоретичні запитання та правильного виконання практичного завдання
Оцінка “добре” 8 балів	Виставляється в разі правильної повної відповіді на 7-8 тестових запитань, або в тому разі, якщо студент відповідає на всі теоретичні запитання без суттєвих помилок та в цілому правильно виконав практичне завдання
Оцінка “задовільно” 6 балів	Виставляється в разі правильної відповіді на 5-6 тестових запитань, або в тому разі, якщо письмова відповідь на теоретичні запитання не повна, містить багато неточностей, практичне завдання виконано не у повному обсязі або з помилками

Оцінка “незадовільно” 0 балів	Виставляється в разі 4 і менше правильних відповідей, або у тому випадку, якщо відповідь на теоретичні запитання не правильна чи відсутня, якщо практичне завдання виконане неправильно чи відсутнє.
0 балів	Виставляється, якщо студент був відсутнім на контрольній роботі
4. Складання бібліографічного опису з теми	
Оцінка “відмінно” 5 балів	Виставляється, якщо студент виконав завдання вчасно, підібрав максимально можливу кількість наукових та інформаційних джерел саме на задану тематику, оформив список у відповідності до вимог.
Оцінка “добре” 4 балів	Виставляється, якщо студент виконав завдання вчасно, підібрав достатню кількість наукових та інформаційних джерел, котрі відповідають заданій тематиці, але оформив список з незначними неточностями.
Оцінка “задовільно” 3 балів	Виставляється, якщо студент виконав завдання вчасно, але підібрав не значну кількість джерел, не всі з них відповідають заданій тематиці у повній мірі та в разі, якщо у оформленні списку є значна кількість помилок.
Оцінка “незадовільно” 0 балів	Виставляється, якщо студент не вчасно виконав завдання, в разі, якщо він підібрав критично малу кількість джерел, або якщо робота виконана без дотримання вимог щодо оформлення списку джерел та літератури.
0 балів	Виставляється в разі відсутності роботи.
5. Ведення термінологічного словника	
Оцінка “відмінно” 5 балів	Виставляється, якщо словник містить всі визначені робочою програмою терміни, наводяться альтернативні визначення понять, вказано джерело інформації.
Оцінка “добре” 4 балів	Виставляється, якщо словник містить всі визначені робочою програмою терміни, вказано джерело інформації.
Оцінка “задовільно” 3 балів	Виставляється, якщо словник неповний (але містить менше половини термінів визначених робочою програмою), відсутні посилання на джерело інформації.
Оцінка “незадовільно” 0 балів	Виставляється, якщо словник містить менше половини визначених робочою програмою термінів,
0 балів	Виставляється, якщо термінологічний словник відсутній.

Питання до заліку

1. Що включає нормативно-правова база організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі?
2. Державна політика у галузі вищої освіти в Україні.
3. Шляхи забезпечення державної політики у галузі вищої освіти України.
4. Як забезпечується право громадян України на вищу освіту?
5. Структура вищої освіти в Україні.
6. Які освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти запроваджені в Україні?
7. Структура, мета та функціональні особливості післядипломної освіти в Україні.
8. Нормативно-законодавча база визначення змісту навчання у вищому навчальному закладі.
9. Основні підходи та принципи у визначенні змісту вищої освіти.
10. Типи вищих навчальних закладів в Україні та особливості системи організації управління в них.
11. Робочі та дорадчі органи у вищому навчальному закладі.
12. Як здійснюється процедура ліцензування та вищого навчального закладу?
13. Рівні акредитації вищих навчальних закладів.
14. Засоби діагностики якості вищої освіти.
15. Що включає система стандартів вищої освіти в Україні?
16. Що визначає освітньо-кваліфікаційна характеристика випускників вищих навчальних закладів?
17. Як організаційно забезпечується виконання нормативної частини змісту вищої освіти?
18. Як організаційно забезпечується виконання вибіркової частини змісту вищої освіти?
19. Дидактика вищої школи як теорія та практика навчання.
20. Основні завдання процесу навчання.
21. Компоненти навчального процесу у вищій школі.
22. Основні принципи, на яких ґрунтується навчальний процес у вищій школі.
23. Складові змісту освіти: нормативна і вибіркова.
24. Освітньо-професійна програма підготовки студентів у вищій школі.
25. Структурно-логічна схема підготовки фахівців у системі вищої освіти.
26. Мотивація навчання в сучасних соціально-економічних умовах.
27. У чому виявляється зв'язок між методичними засадами навчання і структурою процесу навчання?
28. У чому полягає відмінність між екстенсивним та інтенсивним підходами до організації навчального процесу?
29. Який характер дії законів навчання в конкретних ситуаціях навчального процесу?
30. Загальні та конкретні закономірності навчального процесу у вищій школі.
31. Особливості єдності процесів навчання та виховання студентів.
32. Загальні та конкретні закономірності навчального процесу у вищій школі.
33. Які сучасні принципи дидактики вищої школи?
34. Вимоги принципів навчання у вищій школі.
35. Особливості організації навчального процесу за денною формою навчання.

36. Особливості організації навчального процесу за вечірньою формою навчання.
37. Особливості організації навчального процесу за заочною формою навчання.
38. Особливості організації навчального процесу за дистанційною формою навчання.
39. Особливості організації навчального процесу за екстернатною формою навчання.
40. Основні вимоги до лекції.
41. Індивідуальні заняття: організація, вимоги до проведення.
42. Практичні та лабораторні заняття: організація, вимоги до проведення.
43. Консультація: організація, вимоги до проведення.
44. Семінарське заняття: організація, вимоги до проведення.
45. Розробка, функціональні особливості використання тестів у системі вищої школи.
46. Аудиторні заняття: організація, вимоги до проведення.
47. Дипломна робота.
48. Курсова робота.
49. Які нормативні документи розробляє навчальний заклад для забезпечення організації навчального процесу?
50. Що включає науково-методичне забезпечення навчального процесу?
51. Схарактеризуйте структурні складові робочої навчальної програми.
52. Основні вимоги до розробки навчальної програми дисципліни.
53. Характеристика основних видів навчальних занять у вищих навчальних закладах.
54. Організація самостійної роботи студента та її методичне забезпечення.
55. Організаційно-методичне забезпечення практичної підготовки студентів.
56. Що включає програма практичної підготовки студентів?
57. Як забезпечується безперервність та наступність у практичній підготовці студентів?
58. Які основні вимоги щодо організації проведення та здійснення керівництва практикою?
59. Кредитно-модульна система підготовки фахівців.
60. Форми організації навчання в умовах КМСОНП.
61. Організаційно-методичне забезпечення КМСОНП.
62. Як здійснюється контроль успішності студента і що включає шкала оцінювання навчальних досягнень студента при КМСОНП?
63. Види та форми проведення поточного контролю, що використовують при модульному навчанні.
64. Організаційні особливості проведення модульного контролю.
65. Що включає комплекс контрольних заходів при кредитно-модульній системі навчання?
66. Основні форми державної атестації.
67. Які вимоги щодо організації державної атестації студентів?
68. Оцінювання результатів складання студентами державних екзаменів та захисту випускних робіт, порядок присвоєння кваліфікації випускникам і видачі державних документів про освіту.
69. Умови повторного складання державних екзаменів чи захисту випускної роботи.

70. Документальне оформлення роботи державної екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії і звітність про результати її діяльності.
71. Навчальний план: структура, складові та основні вимоги щодо розробки та виконання.
72. Робочий навчальний план, його структура та призначення.
73. Учасники навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.
74. Індивідуальний навчальний план студента, його структура і порядок укладення.
75. Облікові одиниці навчального часу студента.
76. Сучасні вимоги щодо визначення навчального часу студента.
77. Основні види методичної, наукової та організаційної роботи викладача.
78. Особливості планування та обліку робочого часу викладачів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації.
79. Індивідуальний робочий план викладача.
80. Культура та гігієна праці у вищій школі.
81. Дайте характеристику структурним підрозділам вищого навчального закладу.
82. Система планування у вищому навчальному закладі.
83. Кафедра як базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу.
84. Функції керівника факультету та завідувача кафедрою.
85. Напрями методичної роботи у вищій школі та структурні підрозділи вищого навчального закладу, що забезпечують її виконання.
86. Головні напрями психології освітнього менеджменту, що сформувались у вітчизняній практиці.
87. Зміст, структура менеджменту освітніх організацій як виду соціального управління.
88. Психологічні компоненти управління освітніми організаціями.
89. Що визначає стиль управління керівника вищого навчального закладу?
90. Основні психологічні особливості управління структурними підрозділами у вищому навчальному закладі.
91. Основні види конфліктів у вищих навчальних закладах та способи запобігання й уникнення їх.
92. Психологічні особливості взаємодії суб'єкта і об'єкта управління у вищій школі.
93. Що таке "соціальні мотиви управлінської діяльності керівника вищого навчального закладу"?
94. Якими головними психологічними знаннями мають опанувати керівники вищих навчальних закладів?
95. Які головні групи вмінь та навичок становлять структуру операційного компонента психологічної готовності до управління?
96. Що таке "особистісний компонент психологічної готовності керівників навчальних закладів до управління"?
97. Визначте основні характеристики педагогічного менеджменту.
98. У чому полягає сутність провідних функцій і принципів освітнього менеджменту?
99. Визначте основні характеристики педагогічного менеджменту.
100. Яку сукупність дій і прийомів включає самоменеджмент керівника вищого навчального закладу?

11. Розподіл балів, які отримують студенти

№	Обов'язкові види робіт	Загальна кількість перевірок	Максимальна оцінка у балах	Мінімальна оцінка у балах
1.	Відповідь на семінарському занятті	7	35	20
3.	Написання реферату	1	15	8
4.	Написання есе	1	10	8
5.	Організація та проведення дослідження	1	30	20
6.	Складання словника термінів	1	10	8
Разом:		13	100	64

12. Рекомендована література

Основна література:

1. Закон України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 р. № 2984-III // Офіц. вісн. України. — 2002. — № 8. — С. 1–43. [Ст. 66, ст. 67, ст. 68].
2. Закон України “Про Освіту” від 23.03.96 № 100/96 ВР: Законодавство України про освіту: Зб. законів. — К.: Парлам. вид-во, 2002. — С. 3–28.
3. Закон України “Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні” від 3 грудня 1999 р. № 1273-XIV // Організація роботи з іноземними студентами і розвиток міжнародного співробітництва в освіті України: Зб. інформ.-довід. матеріалів. — К.: Вид-во Європ. у-ту, 2003. — С. 438.
4. Методичні рекомендації щодо забезпечення навчального процесу: Зб. док. — К.: МАУП, 2006. — 116 с.
5. Про затвердження Положення про державний вищий заклад освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 р. № 1074 // Освіта України: Нормат.-правові док. — К.: Міленіум, 2001. — С. 429–446.
6. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65 // Освіта України: Нормат.-правові док. — К.: Міленіум, 2001. — С. 375–381.
7. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців: Завт. Наказом М-ва освіти і науки України від 23.01.04 № 48 // Інформ. вісн. — 2004. — № 13. — С. 12–15.
8. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти в Україні. Історія. Теорія: Підручник. — К.: Либідь, 1998. — 560 с.
9. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна — Болонья — Саламанка — Прага — Берлін) / Упоряд. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. — Т.: Екон. думка, 2003. — 60 с.
10. Болонський процес: Нормат.-правові док. / Уклад. З. І. Тимошенко, І. Г. Оніщенко, А. М. Грехов, Ю. І. Палеха. — К.: Європ. ун-т, 2004. — 102 с.

11. Болонський процес: Модель структури додатка до диплома / Уклад. З. І. Тимошенко, О. І. Казаченко, А. М. Грехров, Ю. А. Гапон, Ю. І. Палеха. — К.: Європ. ун-т, 2004. — 73 с.
12. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підруч. для педагогів. — К.: Укр. вид. спілка, 1997. — 441 с.
13. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Метод. посіб. — К.: ЦУЛ, 2003. — 316 с.
14. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи: Навч. посіб. — К.: ЦНЛ, 2005. — 396 с.
15. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник. — К.: Академія, 2003. — 576 с.
16. Вознюк Т. Г. Менеджмент навчально-виховного процесу. — К.: Здоров'я, 2002. — 128 с.
17. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. / Ред. В. Г. Кремень — Т.: Навч. кн. "Богдан", 2004. — 384 с.
18. Гончаренко С. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.
19. Гура О. І. Педагогіка вищої освіти: вступ до спеціальності: Навч. посіб. — К.: ЦНЛ, 2005. — 224 с.
20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
21. Збірник нормативних актів України щодо організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі: Довід. Для працівників вищ. навч. закл. — К.: УАЗТ, 2003. — 410 с.
22. Збірник нормативних актів України щодо організації заочного навчання у вищих навчальних закладах України. — К., 2002.
23. Змістові частини галузевих стандартів вищої освіти підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодшого спеціаліста та бакалавра щодо гуманітарної, соціально-економічної та екологічної освіти // Інформ. вісн. — 2003. — № 11. — С. 3–55.
24. Кузьминський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. — К.: Знання, 2005. — 486 с.
25. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / За заг. ред. О. Г. Мороза. — К.: МАУП, 1994. — 196 с.
26. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. — К.: Знання, 2003. — 450 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
27. Мартиненко С. М. Загальна педагогіка: Навч. посіб. / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. — К.: МАУП, 2002. — 176 с.
28. Максимюк С. П. Педагогіка: Навч. посіб. — К.: Кондор, 2005. — 667 с.
29. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Ред. М. Ф. Степко. — К., 2004. — 60 с.
30. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навч. посіб. — 3-тє вид., доп. — К.: КДНК, 2001. — 608 с.
31. Мороз І. В. Кредитно-модульна система організації навчального процесу: Довід. для студ. — К.: Освіта України, 2005. — 90 с.
32. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навч. посіб. — К.: ЦНЛ, 2007. — 232 с.
33. Нормативно-методичні положення з розроблення засобів діагностики якості вищої освіти випусника вищого навчального закладу. Структура та зміст стандарту засобів діагностики якості вищої освіти // Інформ. вісн. — 2003. — № 10. — С. 62–70.
34. Нормативно-методичні положення з розроблення освітньо-кваліфікаційної підготовки фахівця. Структура та зміст освітньо-професійної програми підготовки фахівця // Інформ. вісн. — 2003. — № 10. — С. 43–53.

35. Нормативно-методичні положення з розроблення освітньо-кваліфікаційної характеристики випусників вищого навчального закладу. Структура та зміст освітньо-кваліфікаційної характеристики випусників ВНЗ // Інформ. вісн. — 2003. — № 10. — С. 20–30.
36. Нормативно-правові документи з питань вищої освіти / Ред. Я. Я. Болюбаш — 2004. — 304 с.
37. Освіта в Україні / Ред. О. А. Кривенко; Упоряд. Є. К. Пашутинський. — К.: Атіка, КНТ, 2004. — 492 с.
38. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.; Ред. В. Г. Кремінь — К.; Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. — 147 с.
39. Педагогический энциклопедический словарь/ Ред. Б. М. БимБад — М.: БРЭ, 2003. — 528 с.
40. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Знання, 2005. — 399 с.
41. Порядок ліцензування освітніх послуг: Затв. Постановою Кабміну України від 29.08.03 № 1380 // Інформ. вісн. — 2004. — № 12. — С. 2–7.
42. Правила подання пропозицій щодо уточнення системи виробничих функцій, узагальнених задач діяльності, здатностей, умінь та змістових модулів, назв рекомендованих навчальних дисциплін, розподілу годин... // Інформ. вісн. — 2003. — № 11. — С. 56–57.
43. Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України: Затв. наказом М-ва освіти і науки України від 23.01.04 № 49 // Інформ. вісн. — 2004. — № 13. — С. 3–8.
44. Резник С. Д. Управление кафедрой: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Инфра-М, 2006. — 635 с.; Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / За заг. ред. В. Зубка. — К.: Академія, 1997. — 290 с.
45. Товажнянський Л. Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити: Монографія / Л. Л. Товажнянський, Є. І. Сокол, Б. В. Клименко. — Х.: НТУ “ХПІ”, 2004. — 144 с.
46. Фіцула М. М. Педагогіка: Навч. посіб. — 2-ге вид., випр. і допов. — К.: Академія, 2005. — 560 с.
47. Шамова Т. И. Управление образовательными системами: Учеб. пособие / Т. И. Шамова, Т. М. Давыденко, Г. Н. Шибанова. — М.: Академия, 2002. — 384 с.
48. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. — К.: Вища шк., 2002. — 215 с.
49. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2002. — 560 с.

Додаткова література:

50. Андрущенко В. Модернізація вищої освіти України в контексті Болонського процесу // Болонський процес в дії. — К., 2005. — С. 5–11.
51. Бабкіна О. Проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні у контексті болонських реформ // Освіта і управління. — 2006. — Т. 9., № 1. — С. 91–94.
52. Бондарчук Ю. Удосконалення форм і методів навчання відповідно до вимог Болонського процесу / Ю. Бондарчук, Г. Чуйко, Н. Чуйко // Вища шк. — 2005. — № 2. — С. 35–41.
53. Бойко Р. В. Атестація наукових кадрів у контексті Болонського процесу/ Р. В. Бойко, Л. Є. Шкляр // Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи. — К., 2004. — С. 79–88.
54. Болюбаш Я. Я. Євроінтеграція України як чинник соціально-економічного розвитку держави/ Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков // Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи. — К., 2004. — С. 24–67.
55. Бунда В. В. Реформування мережі вищих освітніх навчальних закладів України в контексті Болонського процесу / В. В. Бунда, Ф. Г. Ващук // Пробл. адаптації вищої освіти в

Україні до європейських стандартів і принципів Болонського процесу. — Ужгород, 2004. — С. 8–12.

56. Головатий М. Організаційно-методичні засади інтеграції національної системи освіти України в європейську систему освіти відповідно до Болонського процесу // Освіта і упр. — 2005. — Т. 8., — № 3–4. — С. 157–160.

57. Гурч Л. Деякі аспекти впровадження європейської системи ECTS у вищу освіту України // Персонал. — 2004. — № 12. — С. 68–73.

58. Дослідження нормативів та управління розрахунками навчального навантаження у вищому закладі освіти/ В. Поліщук, Ю. Тесля, Ю. Триус, К. Левківський // Вища шк. — 2006. — № 1. — С. 35–52.

59. Жованик В. І. Болонський процес: зміст, підходи і завдання “Академічної безпеки” навчального закладу, її моделювання та рівні / В. І. Жованик, Г. В. Жованик // Акт. пробл. екон. — 2005. — № 12. — С. 112–120.

60. Жорнова О. Соціокультурний контекст проблем викладання фундаментальних дисциплін у вищій школі // Нові технології навчання. — К., 2004. — Вип. 3 9. — С. 83–90.

61. Зайцев М. О. Впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу як чинник реформування освіти в контексті Болонського процесу: проблеми та прогнози // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти. — 2004. — С. 135–137.

62. Зиновьев С. Научная организация учебного процесса // Alma mater. — 2005. — № 9. — С. 49–54.

63. Калошин В. Ф. Вплив емоцій на ефективність навчального процесу: (теорія та практика) / В. Ф. Калошин, О. О. Безносьок, Ю. П. Лемешко // Прак. психол. та соц. робота. — 2006. — № 1. — С. 70–74.

64. Козлакова Г. Інформатизація навчального процесу — передумова інтеграції до європейського освітнього простору // Болонський процес в дії. — К., 2005. — С. 37–42.

65. Ніколаєвська А. Викладання очима студента: досвід організації та проведення моніторингу // Вища освіта України. — 2005. — № 1. — С. 26–28.

66. Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. // Нові технології навчання. — Вип. 3 8. — К., 2004. — 213 с.

67. Ломоносов А. В. Блочно-модульна організація навчального процесу в системі антикризових заходів вищих закладів освіти/ А. В. Ломоносов, О. Ю. Эганов, О. Е. Савченко // Антикризове упр. підприємством: пробл. і шляхи їх розв’язання в умовах України. — 2001. — Вип. 1. — С. 267–269.

68. Мельник Н. І. Освітні можливості Інтернет: Зб. наук. праць. // Вісн. ХДАК. Вип. 8. — 2001. — С. 116 — 120.

69. Одерій Л. П. Менеджмент якості вищої освіти: методи і механізми. — К.: ІСДО, 1995. — 100 с.

70. Рейс Ф. Секрети успішного навчання: Прак. поради для студ. — Л.: Свічадо, 2006. — 256 с.

71. Себкова Х. Акредитація і забезпечення якості вищої освіти в Європі // Вища шк. — 2005. — № 2. — С. 77–84.

72. Федоров А. Ф. Средства администрирования учебного процесса по заочной форме обучения с использованием дистанционных технологий в программной среде “Электронные институты” / А. Ф. Федоров, Д. Ю. Кузнецов, И. С. Паниковский // Инновации в образовании. — 2005. — № 4. — С. 160–161.

ПРОГРАМА КУРСУ «СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Соціальний контроль” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр напрям 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6030101 «Соціологія»

Предметом вивчення навчальної дисципліни “Соціальний контроль” є становлення знання про соціальний контроль, процес його функціонування, основні форми діагностики та управління соціальними суб’єктами та системами.

Міждисциплінарні зв’язки: дисципліна є органічним продовженням дисциплін «Соціально-економічний аналіз», «Аналіз соціальних систем», а також виступає підґрунтям до вивчення таких дисциплін соціально-політичного циклу як “Соціологія”; гуманітарного циклу як «Філософія».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. **Модуль 1. Структура соціального контролю.**
2. **Модуль 2. Методи та технології соціального контролю.**

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Соціальний контроль” є вивчення знань про методи та особливості соціального контролю у соціальних системах; опанування студентами логіки пізнавального процесу, становлення наукового стилю мислення.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Соціальний контроль” є :

- вивчення категоріального апарату соціального контролю для подальшого використання при аналізі особливостей функціонування соціальних систем;
- осмислення процесів розвитку соціального контролю як наукової дисципліни для більш глибокого розуміння законів функціонування соціуму;
- розуміння значення парадигмального підходу до аналізу теоретичних концепцій;
- усвідомлення особливостей оцінки теоретичних надбудов, їх модернізації та формування нового знання про соціальний контроль, адекватного сучасним реаліям;
- використання здобутих знань у подальшому навчанні та в майбутній професійній діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- передумови виникнення напрямку наукового знання – соціальний контроль;
- основні цілі та завдання соціального контролю
- основні функції соціального контролю
- основні концепції соціального контролю

- основні методи соціального контролю
- основні технології соціального контролю

вміти :

- вільно оперувати категоріями соціального контролю, порівнювати різні теорії;
- розкривати особливості впливу теоретичних знань на суспільне життя;
- аналізувати внесок окремих вчених в розвиток знання про соціальний контроль;
- датувати оцінку основним технологіям соціального контролю;
- розкривати зміст основних етапів розвитку знання про соціальний контроль;
- визначати основні завдання, що постали перед сучасними інститутами соціального контролю, що забезпечують формування компетенцій:

Компетенції соціально-особистісні - розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей і відносно природи (принципи біоетики); здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; екологічна грамотність; **Загальнонаукові компетенції** - уявлення про основи соціології, економіки, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; **Інструментальні компетенції** - здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іншої мови (мов); навички управління інформацією; дослідницькі навички; **Професійні компетенції** - знання різноманітних соціально-економічних процесів, станів, властивостей соціальних суб'єктів з погляду розуміння значення комплексного підходу щодо зазначених понять; сучасні уявлення про принципи соціологічного дослідження; здатність застосовувати основні теоретичні та практичні методи аналізу та оцінки стану об'єктів соціально-економічної взаємодії; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про теоретичну, практичну та прикладну соціологію та економіку; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної та економічної науки в Україні та інших державах; здатність організовувати роботу відповідно до вимог охорони праці та безпеки життєдіяльності; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання механізмів соціального діагностування; **Спеціалізовано-професійні компетенції** - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний тематичний план

№ n/n	Назви теоретичних блоків		Кількість годин				
			Всього	Лекцій	Семінарських	Індивідуальна робота	Самостійна робота
	Модуль 1. Структура соціального контролю						
1.	Поняття та складові соціального контролю	2	12	2	4	2	4
2	Функції соціального контролю		9	2	2	1	4
3	Способи здійснення соціального контролю		9	2	2	1	4
4	Види соціального контролю		16	2	4	2	8
5	Система соціального контролю		10	2	2	2	4
	Модуль 2. Методи та технології соціального контролю						
6	Методи соціального контролю	1	10	2	2	2	4
7	Технології соціального контролю		10	2	2	2	4
8	Соціальний суб'єкт та його роль у соціальному контролі		16	2	4	2	8
9	Соціодіагностика та її роль у соціальному контролі		16	2	4	2	8
	Всього	3	108	18	26	16	48

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 годин / 3 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Структура соціального контролю.

1. Поняття та складові соціального контролю.
2. Функції соціального контролю.
3. Способи здійснення соціального контролю.
4. Види соціального контролю.
5. Система соціального контролю.

Змістовий модуль 2. Методи та технології соціального контролю.

1. Методи соціального контролю.
2. Технології соціального контролю.

3. Соціальний суб'єкт та його роль у соціальному контролі.
4. Соціодіагностика та її роль у соціальному контролі.

3. План семінарських занять:

Змістовий модуль 1. Структура соціального контролю.

Тема 1. Поняття та складові соціального контролю.

Література [10, 14]

Тема 2. Функції соціального контролю.

Література [34, 26]

Тема 3. Способи здійснення соціального контролю.

Література [10, 14]

Тема 4. Види соціального контролю.

Література [9]

Тема 5. Система соціального контролю.

Література [17]

Змістовий модуль 2. Методи та технології соціального контролю.

Тема 6. Методи соціального контролю.

Література [14]

Тема 7. Технології соціального контролю.

Література [15]

Тема 8. Соціальний суб'єкт та його роль у соціальному контролі.

Література [15]

Тема 9. Соціодіагностика та її роль у соціальному контролі.

Література [15]

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Арон Р. Этапы развития социологической мысли /Общ. ред. и предисл. П.С. Гуревича. — М.: Издательская группа «Прогресс» — «Политика», 1992. — 608 с.
2. Баразгова Е.С. Американская социология (традиции и современность): курс лекций. - Екатеринбург; Бишкек: Деловая книга; Одиссей, 1997. - 176с.
3. Батыгин Г.С., Подвойский Д.Г. История социологии. – М.: Наука и образование, 2007. – 444 с.
4. Воронцов А.В., Громов И.А. История социологии. XIX – начало XX века. Часть 1. Западная социология. Часть 2. Русская социология. – М.: ВЛАДОС, 2005.
5. Глазунов С. В. Історія та теорія соціології: протосоціологія : Навч. посіб. – Д.: РВВ ДНУ, 2008. – 67 с.
6. Гофман А. Б. Семь лекций по истории социологии: учебное пособие для студ. вузов. - Москва : Мартис, 1995. - 204 с.
7. Григорьев С.И. Основы виталистской социологии XXI века. Учеб.пособ. – М.: Гардарики, 2007. – 239 с.
8. Захарченко М.В. Історія соціології від античності до початку XX ст.: посібник - Київ : Либідь, 1993. - 336с.
9. Зборовский Г.Е. Теоретическая социология XX - начала XXI века. Уч.пособ. для вузов. – Екатеринбург: Изд-во Гуман.ун-та, 2007. – 364 с.
10. Здравомыслов А.Г. Социология: теория, история, практика. – М: Наука, 2008. – 382 с.

11. История теоретической социологии: в 5 т. /Отв. ред. и сост., проф. Ю.Н.Давыдов; РАН.Ин-т социологии. - Москва: Наука, 1995. - Т.1 : От Платона до Канта: Предыстория социологии и первые программы науки об обществе. – 270 с.
12. История социологии в Западной Европе и США. Учебник для вузов /Отв. ред. Г.В. Осипов.. — М.: Издательство НОРМА, 2001. — 576 с.
13. Історія української філософії: Підруч. для вузів /С. В. Бондар, Г. Вдовиченко, Н. Ю. Кривда та ін. – К. : Академвидав, 2008. – 624 с.
14. Коваліско Н.В. Основи соціальної стратифікації: Навчальний посібник. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 328 с.
15. Крячко В.І. Соціодіагностичний ракурс української ментальності : монографія / В. І. Крячко. – Київ: Вид-во ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2012. – 248 с.
16. Кравченко А.И. История зарубежной социологии: учебное пособие. - Москва : Культура : Академический проект, 2005. - 704 с.
17. Кравченко С.А. Социология модерна и постмодерна в динамически меняющемся мире. – М.: МГИМО-ун-т, 2007. – 264 с.
18. Кравченко С.А. Социология: парадигмы через призму социологического воображения. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Экзамен, 2007. – 750 с.
19. Кривошеев В.В. Аномия современного общества: классические теории, современные традиции, российские реалии. – М.: Изд-во СГУ, 2008. – 214 с.
20. Култаєва М.Д., Навроцький О.І., Шеремет І.І. Європейська теоретична соціологія ХХ-ХХІ століття: Навчальний посібник. – Х.: ХРУ імені В.Н.Каразіна, 2008. – 328 с.
21. Новикова С.С. История развития социологии в России: учебное пособие - Москва-Воронеж : НПО "МОДЭК", 1996. - 288с.
22. Осипов А. О. Онтологія духовності: Моногр.: У 2-х кн. Кн. II – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – 240 с.
23. Петров В.П. Социология СССР: очерк становления и гибели Советского Союза. – М.: Комкнига, 2006. – 128 с.
24. Пилипенко В.Є., Попова І.М., Танчер В.В. та ін. Спеціальні та галузеві соціології: Навч.посібник. – 2-е вид. – К.: ПЦ «Фоліант», 2007. – 451 с.
25. Плахов В.Д. Западная социология: исторические этапы, основные школы и направления развития XIX-XX вв.: Учебное пособие. - Санкт-Петербург, 2000. - 156 с.
26. Полторак І.С., Колісник Л.О., Лаптурова Я.О. Соціологія. Навч.посібник. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2008. – 112 с.
27. Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от Античности до наших дней /Науч. ред. В.В.Целищев. – 6-е изд., стер. – М.; Екатеринбург : Акад. проект: Деловая книга, 2008. – 1008 с.
28. Романовский Н.В. Историческая социология – М.: «Канон+», 2009. – 320 с.
29. Ручка А.О. Курс історії теоретичної соціології: навчальний посібник. - Київ: Наукова думка, 1995. - 224с.
30. Симонова О.А. История социологии XX века: избранные темы: учеб. Пособие – М.: Университетская книга; Логос, 2008. - 208 с.
31. Социологический неовитализм: новые возможности XXI века / Общ.ред. С.И. Григорьев, О.Т. Коростелева. – Москва-Барнаул: Азбука, 2007.- 207 с.
32. Соціологічна думка України: навчальний посібник для студентів вузів /М.В. Захарченко, В.Ф. Бурлачук, М.О. Молчанов та ін.; Ред. О.І. Цибульська. - Київ : Заповіт, 1996. - 424 с.
33. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: Навчальний посібник /За ред. А. Ручки, - К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. – 363 с.
34. Соціологія: Підруч. для вузів / За ред. В. Г. Городяненка. – 3-тє вид., перероб. та допов. – К.: Академія, 2008. – 544 с.

35. Соціологія XIX – початку XX століття : Хрестоматія: Навч. посіб. для вузів/ Уклад.: В. Г. Городяненко, О. В. Гилюн, За ред. В. Г. Городяненка. – Д. : Вид-во ДНУ, 2008. – 628 с.
36. Філософія і соціологія в контексті сучасної культури: Зб. наук. праць / Відп. ред. П. І. Гнатенко; ДНУ. – Д. : ДНУ, 2008. – 379 с.
37. Франчук В.И. Современная организмическая социология: основные положения и словарь-справочник. – М.: Издательство «Спутник +», 2008. – 292 с.
38. Ціннісні орієнтації: аналіз соціально-філософських концепцій заходу 80-90х років / Відп.ред.А.Т.Гордієнко. - Київ : Наукова думка, 1995. – 208 с.
39. Черниш Н.Й. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання - 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – 486 с.
40. Чеснокова В.Ф. Язык социологии. Курс лекций – М.: Изд-во «ОГИ», 2010. – 544 с.
41. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества / Пер. с польск. – М.: Логос, 2008.
42. Ярошенко А. О. Історія соціології: курс лекцій. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. - 213 с.

Додаткова література:

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Навчальний посібник. – Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2007. – 316 с.
2. Арістотель. Політика. – К.: Основи, 2000. – 350 с.
3. Афанасьев В.В. Социология политики Освальда Шпенглера. – М.: Изд-во КДУ, 2009.
4. Афанасьев В.В. Историческая социология: Учебное пособие – М.: Книжный дом университет, 2009. – 184 с.
5. Афанасьев В.В. Социология истории: Учеб.пособие. - М.: Канон +, 2008.
6. Бабосов Е.М. Социология: Энциклопедический словарь / Предислов. Г.В.Осипова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 480 с.
7. Бакулев Г.П. Массовая коммуникация: Западные теории и концепции: 2-е изд., перераб. и доп. – М: Аспект-Пресс, 2010. – 192 с.
8. Бердяев Н.А. Самопознание. – М.: ДЭМ, 1990. – 335 с.
9. Блинова М.С. Современные социологические теории миграции населения – М.: Изд-во КДУ, 2009.
10. Бурдые П. Социолог под вопросом: История социологии // Социологические исследования. - 2003. - N8. - С. 104-113.
11. Вебер М. Аграрная история древнего мира. - Москва : Канон-пресс Ц : Кучково поле, 2001. - 560 с.
12. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Пер.з нім. О.Погорілий; Ред.М.Павлюк. - Київ : Основи, 1994. - 261 с.
13. Вебер М. “Объективность” познания в области социальных наук и социальной политики // Культурология. XX век: Антологія. – М.: Юрист, 1995. – С. 557 – 603.
14. Вебер М. Социальные причины падения античной культуры // М. Вебер. Избранное. Образ общества. – М.: Юрист, 1994. – С.447 – 468.
15. Вебер Марианна. Жизнь и творчество Макса Вебера / Пер. с нем. М.И. Левиной. М.: РОССПЭН, 2007. - 656 с.
16. Гелберт Дж. Суспільство блага. Пора гуманності. – К.: ВД. „Скарби”, 2003. – 160с.
17. Геллнер Е. Нація та націоналізм / Пер. з англ. – К.: Знання, 2003. – 186 с.
18. Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь. – М.:Весь мир, 2004. –120 с.

19. Гидденс Э. Устроение общества. Очерк теории структуризации: Пер. с англ. – М.: Академический проект, 2003. – 528 с.
20. Голубицкий Ю. А. Физиологический очерк и становление социологии // Социологические исследования : Ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской академии наук. - 2010. - N 3. - С. 133-138.
21. Грищенко Ж.М. Социология жизни, или Жизнь в социологии. – Минск: Четыре четверти, 2007. – 256 с.
22. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Знання України, 1991. – 240 с.
23. Давей Пан. К истории социологии в Китае // Социологические исследования. - 2009. - N 4. - С. 130-136.
24. Давыдов А. Системная социология. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008.
25. Далекохідні українці: історія, культура, форми саморганізації: монографія / В. Б. Євтух, В. П. Трошинський, А. А. Попок; Ін-т соціології, психології та управління НПУ ім. М. П. Драгоманова, Центр сучасного суспільствознавства. - К.: Альтепрес, 2009. - 272 с.
26. Де Роберти Е.В. Новая постановка вопросов социологии. Изб. труды/Отв. ред. А.О. Бороноев. – СПб.: Алетейя, 2008. – 496 с.
27. Ерохина Л.Д. Гендерология и феминология: учебное пособие – М.: Флинта, 2009. – 384 с.
28. Жолков С. Ю. О законах социума и истории // Alma mater. - 2010. - N 2. - С. 70-78.
29. Зиммель Г. Как возможно общество // Г. Зиммель. Избранное. Т.2. – М.: Юрист, 1996. – С.301–465.
30. Зиммель Г. Проблемы социологии // Г. Зиммель. Избранное. Т.2. – М.: Юрист, 1996. – С.509–529.
31. Зубков В.И. Социологическая теория риска. – М.: Академический проект, 2009.
32. Ковалев С. Н. Знание Сократа и неведение софистов // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія. - Київ: НПУ, 2008. - Вип. 77. - С. 49-62.
33. Конфуций. Луньюнь. Изречения. – М.: Эксмо, 2003. – 464 с.
34. Кудрявцев В. А. Историческая традиция и перспективы создания аксиологической социологии // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология : научный журнал. - 2010. - N 2. - С. 21-28.
35. Локк Дж. Два трактата о правлении // Дж. Локк. Соч. в 3-х томах. Т.3. – М.: Мысль, 1988. – С. 140–405.
36. Луман Н. Общество как социальная система /Пер. с нем.– М.: Логос, 2004. – 232 с.
37. Луцкий А. Л., Скворцова Е. Л. Предтечи и начала японской социологии // Социологические исследования - СОЦИС. - 2010. - N 4. - С. 122-129.
38. Макиавелли Н. Государь: Сочинения. – М.: Эскимо, Харьков: Фолио, 2005. – 672 с.
39. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура (фрагменты) / Под ред. В. Танчера; Реф. пер. і вст. ст. В. Костинской. - Киев: Абрис, 1996. – 112 с.
40. Митупова С. А. Японская социология и проблема идентичности в японском обществе // Социологические исследования - СОЦИС. - 2010. - N 4. - С. 113-121.
41. Нельга О. Соціологія владних еліт: історія і сучасність // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : науково-теоретичний часопис. - 2010. - N 4. - С. 207-209.
42. Немировский В.Г., Невирко Д.Д. Социология человека: от классических к постклассическим подходам. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 304 с.
43. Нова соціокультурна реальність в Україні: теорія, методологія, практика: Зб. матер. Всеукр. наук. конф., Київ, 22-23.04.2008 р. / Гол. ред. кол. В. Г. Чернець. – К. : ДАКККиМ, 2008. – 300 с.

44. Парето В. Закат свободы // Социологические исследования : Ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской академии наук. - 2009. - N 6. - С. 111-120.
45. Парето В. Компендиум по общей социологии /Пер.с итал. А.А.Зотова. – М.: Изд-во ГУ-ВШЭ, 2008.
46. Петрова Р.Г. Гендерология и феминология. – М.: Издательский дом «Дашков и К», 2007.
47. Платон. Діалоги : Пер. з давньогрецької / Платон. – Х. : Фоліо, 2008.– 348 с.
48. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т.1: Чары Платона. – М.: Феникс, 1992. – С. 213–248.
49. Прохоров Ю.Е. В поисках концепта. – М.: Флинта, 2008.
50. Прошанов С.Л. Социология конфликта в России: история, теория, современность. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 232 с.
51. Саблина С.Г. Коммуникация и общественные связи: западные теории, методология, практика. Учебное пособие /Новосиб.гос.ун-т. – Новосибирск, 2007. – 228 с.
52. Серенков Ю. С. Испытание женщины в эпоху "нового рыцарства". Социологическая артуриана Э.С. Фелпс // Социологические исследования: Ежемесячный научный и общественно-политический журнал Российской академии наук. - 2009. - N 11. - С. 125-133.
53. Сидорина Т.Ю., Полянников Т.Л. Национализм: теории и политическая история. Учеб.пособие. – М.: Изд-во ГУ ВШЭ, 2006. – 356 с.
54. Слова чоловіків (1790-1793) / Кондорсе, Прюдом, Гійомар та ін., Упоряд. Е. Бадентер ; Пер.з фр.. О. Хома. – К. : Альтерпрес, 2008. – 400 с.
55. Словарь-справочник по социологии / Сост. Акмалова А.А., Капицын В.М., Миронов А.В. – М.: Дашков и К, 2010. – 304 с.
56. Смелзер Н. Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995 / Пер. з англ. – Львів: Кальварія, 2003. – 128 с.
57. Современный иронический социально-политический словарь / В. Г. Головаха; ДНУ. – Д. : ДНУ, 2008. – 112 с.
58. Социальные проблемы: конструкционистское прочтение. Хрестоматия / Сост. И.Г.Ясавеев. – Казань: Изд-во Казанск.ун-та, 2007.
59. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г.Городяненко. – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
60. Степаненко В., Рибщун О. Українська соціологія: суспільно-історичний та ідеологічний контексти розвитку // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теорет. часоп. - 2009. - № 2. - С. 23-46.
61. Суковата В. Гендерна ідентичність і конструювання пам'яті кризових моментів історії: жіночі стратегії виживання // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теорет. часоп. - 2009. - № 2. - С. 67-95.
62. Сучасний стан і перспективи розвитку соціології в Україні та Європі: матеріали міжнародних соціологічних читань пам'яті Н. В. Паніної / Нац. акад. наук України ; ред.: Є. І. Головаха, О. Г. Стегній. - К., 2008. - 192 с.
63. Тезаурус социологии. Тематический словарь-справочник / Под ред. Ж.Т. Тощенко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 489 с.
64. Теорія та історія соціології. Частково анотований бібліографічний покажчик літератури зі спеціальності 22.00.01 / Відп. ред. професор В. Г. Городяненко. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – 98 с.
65. Тоффлер Е. Третья хвиля – К.: Всесвіт, 2000. – 428 с.
66. Тойнби А. Постигание истории. – М.: Прогресс, 1991. – 731 с.
67. Файзуллин Ф.С., Марковчина А.В. Социальная стратификация российского общества: её критерии и тенденции. – Уфа: РИО РУМ НЦ МО РБ, 2007. – 132 с.

68. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня. – М.: Прогресс, 1992. – 464 с.
69. Цыганков А. П. Социология международных отношений: Анализ российских и западных теорий: учебное пособие. - Москва : Аспект Пресс, 2006. - 238 с.
70. Шматко Н.А. Анализ культурного производства Пьера Бурдьё // Социологические исследования. - 2003. - №8. - С. 113-120.
71. Шпенглер О. Закат Европы. – М.: Мысль, 1993. – 663 с.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання - екзамен

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань.

1. Поняття та складові соціального контролю.
2. Функції соціального контролю.
3. Способи здійснення соціального контролю.
4. Види соціального контролю.
5. Система соціального контролю.
6. Структура соціального контролю.
7. Методи соціального контролю.
8. Технології соціального контролю.
9. Інструменти соціального контролю.
10. Соціальний суб'єкт та його роль у соціальному контролі.
11. Соціодіагностика та її роль у соціальному контролі.
12. Автосоціоєвалюація та соціальний контроль
13. Агрегативна колективність та соціальний контроль
14. Архетипи та соціальний контроль
15. Соціальний аттрактор та соціальний контроль
16. Верхня межа девіантності у соціальному контролі
17. Соціальний контроль та габітуалізація
18. Роль генокоду народу в соціальному контролі
19. Соціальний контроль та гетеростатичні соціальні системи
20. Соціальний контроль та гомеостатичні соціальні системи
21. Соціальний контроль та детермінована соціальна система
22. Дифузний аттрактор та соціальний контроль
23. Роль діагностичних соціотехнологій у соціальному контролі
24. Евалюація та соціальний контроль
25. Етнічна ментальність та соціальний контроль
26. Етносоціоєвалюація (етноєвалюація) та соціальний контроль
27. Ідентичність як складова ментальності
28. Інформаційні інтервенції та соціальний контроль
29. Інформаційний опір соціальних суб'єктів.
30. Конвенційний стан соціетальної упорядкованості у соціальному контролі
31. Соціальний контроль та соціальна континуація
32. Ментальний профіль як системне утворення
33. Ментальні атрибуції та соціальний контроль
34. Ментальність та соціальний контроль: ознаки взаємодії
35. Програмне забезпечення соціальної дії у соціальному контролі
36. Роль комунікації у соціальному контролі
37. Світосприйняття членів соціуму та соціальний контроль
38. Соціальний контроль та поведінка індивідів
39. Соціальний контроль та поведінка соціальних груп
40. Соціальний контроль та поведінка макроспільнот

41. Взаємозв'язок соціального контролю та поведінки соціальних суб'єктів
42. Причини динаміки моделей (програм) соціального контролю
43. Методи впливу у соціальному контролі
44. Глобальна мережа Internet та соціальний контроль
45. Національна ментальність та соціальний контроль
46. Нація та соціальний контроль
47. Нормативний соціотип та соціальний контроль
48. Патосоціологія та соціальний контроль
49. Дисфункційні стани соціальної системи як цілого та соціальний контроль
50. Первинний семіозис та соціальний контроль
51. Етнічність та соціальний контроль
52. Реальна колективність та соціальний контроль
53. Самоорганізована (стабілізована) соціальна система та соціальний контроль
54. Соціалізація та соціальний контроль
55. Макроідентичність соціальної системи та соціальний контроль
56. Мікроідентичність соціальної системи та соціальний контроль
57. Соціоекологічний баланс в структуруванні простору і часу в системному та особистому вимірах
58. Соціальний контроль та егрегор
59. Сміслообмін та смислоконститування у соціальному контролі
60. Інститути соціального контролю
61. Соціальний контроль та соціальна ексклюзія
62. Соціальний контроль та соціальна інклюдія
63. Соціодіагностичні технології у соціальному контролі
64. Соціотерапевтичні технології у соціальному контролі
65. Роль соціальних зв'язків та відносин у соціальному контролі
66. Соціальний контроль та соціальна метапрограма
67. Колективне безсвідоме та соціальний контроль
68. Роль соціальної норми у соціальному контролі
69. Основні структурні елементи контролю у соціальній системі
70. Зворотній зв'язок в соціальному контролі
71. Територія (простір) та соціальний контроль
72. Аутопоейсис та соціальний контроль
73. Духовний ракурс соціального контролю
74. Ідеологія та соціальний контроль
75. Економіка та соціальний контроль
76. Політика та соціальний контроль
77. Соціологія та соціальний контроль
78. Соціальне смислоутворення та соціальний контроль
79. Сигніфікація соціальних смислів та соціальний контроль
80. Генералізація соціальних смислів та соціальний контроль
81. Легітимація соціальних смислів та соціальний контроль
82. Соціальний катарсис та соціальний контроль
83. Види цільових аудиторій у соціальному контролі
84. Соціальний семіозис та соціальний контроль
85. Соціальний смисл та соціальний контроль
86. Управління і соціальний контроль

87. Соціальні (соціетальні) стани соціальної системи та їх соціальний контроль
88. Соціальний топос і соціальний контроль
89. Роль соціальних настанов у соціальному контролі
90. Роль соціоєвалюації у соціальному контролі

Зразок екзаменаційного білету

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА
Екзаменаційні білети з курсу «Соціальний контроль»
для студентів денної форми навчання**

Білет №1

1. Соціальний топос і соціальний контроль
2. Роль соціальних настанов у соціальному контролі
3. Роль соціоєвалюації у соціальному контролі

Затверджено на засіданні кафедри психології
Інститут історії та філософії педагогічної освіти
протокол №_____ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Екзаменатор _____

6. Засоби діагностики успішності навчання: засоби діагностики поточного контролю: тестування, опитування, ділові ігри; засоби діагностики підсумкового контролю – письмовий екзамен.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. Причина, яка впливає на певний результат (наслідок) – це:
  - 1) резерв
  - 2) індукція
  - 3) фактор
  - 4) дедукція
2. Запас ресурсів, який свідомо не витрачається і підтримується на певному рівні як засіб, що забезпечує надійність і безперервність роботи у будь-якій системі, - це:
  - 1) фактор
  - 2) резерв
  - 3) комплекс
  - 4) баланс

3. Як інакше називають порівняльний аналіз:

- 1) ретроспективний
- 2) перспективний
- 3) поточний
- 4) міжгосподарський

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Який аналіз застосовують для досліджень складних економічних проблем, великих виробничих комплексів, які поєднують з аналізом технічних, соціальних, демографічних і національних проблем, екологічних і політичних умов:

- 1) ретроспективний
- 2) стратегічний
- 3) статистичний
- 4) системний

2. Розбір, розкладання, розчинення предметів або явищ на складові частини, властивості, ознаки – це:

- 1) порівняння
- 2) аналіз
- 3) моделювання
- 4) елімінування

3. Метод, за допомогою якого предмет (явище) характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими одноякісними предметами або явищами:

- 1) порівняння
- 2) деталізація
- 3) абстрагування
- 4) абсолютизація

ПРОГРАМА КУРСУ

«ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СОЦІОЛОГІЧНИХ СЛУЖБ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Організація роботи соціологічних служб» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр», напряму підготовки 6.030101 «Соціологія».

Вивчення курсу «Організація роботи соціологічних служб» сприяє розвитку спеціальної професійної підготовки, формуванню та вдосконаленню певних фахових умінь та навичок у студентів — майбутніх працівників соціологічних служб.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: дослідження найсуттєвіших властивостей організації роботи соціологічних служб, пізнання яких є важливим для виконання завдань, закладених у програму.

Міждисциплінарні зв'язки: запропонований курс тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як «Методи збору соціологічної інформації», «Вступ до спеціальності», «Соціологія», «Соціологія праці» тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Соціологічна служба як науково-дослідна організація. Структура соціологічної служби.
2. Процес реалізації соціологічного дослідження.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Організація роботи соціологічних служб» є обґрунтування актуальності концептуальних та організаційно-методичних засад діяльності соціологічних служб, ознайомлення з вітчизняним досвідом організації роботи соціологічних служб, а також із методикою підбору, підготовки та координації роботи фахівців, які залучаються до процесу організації та проведення емпіричного соціологічного дослідження у вирішенні соціальних проблем сучасного суспільства.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- засвоєння норм професійної діяльності соціолога, зазначених в Уставі Соціологічної асоціації України (САУ) та Професійному кодексі соціолога;
- розкриття змісту професійної діяльності соціолога-практика;
- формування знань фундаментальних понять і принципів аналізу соціальних явищ і процесів;
- вивчення особливостей різних методів та методик в залежності від сфери дослідження;
- з'ясування логічної структури прикладного соціологічного дослідження;
- засвоєння принципів організації соціологічних досліджень;
- розробка соціальних технологій у керуванні соціальними процесами;

- озброєння студентів такими знаннями, які б сприяли їх професійному становленню та самореалізації у майбутній професії.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:
знати :

норми професійної діяльності соціолога, відбиті у Професійному кодексі соціолога та в Уставі соціологічної асоціації України; головні напрямки та зміст діяльності соціолога-практика; тематику прикладних соціологічних досліджень;

уміти :

застосовувати принципи організації діяльності соціологічних служб; орієнтуватися в основних теоретико-методологічних підходах до аналізу актуальних проблем соціального розвитку; використати методи соціологічних досліджень і розробляти соціальні технології та соціальні програми;

що забезпечують формування компетенцій:

Компетенції соціально-особистісні - креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи;

Загальнонаукові компетенції - уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін;

Інструментальні компетенції - здатність до письмової й усної комунікації рідно мовою; знання іншої мови (мов); навички обробки первинних даних емпіричного етапу соціологічного дослідження та інші дослідницькі навички;

Спеціалізовано-професійні компетенції - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 години/ 3 кредити ECTS.

Загальна кількість годин – 108 год., аудиторних – 60 год. Лекції – 20 год. Семінарські заняття – 22 год. Індивідуальна робота – 18 год. Самостійна робота – 48 год. Екзамен – 5 семестр.

№ п/п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
		денна форма						Заочна і вечірня форма			
		Кредити ECTS	у тому числі				Кредити ECTS	у тому числі			
			лекцій	семінарських	індивідуальні	Самостійна робота		лекцій	семінарських	індивідуальні	Самостійна робота
Модуль I. Соціологічна служба як науково-дослідна організація. Структура соціологічної служби.											
1	Соціологічна служба як науково-дослідна організація.	1	2	2	2	4	1	2			8
2	Соціологічна служба підприємства. Формування й становлення вітчизняної соціологічної служби на підприємствах		2	2	2	4		2	2		8
3	Роль соціологічної служби в плануванні соціального розвитку підприємства		2	2	2	6		2	2	2	8
4	Соціологічна служба на ринку послуг		2	2	2	6					8
5	Набір працівників соціологічних служб		2	2	2	4					8
Всього по модулю 1		52	10	10	10	22		6	4	2	40
Модуль II. Процес реалізації соціологічного дослідження.											
6	Теорія та методологія соціологічного дослідження	2	2	2	4	4	2				10
7	Управління процесом соціологічного		2	2	6	6					8

	дослідження.										
8	Інструктаж та контроль за роботою у процесі збирання соціологічних даних		2	2	4	4					10
9	Перевірка якості соціологічного дослідження		2	2	4	4					10
10	Підготовка та оприлюднення соціологічного звіту за результатами дослідження.		2	2	4	4					10
11	Етичні аспекти професійної діяльності соціолога			2	4	4					8
Всього по модулю 2		56	10	12	8	26					56
Усього годин		108	20	22	18	48	108	6	4	2	96

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Соціологічна служба як науково-дослідна організація. Структура соціологічної служби.

1. Соціологічна служба як спеціалізована науково-дослідна організація.
2. Соціологічна служба підприємства.
3. Роль соціологічної служби в плануванні соціального розвитку підприємства.
4. Соціологічна служба на ринку послуг.
5. Набір працівників соціологічних служб.

Змістовий модуль II. Процес реалізації соціологічного дослідження.

1. Теорія та методологія соціологічного дослідження.
2. Управління процесом соціологічного дослідження.
3. Інструктаж та контроль за роботою у процесі збирання соціологічних даних.
4. Перевірка якості соціологічного дослідження.
5. Підготовка та оприлюднення соціологічного звіту за результатами дослідження.
6. Етичні аспекти професійної діяльності соціолога.

4. Орієнтовний план семінарських занять

Змістовий модуль I. Соціологічна служба як науково-дослідна організація.

Тема1. Соціологічна служба як спеціалізована науково-дослідна організація.

1. Соціологічна служба як соціальний інститут.
2. Соціологічна служба в Україні: стан розвитку та перспективи.
3. Типологія соціологічних служб.
4. Українська Соціологічна Асоціація(САУ): структура та напрямки роботи.
5. Провідний центр соціологічної роботи - Український науково-дослідний Інститут соціології, його функції.

Література [3,11,23, 32, 39]

Тема 2. Соціологічна служба підприємства.

1. Формування й становлення вітчизняної соціологічної служби на підприємствах.
2. Соціологічна служба підприємства.
3. Структура соціологічної служби типового підприємства.
4. Напрями діяльності соціологічної служби на підприємстві.
5. Місце та роль соціологічної служби на підприємстві.
6. Посадові обов'язки та функції соціолога на підприємстві.
7. Соціальні технології в діяльності соціологічної служби.

Література [3, 5, 8, 14, 15, 16, 24, 33]

Тема 3. Роль соціологічної служби в плануванні соціального розвитку підприємства.

1. Планування соціального розвитку.
2. Ефективність діяльності служби соціального розвитку.
3. Положення про службу соціального розвитку підприємства.
4. У чому полягає зміна теоретичних концепцій служб соціального розвитку в умовах переходу до ринкової економіки в Україні?
5. Яке відношення має служба соціального розвитку підприємства до кадрової роботи?
6. Посадові обов'язки та функції керівника відділу соціального розвитку на підприємстві.

Література [16, 26, 29, 30, 31, 37]

Тема 4. Соціологічна служба на ринку послуг.

1. Вивчення попиту на соціологічні послуги.
2. Розширення сфери діяльності.
3. Суть та значення інформації в роботі соціологічної служби.
4. Соціологічна консультація як вид послуг.
5. Реклама соціологічного центра.
6. Чому в сучасному українському суспільстві постала проблема якості інформації?
7. Як обрати потрібну фірму для проведення соціологічного дослідження?

Література [4, 6, 18, 19, 22, 23, 40,45]

Тема 5. Набір та навчання працівників соціологічних служб.

1. Процес набору потенційних працівників та його етапи.

2. Співбесіда з потенційним працівником, її мета, зміст та завдання.
  3. Навчання працівників соціологічної служби, загальні положення.
  4. Навчання керівника проекту: особливості та тривалість проведення; програма навчання; реєстрація навчання.
  5. Базове навчання супервайзера, інтерв'юєрів, рекрутерів, контролерів, операторів та ін.
  6. Супровід під час виконання першого завдання.
  7. Атестація працівників, її мета.
  8. Періодичність і терміни проведення атестації.
  9. Порядок проведення атестації.
  10. Порядок розгляду суперечок з питань атестації працівників.
- Література* [14, 23, 32, 36, 37, 39]

Змістовий модуль II. Процес реалізації соціологічного дослідження.

Тема 6. Теорія та методологія соціологічного дослідження.

1. Фактуальна основа соціологічного знання.
  2. Характеристика основних термінів та понять.
  3. Програма соціологічного дослідження: актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза, емпірична інтерпретація основних понять.
  4. Робочий план дослідження.
  5. Методи соціологічного дослідження. Якісні та кількісні методи.
- Література* [1, 2, 17, 20, 32, 42]

Тема 7. Соціологічне дослідження: теорія, методологія, практика.

1. Методи соціологічного дослідження: переваги, особливості застосування, недоліки.
  2. Сутність соціологічних досліджень та їхнє призначення.
  3. Поняття програми соціологічного дослідження та її структура.
  4. Основні типи соціологічних досліджень, їх характерні риси та призначення.
  5. Гіпотеза соціологічного дослідження, її місце та роль у дослідженні.
  6. Сутність об'єкта соціологічного дослідження.
  7. Спеціальні методи соціологічного дослідження і їх роль у дослідженні.
- Література* [8, 11, 13, 41, 42]

Тема 8. Управління процесом соціологічного дослідження.

1. Особливості управління соціологічним проектом.
  2. Проблема оцінки потреб і запитів реального клієнта.
  3. Обов'язки соціологічної служби перед поданням пропозицій клієнтові.
  4. Методика розробки проекту соціологічного дослідження та вимоги до її викладу.
  5. Складові договору на проведення соціологічного дослідження.
  6. Особливості прийняття та перевірки пропозицій замовника соціологічного дослідження.
  7. Звітність: поточна та підсумкова.
  8. Технічний звіт, його складові.
  9. Особливість типових помилок у зібраних даних.
  10. Вимоги до подання результатів, їх інтерпретації, висновків, рекомендацій.
- Література* [13, 17, 18, 21, 23, 32, 35, 41, 42]

Тема 9. Інструктаж та контроль за роботою у процесі збирання соціологічних даних.

1. Контроль роботи інтерв'юерів і рекрутерів.
2. Особливості польового та візуального контролю роботи інтерв'юерів.
3. Контроль польових інтерв'ю кількісного дослідження.
4. Контроль польового рекрутування.
5. Контроль телефонного інтерв'ю та рекрутування.
6. Візуальний контроль роботи інтерв'юерів: особливості, обсяги візуального контролю, параметри, що перевіряються.

Література [1, 10, 11, 13, 18, 21, 23, 35, 41, 42]

Тема 10. Підготовка та оприлюднення соціологічного звіту за результатами дослідження.

1. Процедура та принципи пояснення результатів дослідження.
2. Використання гіпотез при поясненні результатів.
3. Оцінка результатів дослідження.
4. Співвіднесення даних як форма оцінки.
5. Внутрішнє та зовнішнє співвіднесення.
6. Виявлення взаємозв'язку стану показників.
7. Методи виключення.
8. Логіка побудови звіту.
9. Структура звіту.

Література [1, 8, 10, 11, 18, 33, 35, 42]

Тема 11. Етичні аспекти професійної діяльності соціолога.

1. Етика соціологічної діяльності.
2. Конфіденційність соціологічної інформації.
3. Делікатність і контактність соціолога.
4. Моральна відповідальність соціолога за якість, зберігання та поширення соціологічної інформації.
5. Формування гуманістичної моральної позиції соціолога.
6. Професійний кодекс соціолога.
7. Вимоги до особистості й професійних якостей соціолога.
8. Відповідальність за порушення професійного кодексу.

Література [3, 8, 11, 32, 33]

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Анреєнков В.Г., Чередниченко В.Н. К вопросу о создании банка социологической информации // Соц. исслед. — 1982. — № 1.
2. Батыгин Г. С. Обоснование научного вывода в прикладной социологии. — М., 1986.
3. Бауман З. Мыслить социологически. — М., 1996.
4. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. - М., 1995.
5. Бирюкова М. В. Социальные технологии и проектирование. Х.. 2001.
6. Бойдаченко П. Г. Служба управления персоналом. Новосибирск. 1997.
7. Бутенко И. А. Организация прикладного социологического исследования. — М., 1994.

8. Городяненко В. Г. Социологический практикум. - Днепропетровск, 1998.
9. Девятко И. Ф. Методы социологического исследования. Екатеринбург, 1998.
10. Девятко И. Ф. Модели объяснения и логика социологического исследования. М.: Изд-во ИС РАН, 1996. 172с
11. Добренев В. И., Кравченко А. И. Социология: В 3 т. Т.1.: Методология и история. — М., 2000.
12. Иванов В. Н., Петрушев В. И. Социальные технологии: Курс лекций. М., 1999.
13. Интерпретация и анализ данных в социологических исследованиях. М., 1987.
14. Лукашевич Н. П. Социология труда. К., 2001.
15. Марков М. Технология и эффективность социального управления. М., 1982.
16. Методологические основы социального управления / Под ред. Г. П. Давидюка и др. Минск, 1977.
17. Методы сбора информации в социологических исследованиях: В 2 кн. — М., 1990.
18. Миркин Б. Г. Группировка в социально-экономических исследованиях. М., 1985.
19. Молодцов А. В. Управление и планирование социального развития трудового коллектива. К., 1991.
20. Осипов Г. В., Андреев Э. П. Методы измерения в социологии. - М, 1977.
21. Панина Н. В. Технология социологического исследования. — К., 1998.
22. Патрушев В. И. Социальные резервы трудового коллектива: пути реализации (социологический анализ). К., 1990.
23. Подшивалкина В. И. Некоторые аспекты теории и практики социологической деятельности // Проблемы розвитку соціологічної теорії. — К., 2001.
24. Подшивалкина В. И. Социальные технологии: проблемы методологии и практики. Кишинев, 1997.
25. Российская социологическая энциклопедия / Под ред. Г. В. Осипова. — М., 2000.
26. Рукавишников В. О., Паниотто В. И., Чурилов Н. Н. Опросы населения (Методический опыт). — М., 1984.
27. Руткевич М. Н. Общество как система. Социологические очерки. — СПб., 2001.
28. Слепенков И. М., Аверин Ю. П. Основы теории социального управления. М., 1990.
29. Социальное управление в производственных коллективах: опыт, проблемы и перспективы. М., 1985.
30. Социальное управление трудовым коллективом / Под ред. Ю. Е. Волкова. М., 1987.
31. Социология труда / Под ред. Н. И. Дряхлова, А. И. Кравченко, В. В. Щербины. М., 1993.
32. Социология: Учебник / Под общ. ред. В. Э. Бойкова. — М., 2004.
33. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник / За заг. ред. В. І. Воловича. — К., 1998.
34. Тищенко Ж. Т. Социальные резервы труда. Актуальные вопросы социологии труда. М., 1989.
35. Толстова Ю. Н. Анализ социологических данных. М., 1994.
36. Управление трудовым коллективом (социально-психологические факторы оптимизации) / Отв. ред. К. К. Грищенко, Н. А. Сакада. К., 1988.
37. Чернявский А. Д. Организация управления в условиях рыночных отношений: Учебное пособие. К., 1994.
38. Шепель В. М. Социальное управление производственным коллективом (опыт социологического исследования проблемы). М., 1976.
39. Щекин Г. В. Теория социального управления. К., 1996.
40. Щербина В. В. Средства социологической диагностики в системе управления. М., 1993.
41. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. — 7-е изд. — М.: «Добросвет», 2003. — 596 с.

42. Як провести соціологічне дослідження: Методичні рекомендації/ За ред. О. М. Балакіревої, О. О. Яременка. - Київ: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. - 264 с.

Додаткова література:

43. Полторак В. А. Социология труда: справочник. Днепропетровск, 1997.
44. Рабочая книга социолога. — М., 1983.
45. Ромашов О. В. Социология труда. М., 1999.
46. Социологическая теория сегодня / Под ред. В. Танчера. — К., 1996.
47. Социологический справочник / Под ред В. И. Воловича. — К, 1991.
48. Тавокин Е.П. Проблемы познания и анализа в социологии. М., 1993.
49. Татарова Г.Т. Методология анализа данных в социологии. М., 1998.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання (екзамен)

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань

1. Соціологічна служба як соціальний інститут.
2. Соціологічна служба в Україні: стан розвитку та перспективи.
3. Типологія соціологічних служб: соціологічні служби державних установ, соціологічні служби громадських інституцій, консалтингові соціологічні служби та дослідницькі соціологічні центри (приклади соціологічних служб).
4. Українська Соціологічна Асоціація(САУ): структура та напрямки роботи. Статут САУ.
5. Провідний центр соціологічної роботи - Український науково-дослідний Інститут соціології, його функції.
6. Формування й становлення вітчизняної соціологічної служби на підприємствах.
7. Соціологічна служба підприємства. Структура соціологічної служби типового підприємства.
8. Напрями діяльності соціологічної служби на підприємстві.
9. Місце та роль соціологічної служби на підприємстві.
10. Посадові обов'язки та функції соціолога на підприємстві.
11. Соціальні технології в діяльності соціологічної служби.
12. Служба соціального розвитку, її склад та функції.
13. Положення про службу соціального розвитку підприємства.
14. Планування соціального розвитку на підприємстві.
15. Соціальні технології в діяльності соціологічної служби.
16. Основні функції служби соціального розвитку на підприємстві
17. Ефективність діяльності служби соціального розвитку. Планування соціального розвитку.
18. У чому полягає зміна теоретичних концепцій служб соціального розвитку в умовах переходу до ринкової економіки в Україні?
19. Яке відношення має служба соціального розвитку підприємства до кадрової роботи?
20. Посадові обов'язки та функції керівника відділу соціального розвитку на підприємстві.

21. Вивчення попиту на соціологічні послуги. Розширення сфери діяльності.
22. Суть та значення інформації в роботі соціологічної служби.
23. Соціологічна консультація як вид послуг.
24. Реклама соціологічного центра. Навіщо потрібна реклама? Ефективна реклама – перевага перед конкурентами?
25. Чому в сучасному українському суспільстві постала проблема якості інформації?
26. Як обрати потрібну фірму для проведення соціологічного дослідження?
27. Співробітництво та конкуренція з іншими соціологічними службами у регіоні.
28. Фактуальна основа соціологічного знання.
29. Методи соціологічного дослідження: переваги, особливості застосування, недоліки.
30. Характеристика основних термінів та понять: методологія, методика, метод, техніка соціологічного дослідження, соціологічні методи збору первинної інформації та ін.
31. Програма соціологічного дослідження: актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза, емпірична інтерпретація основних понять.
32. Робочий план дослідження. Генеральна сукупність, вибіркова сукупність.
33. Основні методи соціологічного дослідження. Якісні та кількісні методи.
34. Чому соціологічні дослідження є об'єктивно необхідними?
35. Якими є основні типи соціологічних досліджень, їхні характерні риси та призначення?
36. Що являє собою гіпотеза соціологічного дослідження, її місце та роль у дослідженні?
37. У чому сутність об'єкта соціологічного дослідження?
38. Які загальнонаукові методи використовують у процесі соціологічного дослідження?
39. У чому полягають основні спеціальні методи соціологічного дослідження і їх роль у дослідженні?
40. Які сучасні соціальні проблеми вимагають фундаментального, конкретного соціологічного дослідження?
41. Особливості управління соціологічним проектом.
42. Обов'язки соціологічної служби перед поданням пропозицій клієнтові.
43. Методика розробки проекту соціологічного дослідження та вимоги до її викладу.
44. Методика відбору респондентів.
45. Особливості процесу укладення договору на проведення соціологічного дослідження.
46. Особливості прийняття та перевірки пропозицій замовника соціологічного дослідження.
47. Звітність: поточна та підсумкова. Технічний звіт, його складові.
48. Особливість типових помилок у зібраних даних.

49. Вимоги до подання результатів соціологічного дослідження, їх інтерпретації, висновків, рекомендацій.
50. Загальні положення щодо збирання соціологічних даних.
51. Практична значущість інструктажу, його сутність, мета, складові та форми проведення.
52. Особливості практичних настанов під час інструктажу: пробне інтерв'ю; ведення записів під час польових робіт; інформація, що підлягає документуванню.
53. Інструктаж щодо запрошення респондентів для здійснення процедур анкетування та інтерв'ю.
54. Інструктаж щодо рекрутування та відбору респондентів для фокус-груп і глибинних інтерв'ю.
55. Контроль роботи інтерв'юєрів і рекрутерів та його мета.
56. Візуальний контроль роботи інтерв'юєрів: особливості, обсяги візуального контролю, параметри, що перевіряються.
57. Поняття якості соціологічного дослідження.
58. Внутрішня аудиторська перевірка, її мета і завдання.
59. Аудитори, організація їхньої роботи.
60. Періодичність аудиту якості соціологічного дослідження.
61. План аудиторської перевірки. Методика виконання внутрішніх аудиторських перевірок.
62. Звітність про аудит якості соціологічного дослідження.
63. Процедура пояснення результатів дослідження.
64. Оцінка результатів дослідження.
65. Виявлення взаємозв'язку стану показників.
66. Структура звіту. Обґрунтування і зміст актуальності дослідженої проблеми.
67. Конфіденційність соціологічної інформації.
68. Делікатність і контактність соціолога.
69. Моральна відповідальність соціолога за якість, зберігання та поширення соціологічної інформації.
70. Формування гуманістичної моральної позиції соціолога.
71. Професійний кодекс соціолога.
72. Вимоги до професійних якостей соціолога.
73. Відповідальність за порушення професійного кодексу.
74. Соціологічне дослідження проводити власними силами чи залучати фахівців?
75. Що представляє собою робоча група з проведення соціологічного дослідження? (Структура робочої групи).
76. Охарактеризуйте основні завдання та функціональні обов'язки членів робочої групи зі збору даних.
77. Чи обов'язковим є інструктаж для проведення соціологічного дослідження?
78. Рекрутування, відбір та підготовка інтерв'юєрів.
79. Зв'язок між інтерв'юєрами та організатором під час польового етапу.
80. Назвіть загальні вимоги до інтерв'юєра під час проведення дослідження.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»

Напрямок підготовки 6.030101 «Соціологія»

Спеціальність «Соціологія»

Семестр V

Екзаменаційний білет № ____

1. Соціологічна служба підприємства. Структура соціологічної служби типового підприємства.
2. Особливості організації теоретико-прикладного дослідження.
3. План аудиторської перевірки якості соціологічного дослідження.

Затверджено на засіданні кафедри соціальних та публічних комунікацій

Протокол № ____ від „____” _____ 20 ____ року

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Екзаменатор _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

6. Засоби діагностики успішності навчання:

Поточний контроль включає: контроль систематичності та активності роботи студентів протягом семестру, який здійснюється шляхом **усного опитування** для визначення рівня засвоєння програмного матеріалу (лекційних матеріалів та матеріалів основної літератури), перевірки виконання **навчальних завдань** за дисципліною; контроль виконання завдань **самостійної та індивідуальної роботи** (перевірка виконаних студентами завдань для самостійної роботи, реферату на тему, самостійно обрану студентом і погоджену з викладачем). Інформаційне забезпечення для виконання вказаних завдань видається викладачем на першому занятті.

Модуль завершується проведенням **письмової модульної контрольної роботи**. Основними завданнями модульного контролю є: засвоєння теоретичних питань, викладених у лекційному матеріалі; перевірка повноти засвоєння матеріалу; поетапна підготовка до іспиту. Модульна контрольна робота включає теоретичні питання та тестові завдання.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. Соціологічну роботу України координує:
  - а) Національна академія наук України;
  - б) соціологічна асоціація України;
  - в) Інститут соціології НАН України;
  - г) Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

2. Виникнення вітчизняних соціологічних служб на підприємствах датується:

- а) початок 60-х років XX ст.;
- б) початок 70-х років XX ст.;
- в) кінець 60-х років XX ст.;
- г) кінець 70-х років XX ст.

3. Соціальне планування – це:

- а) механізм для функціонування розвинутого, здорового суспільного організму;
- б) система методів і засобів планомірного управління розвитком трудового колективу;
- в) документовані відомості про ставлення до окремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів;
- г) рух у часі низки соціальних подій чи явищ певної спрямованості.

4. Важливими принципами соціального розвитку виробничого колективу є:

- а) цілеспрямованість та конкретність;
- б) демократичний централізм та комплексність;
- в) систематичність та послідовність;
- г) закономірність та об'єктивність.

5. Розробка плану соціального розвитку колективу включає в себе 4 етапи. На 2 етапі:

- а) розробляється система контролю за реалізацією плану соціального розвитку, що включає в себе систему обліку, контролю та звітності;
- б) визначається ступінь виконання попереднього плану соціального розвитку, вивчається соціальна структура, умови праці, побуту і відпочинку, рівень заробітної плати;
- в) проектуються заходи, пропозиції і рекомендації, визначаються показники соціального розвитку колективу;
- г) приймається рішення про розробку плану соціального розвитку, формуються робочі групи, укладаються договори з організаціями, залученими до розробки плану.

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. Умовний символічний запис первинної інформації в бланку протоколу – це:

- а) код; б) шифр; в) пілотаж; г) макет.

2. Польове обстеження – це:

- а) масовий збір інформації на об'єктах;
- б) проба всієї процедури збору первинних даних;
- в) система логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур;
- г) розробка конкретної програми дій проведення соціологічного дослідження.

3. Основна мета генерального «пілотажу»:

- а) виявлення в соціальних об'єктах і процесах функціональних зв'язків та випадковостей;

- б) упорядкування та обґрунтування певних груп емпіричного матеріалу;
- в) перевірка на надійність всіх ланок польової процедури;
- г) вивчення, аналіз та висвітлення окремого соціального процесу.

4. Докази аудиту якості роботи соціологічної служби можуть бути якісними або кількісними. Кількісні докази - це:

- а) факт наявності чи відсутності необхідних документів, факт виконання чи невиконання обов'язкової процедури;
- б) чисельно виражені дані щодо тенденцій функціонування процесів служби, показників якості проведення досліджень;
- в) аналіз самовиникаючих, випадкових соціальних явищ і процесів, реальних та можливих біфуркацій;
- г) пропозиції щодо запобіжних і коригувальних дій.

5. Період обробки та аналізу даних в теоретико-прикладному дослідженні, включаючи проміжні наукові звіти за підсумками попереднього аналізу, - близько ___% від часу розрахованого на проведення дослідження:

- а) 20; б) 30; в) 40; г) 50.

ПРОГРАМА КУРСУ

«ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ВИБІРКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення навчальної дисципліни *«Організація та методи вибіркового дослідження»* циклу професійної та практичної підготовки фахівця ОКР «бакалавр» складена відповідно до навчального плану освітньо-професійної підготовки фахівця ОКР «бакалавр» галузі знань: 0301 «соціально-політичні науки», напрям підготовки: 6.030101 «соціологія», спеціалізація: «соціологія освіти».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: теоретичні, методологічні, методичні, організаційні, математичні та логіко-методологічні засади процесу формування вибірки та методів її застосування.

Міждисциплінарні зв'язки: Основи соціальної епістемології, Вступ до теорії ймовірностей, Соціальна статистика, Загальна соціологічна теорія, Математичні методи в соціології, Організація роботи соціологічних служб, Підготовка аналітичних звітів та публікацій.

Програма навчальної дисципліни містить такі змістовні модулі:

1. Змістовий модуль I. Математичні та логіко-методологічні засади формування вибіркової сукупності.

2. Змістовий модуль II. Процес та методи формування вибіркової сукупності.

3. Змістовий модуль III. Проектування емпіричного етапу соціологічного дослідження з використанням вибірки.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою навчальної дисципліни "Організація та методи вибіркового дослідження" є отримання фундаментальних знань студентами з організації та техніки вибірових соціологічних досліджень.

1.2. Завданнями навчальної дисципліни "Організація та методи вибіркового дослідження" є:

ознайомлення студентів зі станом обговорення актуальних проблем вдосконалення способів організації вибіркового дослідження;

вироблення розуміння тактики формування вибіркової сукупності, виходячи з математичних та логіко-методологічних засад;

опанування стандартних прийомів щодо опису генеральної сукупності задля її наступної репрезентації через вибірку;

ознайомлення з практикою визначення індикаторів життєдіяльності населення регіонів України;

отримання практичних навичок підготовки та проведення вибірових соціологічних досліджень.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми

Студенти повинні знати:

- основні елементи теорії комбінаторики і теорії ймовірностей;
- особливості процесу формування вибірки з урахуванням формулювання проблеми, визначення об'єкта і предмета дослідження, його мети і завдань, стратегічного плану, вибору основного методу збору первинної соціологічної інформації;
- правила оцінювання репрезентативності вибірки;
- джерела випадкових і систематичних помилок вибірки;
- класичні та додаткові шляхи формування вибірки;
- особливості використання соціально-демографічної інформації для підготовки організації вибіркового дослідження (наприклад, вік, освіта, місце проживання, сімейний чи шлюбний стан потенційних респондентів);
- способи ремонту вибірки;
- актуальні проблеми формування вибірки.

Студенти повинні вміти:

- визначити тип вибірки та обсяг вибірки;
- застосовувати отримані теоретичні знання в процесі проектування вибіркового соціологічного дослідження, зокрема - організувати вибірку за місцем роботи, навчання чи служби, за місцем відпочинку, покупки чи споживання.
- працюючи з тематичною літературою, самостійно збагачувати свій науковий та творчий потенціал, застосовувати прогресивні та раціонально виважені методи оволодіння знаннями;
- орієнтуватись у науковій та періодичній соціологічній літературі з актуальних питань організації вибіркового дослідження та відбирати з цієї інформації найголовніше, систематизувати її, вміти працювати з науково-методичними посібниками;
- самостійно розробити програму соціологічного дослідження, що містить проект вибірки з обраної теми.

Зазначене вище забезпечить формування у фахівця таких компетенцій:

Компетенції соціально-особистісні - розуміння та сприйняття етичних норм професійного кодексу поведінки соціолога України відносно інших людей; здатність учитися; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи; толерантність; методична грамотність;

Загальнонаукові компетенції - уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, логіки, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до суспільних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства та його складових соціальних інститутів й уміння використовувати ці знання в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; навички використання програмних засобів і навички роботи в комп'ютерних мережах, уміння

створювати бази даних і використовувати інтернет-ресурси; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в даній галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін;

Інструментальні компетенції - здатність до письмової й усної комунікації рідно мовою; знання іншої мови (мов); навички обробки первинних даних емпіричного етапу соціологічного дослідження та інші дослідницькі навички;

Професійні компетенції - знання різноманітних методологічних принципів, стратегій соціологічного теоретизування, сучасні уявлення щодо програми соціологічного дослідження, перелік основних спеціальних та галузевих соціологічних теорій середнього рівня, про шляхи вирішення завдань програмного забезпечення обробки даних; здатність застосовувати основні загальнонаукові та спеціалізовані методи дослідження стану об'єктів соціальної взаємодії; оволодіння професійно-педагогічною та науково-предметною підготовкою; ґрунтовні знання про академічну, публічну, критичну та прикладну соціологію; сучасні уявлення про особливості розвитку соціологічної науки в Україні та інших країнах як Європи, так і світу; здатність організовувати роботу відповідно до вимог охорони праці та безпеки життєдіяльності; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання механізмів психологічного захисту в роботі з респондентами, навичок уникнення професійної дезадаптації; уміння вести дискусію у процесі викладання основ здійснення вибіркового дослідження;

Спеціалізовано-професійні компетенції - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1. 4. Примірний навчально-тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відведено 108 години/3 кредиту ECTS. Загальна кількість годин – 108, аудиторних – 60. Лекції – 20 год.. Семінарські заняття – 22 год. Індивідуальна робота – 18 год. Самостійна робота – 48 год. Залік – VI семестр.

№ теми	Назва модулів і тем	Кількість годин						Самостійна робота
		Всього	Аудиторна робота					
			Всього аудиторних	Лекції	Семінарські заняття		Індивідуальна робота	
	Модуль 1. Математичні та логіко-методологічні засади формування вибіркової сукупності	34	18	6	6		6	16

1.	Елементи теорії комбінаторики і теорії ймовірностей для розуміння тактики формування вибіркової сукупності	11	6	2	2		2	5
2.	Генеральна і вибіркова сукупність: їх структура та характеристики	11	6	2	2		2	5
3	Зв'язок вибірки з концептуальною програмою соціологічного дослідження	12	6	2	2		2	6
	Модуль 2. Процес та методи формування вибіркової сукупності	34	18	6	6		6	16
4.	Структура процесу формування вибіркової сукупності	11	6	2	2		2	5
5.	Систематики характеристик територіальних спільнот України та їх складових	11	6	2	2		2	5
6.	Засобу відбору	12	6	2	2		2	6
	Модуль 3. Проектування емпіричного етапу соціологічного дослідження з використанням вибірки	40	24	8	10		6	16
7.	Обґрунтування проекту вибірки	19	11	4	4		3	8
8.	Зв'язок вибірки з процедурами і методами соціологічного дослідження	21	13	4	6		3	8
	ВСЬОГО	108	60	20	22		18	48

Загальна кількість годин – 108, аудиторних – 60. Лекції – 20 год.. Семінарські заняття – 22 год. Індивідуальна робота – 18 год. Самостійна робота – 48 год.

Навчально-тематичний план лекцій і семінарських занять VI семестр

Змістовий модуль I. Математичні та логіко-методологічні засади формування вибіркової сукупності (6 лекцій)

Тема 1. Елементи теорії комбінаторики і теорії ймовірностей для розуміння тактики формування вибіркової сукупності (2 год.)

Лекція 1. Елементи теорії комбінаторики (1 год.)

Кількісні методи як спроба перекладу процесу пояснення соціальних проблем на математичну мову. Якісні та кількісні ознаки соціальних явищ: взаємозв'язок соціологічного, логічного, статистичного та математичного знання.

Теорія множин та теорія комбінаторики. Елементи (основні поняття) теорії множин: множина, підмножина, включення, перетин, об'єднання та різниця множин. Елементи (основні поняття) теорії комбінаторики: перестановки, сполучення (комбінації), розміщення та їх властивості. Елементи (основні поняття) теорії ймовірностей: сумісна, несумісна, протилежна, достовірна, неможлива, випадкова подія, група подій, елементарна подія, ймовірність події, множення та складання ймовірностей, формула повної ймовірності, формула Байєса.

Лекція 2. Елементи теорії ймовірностей (1 год.).

Випадкова подія та випадкова величина (випадкова подія, яка приймає числове значення, змінна величина). Дискретна та неперервна випадкова величина. Випадкові величини: функція розподілу ймовірностей дискретних випадкових величин, варіаційний ряд. Функція розподілу та щільність ймовірності безперервної випадкової величини. Міри центральної тенденції: мода, медіана, середнє арифметичне, дисперсія, стандартне відхилення. Нормальний розподіл випадкової величини. Дисперсія як міра варіації та її властивості. Квартилі, квантилі, децилі, перцентилі. Критерій залежності ознак Пірсона ("хі-квадрат"). Закон великих чисел.

Тема 2. Генеральна і вибірка сукупність: їх структура та характеристики (2 год.)

Лекція 3. Генеральна сукупність: її структура та характеристики (1 год.).

Математична статистика: описова статистика, аналітична статистика (теорія статистичних висновків). Статистичні данні (змінні ознаки). Якісні та кількісні ознаки. Перевірка причинних зв'язків між змінними. Статистична сукупність. Суцільні та вибіркові дослідження. Генеральна сукупність (популяція). Структура генеральної сукупності:

1. розподіл генеральної сукупності на групи (підсукупності) за певною ознакою (невипадковим фактором);
2. розподіл генеральної сукупності на частки (відсотковий склад) в ній під сукупностей, виокремлених в ній за однією або декількома ознаками;
3. розподіл генеральної структури на вибірки.

Параметри – числові характеристики генеральної сукупності. Джерела інформації про генеральну сукупність. Джерела та процедури збору інформації про генеральну сукупність.

Лекція 4. Вибіркова сукупність: її структура та характеристики. Оцінка похибки вибірки (1 год.).

Генеральна та вибіркова сукупність. Визначення вибіркової сукупності як сукупності значень випадкових величин, обраних з генеральної сукупності за випадковою ознакою. Структура вибірки як процентні пропорції ознак об'єкту на підставі яких сформована вибіркова сукупність. Параметри (числові характеристики генеральної сукупності) та статистики (числові характеристики вибірки).

Обсяг вибірки. Розрахунок обсягу вибірки. Репрезентативність вибірки. Визначення репрезентативності та середньої помилки вибірки. Поняття похибки вибірок та типи похибок. Довірчий інтервал.

Література [4, 38, 39, 18].

Тема 3. Зв'язок вибірки з концептуальною програмою соціологічного дослідження (2 год.)

Лекція 5. Окреслення дослідницької проблеми, об'єкта і предмета, мети, завдань і методів отримання первинних даних (1 год.).

Взаємозв'язок між проблемою, метою, об'єктом та предметом дослідження, генеральною сукупністю, гіпотезами, поняттями та показниками і обсягом вибіркової сукупності. Перевірка статистичних гіпотез. Точкове та інтервальне оцінювання. Помилка інтервального оцінювання та обсяг вибірки. Визначення основних процедур отримання емпіричного матеріалу та його наступної обробки.

Лекція 6. Роль гіпотез у справі формування вибірки (1 год.).

Зв'язок статистичних гіпотез із змістовними. Значення точкової та інтервальної оцінки для визначення обсягу вибірки. Помилка оцінювання та обсяг вибірки. Визначення значущості розбіжності часток, дисперсій, коефіцієнтів кореляції, заснованих на критерії хі-квадрат..

Змістовий модуль II.

Процес та методи формування вибіркової сукупності

Тема 4. Структура процесу формування вибіркової сукупності (2 год.)

Лекція 7. Об'єкти репрезентації та одиниці спостереження (1 год.).

Тип об'єкту репрезентації та спосіб їх районування на проміжкових стадіях відбору. Особливості політико-адміністративної одиниці, промислових об'єктів, житлових об'єктів. Методи типологізації об'єктів репрезентації або одиниць спостереження в окремі типи. Типи соціально-економічних структур: етнODEMOграфічні, сімейно-господарська, соціально-професійна, організаційно-управлінська, соціально-трудова, територіальна.

Лекція 8. Засоби відбору об'єктів репрезентації та одиниць спостереження (1 год.).

Простий імовірнісний відбір. Систематичні та випадкові помилки споглядання. Класифікація і характер помилок репрезентативності. Систематичний відбір. Серійна (гніздова) вибірка. Розрахунок характеристик серійної вибірки. Метод маршрутного опитування. Основні позначення для стратифікованого відбору. Розрахунок характеристик стратифікованої вибірки.

Тема 5. Систематики характеристик територіальних спільнот України та їх складових (2 год.)

Лекція 9. Базові структури та ознаки територіальних спільнот України та їх складових (1 год.).

Етнодемографічні, сімейно-господарські, соціально-професійні, організаційно-управлінські, соціально-трудові, територіальні та їх роль для районування спільнот: а) місце індивіда в системі сучасного виробництва; б) характеристика матеріальних умов існування індивіда; в) умови праці як чинник формування ціннісних орієнтацій індивіда; г) характеристики соціальних відносин як чинник прагнення індивіда до консенсусу або конфлікту; д) характеристики образу чи стилю життя індивіда.

Лекція 10. Соціально-демографічні ознаки потенційних респондентів та їх роль для оцінки рівня локальної мобільності як чинник утворення важкодоступних респондентів (1 год.).

Проблема впливу локального руху населення на якість вибіркового дослідження. Проблема важкодоступних респондентів. Соціально-демографічні ознаки та репрезентативність для багатоступеневих вибірок. Важкодоступні респонденти: вік, рівень освіти, тип місця проживання респондентів та їх сімейний та шлюбний стан.

Тема 6. Засоби відбору (2 год.)

Лекція 11. Відбір: гніздовий, систематичний, квотний (1 год.).

Принади стратифікованого відбору. Багатоступеневі та комбіновані засоби формування вибіркової сукупності. Помилка багатоступеневої вибірки. Багатофазовий відбір. Невипадкові методи відбору та інші підходи до формування вибірки. Комбінована одноступенева вибірка. Квотна вибірка. Різновиди техніки квотного відбору. Панельний метод. Формування вибірки шляхом опитування першого зустрічного.

Лекція 12. Відбір стихійний: в громадських місцях, а також відпочинку чи споживання (1 год.).

Організація вибірки за місцем роботи, навчання чи служби тощо.

Організація вибірки за місцем відпочинку, покупки чи споживання якоїсь продукції тощо.

Змістовий модуль III.
Проектування емпіричного етапу соціологічного дослідження з
використанням вибірки

Тема 7. Обґрунтування проекту вибірки (4 год.)

Лекція 13. Залежність формування вибірки в контексті виборчих кампаній (exit poll) (2 год.)

Специфіка метода exit poll. Розгляд світового досвіду застосування exit poll. Розгляд вітчизняного досвіду використання exit poll. Особливості розташування опорних точок у випадку exit poll в міській та сільській місцевості. Специфіка відбору потенційного респондента.

Лекція 14. Особливості розробки проекту вибірки в контексті виборчих кампаній (rolling poll) (2 год.)

Специфіка метода exit poll. Розгляд світового досвіду застосування rolling poll. Розгляд вітчизняного досвіду використання rolling poll. Особливості розташування опорних точок у випадку rolling poll в міській та сільській місцевості. Специфіка відбору потенційного респондента.

Тема 8. Зв'язок вибірки з процедурами і методами соціологічного дослідження (4 год.)

Лекція 15. Організація вибірки при проведенні аналізу документів (content analyze) (2 год.)

Специфіка соціологічного дослідження з опорою на матеріал аналізу документів. Вплив мети дослідження на вибір документів. Районування документів. Специфіка вибору методу відбору елементів тексту. Оцінка помилка вибірки для гніздового відбору.

Лекція 16. Формування вибірки у випадку комбінування інтерв'ю та поштового опитування (2 год.).

Причини пошуку матеріалів для коригування даних опитувань. Схема інтерв'ювання осіб, що не відповіли питання поштової анкети. Використання інтерв'ю задля отримання еталонних розподілів ознак анкети дослідження. Співставлення даних масових опитувань, отриманих за допомогою процедур комбінування поштового опитування та інтерв'ю. Комбінування поштового опитування та телефонного інтерв'ю.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни
Змістовий модуль I

1. Елементи теорії комбінаторики і теорії ймовірностей, що необхідні для розуміння тактики формування вибіркової сукупності.
2. Генеральна і вибіркова сукупність: їх структура та характеристики.
3. Зв'язок вибірки з концептуальною програмою соціологічного дослідження.

Змістовий модуль II

1. Структура процесу формування вибіркової сукупності

2. Систематики характеристик територіальних спільнот України та їх складових
3. Засоби відбору

Змістовий модуль III

1. Обґрунтування проекту вибірки.
2. Зв'язок вибірки з процедурами і методами соціологічного дослідження.

3. Рекомендована література

Основна література:

1. Мангейм Д.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. - М., 1997. - 544 с.
2. Ноэль Э. Массовые опросы. - М., 1978. - 381 с.
3. Паниотто В.И. Качество социологической информации. - К., 1986. 208 с.
4. Паниотто В.И., Максименко В.С. Количественные методы в социологических исследованиях. - К., 1982. - 272 с.
5. Паниотто В.И., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних. - К.: КМ Академія, 2004. - 270 с.
6. Петренко Е.С., Ярошенко Т.М. Социально-демографические показатели в социологических показателях. - М.: Статистика, 1979. - 166 с.
7. Процесс социального исследования. - М., 1975. - 576 с.
8. Рабочая книга социолога. - М., 1983. - 477 с.
9. Рукавишников В.О., Паниотто В.И., Чурилов Н.Н. Опросы населения. - М., 1984. - 207 с.
10. Территориальная выборка в социологических исследованиях. - М.: Наука, 1980. - 218 с.
11. Чурилов Н.Н. Типология и проектирование выборочного социологического исследования. - К.: Факт, 2008. - 366 с.
12. Шварц Г. Выборочный метод / Пер. с нем. Я.Ш. Паппэ. - М.: Статистика, 1978. - 213 с.
13. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. - М.: Добросвет, 1999. - 596 с.
14. Яковенко Ю.И., Паниотто В.И. Почтовый опрос в социологическом исследовании. - К., 1986. - 141 с.

Додаткова література:

1. Артемьева Е.Ю., Мартынов Е.М. Вероятностные методы в психологии. - М., 1975. - 206 с.
2. Беляева Л.А. Эмпирическая социология в России и Восточной Европе: Учебное пособие. - М.: ИД ГУ ВШЭ, 2004. - 408 с.
3. Бернштейн А. Справочник статистических решений. - М., 1968. - 164 с.
4. Гнеденко Б.В., Хинчин А.Я. Элементарное введение в теорию вероятностей. - М., 1970.
5. Джессен Р. Методы статистических обследований. - М., 1985. - 478 с.
6. Жабський М.І. Репрезентативність у соціологічному дослідженні // Філософська думка. 1974. №5. - С. 81-91.
7. Закс Л. Статистическое оценивание. - М., 1976. - 598 с.
8. Ионин Л.Г. Философия и методология эмпирической социологии: Учебное пособие. - М.: ИД ГУ ВШЭ, 2004. - 367 с.
9. Йетс Ф. Выборочный метод в переписях и обследованиях. - М., 1974. - 232 с.
10. Кендалл М., Стьюарт А. Статистические выводы и связи. - М., 1973. - 899 с.
11. Кесельман Л.Е. Уличный опрос в социологическом исследовании. - Самара: Фонд социальных исследований, 2001. - 80 с.
12. Кимбл Г. Как правильно пользоваться статистикой. - М.: Финансы и статистика, 1982. - 294 с.

13. Колкот Э. Проверка значимости. - М., 1978. - 128 с.
14. Лапин Н.И. Эмпирическая социология в Западной Европе: Учебное пособие. - М.: ИД ГУ ВШЭ, 2004. - 383 с.
15. Миркин Б.Г. Анализ качественных признаков и структур. - М., 1980. - 334с.
16. Паниотто В.И. Качество социологической информации. - К., 1986. - 207 с.
17. Панина Н.В. Технологія соціологічного дослідження. - К., 1996. - 232 с.
18. Полтораки В.А. Маркетинговые исследования: методы и технологии. - Днепропетровск, 1997. - 136 с.
19. Саріогло В.Г. Проблеми статистичного зважування вибірових даних. - К.: ІВЦ Держкомстату України., 2005. - 264 с.
20. Стегній О.Г., Чурилов М.М. Регіоналізм в Україні як об'єкт соціологічного дослідження. - К., 1998. - 217с.
21. Тьюки Д. Анализ результатов наблюдений. - М., 1981. - 693 с.
22. Хьютсон А. Дисперсионный анализ. - М., 1971. 88 с.
23. Черноволенко В.Ф. Гипотезы исследования // Черноволенко В.Ф. и др. Престиж профессий и проблемы социально-профессиональной ориентации молодежи. - К., 1979. - С. 59-76.
24. Чубарев В.Л., Хотеев В.О. Вибірка за методом квот // Філософська думка. 1985. №1. - С. 76-84.
25. Чурилов Н.Н. Труднодоступные единицы наблюдения — источники систематических ошибок // Социс. 1986. №1. - С. 116-125.
26. Швецов К.И., Бевз Г.П. Справочник по элементарной математике: Арифметика, алгебра. - К., 1967. - 415 с.
27. Шляпентох В.Э. Проблемы достоверности статистической информации в социологических исследованиях. - М., 1973. - 144 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання - залік

Питання до заліку:

1. Поняття генеральної сукупності та вибіркової сукупності.
2. Репрезентативність вибірки.
3. Типи помилок вибірки.
4. Основні джерела випадкових помилок вибірки.
5. Джерела систематичних помилок вибірки.
6. Класичні та додаткові засоби формування вибірки.
7. Способи стратифікації на першому щаблі вибірки.
8. Способи стратифікації на проміжних щаблях вибірки.
9. Мета і способи ремонту вибірки.
10. Залежність якості вибіркового дослідження від локального руху населення.
11. Важкодоступні респонденти як проблема формування вибіркової сукупності.
12. Організації вибірки за місцем роботи, навчання або служби.
13. Організація вибірки за місцем відпочинку, покупки чи споживання якоїсь продукції.
14. Елементи теорії комбінаторики: множина, перестановки, сполучення (комбінації), розміщення та їх властивості.
15. Елементи теорії ймовірностей: випадкова подія, подія достовірна та неможлива, ймовірність події, множення та складання ймовірностей, формула повної ймовірності.

16. Випадкові величини: функція розподілу ймовірностей дискретних випадкових величин, варіаційний ряд.

17. Функція розподілу та щільність ймовірності безперервної випадкової величини.

18. Міри центральної тенденції: мода, медіана, середнє арифметичне, дисперсія, стандартне відхилення.

19. Нормальний розподіл випадкової величини.

20. Дисперсія як міра варіації та її властивості.

21. Квантили, квартилі, перцентилі, децилі.

22. Критерій залежності ознак Пірсона ("хі-квадрат").

23. Закон великих чисел.

24. Сутність вибіркового методу та пізнання світу.

25. Залежність обсягу вибіркової сукупності від мети, об'єкта та предмета дослідження, генеральної сукупності, гіпотез, понять та показників і обсягом вибіркової сукупності.

26. Перевірка статистичних гіпотез.

27. Точкове та інтервальне оцінювання.

28. Помилка інтервального оцінювання та обсяг вибірки.

29. Простий ймовірносний відбір.

30. Систематичні та випадкові помилки спостереження.

31. Систематичний відбір.

32. Серійна (гніздова) вибірка.

33. Розрахунок характеристик серійної вибірки.

34. Метод маршрутного опитування.

35. Розрахунок характеристик стратифікованої вибірки.

36. Стратифікований відбір.

37. Багатоступеневі та комбіновані засоби формування вибіркової сукупності.

38. Помилка багатоступеневої вибірки.

39. Багатофазовий відбір.

40. Невипадкові методи відбору та інші підходи до формування вибірки.

41. Комбінована одноступенева вибірка.

42. Квотна вибірка.

43. Панельний метод.

44. Формування вибірки шляхом опитування першого зустрічного.

45. Проблема кореляції між ознаками, що вивчаються, та ознаками на базі яких формується вибірка.

46. Соціально-демографічні ознаки та репрезентативність.

47. Репрезентація віку респондентів.

48. Репрезентація рівня освіти респондентів.

49. Репрезентація місця проживання респондентів.

50. Репрезентація сімейного та шлюбного стану респондентів.

51. Багатоступенева вибірка та соціально-демографічна інформація.

52. Стратифікація на першому щаблі вибірки.

53. Стратифікація на проміжних щаблях вибірки.

54. Ремонт вибірки.

55. Проблема впливу локального руху населення на якість вибіркового дослідження.

56. Важкодоступні респонденти як проблема формування вибіркової сукупності.

57. Організація вибірки за місцем роботи, навчання чи служби.

58. Організація вибірки за місцем відпочинку, покупки чи споживання якоїсь продукції.

Зразок залікового білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»

Напрямок підготовки 0301 Соціально-політичні науки

Спеціальності 6030101 «Соціологія» Семестр 6

Навчальна дисципліна «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ВИБІРКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

Екзаменційний білет №1

1. Історія емпіричної соціології.
2. Класифікація методів формування вибірки.
3. Поняття «ремонт вибірки» та основні принципи здійснення ремонту.

Затверджено на засіданні кафедри соціології

Інститут соціології, психології та соціальної комунікації

протокол № _____ від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ В.Б.Євтух

Викладач _____ Ю.І.Яковенко

5. Засоби діагностики успішності навчання:

Модульна контрольна робота 1

На основі раніше отриманих теоретичних і практичних знань кожен студент має завдання розробити програму соціологічного дослідження за самостійно обраною темою, яка передбачає обов'язкове розкриття наступних рубрик:

Суб'єкт управління, який орієнтований на користування результатами соціологічного дослідження.

Проблемна ситуація в соціумі (великому або маленькому), яка турбує суб'єкта управління:

- Гносеологічний аспект, що виражає необхідність врегулювання соціальних суперечностей, генеза яких відома недостатньо, а отже спонукає до пошуку нового знання, до формулювання теоретичної моделі об'єкта та всього іншого, на підставі чого визначається практичний аспект проблемної ситуації;

- Практичний чи предметний аспект фіксує увагу на певному соціальному протиріччі, розв'язання якого потребує цілеспрямованого соціально-організаційного впливу, технології.

Наукова проблема даної роботи є наслідком неспроможності суб'єкта скористатися існуючими технологіями, результатами, матеріалами тощо.

Об'єкт та предмет дослідження.

Модульна контрольна робота 2

На основі раніше отриманих теоретичних і практичних знань кожен студент має завдання розробити програму соціологічного дослідження за самостійно обраною темою, яка передбачає обов'язкове розкриття наступних рубрик:

Мета дослідження визначається відповідно до стандартних функцій науки (опис, пояснення, прогноз тощо) та оформлюється врешті-решт як очікуваний результат дослідження відповідно до проблемної ситуації, наприклад:

- Підвищення ефективності якоїсь діяльності;
- Зниження рівня соціальної чи соціально-психологічної напруженості, підвищення рівня адаптованості
- та інше.

Завдання як сукупність конкретних цільових установок, за допомогою яких формулюються основні та допоміжні вимоги до постановки, розгляду та аналізу соціальної проблеми через аспекти проблемної ситуації, наприклад:

- виявлення чинників чогось;
- виявлення множини соціальних груп, які реально функціонують в соціумі чи номінально визначені дослідником
- виявлення специфіки соціальних відносин між групами тощо.

Джерела інформації про стан об'єкта та предмета (респонденти, документи, тексти ЗМІ.

Об'єкт емпіричного етапу дослідження, як генеральна сукупність джерел інформації про певне протиріччя.

Особливості генеральної сукупності: структура (формальна та неформальна), наявність важкодоступних елементів сукупності.

Визначення основних процедур отримання емпіричного матеріалу та його наступної обробки в контексті наведеного вище.

Інтерпретація основних понять дослідження:

- Виявлення генези поняття як спосіб фіксації дослідником феномену чи ноумену;
- Теоретична на підставі а) холістичного чи компонентного підходів; б) атрибутивного, функціонального чи реляційного підходів;
- Емпірична -- через виявлення емпіричних ознак певних фрагментів соціальної реальності;
- Операціональна -- через індикатори, шкали, показники, індекси, кластери, фактори, міри зв'язку тощо.

Гіпотези – положення (тези) щодо структури соціальних об'єктів, характер зв'язку між соціальними явищами тощо, обґрунтованість яких є наслідком вагомого вивчення раніше вже існуючих аналогічних тез, бо префікс **гіпо-** означає їх недостатність для адекватності подальшого пізнання. Слід висувати таку гіпотезу чи їх множину, щоб для кожної було побільше емпіричних показників, а самі гіпотези були між собою пов'язані змістом. Гіпотези диференціюють, наприклад, на описові, пояснюючі, а також з акцентом на причину або на наслідок.

Соціологічна картина досліджуваного явища спирається на фізикалістський ідеал науковості завдяки операціональній інтерпретації або окремих соціальних показників, або їх комбінаторики (див. вище). Тому мета вибіркового дослідження не стільки в репрезентації (моделюванні) генеральної сукупності джерел інформації (необхідне), скільки в тому, щоб отримати статистично значущі соціальні показники в усій максимальній множині їх різновидів (достатнє).

Модульна контрольна робота 3

На основі раніше отриманих теоретичних і практичних знань кожен студент має завдання розробити програму соціологічного дослідження за самостійно обраною темою, яка передбачає обов'язкове розкриття наступних рубрик:

Суб'єкт управління, який орієнтований на користування результатами соціологічного дослідження.

Проблемна ситуація в соціумі (великому або маленькому), яка турбує суб'єкта управління:

- Гносеологічний аспект, що виражає необхідність врегулювання соціальних суперечностей, генеза яких відома недостатньо, а отже спонукає до пошуку нового знання, до формулювання теоретичної моделі об'єкта та всього іншого, на підставі чого визначається практичний аспект проблемної ситуації;
- Практичний чи предметний аспект фіксує увагу на певному соціальному протиріччі, розв'язання якого потребує цілеспрямованого соціально-організаційного впливу, технології.

Наукова проблема даної роботи є наслідком неспроможності суб'єкта скористатися існуючими технологіями, результатами, матеріалами тощо.

Об'єкт та предмет дослідження.

Мета дослідження визначається відповідно до стандартних функцій науки (опис, пояснення, прогноз тощо) та оформлюється врешті-решт як очікуваний результат дослідження відповідно до проблемної ситуації, наприклад:

- Підвищення ефективності якоїсь діяльності;
- Зниження рівня соціальної чи соціально-психологічної напруженості, підвищення рівня адаптованості
- та інше.

Завдання як сукупність конкретних цільових установок, за допомогою яких формулюються основні та допоміжні вимоги до постановки, розгляду та аналізу соціальної проблеми через аспекти проблемної ситуації, наприклад:

- виявлення чинників чогось;
- виявлення множини соціальних груп, які реально функціонують в соціумі чи номінально визначені дослідником
- виявлення специфіки соціальних відносин між групами тощо.

Джерела інформації про стан об'єкта та предмета (респонденти, документи, тексти ЗМІ).

Об'єкт емпіричного етапу дослідження, як генеральна сукупність джерел інформації про певне протиріччя.

Особливості генеральної сукупності: структура (формальна та неформальна), наявність важкодоступних елементів сукупності.

Визначення основних процедур отримання емпіричного матеріалу та його наступної обробки в контексті наведеного вище.

Інтерпретація основних понять дослідження:

- Виявлення генези поняття як спосіб фіксації дослідником феномену чи ноумену;
- Теоретична на підставі а) холістичного чи компонентного підходів; б) трибутивного, функціонального чи реляційного підходів;
- Емпірична -- через виявлення емпіричних ознак певних фрагментів соціальної реальності;

- Операціональна -- через індикатори, шкали, показники, індекси, кластери, фактори, міри зв'язку тощо.

Гіпотези – положення (тези) щодо структури соціальних об'єктів, характер зв'язку між соціальними явищами тощо, обґрунтованість яких є наслідком вагомого вивчення раніше вже існуючих аналогічних тез, бо префікс **гіпо-** означає їх недостатність для адекватності подальшого пізнання. Слід висувати таку гіпотезу чи їх множину, щоб для кожної було побільше емпіричних показників, а самі гіпотези були між собою пов'язані змістом. Гіпотези диференціюють, наприклад, на описові, пояснюючі, а також з акцентом на причину або на наслідок.

Соціологічна картина досліджуваного явища спирається на фізікаліський ідеал науковості завдяки операціональній інтерпретації або окремих соціальних показників, або їх комбінаторики (див. вище). Тому мета вибіркового дослідження не стільки в репрезентації (моделюванні) генеральної сукупності джерел інформації (необхідне), скільки в тому, щоб отримати статистично значущі соціальні показники в усій максимальній множині їх різновидів (достатнє).

Обсяг вибірки визначається через врахування специфіки соціального показника, з однієї сторони, та з другої – специфікою статистичного уявлення чи вираження певної соціальної ознаки. Тобто обсяг анкет, документів, спостережень тощо має бути в такій кількості, щоб статистично забезпечити верифікацію усіх висунутих гіпотез.

Отже, вибірка розрізняється на теоретичну і практичну, а між ними повинен бути **проект вибірки**, який має врахувати наступне:

- Наведене у попередньому абзаці;
- Уяву дослідника про важкодоступні елементи вибірки взагалі та тимчасову недоступність для дослідницького контакту певних соціально-демографічних груп потенційних респондентів або інших джерел інформації;
- Пізнавальні можливості кожного способу отримання первинного емпіричного матеріалу або можливості застосування комбінації методів, наприклад, комбінація інтерв'ю та поштового опитування.

Визначивши кількість і характер елементів генеральної сукупності, які сформулюють сукупність вибіркової, слід визначити **один із способів формування вибіркової сукупності** відповідно до їх класифікації та властивостей.

Складання по можливості списку потенційних респондентів та його уточнення, розробка маршрутів руху анкетерів чи інтерв'юерів. Встановлення правил контролю роботи “польового” складу персоналу.

Етап “ремонт” практичної вибірки з метою привести її у відповідність до уяви про проектну вибірку.

ПРОГРАМА КУРСУ

«ЯКІСНІ МЕТОДИ ЗБОРУ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Якісні методи збору соціологічної інформації» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напрямку 0301 Соціально-політичні науки, спеціальності 6030101 «Соціологія»

Актуальність курсу «Якісні методи в соціології» обумовлена необхідністю засвоєння студентами специфіки цього дослідницького напрямку в соціології та його теоретико-методологічного підґрунтя. Евристичний потенціал якісних досліджень, що розвиваються у міждисциплінарному контексті соціогуманітарних наук, доводить їх придатність як доцільного і надійного інструменту інтерпретації і пояснення соціальних явищ і процесів.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна є органічним продовженням таких дисциплін як математика, теорія ймовірності та соціальна статистика.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- 1. Модуль I. Якісна соціологія як дослідна стратегія**
- 2. Модуль II. Методи збору соціологічної інформації в якісній соціології**

1. Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є засвоєння студентами специфіки курсу «Якісні методи в соціології» як дослідницького напрямку в соціології та його теоретико-методологічного підґрунтя. Опанування студентами потенціалу якісних досліджень, що розвиваються у міждисциплінарному контексті соціогуманітарних наук, доводить їх придатність як доцільного і надійного інструменту інтерпретації і пояснення соціальних явищ і процесів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Якісні методи в соціології» є засвоєння основних концептуальних засад проведення якісних досліджень у соціології та інших соціогуманітарних науках у контексті розвитку міждисциплінарної якісної методології; історичні витоки та класифікацію основних

якісних методів; проблематику процедури якісного дослідження; основні підходи до аналізу та інтерпретації матеріалів якісних досліджень; можливості застосування якісних методів у вивченні конкретних проблем спеціальних і галузевих соціальних дисциплін.

1.3 Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- визначення поняття «інтерпретативна» стратегія у соціологічному аспекті,
- основні методологічні підходи, які домінують в якісній соціології,
- концептуальні засади проведення якісних досліджень у соціології та інших соціогуманітарних науках у контексті розвитку міждисциплінарної якісної методології,
- історичні витоки та класифікацію основних якісних методів,
- проблематику процедури якісного дослідження,
- основні підходи до аналізу та інтерпретації матеріалів якісних досліджень,
- можливості застосування якісних методів у вивченні конкретних проблем спеціальних і галузевих соціальних дисциплін.

Вміти:

- розробляти програму соціологічного дослідження у парадигмі якісної соціології,
- використовувати стратегії і методи якісної соціології в соціологічних дослідженнях,
- діагностувати перевагу використання методів якісної соціології, соціального розвитку суспільства в контексті теорій постмодернізму,
- запровадити міждисциплінарний підхід у дослідницькій роботі,
- виявляти чинники існування проблем соціального розвитку, які підлягають дослідженню методами якісної соціології.

Місце навчальної дисципліни в системі професійної підготовки фахівця

Специфіка майбутньої професійної діяльності студентів, незалежно від того, займатимуться вони науковою діяльністю або практичною соціологією, вимагає від них уміння демонструвати високий рівень професійності, володіння капіталом соціологічних знань. Одним із критеріїв високого професійного статусу фахівця є присутність знань з теорії постмодернізму.

1.4. Примірний тематичний план

№ п/п	Назва модулів та тем	Кредити ECTS	Кількість годин						
			Всього	Самостійна робота	Аудиторна робота				
					Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	індивідуальна робота
Модуль I. Якісна соціологія як дослідна стратегія			108	92	7	5			4
1.	Статус якісних досліджень у системі соціогуманітарного знання	3		23	2	1			1
2.	Якісні дослідження в історії соціальних наук			23	2	1			1
3.	Сучасні якісні дослідження та їх варіативність			23	2	2			1
4.	Біографічний метод в якісній соціології			23	1	1			1
Модуль II. Методи збору соціологічної інформації в якісній соціології			108	92	7	5			4
5.	Етнографічний метод в якісній соціології	3		10	1	0.5			1
6.	Класифікація якісних методів			22	2	1			
7.	Метод групової дискусії у соціології. Фокус групи			20	1	1			1
8.	Технологія проведення якісних досліджень			20	2	1			
9.	Стратегія якісного дослідження (польовий етап)			10	1	1			1
10.	Опис – аналіз якісних досліджень			10	1	0.5			1
	Всього	6	216	184	30	10			14

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Статус якісних досліджень у системі соціогуманітарного знання.

Основні характеристики якісного і кількісного підходу в соціології та суміжних дисциплінах. Підставові принципи в альтернативних наукових парадигмах соціальних наук: позитивізм, постпозитивізм, критична теорія, конструктивізм. Принципові положення в альтернативних парадигмах щодо окремих проблем (мета дослідження, тип знання, критерії якості, позиція дослідника). Переваги і недоліки якісних досліджень з точки зору різних парадигм у соціальних науках.

Тема 2. Якісні дослідження в історії соціальних наук.

Поява і поширення якісних методів у соціології (Чиказька соціологічна школа 30-х рр., польська соціологічна школа). Якісні дослідження в культурній антропології

і етнографії. Російські етнографічні програми В. Н. Тенішева. Англійські соціальні дослідження (Ч. Бут, С. і Б. Уебб). Використання особистих документів у зарубіжній і радянській психології 30-х рр. Занепад якісних методів в соціальних науках в період засилля позитивізму. Ренесанс якісних досліджень у соціальних науках та його причини.

Тема 3. Сучасні якісні дослідження та їх варіативність.

Актуальність якісних підходів у сучасній соціології та інших соціогуманітарних дисциплінах. Теоретичні основи якісної методології у соціальних науках. Соціальна феноменологія (А. Шюц, П. Бергер і Т. Лукман). Символічний інтеракціонізм (Ч.Кулі, У. Томас, Дж.Г. Мід, Г. Бекер, А. Штраус, Н. Дензін). Драматургічний аналіз (І.Гофман). Етнометодологія і конversaційний аналіз. Посткласична культурна антропологія (К. Гірц). Якісні дослідження в соціальній історії і психології. Гендерні дослідження. Класифікація якісних методів. Застосування якісних методів у різних напрямках сучасних соціальних досліджень.

Тема 4. Біографічний метод в якісній соціології.

Специфіка біографічного (автобіографічного) методу в соціології та інших соціальних науках. Генезис біографічних досліджень. Концептуальні засади використання особистих документів. Критерії класифікації особистих документів. Розповідь про життя та історія життя. Усна історія. Сімейні історії. Генеалогії. Наративне та лейтмотивне біографічне інтерв'ю. Способи отримання особистих документів (публічні конкурси життєописів, індивідуальні і групові інтерв'ю тощо). Проблеми інтерпретації текстів автобіографічних документів. Соціосимволічний і соціоструктурний підходи у використанні особистих документів. Текстуальний аналіз особистих документів і його різновиди. Поле сучасних біографічних досліджень.

Тема 5. Етнографічний метод в якісній соціології.

Специфіка методу включеного спостереження (етнографічного методу) в соціології та інших соціальних науках. Метод включеного спостереження у класичній і посткласичній соціології і культурній антропології. Сфери доцільного застосування етнографічного методу. Спостереження як опис ситуації, поведінки задіяних в ній людей, а також значення того, що спостерігалось. Різновиди спостереження: включене спостереження, польове спостереження, якісне спостереження, пряме спостереження, польове дослідження, етнографічне дослідження. Переваги і недоліки методу спостереження. Стратегії спостереження. Тривалість спостереження. Польові записи. Етапи і технологія польового дослідження.

Тема 6. Класифікація якісних методів.

Монографічний метод (case study): сутність і особливості. Становлення монографічного методу і його поширення у соціальних науках. Монографічні дослідження Ф. Ле Пле. Монографічні дослідження в американській соціології. Монографічні дослідження в східноєвропейських країнах (30–60-і рр.) Бухарестська монографічна школа. Застосування монографічного методу у радянській і пострадянській соціології. Сфери застосування монографічного методу у соціологічних та соціальних дослідженнях. Специфіка процедури монографічних досліджень.

Тема 7. Метод групових дискусій у соціології . Фокус-групи.

Групові дискусії та їх застосування у соціальних науках. Специфіка методу фокус-груп. Умови появи і поширення фокус-групових досліджень у зарубіжній соціології. Застосування фокус-групових проектів у пострадянській соціології, політології, маркетингових дослідженнях. Особливості процедури фокус-групового дослідження. Підходи до опрацювання матеріалів, отриманих у фокус-групових дослідженнях. Переваги і недоліки фокус-групових досліджень. Сфери доцільного застосування методу фокус-груп.

Тема 8. Технологія проведення якісних досліджень.

Логіка проведення якісного дослідження. Визначення проблеми дослідження. Вибірка у якісному дослідженні та критерії її обґрунтування. Сутність поняття «теоретична вибірка», її засади. Специфіка польового етапу дослідження. Первинне опрацювання зібраної інформації. Організація даних. Можливості комп'ютерного опрацювання даних. Системи транскрибування і кодування якісних даних.

Тема 9. Стратегія якісного дослідження (польовий етап).

«Насичений» опис чи пояснення: сучасні підходи до інтерпретації даних якісних досліджень. Аналітична індукція в якісних дослідженнях. Стратегія «обґрунтованої теорії» А. Глейзера і Б. Штрауса у якісних дослідженнях. Тріангуляція: сутність, різновиди. Наративний аналіз, його специфіка. Методологія «подвійної рефлексивності» (Т. Шанін).

Тема 10. Опис - аналіз якісних досліджень.

Основні типи стратегій у якісних дослідженнях. Різновиди представлення отриманих результатів. Можливості побудови концептуальних моделей у якісних дослідженнях. Критерії побудови міні-теорій. Проблеми етики у якісних дослідженнях.

3. Орієнтовна тематика семінарських занять

Тема 1. Статус якісних досліджень в системі соціального і соціологічного знання.

1. Основні положення якісного і кількісного підходів у соціології та інших соціогуманітарних науках.
2. Підставові принципи різних наукових парадигм в соціальних науках щодо мети дослідження, критеріїв його якості, позиції науковця під час дослідження.

Тема 2. Якісні дослідження в історії соціальних наук. Сучасні якісні дослідження.

1. Чиказька соціологічна школа і якісна методологія соціальних досліджень.
2. Теоретичні засади якісної методології у соціальних науках (символічний інтеракціонізм, соціальна феноменологія, культурна антропологія, етнометодологія).
2. Проблематика сучасних якісних досліджень у соціогуманітарних науках.

Тема 3. Біографічні дослідження.

1. Основні етапи концептуалізації біографічного (автобіографічного) методу в соціології та інших соціальних науках.
2. Внесок Ф. Знанецького у розвиток біографічних досліджень.
3. Класифікація особистих документів та її критерії. Основні способи отримання особистих документів
4. Біографічні дослідження у сучасній зарубіжній і вітчизняній соціології та інших соціальних науках.

Тема 4. Етнографічні (польові) дослідження.

1. Метод включеного спостереження у зарубіжній соціології і культурній антропології.
2. Метод включеного спостереження у радянській і пострадянській соціології.
3. Особливості процедури етнографічного дослідження у соціології.

Тема 5. Монографічний метод в соціології та інших соціальних науках.

1. Монографічні дослідження в історії соціології і соціальних наук.
2. Сучасні монографічні дослідження: основна проблематика.
3. Особливості процедури дослідження case study.

Тема 6. Метод групових дискусій у соціології та інших соціальних науках.

1. Групові дискусії у соціальних науках. Поява і поширення методу фокус-груп.
3. Специфіка процедури фокус-групових досліджень.

Тема 7. Логіка та процедура проведення якісного дослідження.

1. Якісне дослідження: особливості процедури. Специфіка вибірки.
2. Етап первинного опрацювання даних у якісному дослідженні.

Тема 8. Опис та інтерпретація даних якісних досліджень.

1. Основні підходи до інтерпретації даних якісних досліджень.
2. Стратегія «обґрунтованої теорії» Б. Глейзера і А. Штрауса.
3. Наративний аналіз. Концепція наративного інтерв'ю Ф. Щюце.

Тема 9. Проблеми концептуалізації у якісних дослідженнях.

1. Стратегія якісного дослідження у підході «соціальна генеалогія».
2. Стратегія якісного дослідження у символічному інтеракціонізмі Чиказької школи. Побудова міні-теорій.
3. Дискусія щодо питань етики у сучасних якісних дослідженнях.

Питання для самостійної роботи

1. Позитивістська і інтерпретативна соціологічні традиції
3. Феноменологічний погляд на світ
4. Співвідношення понять «якісна соціологія» та «якісні методи»: методологічна дискусія та дослідницькі практики
5. Виникнення та історичний розвиток якісних методів в емпіричних дослідженнях
6. «Якісні» дослідження в російському контексті
7. Основні принципи «якісного дослідження»
8. Пізнавальні можливості і області застосування «якісних досліджень»
9. Критика "якісних" методів в соціології
10. Основні типи «якісних досліджень»
11. Типологія досліджень в стилі case study
12. Монографічне дослідження
13. Проектування дослідження в стилі case study
14. Етапи польової роботи
15. Види польових документів. Вимоги до ведення записів
16. Суб'єктивний чинник у дослідженні. Побудова валідності. Практикум польової роботи.
17. «Жорсткі» і «м'які» дані, насичені і ненасичені опис по К. Гирца Дослідник як бріколер
18. Теоретична вибірка, конкуруючі пояснення, можливості і типи узагальнень в якісному дослідженні
19. Теорема Томаса
20. Організація і планування польової роботи: формулювання цілей і завдань дослідження, вибір методів дослідження, розрахунки тимчасових витрат, оцінка вартості дослідження
21. Доступ в досліджуваний співтовариство - проблеми та можливі стратегії доступу
22. Короткочасне і довготривале якісне дослідження, повторні і порівняльні дослідження
23. Прийоми підготовки звітів - види текстів звіту, використання польових матеріалів у звіті, обґрунтування виведення і види узагальнення в якісному дослідженні
24. Розшифровка інтерв'ю. Архівація польових матеріалів, закриті та відкриті бази даних польових матеріалів
25. Комп'ютерні засоби обробки якісних даних
26. Етичні дилеми в якісному дослідженні.
27. Види і техніка неформалізованого інтерв'ю
28. Стратегія біографічного інтерв'ю, збір життєвих історій.
29. Систематичне спостереження, накопичення даних
30. Неструктуроване спостереження
31. Включене спостереження - ступінь включеності
32. Види документальних джерел
33. Надійність документальних джерел, контекстуалізації джерела.
34. Специфіка якісних даних. Проблема суб'єктивності і об'єктивності соціологічного знання
35. "Товстий" опис дійсності
36. Проблеми генералізації при малому числі випадків
37. Презентація результатів якісного дослідження як особливий жанр

Питання для самоконтролю

Варіант 1.

1. Основні положення якісного і кількісного підходів у соціогуманітарних науках.
2. Класифікація особистих документів та її критерії.
3. Специфіка монографічного методу у соціології.
4. Особливості процедури вибірки у якісному дослідженні.

Варіант 2.

1. Переваги і недоліки якісних методів з точки зору різних парадигм у соціальних науках.
2. Основні способи отримання особистих документів.
3. Основні сфери застосування монографічного методу у соціології та суміжних дисциплінах.
4. Особливості етапу первинного опрацювання даних у якісному дослідженні.

Варіант 3.

1. Причини актуальності якісних підходів у сучасній соціології та суміжних дисциплінах.
2. Класифікація якісних методів у соціології.
3. Етнографічний метод у сучасних якісних дослідженнях.
4. Основні підходи до інтерпретації даних якісних досліджень.

Варіант 4.

1. Внесок Ф. Знанецького у розвиток автобіографічного методу.
2. Якісні методи у маркетингових дослідженнях.
3. Монографічний метод у пострадянській соціології.
4. Текстуальний аналіз в якісному дослідженні.

Варіант 5.

1. Сутність стратегії «обгрунтована теорія» в якісному дослідженні.
2. Біографічні дослідження у пострадянській соціології.
3. Умови появи і поширення методу фокус-груп.
4. Вільне інтерв'ю: сутність, різновиди.

Варіант 6.

1. Специфіка етнографічного методу у соціальних науках.
2. Сучасні якісні підходи у прикладній соціології.
3. Сутність методології «подвійної рефлексивності».
4. Процедура фокус-групового дослідження.

Варіант 7.

1. Якісна методологія Чиказької соціологічної школи.
2. Етапи концептуалізації біографічного методу в соціології.
3. Сфери застосування методу включеного спостереження у соціальних науках.
4. Концепція наративного інтерв'ю Ф. Шюце.

Варіант 8.

1. Первинне опрацювання даних в якісному дослідженні.
2. «Обґрунтована теорія» Б. Глейзера і А. Штрауса.
3. Процедура етнографічного дослідження.
4. Історія застосування монографічного методу у соціальних науках.

Тематика індивідуальних завдань

- 1) Конструювання соціальної реальності: хто і як це робить?
- 2) Етнометодологія: аналіз розмов, експеримент, мовні очікування, індексного мови.
- 3) Феноменологічна традиція в соціології. Які феномени вивчають соціологи?
- 4) Драматургічний підхід: індивіди як виконавці соціальних ролей.
- 5) Культура і повсякденність як об'єкт соціологічного дослідження.
- 6) Соціальні практики як об'єкт соціологічного інтересу і дослідницька перспектива.
- 7) Чиказька школа: як поміняли уявлення про причини злочинності і способах боротьби з нею її представники?
- 8) Томас і Знанецкий: дослідження польських іммігрантів в Америці. Випадок використання якісної методології.
- 9) Основні напрями гендерних досліджень.
- 10) Обґрунтування використання якісних методів в гендерних дослідженнях.
- 11) Вивчення історії сім'ї та гендерна проблематика.
- 12) Біографічний метод в гендерних дослідженнях.
- 13) Кейс-стаді та гендерна проблематика Дискурсивні приписи жіночності / мужності.
- 15) ЗМІ, реклама та жіночі / чоловічі образи.
- 16) Якісні методи в дослідженнях девіантної поведінки і злочинності.
- 17) Що таке еліти, і як їх вивчати. Обґрунтування якісної методології.
- 18) Національна / етнічна ідентичність: методи вивчення.
- 19) Націоналізм і мова ворожнечі в ЗМІ: принципи побудови та методи аналізу.
- 20) Сексуальні меншини: методи вивчення.
- 21) Маркетингове дослідження: основні напрямки і методи.

Орієнтовні питання до іспиту

1. Основні положення якісного і кількісного підходів у соціології.
2. Ключові поняття якісних досліджень.
3. Позитивізм в соціології: основні характеристики та їх вплив на методологію соціологічного дослідження.
4. Інтерпретативна соціологія: основні концептуальні положення та їх вплив на методологію соціологічного дослідження.

5. Критична теорія, її вплив на методологію соціологічного дослідження.
6. Принципові відмінності позитивізму та інтерпретативної соціології щодо мети дослідження та критеріїв його якості.
7. Принципові відмінності позитивізму та критичної теорії щодо мети дослідження та критеріїв його якості.
8. Принципові відмінності позитивізму та інтерпретативної соціології щодо позиції науковця під час дослідження.
9. Принципові відмінності позитивізму та критичної теорії щодо позиції науковця під час дослідження
10. Основні етапи розвитку якісної методології в соціальних науках.
11. Становлення якісних підходів у соціології.
12. Якісні підходи у дослідженнях Чиказької соціологічної школи.
13. Основні причини занепаду якісних підходів у соціології.
14. Екстенсивні модифікації у застосуванні якісних методів.
15. Причини зростання зацікавленості якісними методами у посткласичній соціології.
16. Період «відродження» якісної методології, основні причини і характеристики.
17. Інституціоналізація якісних досліджень в соціології та суміжних дисциплінах.
18. Якісна методологія в символічному інтеракціонізмі.
19. Якісна методологія і соціальна феноменологія.
20. Якісна методологія і етнометодологія.
21. Сучасні якісні дослідження у зарубіжній соціології.
22. Сучасні якісні дослідження з історії і антропології.
23. Сучасні якісні дослідження у пострадянській соціології.
24. Причини актуальності якісної методології у сучасній соціології.
25. Класифікація якісних методів у соціології.
26. Якісні методи у маркетингових дослідженнях.
27. Застосування якісних методів у прикладній соціології.
28. Біографічний метод у соціології, його особливості.
29. Основні етапи концептуалізації біографічного методу.
30. Основні способи отримання особистих документів.
31. Класифікація особистих документів та її критерії.
32. Внесок Ф. Знанецького у розвиток біографічного методу.
33. Біографічний метод у польській соціології.
34. Італійська та французька школи біографічних досліджень
35. Біографічні дослідження у німецькій соціології.
36. Біографічні дослідження в англійській соціології.
37. Застосування біографічних досліджень у пострадянській соціології.
38. Життєві історії та розповіді про життя.
39. Наративне біографічне інтерв'ю.
40. Концепція наративного інтерв'ю Ф. Шюце.
41. Фокусоване та лейтмотивне біографічне інтерв'ю.
42. Специфіка етнографічного методу в соціології.
43. Спостереження в кількісному та якісному підходах.
44. Розвиток етнографічного методу в зарубіжних соціальних дослідженнях.
45. Сучасні польові дослідження у пострадянській соціології.

46. Різновиди включеного спостереження в соціальних науках.
47. Стратегії включеного спостереження.
48. Етапи і процедура польового дослідження.
49. Особливості монографічного методу в соціології.
50. Монографічні дослідження Ф. Ле Пле, Ч. Бута.
51. Бухарестська монографічна школа
52. Основні сфери застосування монографічного методу в соціальних науках.
53. Застосування монографічного методу у радянській соціології.
54. Застосування монографічного методу в пострадянській соціології.
55. Основні етапи проведення монографічних досліджень.
56. Вільне інтерв'ю: основні різновиди.
57. Відношення «інтерв'юер – респондент» в якісному дослідженні.
58. Умови появи і поширення фокус-групових досліджень.
59. Групові дискусії у клінічній соціології.
60. Фокус-групові дослідження у пострадянській соціології.
61. Специфіка фокус-груп у порівнянні з іншими видами групових дискусій.
62. Фокус-групи у маркетингових дослідженнях.
63. Особливості процедури фокус-групового дослідження.
64. Вибірка у фокус-груповому дослідженні.
65. Логіка проведення якісного дослідження.
66. Вибірка у якісному дослідженні: основні підходи.
67. Поняття теоретичної вибірки.
68. Польовий етап в якісному дослідженні.
69. Сутність поняття «теоретична вразливість»
70. Первинне опрацювання даних в якісному дослідженні.
71. Кодування даних якісних досліджень.
72. Надійність даних якісних досліджень.
73. Транскрибування вербальних даних.
74. Опрацювання даних включеного спостереження.
75. Особливості збереження даних якісного дослідження.
76. Основні підходи до інтерпретації даних якісних досліджень.
77. Можливості комп'ютерного опрацювання даних якісних досліджень.
78. Сутність концепції «насиченого опису» в якісних дослідженнях.
79. Принцип «аналітичної індукції» в якісних дослідженнях.
80. Текстуальний аналіз в якісному дослідженні: різновиди і можливості.
81. Наративний аналіз даних.
82. «Обґрунтована теорія» Б. Глейзера і А. Штрауса.
83. Сутність стратегії «обґрунтованої теорії» в якісному дослідженні.
84. Концепція аналізу даних наративного інтерв'ю Ф. Шюце.
85. Сутність методології «подвійної рефлексивності» у якісних дослідженнях.
86. Критерії побудови концептуальних моделей в якісних дослідженнях.
87. Обґрунтування можливості побудови міні-теорій в якісних дослідженнях.
88. Проблеми етики в якісних дослідженнях.
89. Сфери застосування якісних досліджень.
90. Аналітична індукція в якісному дослідженні.

4. Рекомендована література

- 1) Абельс Х. Интеракция, идентификация, презентация. Введение в интерпретативную социологию. СПб.: Алетейя, 1999.
- 2) Абельс Х. Романтика, феноменологическая социология и качественные социальные исследования//Журнал социологии и социальной антропологии. 1998. Т. 1, № 1. С. 114–138.
- 3) Алексеев А. Драматическая социология. СПб.: ИС РАН, 1997.
- 4) Американская социологическая мысль: Тексты.-М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994.–496 с.
- 5) Баразгова Е. С. Американская социология (традиции и современность): Курс лекций.– Екатеринбург: «Деловая книга»; Бишкек: «Одиссей», 1997.– 176 с.
- 6) Батыгин Г., Девятко И. Миф о качественной социологии//Социологический журнал. 1994. № 2.
- 7) Белановский С. А. Глубокое интервью: Учеб. пособие.– М.: Никколо-Медиа, 2001.– 320 с.
- 8) Белановский С. А. Метод фокус-групп.– М.: Магистр, 1996.–272 с.
- 9) Белановский С. Метод фокус-групп. М.: Магистр, 1996.
- 10) Белановский С. Метод фокус-группы: Учеб. пособие. С.: Никколо-Медиа, 2001. С. 34–67.
- 11) Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности.– М.: Academia, 1995.– 323 с.
- 12) Берто Д. Полезность рассказов о жизни для реалистичной и значимой социологии//Воронков В., Здравомыслова Е. (ред.) Биографический метод в изучении постсоциалистических обществ. 1997. С. 14–23. (Тр. ЦНСИ; № 5).
- 13) Берто Д. Полезность рассказов о жизни для реалистичной и значимой социологии//Биографический метод в изучении постсоциалистических обществ/Под ред. В. Воронкова, Е. Здравомысловой. СПб., 1997. С. 14–23. (Тр. ЦНСИ; № 5).
- 14) Биографический метод
- 15) Биографический метод в изучении постсоциалистических обществ/Под ред. В. Воронкова и Е. Здравомысловой. СПб., 1997.
- 16) Биографический метод/Под ред. Е. Мещеркиной, В. Семеновой. М.: ИС РАН, 1994.
- 17) Биографический метод: история, методология, практика / Под ред. Е. Ю. Мещеркиной, В. В. Семеновой.– М.: ИС РАН, 1994.– 178 с.
- 18) Болтански Л, Тевено Л. Социология критической способности//Журнал социологии и социальной антропологии. 2000. № 3. С. 66–84.
- 19) Буравой М.//Рубеж. 1997. № 10–11.
- 20) Бурдые П. Биографическая иллюзия//Интер. 2002. № 1. С. 75–84.
- 21) Бурдые П. Биографическая иллюзия//Интер. 2002. № 1. С. 75–84.
- 22) Ван Дейк Т. Язык. Познание. Коммуникация.– М.: Прогресс, 1989.
- 23) Веселкова Н. Об этике исследования//Социологические исследования. 2000. № 8. С. 109–114
- 24) Гирц К. «Насыщенное описание»: в поисках интерпретативной теории культуры//Антология исследований культуры. Т. 1. СПб., 1997. С. 171–200.
- 25) Голоса крестьян: Сельская Россия XX века в крестьянских мемуарах /Под ред. Т. Шанина.–М.: Аспект-Пресс, 1996.– 407 с.
- 26) Голофаст В. Многообразие биографических повествований//Социологический журнал. 1995. № 1. С. 71–89.
- 27) Голофаст В. Три слоя биографического повествования//Биографический метод в изучении постсоциалистических обществ/Под ред. В. Воронкова, Е. Здравомысловой. СПб., 1997. С. 23–26. (Тр. ЦНСИ; № 5).
- 28) Громов И., Мацкевич А., Семенов В. Западная теоретическая социология.– СПб.: Ольга, 1996.– 288 с.

- 29) Девятко И. Ф. Методы социологического исследования. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1998. – 208 с.
- 30) Девятко И. Ф. Модели объяснения и логика социологического исследования. – М.: Ин-т социологии РАН, 1996. – 174 с.
- 31) Дейк Т. Язык. Познание. Коммуникация. М., 1989.
- 32) Дмитриева Е. В. Метод фокус-групп: проблемы подготовки, проведения, анализа // Социол. исслед. – 1999. – № 8.
- 33) Здравомыслова Е, Темкина А. (ред.). В поисках сексуальности. СПб.: Д. Буланин, 2002.
- 34) Здравомыслова Е, Темкина А. Анализ нарратива: возможности реконструкции сексуальной идентичности//В поисках сексуальности. СПб.: Д. Буланин, 2002. С. 549–558.
- 35) Иванова Е. О гендерных особенностях памяти//Гендерные исследования. 1999. № 3. С. 242–253.
- 36) Интерпретация данных. Анализ «категоризации» по методике Сакса и Силвермана.
- 37) Интерпретация данных. Насыщенное описание. Типы кодирования по методике Глейзера и Штрауса. Первичный анализ текстов
- 38) Ионин Л. Г. Социология культуры. – М.: Логос, 1996. – 280 с.
- 39) Ковалев Е. М., Штейнберг И. Е. Качественные методы в полевых социологических исследованиях. – М.: Логос, 1999. – 384 с.
- 40) Ковалев Е. М., Штейнберг И. Е. Качественные методы в полевых социологических исследованиях. М.: Логос, 1999. С. 55–79.
- 41) Ковалев Е. М., Штейнберг И. Е. Качественные методы в полевых социологических исследованиях. М.: Логос, 1999. С. 178–217.
- 42) Ковалев Е. М., Штейнберг И. Е. Качественные методы в полевых социологических исследованиях. М.: Логос, 1999. С. 121–177.
- 43) Ковалев Е., Штейнберг И. Качественные методы в полевых социологических исследованиях. М.: Логос, 1999.
- 44) Козлова Н, Садомирская И. «Я так хочу назвать кино». «Наивное письмо»: Опыт социолингвистического анализа М., 1996.
- 45) Козлова Н. Н. Горизонты повседневности советской эпохи. Голоса из хора. – М., 1996.
- 46) Козлова Н. Н. Социально-историческая антропология: Учебник. – М., Ключ-С, 1998. – 192 с.
- 47) Козлова Н. Опыт социологического чтения «человеческих документов», или Размышления о значимости методологической рефлексии//Социс. 2000. № 9. С. 22–32.
- 48) Козлова Н. Опыт социологического чтения «человеческих документов», или Размышления о значимости методологической рефлексии//Социологические исследования. 2000. № 9. С. 22–32.
- 49) «Мастер-класс». Исследование сексуальности как пример применения качественных методов.
- 50) Мертон Р. и др. Фокусированное интервью: Пер. с англ. /Под ред. С. А. Белановского. – М.: Ин-т молодежи, 1991. – 87 с.
- 51) Методы сбора информации в социологических исследованиях: В 2-х кн. – М., 1990.
- 52) Методы сбора информации. Анализ документов.
- 53) Методы сбора информации. Дерево методов Интервью: типы, выборка, организация, путеводитель проведение, расшифровка интервью.
- 54) Методы сбора информации. Наблюдение и включенное наблюдение
- 55) Методы сбора информации. Фокус группа
- 56) Мещеркина Е., Семенова В. (ред.). Биографический метод. М.: ИСПАН, 1994.
- 57) Мещеркина Е., Семенова В. (ред.). Биографический метод. М.: ИСПАН, 1994.
- 58) Миллз Ч. Социологическое воображение М.: Издательский дом «Стратегия», 1998.
- 59) Миллс Ч. Социологическое воображение. – М.: Изд. дом «Стратегия», 1998.

- 60) Начала практической социологии: Пер. с фр./Ленуар Р. и др.; Отв. ред. Н. А. Шматко.– М.: Ин-т эксперим социологии; Спб.: «АЛЕТЕЙЯ», 2001.– 406 с.
- 61) Ньюман Л. Анализ качественных данных//Социологические исследования. 1998. № 12.
- 62) Ньюман Л. Полевое исследование//Социологические исследования. 1999. № 4.
- 63) Пилкингтон Х., Омельченко Е. «Зачем мне врать»? Опыт применения интервью к изучению русскоязычной миграции//Рубеж. 1997. № 10–11.
- 64) Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття: Навч. посібник.– К.: Либідь, 1996.– 224 с.
- 65) Попова И. М. Повседневные идеологии. Как они живут, меняются и исчезают. К.: Ин-т социологии НАНУ, 2000.– 219 с.
- 66) Попова И. М. Социология. Введение в специальность: Учебник для студентов высших учебных заведений. К.: Тандем, 1997.
- 67) Преимущества и ограниченность методологии и методов качественного исследования.
- 68) Пропп В. Морфология волшебной сказки. М.: Лабиринт, 1998.
- 69) Романов П. Социальное конструирование статистики занятости//Романов П. Формальные организации и неформальные отношения. Саратов, 2000. С. 126–141.
- 70) Романов П., Ярская-Смирнова Е. «Делать знакомое неизвестным»: этнографический метод в социологии//Социологический журнал. 1998. № 1–2. С. 145–161.
- 71) Романов П., Ярская-Смирнова Е. «Делать знакомое неизвестным»: этнографический метод в социологии//Социологический журнал. 1998. № 1–2. С. 145–161.
- 72) Рустин М. 2002. Размышления по поводу поворота к биографиям в социальных науках//Интер. 2002. № 1. С. 7–24.
- 73) Рустин М. 2002. Размышления по поводу поворота к биографиям в социальных науках//Интер. 2002. № 1. С. 7–24.
- 74) Руус Й. Контекст, аутентичность, референциальность, рефлексивность: назад к основам автобиографии//Биографический метод в изучении постсоциалистических обществ/Под ред. В. Воронкова, Е. Здравомысловой. СПб., 1997. С. 7–14. (Тр. ЦНСИ; № 5).
- 75) Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології.– К.: Наук. думка, 1995.– 224 с.
- 76) Семенов В. Е. Метод изучения документов в социально-психологическом исследовании: Уч. пособие.– Л.: ЛГУ, 1983.– 105 с.
- 77) Семенова В. В. Качественные методы в социологии: введение в гуманистическую социологию.– М.: Добросвет, 1998.– 292 с.
- 78) Семенова В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. М.: Добросвет, 1998. С. 7–30.
- 79) Семенова В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. М.: Добросвет, 1998. С. 80–102.
- 80) Семенова В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. М.: Добросвет, 1998. С. 103–107.
- 81) Семенова В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. М.: Добросвет, 1998. С. 174–196.
- 82) Семенова В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. М.: Добросвет, 1998.
- 83) Современная американская социология /Под ред. В. И. Добренькова.– М.: Изд-во МГУ, 1994.– 296 с.
- 84) Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Київ: Український центр духовної культури, 1998. (статті «Метод біографічний (метод біографічних документів)», «Інтерв'ю наративне (розповідне)», «Якісний аналіз даних»).
- 85) Стратегии исследования (кейс-стади, этнографическое исследование, обоснованная теория, устная история, биографическое исследование, метод изучения генеалогий, анализ дискурса). Выборка в качественных исследованиях. Дерево методов.

- 86) Страусс А, Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники. М.: Эдиториал УРСС, 2001. С. 21–40.
- 87) Страусс А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники. М.: Эдиториал УРСС, 2001. С. 49–96.
- 88) Структура источниковедческого исследования//Источниковедение. Теория. История. Метод/Ред. И. Данилевский. М., 2000.
- 89) Судьбы людей: Россия XX век: Биографии семей как объект социологического исследования.– М.: Ин-т социологии РАН, 1996.–422 с.
- 90) Тернер Дж. Структура социологической теории.– М.: Прогресс, 1985.– 472 с.
- 91) Шанин Т. Методология двойной рефлексивности//Рефлексивное крестьяноведение: десятилетие исследований сельской России. М., 2002. С. 69–93.
- 92) Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности.– М.: «Добросвет», 1998.– 596 с.– Гл. 6.
- 93) Denzin N., Lincoln Y. Introduction: Entering the Field of Qualitative Research //Handbook of Qualitative Research/Ed. by N. Denzin, Y.Lincoln. London, 1994. P. 1–17.
- 94) Kvale, S. InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Thousand Oaks; London: SAGE Publications, 1996. P. 83–105.
- 95) Silverman D. Interpreting Qualitative Data. London: Sage Publication, 1993. P. 80–89; 101–114.
- 96) Thompson P. and Bertaux D. (eds.). Pathways to Social Class. Oxford. Clarendon Press. 1997. P. 1–31.
- 97) Thompson P. and Bertaux D. (eds.). Pathways to Social Class. Oxford: Clarendon Press, 1997. P. 1–31.
- 98) Yin R. Case study research. Design and Methods. Newbury park: Sage, 1984.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

**Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»
Напрямок підготовки 6.030101 «Соціологія»**

Спеціальність «Соціологія»

Семестр IV

Екзаменаційний білет № ____

1. Експеримент як метод збору соціологічної інформації.
2. Метод експертних оцінок.
3. Опитування як метод збору соціологічної інформації

Затверджено на засіданні кафедри соціальних та публічних комунікацій

Протокол № ____ від „____” _____ 20____ року

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Екзаменатор _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

ПРОГРАМА КУРСУ

«МЕТОДИ ОБРОБКИ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ»

Пояснювальна записка

Програма вивчення варіативної навчальної дисципліни «Методи обробки соціологічної інформації» (за вибором університету) складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» 6.030101 «Соціологія».

Вивчення курсу «Методи обробки соціологічної інформації» направлено на ознайомлення студентів з основними принципами та методами обробки соціологічної інформації, сприяє розвитку спеціальної професійної підготовки, формуванню та вдосконаленню фахових умінь та навичок у майбутніх соціологів-практиків.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: сутність та особливості статистичних методів обробки соціологічної інформації та навички роботи в програмі SPSS на основі конкретних емпіричних даних.

Міждисциплінарні зв'язки: запропонований курс тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як «Методи збору соціологічної інформації», «Вступ до спеціальності», «Соціологія», тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Теоретичні основи обробки соціологічної інформації.
2. Статистичні методи обробки соціологічної інформації.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є навчити студентів методам статистичної обробки кількісних даних емпіричного соціологічного дослідження.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- ознайомлення зі статистичними показниками, які використовуються в соціологічних дослідженнях;
- навчання методам обробки інформації в спеціалізованих програмах роботи з соціальними даними;
- ознайомлення з методами узагальнення та аналізу якісних даних;
- формування навичок професійної роботи з масивами статистичної соціологічної інформації.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати: поглиблені теоретичні основи в галузі: методів системного аналізу та обробки соціологічної інформації, ситуативного, якісного, підходів, методів наукового пізнання, методів творчого пошуку рішень.

уміти: створювати статистичні бази даних та опрацьовувати їх; самостійно вирішувати поставлену задачу з використанням накоплених знань. Використовувати вивчені методи обробки інформації при вирішенні професійних задач. Працювати з першоджерелами соціологічної інформації та виконувати дослідницький пошук.

що забезпечують формування компетенцій:

Компетенції соціально-особистісні - креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконуваної роботи;

Загальнонаукові компетенції - уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й успішній соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, економіки й права, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; базові знання фундаментальних розділів математики, в обсязі, необхідному для володіння математичним апаратом відповідної галузі знань, здатність використовувати математичні методи в обраній професії; базові знання в галузі інформатики й сучасних інформаційних технологій; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для освоєння загальнопрофесійних дисциплін; базові знання в галузі, необхідні для освоєння загальнопрофесійних дисциплін;

Інструментальні компетенції - здатність до письмової й усної комунікації рідно мовою; знання іншої мови (мов); навички обробки первинних даних емпіричного етапу соціологічного дослідження та інші дослідницькі навички;

Спеціалізовано-професійні компетенції - володіння навичками роботи з комп'ютером на рівні користувача, здатність використовувати інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

1.4. Примірний тематичний план

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 години/ 3 кредити ECTS.

Загальна кількість годин – 108 год., аудиторних – 60 год. Лекції – 12 год. Семінарські заняття – 12 год. Лабораторні – 18 год. Індивідуальна робота – 18 год. Самостійна робота – 48 год. Екзамен – 5 семестр.

№ п/п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
		денна форма						Заочна і вечірня форма					
		Кредити ECTS	у тому числі					Кредити ECTS	у тому числі				
			лекцій	семінарських	індивідуальні	Самостійна робота	лабораторні		лекцій	семінарських	індивідуальні	Самостійна робота	лабораторні
Модуль I. Теоретичні основи обробки соціологічної інформації													
1	Методологічні проблеми використання статистичних методів соціологічному дослідженні	1	2	2		4		1	2			8	
2	Програмне забезпечення		2	2	2	4			2	2		8	

	структурі соціологічного дослідження												
3	Первинна обробка даних соціологічного дослідження		2	2	2	4	4		2	2	2	10	
4	Побудова таблиць лінійного (одномірного) розподілу		2	2	2	4						10	
5	Поняття та показники варіацій			2	2	4						10	
6	Аналіз взаємозв'язку між ознаками			2	2	4	2					10	
Всього по модулю 1		60	8	12	10	24	6		6	4	2	56	
Модуль II. Процес реалізації соціологічного дослідження.													
7	Обробка соціологічної інформації за допомогою SPSS	2	2		2	10	6	2				10	
8	Регресійний аналіз		2		2	4	2					10	
9	Факторний аналіз				2	6	2					10	
10	Кластерний аналіз				2	4	2					10	
Всього по модулю 2		48	4		8	24	12					40	
Усього годин		108	12	12	18	48	18	108	6	4	2	96	

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретичні основи обробки соціологічної інформації.

1. Методологічні проблеми використання статистичних методів в соціологічних дослідженнях
2. Програмне забезпечення в структурі соціологічного дослідження.
3. Первинна обробка даних соціологічного дослідження.
4. Побудова таблиць лінійного (одномірного) розподілу
5. Поняття та показники варіацій.
6. Аналіз взаємозв'язку між ознаками.

Змістовий модуль II. Процес реалізації соціологічного дослідження.

1. Обробка соціологічної інформації за допомогою SPSS.
2. Регресійний аналіз.
3. Факторний аналіз.
4. Кластерний аналіз.

Орієнтовний план семінарських занять

Змістовий модуль I. Теоретичні основи обробки соціологічної інформації.

Тема 1. Методологічні проблеми використання статистичних методів в соціологічних дослідженнях.

1. Функції та можливості використання статистичних методів на різних етапах соціологічного дослідження.

1. Структура та основні задачі етапів обробки та аналізу соціологічної інформації.

2. Висхідна та низхідна стратегії аналізу соціологічних даних.

3. Основні процедури статистичного аналізу.

4. Основні поняття статистичного аналізу соціологічної інформації: ознака, показник, змінна, статистична сукупність, однорідність і варіація, генеральна та вибіркова сукупність, помилка репрезентативності, соціальна закономірність.

Література [2, 6, 9, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19]

Тема 2. Програмне забезпечення в структурі соціологічного дослідження.

1. Застосування різних видів програмного забезпечення на різних етапах дослідження: текстові редактори, електронні бібліотеки, бази даних, електронні таблиці, спеціалізоване програмне забезпечення, Інтернет.

2. Критерії вибору програмного забезпечення.

Література [2, 5, 6, 18, 19]

Тема 3. Первинна обробка даних соціологічного дослідження.

1. Первинна обробка даних соціологічного дослідження: перевірка якості заповнення анкет, кодування відкритих та напіввідкритих питань.

2. Типи даних: структуровані та неструктуровані.

3. Електронні методи первинної обробки соціологічної інформації.

4. Створення матриці даних за допомогою Vortex, SPSS, Excel.

5. Особливості вводу даних по змінним різного типу: альтернативні, номінальні, порядкові, кількісні.

6. Особливості обробки табличних та рангових питань.

7. Розрахунок вторинних змінних.

Література [5, 6, 13]

Тема 4. Побудова таблиць лінійного (одномірного) розподілу.

1. Поняття та функції лінійного розподілу.

2. Основні показники одномірного розподілу: абсолютна та накопичена частоти, відсоток.

3. Можливості розрахунку та інтерпретація різних видів відсотків.

4. Особливості розрахунку відсотків для альтернативних змінних.

5. Особливості графічного представлення таблиць лінійного розподілу.

Література [1, 5, 6, 10, 13, 23]

Тема 5. Поняття та показники варіацій.

1. Поняття варіацій масових явищ.

2. Роль варіації в оцінці помилки репрезентативності.

3. Вплив варіації на процес прогнозування.

4. Середнє лінійне відхилення.

5. Дисперсія.
  6. Особливості розрахунку показників варіацій для інтервальних та дискретних варіаційних рядів.
  7. Поняття та показники якісної варіації.
  8. Форми розподілу ознак.
  9. Поняття та властивості нормального розподілу.
  10. Рівномірний, асиметричний, бімодальний розподіл ознак.
- Література* [10, 13, 19, 20, 23]

Тема 6. Аналіз взаємозв'язку між ознаками.

1. Кореляційний та функціональна взаємозв'язок між ознаками.
  2. Поняття кореляційного зв'язку: нульова та альтернативна гіпотези про взаємозв'язок, залежна та незалежна змінні, статистичне значення взаємозв'язку між ознаками.
  3. Використання коефіцієнтів та критеріїв з різними видами розподілу.
  4. Критерії кореляції: t-Ст'юдента, Z-критерій. Коефіцієнт Пірсона.
  5. Коефіцієнт кореляції Крамера.
  6. Коефіцієнт рангової кореляції Л.Гудмена та Е.Краскала, Р. Сомерса та М.Дж. Кендалла.
- Література* [5, 6, 22]

4. Рекомендована література

Основна література:

1. Аптон Г. Анализ таблиц сопряженности. Перевод с англ. и предисловие Ю.П.Адлера. М.: Финансы и статистика. 1982.
2. Айвазян С.А., Мхитарян В.С. Прикладная статистика и основы эконометрики. - М.: Издательское объединение "Юнити", 1998.
3. Андреев Э.П., Осипов Г.В.. Методы измерения в социологии. - Москва: Наука, 1977.
4. Благущ П. Факторный анализ с обобщениями. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 248 с.
5. Бьюль А. SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление закономерностей. – СПб. и др.: ДиаСофт, 2005. – 602 с.
6. Вуколов Э.А. Основы статистического анализа. Практикум по статистическим методам и исследованию операций с использованием пакетов STATISTICA и EXCEL – Учебное пособие, М.: Форум. 2004. – 464 с.
7. Дюрбан Б., Одделл П. Кластерный анализ. – М.: Статистика, 1977. – 128 с.
8. Иберла К. Факторный анализ. – М.: Статистика, 1980. – 398 с.:
9. Интерпретация и анализ данных в социологических исследованиях. – М.: Наука, 1987. – 254 с.
10. Крыштановский А.О. Анализ социологических данных с помощью пакета SPSS. М.: Изд-во ГУ ВШЭ, 2007. – 281 с.
11. Мандель И.Д. Кластерный анализ. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 176 с.
12. Математические методы анализа и интерпретация социологических данных. – М.: Наука, 1989. – 175 с.
13. Наследов А.Д. SPSS 15 профессиональный статистический анализ данных. М.: Питер, 2008. – 416 с.
14. Паніотто В.І., Максименко В.С. Кількісні методи в соціологічних дослідженнях. – Київ: Наук. думка, 1982. – 272 с.

Додаткова література:

15. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – 477 с.
16. Соціологія. за ред. В.Г. Городяненка. К., Академія, 2005.
17. Соціологія .Підручник. За ред. Осипової Н.П. К., Юрінком Інтер, 2003.
18. Татарова Г.Г. Методология анализа данных в социологии (введение) /Учебник для вузов. М.: NOTA BENE, 1999. – 224 с.
19. Татарова Г.Г. Методология анализа данных в социологии. – М.: Изд. дом «Стратегия», 1998. – 222 с.
20. Татарова Г.Г. Основы типологического анализа в социологических исследованиях. – М.: Новый учебник, 2004. – 203 с.
21. Типология и классификация в социологических исследованиях. – М.: Наука, 1982. – 296 с.
22. Толстова Ю.Н. Анализ социологических данных: Методология, дескриптивная статистика, изучение связей между номинальными признаками. – М.: Науч. мир, 2000. – 350 с.
23. Толстова Ю.Н. Измерение в социологии: Курс лекций. — М.: ИНФРА-М, 2003. – 224 с.
24. Факторный дискриминантный и кластерный анализ. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 215 с.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання (екзамен)

Орієнтовний перелік екзаменаційних питань

1. Функції та можливості використання статистичних методів на різних етапах соціологічного дослідження.
2. Структура та основні задачі етапів обробки та аналізу соціологічної інформації.
3. Висхідна та низхідна стратегії аналізу соціологічних даних.
4. Основні процедури статистичного аналізу.
5. Основні поняття статистичного аналізу соціологічної інформації: ознака, показник, змінна, статистична сукупність, однорідність і варіація, генеральна та вибіркова сукупність, помилка репрезентативності, соціальна закономірність.
6. Застосування різних видів програмного забезпечення на різних етапах дослідження: текстові редактори, електронні бібліотеки, бази даних, електронні таблиці, спеціалізоване програмне забезпечення, Інтернет.
7. Критерії вибору програмного забезпечення: специфіка даних, наявність необхідних процедур аналізу, фінансові можливості або можливості доступу, сумісність даних.
8. Первинна обробка даних соціологічного дослідження: перевірка якості заповнення анкет, кодування відкритих та напіввідкритих питань.
9. Типи даних: структуровані та неструктуровані.
10. Електронні методи первинної обробки соціологічної інформації.
11. Створення матриці даних за допомогою Vortex, SPSS, Excel.
12. Особливості вводу даних по змінним різного типу: альтернативні, номінальні, порядкові, кількісні.
13. Особливості обробки табличних та рангових питань.
14. Розрахунок вторинних змінних.
15. Поняття та функції лінійного розподілу.

16. Основні показники одномірного розподілу: абсолютна та накопичена частоти, відсоток.
17. Можливості розрахунку та інтерпретація різних видів відсотків: відсоток від числа відповідей, відсоток від числа відповідей, відсоток від числа опитаних, кумулятивний відсоток.
18. Особливості розрахунку відсотків для альтернативних змінних.
19. Особливості графічного представлення таблиць лінійного розподілу.
20. Поняття варіацій масових явищ.
21. Роль варіації в оцінці помилки репрезентативності.
22. Вплив варіації на процес прогнозування.
23. Середнє лінійне відхилення.
24. Дисперсія.
25. Особливості розрахунку показників варіацій для інтервальних та дискретних варіаційних рядів.
26. Поняття та показники якісної варіації. Форми розподілу ознак. Поняття та властивості нормального розподілу. Рівномірний, асиметричний, бімодальний розподіл ознак.
27. Кореляційний та функціональний взаємозв'язок між ознаками.
28. Поняття кореляційного зв'язку: нульова та альтернативна гіпотези про взаємозв'язок, залежна та незалежна змінні, статистичне значення взаємозв'язку між ознаками.
29. Використання коефіцієнтів та критеріїв з різними видами розподілу.
30. Критерії кореляції: t-Ст'юдента, Z-критерій.
31. Коефіцієнт Пірсона.
32. Коефіцієнт кореляції Крамера.
33. Створення бази первинних даних.
34. Види змінних.
35. Організація різних видів змінних.
36. Створення матриці даних на основі реальних анкет.
37. Особливості кодування різних видів питань в SPSS.
38. Введення та редагування даних, операції з блоками даних.
39. Сортування змінних.
40. Збереження файлу даних.
41. Перетворення і відбір інформації в SPSS: перекодування значень, розрахунки над змінними, відбір випадків, зважування випадків.
42. Робота з поліваріантністю змінних.
43. Описова статистика в SPSS.
44. Побудова одномірних розподілів в SPSS.
45. Аналіз статистичних взаємозв'язків.
46. Побудова двомірних розподілів в SPSS.
47. Багатомірний аналіз в SPSS.
48. Класифікація змінних. Класифікація випадків.
49. Метод регресійного аналізу.
50. Лінійна регресія.
51. Дані для лінійної регресії.
52. Методи відбору змінних для лінійної регресії.
53. Статистика та процедури лінійної регресії.
54. Параметри процедури.

55. Графіки процедури.
56. Лінійна регресія.
57. Збереження нових змінних.
58. Алгоритм виконання процедури.
59. Лінійна регресія.
60. Логістична регресія.
61. Загальні уявлення про нелінійну регресія.
62. Метод факторного аналізу.
63. Відбір спостережень для факторного аналізу.
64. Описові статистики факторного аналізу.
65. Параметри процедури.
66. Загальні принципи кластерного аналізу.
67. Ієрархічний кластерний аналіз.
68. Завдання методу ієрархічного кластерного аналізу.
69. Ієрархічний кластерний аналіз
70. Збереження нових змінних в процедурі.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»
Напрямок підготовки 6.030101 «Соціологія»

Спеціальність «Соціологія»

Семестр V

Екзаменаційний білет № ____

1. Електронні методи первинної обробки соціологічної інформації.
2. Введення та редагування даних, операції з блоками даних.
3. Особливості графічного представлення таблиць лінійного розподілу

Затверджено на засіданні кафедри соціальних та публічних комунікацій

Протокол № ____ від „____” _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Екзаменатор _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

6. Засоби діагностики успішності навчання:

Поточний контроль включає: контроль систематичності та активності роботи студентів протягом семестру, який здійснюється шляхом **усного опитування** для визначення рівня засвоєння програмного матеріалу (лекційних матеріалів та матеріалів основної літератури), перевірки виконання **навчальних завдань** за дисципліною; контроль виконання завдань **самостійної, індивідуальної та лабораторних роботи** (перевірка виконаних студентами завдань). Інформаційне

забезпечення для виконання вказаних завдань видається викладачем на першому занятті.

Модуль завершується проведенням **письмової модульної контрольної роботи**. Основними завданнями модульного контролю є: засвоєння теоретичних питань, викладених у лекційному матеріалі; перевірка повноти засвоєння матеріалу; поетапна підготовка до іспиту. Модульна контрольна робота включає теоретичні питання та тестові завдання.

Індивідуальні завдання та контрольні заходи для проведення модульного контролю

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 1

1. _____ - елементарні процедури впорядкування зібраної інформації.
  - а) класифікація;
  - б) розподіл;
  - в) групування;
  - г) систематизація

2. Просте групування - це класифікація чи впорядкування даних за:
  - а) однією ознакою;
  - б) двома ознаками;
  - в) трьома ознаками;
  - г) будь-якою ознакою

3. Залежно від _____ можна згрупувати вибірккову сукупність за віком, статтю, родом занять, рівнем освіти або за висловленим судженням.
  - а) гіпотези;
  - б) об'єкта;
  - в) предмета;
  - г) мети

4. Число членів виділеної групи називають _____ або відносною частотою
  - а) часткою;
  - б) засобом;
  - в) частиною;
  - г) кількість

5. _____ - це зв'язування даних, попередньо упорядкованих за двома ознаками в таблицях.
  - а) перехресне групування;
  - б) просте групування;
  - в) складне групування;
  - г) систематичне групування

Приклад тестових питань та завдань до модуля № 2

1. _____ - це фігура, що складається з точок (вершин) та відрізків, які з'єднують деякі з цих точок.
а) граф; б) король; в) гора; г) ребро
2. Факторний аналіз – ...
а) пошук прихованої структури взаємозв'язку змінних;
б) статистичний метод аналізу, який дає змогу визначити щільність зв'язку між двома ознаками;
в) лінійне та нелінійне програмування;
г) метод, який дає змогу визначити залежність змінної від однієї або декількох незалежних змінних
3. _____ - метод, завдяки якому сукупність об'єктів можна розподілити на однорідні групи.
а) кластерний аналіз;
б) факторний аналіз;
в) регресивний аналіз;
г) кореляційний аналіз
4. _____ методи обробки інформації дають змогу визначити середні оцінки, величини помилок, ступінь узгодженості відповідей респондентів
а) статистичні;
б) теоретичні;
в) евристичні;
г) практичні
5. Ступінь залежності двох або більше «предикторів» (незалежних змінних чи змінних X) з залежною змінною (Y) виражається за допомогою коефіцієнта
а) множинної кореляції R ;
б) одиничної кореляції R ;
в) $-B$;
г) змінної x_i

Наукове видання

СОЦІОЛОГІЯ

КОМПЛЕКС ТИПОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Навчальний посібник

Керівник авторського колективу – *Володимир Євтух*

Науковий редактор – *Валентина Степико*
Комп'ютерна верстка – *Юлія Сюсель*
Коректор – *Ганна Щілінська*

Формат 60X84/16. Папір офсетний.
Ум.-друк. арк. 17.09. Наклад 300 прим. Зам № 1707/14

Виготовлювач: СПД Андрієвська Л.В.
м. Київ, вул. Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія В03 № 919546 від 19.09.2004 р.